

**МИНИСТЕРСТВО ОБРАЗОВАНИЯ И НАУКИ РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН**

**КАЗАХСТАНСКО-АМЕРИКАНСКИЙ СВОБОДНЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ КОНГРЕСС

**МЕЖДУНАРОДНОЕ ПАРТНЕРСТВО В ОБРАЗОВАНИИ И
НАУКЕ: ВЫЗОВЫ И ТРЕНДЫ**

Сборник докладов Международного научного Конгресса
(12-14 сентября 2017 года)

Часть 3

Усть-Каменогорск
2017

УДК 378
ББК 74.58
М 43

Редакционная коллегия: Е.А. Мамбетказиев
А.Е. Мамбетказиев
Д. Бэлласт
Г.А. Конопьянова
Т.В. Левина
И.В. Бордияну
А.Н. Нурланова
Ю.А. Гаврилова
Ю.В. Новицкая

М 43 «Международное партнерство в образовании и науке: вызовы и тренды»: Сб. докл. Международного научного Конгресса (12-14 сентября 2017 года). - В 3 частях. – Ч. 3.– Усть-Каменогорск, 2017. – 243 с.

ISBN 978-601-7930-05-9

Сборник публикуется по материалам Международного научного Конгресса «Международное партнерство в образовании и науке: вызовы и тренды». Тематика статей на казахском, русском и английском языках описывает актуальные проблемы развития языков и методики преподавания, вопросы развития педагогики и психологии

Материалы включают доклады, представленные в секциях, посвященных данным вопросам.

Материалы сборника адресованы научным сотрудникам, профессорско-преподавательскому составу вузов и студентам, работникам образования.

УДК 378
ББК 74.58

Утверждено и рекомендовано к изданию на заседании Ученого совета Казахстанско-Американского свободного университета, протокол № 1 от 28.08.2017, вопрос № 2.

ISBN 978-601-7930-05-9

© Казахстанско-Американский
свободный университет, 2017

ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВ И МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ

АССОЦИОГРАММА В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОГО ЗАНЯТИЯ

Осколкова А.А.

*Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

Всеобщее требование, предъявляемое к современному занятию, - использование таких методов и приемов, которые смогут активизировать познавательную деятельность, дать возможность проявиться творческой индивидуальности учащихся. Один из таких нетрадиционных приемов – работа с ассоциогаммой.

Ассоциогамма – это графическое, словесное отображение ассоциаций, связанных с изучаемым явлением, понятием, предметом. Из-за того, что поток ассоциаций может иметь бесконечный и сугубо индивидуальный характер, ассоциогамма позволяет реализовать лично-стно - ориентированный, развивающий подход к обучению, дает толчок к активной интеллектуальной деятельности учащихся в процессе изучения предмета.

Классификация типов ассоциогамм разнообразна.

Наиболее распространенная и часто используемая на занятиях – это свободная круговая ассоциогамма, отражающая свободный поток самых разнообразных ассоциаций по поводу изучаемого предмета или явления.

Побуквенная расшифровка слова ограничивает поток ассоциаций определённой графической моделью, усложняя поставленную задачу.

Словарная змейка ставит поток ассоциаций в логический порядок, раскрывает причинно – следственные связи явлений.

Книга – читать – письмо – старинное - мелодия – вечер – летний – отдых – море – ракушка – аквариум – стек- лянный – окно – дом – старый – друг – деревня
--

Приём «Украшение слова» отражает художественную образность восприятия, способствует пополнению вокабуляра, умению активно использовать богатый словарный запас и разнообразие лексики родного языка.

*Ж богатая, насыщенная, моя
И прекрасная, трудная, единственная
З интересная, черно-белая, разная
Н мимолетная, бесконечная, ничтожная
Б сложная, удивительная, великая*

Цитатная ассоциогамма предполагает отличное знание и понимание текста и сюжета изучаемого произведения, отражает одновременно поток авторских ассоциаций и их преломление в восприятии, мироощущении учащихся [1].

Русь моя, деревянная Русь
О, для тебя лишь счастье наше
Дробь копыт и крик торговков
И в полях и в небе рай
Но люблю тебя, родина кроткая
А в сердце светит Русь

Ассоциогамма – акrostих – одна из разновидностей побуквенной или цитатной ассоциогаммы.

Роща синим мраком
Осветила ширь,
Даль зовет манящая, душу растопив,
И как по траве окосья,
На полях звенят колосья,
Ангельски ложася ниц.

Ассоциогамма «Второе Я» носит сравнительный характер, задача учащихся – определить личные ассоциации к изучаемому явлению, рассматриваемому понятию, а также определить видение их другим лицом.

Перекрестная ассоциогамма отражает сложный поток ассоциаций в их взаимосвязи, взаимодействии или противоречии.

Наиболее сложный вид ассоциогаммы – карта мыследеятельности (Mind Map). Это своего рода графическая карта, отражающие те предметы или явления, которые были изучены, продуманы, прочувствованы, отражены в памяти или запланированы человеком.

Ассоциогамма - неотъемлемая часть проектной методики обучения. Однако она с успехом может быть использована и на уроках традиционных. Так, работа с ассоциогаммой по предметам "Литера-

тура страны изучаемого языка", "Литература Англии и Америки" или "Детская литература" позволит осуществить своеобразный тренинг памяти (вспомнить, обобщить уже накопленные, таящиеся в памяти знания), дать толчок дальнейшей мыследеятельности [2].

Составленная ассоциограмма может стать основой для такой творческой работы, как «Визитная карточка учащегося». Активно используется ассоциограмма и в процессе научного исследования: составление цитатных ассоциограмм, выявление авторских ассоциаций предполагает кропотливую работу с текстом, тщательное его исследование, глубокое проникновение в авторскую работу. Ассоциограмма может быть использована и как форма контроля за усвоением изученного материала на зачётных или семинарских занятиях. Такие виды ассоциограмм, как словарная змейка, «Украшение слова», применимы на практических занятиях, посвящённых тренировке словарного запаса учащихся. Интересный результат даёт включение ассоциограмм в различные творческие работы учащихся [3]. Составление побуквенных цитатных ассоциограмм приводит подчас к созданию собственного стихотворения – акростиха, как на родном, так и на иностранном языках.

Работа над ассоциограммой позволяет раскрыться индивидуальности каждого учащегося, самопознанию, самоанализу, сделать учебный процесс разнообразнее и интереснее [4].

Литература

1. Артемов В.А. Психология обучения иностранным языкам. - М., 1969.
2. Беляев Б.В. Психологические основы усвоения лексики иностранного языка. - М., 1964.
3. Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика. - М., 2004.
4. Гойхман О.Я., Надеина Г.Н. Речевая коммуникация. - М., 2000.

ТІЛ – АҚЫЛДЫҢ ӨЛШЕМІ, ҰЛТТЫҢ ЖАНЫ

Елеусизова А.Р.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

2007 жылы бүкіл Қазақстан халқына Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың «Жаңа әлемдегі – жаңа Қазақстан» атты халыққа жолдауында «Қазақстан бүкіл әлемде халқы үш тілді пайдаланатын мәдениетті ел ре-

тінде танылуға тиіс. Бұлар: қазақ тілі - мемлекеттік тіл, орыс тілі – ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілі - жаһандық экономикаға ойдағыдай кірігу тілі» деп қазақ жұртын жария етті. Осы айтылған жаңашылы әлемдегі дамыған елу елдің қатарына қосылу үшін жаңа жаңардық белес деп түсіндірді сондықтан билік «үш тұғырлы тіл» саясатын қолға алынды. Ақпараттық техниканың дамыған заманында тілді үйрену қиындық тудырмайды, қайта көп тіл білгеннің артықшылығы жоқ деп жан-жақты тіл меңгеруге атсалыстық. Жоғарғы оқу орындары мен білім мекемелері бұл істі жедел қолға алды.

Жылдар өтісімен «Үш тұғырлы тіл» саясаты – елдігіміз бен бірлігіміздің тірегі. «Тіл – ақылдың өлшемі, ұлттың жаны» - деген ұлы данышпан жандардың сөзіне сүйенер болсақ, елдің елдігінде, бірлігінде айқындайтын тіл екендігін білдік. Көп тіл білу - заман талабы болды.

Елбасының «Үш тұғырлы тіл» жобасы ел болашағына тигізер әсері бар, себебі жан-жақты оқып, біліп пайдалана алсақ халқымыздың өркендеуіне оңды болады болуы сөзсіз. Әлем таныған ағылшын тілі қазіргі күні барлық экономикалық және жаһандық мәселелерде қолданыс құралы сондықтан бұл тілді біздің меңгеруіміз Халқымыздың тағы бір даму сатысында көрінуіне әсер етті. Осы тіл саясатты құптаған қауым өркендемесе шегініп мәнгүт күйінде қалуы мүмкін. Артықшылықтары көп оны жүзеге асыру біз қазақ халқының қолында... Тілдің білгені жаңа белестерді бағындыруға жол ашады

«Үш тұғырлы тіл» - қазақ, орыс, ағылшын тілдерін қатар қойып, жарыстыру емес. Керісінше, бұл әр тілді өзіне лайықты орнымен қажетіне қарай лайықты пайдалану деген сөз. Үш тұғырлы тілді желеу етіп, мемлекеттік тілді ығыстыру мүлде дұрыс емес керісінше бізде өз тілімізді жоғарғы дәрежеге көтеріп, Жастарға жан - жақты болуға үйрету керек...

Еліміз бен жерімізге ие болатын жастар үш тілді де қатар меңгеруі тиіс. Бірақ бұл үш тілдің тұғыры бірдей деген сөз емес. Қазақстанда бір ғана тұғырлы тіл бар, ол мемлекеттік тіл – қазақ тілі. Тұғыр сөзі дінгек, қазық деген мағынада қолданылады. Бір шаңырақты көтеру үшін үш дінгек керек емес. Бір дінгекпен көтерген шаңырақтың жан-жағынан уықтар қадалып, оның беріктігін қамтамасыз етеді. Біздің алтын дінгегіміз, тұғырымыз – қазақ тілі, ал жан-жағынан өзге тілдер мемлекеттік тілді қолдап уық секілді қадалады. Бірақ кейбіріміз үштілділік үдерісі жөнінде басқаша көзқарас танытып жатамыз. Мұның себебі осы бір сөздің мағынасын түсінбеуден келіп шығады. Бірқатары осы бағытты ұстануға оң көзбен қарап, құптаса, енді бірі өз қарсылықтарын білдіруде. Қазақстанды бүкіл әлем халқы үш тілді

бірдей пайдаланатын жоғары білімді мемлекет ретінде тануы керек. Олар: қазақ тілі – мемлекеттік тіл, орыс тілі – ұлтаралық қарым-қатынас тілі және ағылшын тілі – жаһандық экономиканы ойдағыдай түсіну тілі.

Үштілділік - нақты тұлға, ұжым, халықтың белгілі бір қоғамда қарым-қатынас үдерісінде қажет болған жағдайда үш түрлі тілді алма-кезек қолдану құбылысы.

Қандай мемлекет болмасын оның, ең әуелі мән беріп, ұлықтайтын тілі, әрине, мемлекеттік тілі. Өйткені, мемлекеттік тіл әлемдік қауымдастықтағы мемлекеттердің сипатты белгілерінің бірі, ұлттық саясатының көрсеткіші. Міне, осы бағытта еліміз, ең әуелі, мемлекеттік тіліміздің мәртебесін арттыруға күш салып отыр. Бұл мәселе тек қана қазақ халқының ғана емес, елімізде тұратын өзге ұлт өкілдерінің де алдында тұрған міндет.

Еліміздегі ең жоғарғы лауазым – Президенттікке үміткер тұлғаға қойылатын талаптың бірі – мемлекеттік тілді еркін меңгергендігін тексеретін сынақтан өту. Осындай қатаң талап неге мемлекеттік құрылымның басқа да лауазымды тұлғаларының алдына қойылмайды?! Мемлекеттік тілге деген шынайы құрмет жоғарыдан бастау алып, қарапайым халыққа үлгі болса, қазақ тілінің тұғыры беки түсер еді.

Әрбір маманның, қызметкердің өз қызметі шегінде, өзінің кәсіби біліктілігінің аясында мемлекеттік тілді меңгеру межесі нақты айқындалып, жаңа міндеттер жүктелуі тиіс.

Осы арада айрықша тоқталатын мәселе, тілдің тағдырын тек заңмен, басқа да міндеттеу шараларымен, шешу мүмкін емес. Тілге қажеттілік тудыру керек.

Біз үштілділікті тәуелсіз еліміз үшін стратегиялық мәні ерекше құбылыс деп бағалаймыз, сондықтан да бұл құбылысты төрттілділік пен бестілділіктен бөліп қараймыз, үштілділіктің кез келген сыңары ретінде кез келген шет тілін алуға болар еді, бірақ біз бұл жерде де қоғамның нақты сұранысы басым түскен қазақ, орыс, ағылшын тілдеріне ерекше мән берген жөн деп түсінеміз.

Қазақстанда тек қазақ тілі ғана билік құра алады. Ағылшын тілі – қазақ жерінің жаңа әлемге ашар есігі. Ағылшын тілін үйренгеннен біз мәңгірт ебейміз. Ағылшын тілі - әлемдік бизнес тілі, мемлекеттік тіл – ұлт тілі. Мемлекеттік тілде сөйлеу - әрбір Қазақстан азаматының борышы.

Әлемдік ғаламдандырудың өткізгіші, ғаламдандыру тілі болып танылған ағылшын тілін білу - ағылшын тілді елдермен тиімді байланысқа түскен әлемдік деңгейде өз орнын ойып тұрып ала бастаған Қазақстан үшін қажеттілік. Қиындық туғызатыны - аталған үш тілді мең-

герген мамандардың кездесе бермейтіні. Ендеше, аталған компоненттерден тұратын, яғни қазақ, ағылшын, орыс тілі қатысқан үштілділік сөйлермен дерін дайындау кезек күттірмейтін мәселе.

Бүгін де қазақ тілінің әлем тілдерінің ешқайсысынан да кем түспейтін, бірнеше ғасырлық даму тарихы бар, ұлттық әдеби тіл деңгейіне дейін дамып жетілген ұлы тіл екендігіне еш күмән жоқ.

Қорыта айтатын болсақ, көптілді білім беру бағдарламасы аясында үштілді меңгеру тәжірибесін жинақтап, әлемдік деңгейде көтерілуіміз керек. Бұл білім алушылардың халықаралық жобаларға қатысуын кеңейту, шетелдік әріптестермен ғылыми байланыстарын нығайтуға, шетел тілдеріндегі ақпарат көздеріне қол жеткізуіне мүмкіндік береді. Елдің ертеңі өресі биік, дүниетанымы кең, кемел ойлы азаматтарын өсіру үшін бүгінгі ұрпаққа ұлттық рухани қазынаны әлемдік озық ой-пікірімен ұштастырған сапалы білім мен тәрбие берілуі қажет.

Ана тілін жақсы біліп тұрып, өзге тілде жетік сөйлесе - бұл сүйініш, мақтаныш; ал ана тілін білмей тұрып, өзге тілде сөйлесе - бұл күйініш, өкініш. Ал біздің мақсат – ағылшын идеологиясын сіңіріп, ағылшын болып өмір сүру.

Ойымды қорыта келе, Елбасының мына бір сөзімен аяқтағым келеді: «Дауға салса алмастай қиған, сезімге салса қырандай қалқыған, ойға салса қорғасындай балқыған, өмірдің кез-келген орайында әрі қару, әрі қалқан болған, әрі байырғы, әрі мәңгі жас, отты да ойнақы – Ана тіліміз».

Әдебиеттер

1. Назарбаев Н.Ә. (Қазақстан халқына жолдауы). Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан. – Астана, 2007.
2. Хасанұлы Б. Тілдік қатынас негіздері. – Алматы, 2012.
3. Әбдуәли Т. Үштұғырлы тілден түңілмейік // Жетісу, № 31. 2008

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ МОРФОЛОГИЯСЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Сеилханова К.К.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Қазақ тілі грамматикалық құрылысының ана тілімізде зерттеліп жарық көруі ХХ ғасырдың алғашқы 10-15 жылдарынан басталады. Оның бастауы - 1914 жылы "Тіл құралы" деген атпен Орынборда жа-

рық көрген Ахмет Байтұрсынов жазған оқулық.

А. Байтұрсынұлының елу жылдық мерейтойына арнап жазған мақаласында Мұхтар Әуезов былай деген: "Қазақ жұртының оқыған азаматтарының тұңғышы, алғашқы көсемі болған Аханның қызметі – қазақтың ұзын-ырға тарихымен жалғасып кететін қызмет, істеген ісімен өзіне орнатылған ескерткіш, мәңгілік ескерткіш". Кемеңгер жазушының рухани ұстазы туралы тоқсан жыл бұрын тебірене айтқаны осы терең мәнді сөздері тек бүгін емес, қай заманда да қайталап айтуға лайық, ғалымға берілген соншалықты дәл, әділ баға. Халық бағасы.

Ахмет Байтұрсынұлының бай шығармашылық мұрасының басым бөлігі - лингвистикалық еңбектері. Бұлар және тіл деңгейлерінің жалпы бөріне қатысты болып келеді, тақырыбы жағынан да өте әртарап. Мысалы оның лингвистикалық ізденулері кеңінен танымал. "Тіл - құрал", "Әліпби" сияқты арнайы өзіндік пайымдаулары, теориялық тұжырымдары бұлардың сыртында көсемсөз түріндегі жазғандарынан да, сондай-ақ "Әдебиет танытқыштан" да үнемі кездесіп отырады. Қазақ тілінің фонологиялық жүйесі, грамматикалық құрылысы жөніндегі негізгі зерттеулерін былай қойғанда, оның назарынан әдеби тіл, тіл мәдениеті, этнолингвистика, прагматикалық (функционалды) грамматика, "оқыту ғылымы" (методика) мәселелері де еш уақыт тыс қалған емес, ол артына бұлап жөнінде де бірсыпыра құнды бағдарламалық пікір қалдырады. Рас, әртүрлі деңгей, дәрежеде.

XX ғасырдың алғашқы ширегінде, Қазан төңкерісінен кейінгі халықты жалпай сауаттандыру мақсатына орай негізгі жұмыс практикалық деңгейде жүргізілгендіктен, морфологияның да мәселесі осы тұрғыдан қызу қолға алынып, алғашқы әліппелер, бастауыш мектептерге арналған бағдарламалар жазылып, басылып шыға бастады. Осы тұста қазақ халқының саяси-әлеуметтік, қоғамдық өміріне белсене арналасқан. А.Байтұрсынұлының тіл біліміндегі еңбегі де айрықша болды.

Ғалымның қазақ тілі заңдылығына икемдеп реформалаған араб жазуы, қазақ балаларына арнап жазған сауат ашу әліппесі (Байтұрсынұлы А. Оқу құралы. Орынбор, 1912), қазақ тілі пән ретінде үйрететін оқулығы (Байтұрсынұлы А. Тіл құрал. Орынбор 1914 жыл және кейінгі басылымдары) қазақ мәдениеті үшін маңызды жаңа белес еді. А. Байтұрсынұлының "Тіл - құрал" аталған 3 бөлімінен тұратын оқулығының морфологияға арналған бөлімі алғаш рет 1914 жылы, фонетикаға арналған бөлімі 1915 жылы, синтаксиске арналған 1916 жылы жарық көріп, кейіннен әрқайсысы 6-7 реттен толықтырылып қайта басылып отырған. Ы. Алтынсариннің орыс тіліндегі сөз таптарын қазақтарға үйрету мақсатымен олардың қазақша аударма үлгісін де жа-

саған алғашқы тәжірибесін ескере отырып, қазақ тілін тұтынушы ұлттың өкілі толықтай ақтаған сәтті жүйесі А.Байтұрсынұлының осы "Тіл құралында" жасалғанын ашып айтқан жөн.

Ахмет Байтұрсынұлының көбірек те, көлемдік те және барынша жүйелік те зерттелген саласы - қазақ тілінің грамматикалық құрылысы. Әсіресе оның сөз құрылымы, морфологиялық жүйесі. Ахмет Байтұрсынұлының бұл морфологияға қатысты теориялық тұжырымдары "Тіл құралдың" екінші бөлімінде сөз болады. Кітаптың бұл бөлімі 1914 жылы Орынбордан басылып шығады. 1927 жылға дейін түзетіліп, толықтырып 7 рет жарық көреді.

Қазақ тілі грамматикасында арнап ХІХ ғасырдың екінші жартысынан бастап орыс ғалымдары жеке кітаптар шығара бастағаны белгілі. Мысалы Н.И.Ильминский, М.А.Терентьев, П.М. Мелиоранский, В.В. Катаринский, И.Лаптев сияқты авторлар өздерінің еңбектерінде қазақ тілі морфологияның жалпы мәселелерін сөз етеді. Әрине, бұл еңбектердің түркі тілдеріндегі грамматикалық ілімінің дамуында, белгілі орны барын жоққа шығаруға болмайды. Бірақ олардың бәрі де орыс тілінде жазылған. Не себепті орыс тілінде жазылғандығын, түпкі мақсатын Ахмет Байтұрсынұлының

"Бастауыш мектеп" деп аталатын мақаласындағы мына бір жолдарын айқын көруге болады.

"Хүкіметке жағымдысы - қол астындағы жұрттың жазу-сызуы, тілі, діні бір болу. Ресей қол астына түрлі тілді, түрлі дін, жазу-сызуды тұтынып отырған жұрттар бар. Солардың бәрі тілін, дінін, жазу-сызуын орысқа аударса, хукуметке онан артық ұнамады іс болмас... әуелі балалар ана тілімен оқымай орыс тілімен оқысын, ана тілімен оқыса да, орыс харпімен оқыса дейді". Демек, жоғарыдағы еңбектердің орыс тілінде жазылуы патшалық Ресейдің өз қол астындағы халықтарды орыстандыру саясатынан туған. Мәселен, Н.И. Ильминский кезінде "... мой краткий опыт прочтут только те, которые занимаются восточными языками и уже знают по-татарски, я в грамматической части указал почти только отличный от татарских киргизской формы. Впрочем, моя цель дать в восточных языках хотя сколько-нибудь определенное понятие о характере киргизского наречия" деп жазады.

Грамматиканың морфология саласында қарастырылатын ең өзекті мәселелердің бірі – сөз таптары мәселесі. А. Байтұрсынұлы сөз таптарының табиғатын айқындауда қазақ тілінің өзіндік ерекшелігін ескеріп, сөз таптарының жалпы теориясына сүйенгенін байқаймыз. Ол «Тіл-құралдың» Сөз басында былай дейді: «Араб һәм орысша наху, сарфларында (грамматика) оқылатын заттан мұнда да оқылады. Айырмасы сол ғана: арабша я орысша айтылған есімдер мұнда қа-

зақша айтылады. Олай болғанда оқылатын заты бір, аты ғана басқа» [6].

Сөздерді сөз таптарына топтастыруда ұстанатын принциптердің (семантикалық, морфологиялық, синтаксистік) негізінде А. Байтұрсынұлы атауыш сөздерді мынадай сөз таптарына бөледі: нәрсенің атын көрсететін – зат есім, нәрселердің сынын көрсететін – сын есім, нәрселердің есебін һәм ретін көрсететін – сан есім, есімдердің орнына жүретін – есімдік, заттардың еткен - етпеген істерін көрсететін сөздер – етістік сөз таптары. Ал шылау сөздерді үстеу, демеу, жалғаулық, одағай сөз таптарына саралайды.

Сөйтіп, А.Байтұрсынұлы сөздерді мағынасына қарай тоғыз тапқа бөледі. Олар: зат есім, сын есім, сан есім, есімдік, етістік, үстеу, демеу, жалғаулық, одағай.

Ғалым атауыш сөздерге зат есім, сын есім, сан есім, есімдік, етістікті жатқызады. Ал одағай сөздер еліктеуіш және лептеуші деп екіге жіктелгенімен, әрқайсысы жеке сөз табы ретінде танылмаған. Шылау сөздер іштей үстеу, демеу, жалғау деп бөлініп, олардың әрқайсысының жеке сөз табы ретінде қаралуынан автордың сөздерді таптастыруда семантикалық белгіге сүйенетіндігі байқалады және оны автордың өзі де «Сөздер мағынасына қарай 9 тапқа бөлінеді» [5, 197 б.] деп ашық ескертеді. Қазақ тіл біліміндегі сөз таптастыру проблемасының тарихына арналған Т. Қордабаевтың XX ғасырдың 50-жылдарының басына дейінгі кезеңді қамтыған шағын шолу мақаласында да А. Байтұрсынұлының мағыналық принципті басшылыққа алғаны айтылады [7].

Ғалым әр сөз табын мысал арқылы түсіндіре отырып, әрқайсысына анықтама береді, сұрақтарын көрсетеді: «Сөздердің кейбіреуі нәрсенің өзін атайды. Мәселен, жер, тау... осындай нәрсенің өзін атайтын сөздерді есім дейміз. Зат есім туралы «кім?», не?» деп сұраймыз [5, 189 б.]. «Сөздің кейбіреулері нәрсенің сынын атайды. Мәселен, жақсы, жаман... Осындай нәрселердің сынын көрсететін сөздер сын есім деп аталады. Сын есімнің сұрауы қандай?» [5, 191 б.]. Ғалымның әр сөз табын сипаттаудағы бұл тәсілі де қазақ тілі грамматикасына арналған мектеп оқулықтарында күні бүгінге дейін сақталып келеді.

А. Байтұрсынұлы зат есімді жалқы есім (Ахмет, Қызылжар, Қытай) және жалпы есім (кісі, қала, ұлт), деректі (жер, дыбыс, ән) және дерексіз (жан, ой, мінез, ұят) деп бөледі. Зат есімнің жеке тұрған және көптік жалғау қабылдаған кездерін жекелік айырыс (ата, ой, шелек) және көптік айырыс деп ажыратып көрсетеді, тәуелдік жалғау жалғану жағдайына байланысты жай қалып (ата, ой, шелек) және тәуелді қалып (атам, ойым, шелегім) деп жіктей отыра тәуелденудің оңаша,

ортақ түрлерінің жақтарын айтады [3, 201 б.].

Сын есімді автор тек сыны (ағаш аяқ, күміс аяқ, киіз қалпақ) және сыр сыны (биік, шебер, аңқау) деп жіктей отырып, үш шырай түрін атайды: 1) жай шырай (жақсы атан, тентек бала, жуас ат); 2) талғаулы шырай (жақсы-рақ, зерег-ірек); таңдаулы шырай (ең жақсы, тым қорқақ, хас батыр).

Кейінгі басылымдарда "Сын есімнің кейбіреуі зат есімнің орнына жүреді", - деп, тұңғыш рет субстантивтену мәселесін қарайды. Осы жерде сын есімді қасиетіне қарай "1 затсымақ сын (аласа)", "2 жай сын (аласа адам)" деп екіге бөлген.

Ғалым сан есімді есептік (бір, он, жүз) және реттік (бірінші, оныншы, мыңыншы) деп екіге бөлген. А. Байтұрсынұлының тіліміздегі сөздерді таптарға жүйелеуінде есімдіктер бес мағыналық топқа жіктеледі: 1) жіктеу есімдігі, 2) сұрау есімдігі, 3) сілтеу есімдігі, 4) шектеу есімдігі, 5) танықтық есімдігі (қазіргі болымсыздық және белгісіздік есімдіктері).

Байтұрсынов қазақ тілін пән ретінде үйрету мақсаты мен қазақ мектептерінің мұқтаждықтарын өтеу үшін жаңа оқулықтар жазды. Оның «Тіл – құрал» оқулығы үш бөлімнен тұрды. Морфологияға арналған бөлімі алғаш рет 1914 жылы, фонетикаға арналған бөлімі 1915 жылы, синтаксиске арналған бөлімі 1916 жылы жарық көріп, кейіннен әрқайсысы 6-7 реттен толықтырылып қайта басылып отырған. Байтұрсыновтың «Тіл – құралы» қазақ тіл білімі, қазақ мәдениеті үшін бұрын-соңды болып көрмеген тың жаңалық болды. Қазіргі қазақ тілінің негізі осы оқулықтан бастау алды. «Тіл – құрал» қазақ тіл білімінің тарауларын жүйелі зерттеген ғылыми зерттеу, тұңғыш құрал. Оқулықта тілдік ұғымдарға нақты, дәл анықтамалар берілген. Мұндай нақтылық қазіргі ғылым үшін өте маңызды. Сөйтіп, ол қазақ грамматикасының терминдерін қалыптастырды. А. Байтұрсыновтың келесі еңбегі «Тіл жұмсар» практикалық құрал ретіндегі кітабы болса, әдістемелік негізде мұғалімдерге арнап «Баяншы» деген кітап жазды.

Мұндай тұжырымдар ғалым еңбектерінің әр тұсында кездесіп отырады. А. Байтұрсынұлы оқулықтары қазақ тілінде жазылған тұңғыш еңбектер. Соған қарамастан ықшамды түрде баяндала тұрса да, көптеген мәселелерді өте білгірлікпен, көрегендікпен айта алған. Ғалымның енгізген терминдерінің барлығы дерлік күні бүгінге дейін еш өзгеріссіз қолданылып жүр. «Тіл-құрал» еңбегі кейінгі қазақ тілі морфологиясының ғылыми негіздерінің қалыптасып, дамуына сара жол салды.

Әдебиеттер

1. Мұхтаров С. Ахмет Байтұрсынұлы және қазақ тіл біліміндегі сөз таптастыру проблемасы // Ахметтану тағылымдары. – Алматы, 1998.
2. Қордабаев Т. Қазақ тілі білімінің қалыптасу, даму жолдары. – Алматы, 1995.
3. Ильминский Н.И. Материалы к изучению киргизского наречия. – Казань, 1861.
4. Ильминский Н.И. Грамматика алтайского языка. – Казань, 1869.
5. Байтұрсынұлы А. Тіл тағылымы. – Алматы, 1992.
6. Байтұрсынов А. Тіл – құрал. – Орынбор, 1914.
7. Қордабаев Т. Сөздерді тапқа бөлу тарихынан // Қазақстан мектебі, 1984. №7.
8. Исаев С. Қазіргі қазақ тіліндегі сөздердің грамматикалық сипаты. – Алматы, 1998.
9. Жұбанов Қ. Қазақ тілі жөніндегі зерттеулер. – Алматы, 1966.

ЭТАПЫ РАБОТЫ НАД СКАЗКОЙ ПРИ ДРАМАТИЗАЦИИ НА НАЧАЛЬНОМ ЭТАПЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Кызыкеева А.Б.

*Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

В современных реалиях обучение иностранному языку начинается с дошкольного возраста. В этой связи возникает необходимость поиска эффективных путей и приемов обучения языка на раннем этапе. Одним из таких приемов обучения является драматизация – инсценирование, разыгрывание по ролям содержания учебного материала. Традиционно на начальном этапе обучения иностранному языку для драматизации берутся сказки. Работа над инсценированием проходит следующие этапы:

- знакомство со сказкой;
- разбор лексико-грамматического материала постановки;
- обыгрывание фрагментов сказки;
- распределение ролей, репетиции и отработка ролей;
- генеральная репетиция и премьера [1].

Для примера мы выбрали сказку *The Wolf and Seven Goats* («Волк и семеро козлят»), так как она хорошо знакома с детства практически каждому ребенку. Лексический материал сказки представлен такими

словами и выражениями как: *the wolf, the goat, the market, sad, knock at the door, the house where goats live, buy a present, Good-bye, thank you, let's play* и т.д. Грамматический материал сказки представлен такими темами как:

- *to be*;
- *настоящее, прошедшее, будущее время*;
- *утвердительные, вопросительные, отрицательные, побудительные предложения* [2].

На начальном этапе работы со сказкой детям сначала сообщается название сказки и предлагается догадаться, о чем там будет идти речь. Следующий этап работы над сказкой – это введение новой лексики, которая будет необходима детям для понимания сказки и предназначенная для активного владения.

Далее сказка выразительно читается на английском языке без перевода по частям (в качестве опоры можно использовать картинки). Учащиеся должны внимательно слушать речь учителя и понять содержание предъявляемой сказки. Перед прослушиванием каждой части дети получают установку в виде вопросов, на которые они должны ответить. Если уровень языковой подготовки детей не позволяет работать со сказкой без перевода, то можно предложить детям игру «Переводчик» - послушать сказку на английском языке и потом перевести ее с последующим обсуждением содержания сказки.

Следующим этапом можно быть работа с картинками. Так как в сказке много одинаковых персонажей, то их можно сделать различными по цвету, по размеру, по возрасту или по еще какому-нибудь признаку, что будет отражено на картинках. Таким образом, при работе со сказкой учащиеся смогут повторить и смежную лексику, например «Цвета», «Числительные» и т.д.

Следующим важным этапом идет активизация лексики и повторение грамматического материала. На этом этапе активно можно использовать различные игры-упражнения на выявление слов по каким-либо признакам (животные, цвета и т.д.), например:

- игра «Определи по голосу» зверушку, найди картинку, назови по-английски: *Rrr, rrr – The Wolf, M-meh – Mother Goat, Wau-wau – the Dog, Miaou- miau – the Cat*;

- игра «Приветствие» для знакомства с героями сказки. Каждый учащийся должен познакомиться с героями сказки, сказав, например, *Good morning, Mother Goat* или *Hello, Grey Wolf*. Или же дети надевают маски персонажей и приветствуют друг друга либо прощаются: *Good buy, Little Goat, I'll go to the market*;

- игра «Назови место, предмет или действие» - учащиеся долж-

ны закончить предложения, используя лексику, которая им встрети-
лась в тексте, например:

- *We buy food _____ (at the market);*
- *If you want to enter the room you must _____ (open the door);*
- *For birthday everyone wants to get _____ (a present) [2];*
- игра «Противоположность» - в ответ на реплику учителя (или согруппников) учащиеся должны дать противоположное предложение, например:

- *It's me, Mother – It's not our Mother;*
- *Open the door, please – Do not open the door;*
- *We will open the door – We will (shall) not open the door;*

- игра «Угадай животное» - один ребенок изображает жестами, движениями известное ему животное, другие отгадывают по - английски, например: *You are a goat (a cat, a wolf)*. Если они угадали правильно, то водящий подтверждает: *Yes, I am a goat*, и водящим становится тот, кто угадал. Если никто не догадался, то водящий старается изобразить то же самое животное еще раз. Если и после этого дети не догадываются, то водящий говорит: *I am a goat* и получает право показать еще одно животное;

- игра «Волшебник» - водящий является «волшебником», который дотрагивается «волшебной палочкой» до ребенка и превращает его в какое-нибудь животное: *You are a wolf (a mouse)*. Ребенок изображает волчка (мышонка) и говорит: *I am a wolf*. «Волшебник» дотрагивается до него еще раз и говорит: *Wolf, run!* Кто-то из детей – друг (a friend) – подходит к заколдованному ребенку и говорит: *You are not a wolf; you are a boy (girl)*. «Заколдованный ребенок» повторяет: *I am a boy* и снова становится самим собой;

- игра «Вопрос-ответ» - дети должны ответить на вопросы, используя активную лексику реплики из сказки, например:

- *Who is it? – It's a wolf!*
- *Where is your mother? - She went to the market;*
- *Who is that? – It's the wolf now!*
- *Who are you? – I am your mother;*

- игра «Ответ-вопрос» - детям можно показывать картинки с изображением героев, а они должны задать вопрос: *It's a wolf! – Who is it?* На этом же этапе, если картинки персонажей-козлят отличаются друг от друга, то можно попросить детей еще и дать их краткое описание, таким образом, активизируя развитие навыков устной речи.

На следующем этапе работы со сказкой для того, чтобы освежить в памяти детей саму историю, сказка предъявляется детям еще раз на английском языке. Если между занятиями прошло какое-то время, то

сказка предъявляется еще раз, но на этот раз, только на английском языке. Затем начинается работа по проверке основного содержания сказки. Сначала дети отвечают на поставленные вопросы, например:

- *Where is Mother-Goat?*
- *What did the Wolf want?*
- *What did the goats say to the Wolf?*

Следующий этап – развитие навыков и умений устной речи. На данном этапе коммуникативное говорение можно стимулировать с помощью различных заданий, как например:

- опиши главного героя;
- разыграйте диалоги между героями и т.д.

Следующий этап работы со сказкой можно назвать этапом воспроизведения. Цель этапа – пересказ сказки. На этом этапе учащиеся (возможно с помощью учителя) должны пересказать историю.

Заключительной частью задания должна стать речевая деятельность детей, когда все они становятся участниками речевого общения в ходе ролевой игры. Поэтому необходимо максимально полное понимание сказки.

Заключительный этап работы над сказкой будет непосредственно этап драматизации. Цель этапа - постановка сказки. Драматизация происходит с использованием декораций, соответствующих костюмов, музыки, то есть с использованием всего необходимого, что будет стимулировать детей к драматизации этой сказки.

Литература

1. Алымова О.В. Музыкально-игровая драматизация как средство развития творческих способностей младшего школьника // Вестник КГУ им. Н.А. Некрасова: Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика. - 2010. - № 3. - С. 38-40.
2. Сценарий сказки «Волк и семеро козлят». Библиотека материалов для работников школы // Режим доступа: [http:// pedportal. net/ nachalnye – klassy / inostranny-yazyk/scenariy-skazki-quot-volk-i-semero - kozlyat-quot-na-angliyskom-yazyke-475359](http://pedportal.net/nachalnye-klassy/inostranny-yazyk/scenariy-skazki-quot-volk-i-semero-kozlyat-quot-na-angliyskom-yazyke-475359) (дата обращения: 15. 06. 2017)

EFFECTIVE LEADERSHIP IN THE CLASSROOM

Larina M.V.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

What does it take to be a leader in the classroom? A leader in the classroom could be defined as an individual who is able to guide students through the learning process in a way that students are able to understand and use the knowledge they have acquired through the assistance of the teacher. In this day and age of unmotivated, entertainment-driven students, it is hard to find classroom leaders who are able to achieve this.

Educational research indicates that there are seven core behaviors that classroom leaders need in order to help students to learn. These behaviors are:

- Clear learning goals;
- Variety in instruction;
- Task orientation of the teacher;
- Student engagement in learning;
- High success rate of students;
- Appropriate levels of cooperation;
- Awareness of high-needs students.

1. Clear Learning Goals

A classroom leader must present information in a way that students who are at different levels of ability can understand. This can be done by presenting the objectives of the lesson at the beginning. Another way is through giving directions slowly and using examples to illustrate ideas. Lastly, providing reviews of the content taught helps students to know what the main idea was of the lesson. Teachers can also exhibit appropriate levels of dominance by providing clarity about the content and expectations of an upcoming instructional unit. Important teacher actions to achieve this end include:

- Establishing and communicating learning goals at the beginning of a unit of instruction;
- Providing feedback on those goals;
- Continually and systematically revisiting the goals;
- Providing summative feedback regarding the goals.

The use of rubrics can help teachers establish clear goals. To illustrate, assume that a teacher has identified the learning goal “understanding and using fractions” as important for a given unit.

2. Variety of Instruction

Students like predictability but they also enjoy variety. A leader of a classroom must provide various methods of teaching students what they

need to know. One way of adding variety is through asking questions. There are many strategies for asking questions such as direct and indirect methods. In addition to questioning, various other strategies such as cooperative learning, project-based learning, and other constructivist based methods can help students to learn the content but in new ways. Lastly, just showing enthusiasm for the subject matter can in many ways bring variety into the context of the classroom.

3. Task Orientation of the Teacher

Task orientation of the teacher is about how much time the teacher actually spends teaching the students. At the beginning of the year, time on task is low because the leader of the classroom is establishing control of the learning environment through the implementation of policies and other matters related to classroom management. There are many ways to reduce lost time through having carefully developed lesson plans, preventing misbehavior, and having skill at dealing with interruptions. Leaders are often know for getting things done and a critical behavior of classroom leaders is guiding the students to the learning goals with as little delay as possible.

4. Student Engagement in Learning

A teacher can be on-task but have students who are not really focused on their learning. Students who are focused on learning are said to be engaged in the learning process. Students being students, can just have their head in the clouds for no reason at all. Others have legitimate problems in their life that make it hard to focus. To deal with this, leaders of classrooms need to set rules, move around the room to keep students focus during learning, deal with problems immediately, provide feedback, and or understand what makes assignments interesting for the students.

5. Student Success

Students, like many people, like to follow leaders who provide them with what they need to have success. Research indicates that students should have success in understanding concepts about two-thirds of the time. Therefore, if the students are constantly lost and do not understand what the leader is trying to have them do it is a recipe for disaster. Success will often increase self-efficacy which can lead to further success. This self-fulfilling prophecy can happen through developing lesson plans that connects to prior learning, dividing the teaching into small digestible chunks, and providing prompt feedback on assessments.

6. Appropriate Levels of Cooperation

Cooperation is characterized by a concern for the needs and opinions of others. Although not the antithesis of dominance, cooperation certainly occupies a different realm. Whereas dominance focuses on the teacher as the driving force in the classroom, cooperation focuses on the students and

teacher functioning as a team. The interaction of these two dynamics—dominance and cooperation—is a central force in effective teacher-student relationships. Several strategies can foster appropriate levels of cooperation.

Provide Flexible Learning Goals

Just as teachers can communicate appropriate levels of dominance by providing clear learning goals, they can also convey appropriate levels of cooperation by providing flexible learning goals. Giving students the opportunity to set their own objectives at the beginning of a unit or asking students what they would like to learn conveys a sense of cooperation. Assume, for example, that a teacher has identified the topic of fractions as the focus of a unit of instruction and has provided students with a rubric. The teacher could then ask students to identify some aspect of fractions or a related topic that they would particularly like to study. Giving students this kind of choice, in addition to increasing their understanding of the topic, conveys the message that the teacher cares about and tries to accommodate students' interests.

Take a Personal Interest in Students

Probably the most obvious way to communicate appropriate levels of cooperation is to take a personal interest in each student in the class. All students appreciate personal attention from the teacher. Although busy teachers—particularly those at the secondary level—do not have the time for extensive interaction with all students, some teacher actions can communicate personal interest and concern without taking up much time. Teachers can:

- Talk informally with students before, during, and after class about their interests.
- Greet students outside of school—for instance, at extracurricular events or at the store.
- Single out a few students each day in the lunchroom and talk with them.
- Be aware of and comment on important events in students' lives, such as participation in sports, drama, or other extracurricular activities.
- Compliment students on important achievements in and outside of school.
- Meet students at the door as they come into class; greet each one by name.

7. Awareness of High-Needs Students

Classroom teachers meet daily with a broad cross-section of students.

Teachers can build strong relationships with *passive* students by refraining from criticism, rewarding small successes, and creating a classroom climate in which students feel safe from aggressive people. Strategies for helping *aggressive* students include creating behavior contracts and providing immediate rewards and consequences. Most of all, teachers must keep in mind that aggressive students, although they may appear highly resistant to behavior change, are still children who are experiencing a significant amount of fear and pain. The students with *attention* problems may respond well when teachers contract with them to manage behaviors; teach them basic concentration, study, and thinking skills; help them divide tasks into manageable parts; reward their successes; and assign them a peer tutor. Teachers can often help students in the *perfectionist* category by encouraging them to develop more realistic standards, helping them to accept mistakes, and giving them opportunities to tutor other students. *Socially inept* students have difficulty making and keeping friends. They may stand too close and touch others in annoying ways, talk too much, and misread others' comments. Teachers can help these students by counseling them about social behaviors.

Leadership in the classroom is about bringing students to the top of the academic mountain. How this is done depends on the context. However, the seven behaviors listed in this article can help a classroom leader to bring academic success to their team.

References

1. Adelman H.S., & Taylor, L. (2002). School counselors and school reform: New directions. *Professional School Counseling*, 5(4), 235–248.
2. Brophy, J. E. (1996). *Teaching problem students*. New York: Guilford.
3. Brophy, J. E., & McCaslin, N. (1992). Teachers' reports of how they perceive and cope with problem students. *Elementary School Journal*, 93, 3–68.
4. Chiu, L.H., & Tulley, M. (1997). Student preferences of teacher discipline styles. *Journal of Instructional Psychology*, 24(3), 168–175.
5. Dunn, N. A., & Baker, S. B. (2002). Readiness to serve students with disabilities: A survey of elementary school counselors. *Professional School Counselors*, 5(4), 277–284.
6. Emmer E.T. (1984). *Classroom management: Research and implications*. (R & D Report No. 6178). Austin, TX: Research and Development Center for Teacher Education, University of Texas. (ERIC Document Reproduction Service No. ED251448)

ФОРМИРОВАНИЕ ГРАММАТИЧЕСКИХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ С ПРИМЕНЕНИЕМ ИКТ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Самойлова-Цыплакова И.М.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

С тех пор, как Ян Амос Коменский впервые обосновал необходимость классно-урочной системы в 1652 году, школьная среда обучения претерпела значительные изменения. В последние годы всё чаще поднимается вопрос о применении новых информационных технологий на уроках иностранного языка. Это не только новые технические средства, но и новые формы и методы преподавания, новый подход к процессу обучения. Современный учитель должен уметь создать условия для практического овладения языком для каждого учащегося, выбрать такие методы обучения, которые позволили бы каждому ученику проявить свою активность, своё творчество, а также активизировать познавательную деятельность учащегося в процессе обучения иностранным языкам [1, с. 5].

В связи с практической направленностью обучения, фактор потребности речи стал ведущим при отборе того или иного грамматического материала для определенной стадии обучения. Такой подход подчас требует введения грамматического явления, которое по ряду причин не может быть объяснено на данном этапе обучения: либо знания учащиеся настолько ограничены, что они не могут осознавать нового понятия, либо грамматическое явление слишком сложно и потребует большего количества времени для объяснения, либо это единичное явление, которое не подлежит обобщению [2, с. 3]. В этих случаях такой грамматический материал изучается как лексика, т.е. для его презентации и закрепления применяются все те приемы, которые используются при работе над лексикой. К таким грамматическим явлениям можно отнести, например, в английском языке личные местоимения в объектном падеже, притяжательные местоимения, степени сравнения имен прилагательных *good, little, bad* и др.

На современном этапе теория и практика обучения свидетельствуют о том, что одним из реальных современных средств интенсификации процесса обучения иностранному языку является использование ИКТ. Возникает вопрос, может ли оно способствовать формированию более прочных грамматических навыков. Таким образом, ощущается необходимость в разработке последовательной теории формирования грамматических навыков у школьников и в выявлении

возможностей компьютерных программ в этом процессе.

Наиболее распространенными элементами ИКТ являются:

- электронные энциклопедии и справочники;
- образовательные ресурсы Интернета;
- тренажеры и программы тестирования;
- DVD и CD диски с картинками и иллюстрациями;
- электронные учебники и интерактивные материалы, демонстрируемые с помощью компьютера и мультимедийного проектора;
- дистанционные олимпиады, дистанционное обучение.

Основными средствами реализации ИКТ на современном уроке в школе является компьютер, мультимедийный проектор и экран [3, с.41].

Преимуществами использования ИКТ являются следующие:

- интенсификация самостоятельной работы учащихся;
- индивидуализация обучения;
- рост объема выполненных на уроке заданий;
- возможность получения различного рода материалов через сеть Интернет;
- повышение познавательной активности и мотивации усвоения знаний за счет разнообразия форм работы;
- интегрирование традиционного урока с компьютером позволяет учителю переложить часть своей работы на ПК, делая при этом процесс обучения более интересным и разнообразным;
- более объективная оценка способности и знания ученика;
- освоение учащимися современных информационных технологий;
- улучшение качества и эффективности образования;
- упор на современные цели обучения;
- повышение мотивации учащихся к обучению грамматики;
- использование в обучении видам речевой деятельности;
- учет страноведческого аспекта;
- интересные и запоминающиеся занятия;
- использование индивидуального подхода;
- проявление самостоятельности;
- повышение качества наглядного материала [3, с. 42].

Использование ИКТ на уроках позволяет повысить, в первую очередь, мотивацию к учению. Во-вторых, формируется стойкий познавательный интерес учеников к предмету, который способствует более честному взаимодействию или интеракции учителя, школьника и учебного материала.

Основные виды работы с персональным компьютером на уроках

английского языка можно поделить на две группы: использование обучающих и познавательных программ на CD и создание программ в различных приложениях самим учителем с дальнейшим применением на уроках при объяснении материала или при его отработке и проверке.

Часто возникает ситуация, когда необходимо отработать определенный материал, а более сильные ученики уже усвоившие его, явно скучают. В этом случае можно посадить за компьютер (в наушниках), и они будут работать. Здесь достигаются сразу несколько целей: виды работы для сильных учащихся становятся разнообразными; большинство учащихся начинают стараться, чтобы выполнять индивидуальное задание в дальнейшем.

Так, например, при объяснении образования вопросов в английском языке учащиеся видят, как постепенно перестраивается предложение из повествовательного в вопросительное. При необходимости можно повторить тот или иной этап. Кроме этого, в презентацию можно добавить фотографии, схемы или таблицы, что еще более усиливает эффект воздействия. Подробный прием в значительной степени опирается на визуализацию, что ведет к лучшему усвоению материала. Однако, подготовка такого вида программ требует определенной подготовки учителя, а именно умение работать в Microsoft Word и Microsoft Power Point.

При отработке грамматического материала используется блок "Language Focus", где студентам предлагается выполнить увлекательные задания вместе с этим закрепить грамматические правила английского языка. В заданиях используются такие приемы, как: «Выбери правильный ответ», «Убери лишнее», «Сопоставление частей предложения», «Заполнение пробелов», «Текст с пропусками», «Создание схем», «Лингвистические игры» [4, с. 79].

Система упражнений по иностранному языку всегда должна иметь своей целью практическое овладение иностранным языком. Она направлена на освоение тех операций с материалом для речи, которые необходимы для понимания и выражения мыслей на иностранном языке.

Известно, что главная трудность в обучении грамматическим умениям и навыкам состоит не в запоминании отдельных фактов языка, а в овладении действиями с ними. Поэтому основное назначение грамматических упражнений заключается в том, чтобы обеспечить обучающихся овладением действиями с грамматическим материалом как в рецептивном, так и в репродуктивном плане [5, с. 43].

Грамматические упражнения в данной системе отвечают сле-

дующим основным требованиям:

- обучать действиям с грамматическим материалом;
- отражать психофизиологические и лингвистические закономерности развиваемых видов речевой деятельности;
- иметь коммуникативную направленность;
- располагаться в порядке от более легких к более трудным; активизировать умственную деятельность обучающихся (ставить проблемные задачи);
- содержать разнообразные задания.

Урок с использованием ИКТ дает возможность проводить занятия с разноуровневыми учениками, давать им задания различной степени сложности, предлагать набор заданий и упражнений соответственно их способностям, обеспечивать 100% участия, сохраняя атмосферу доброжелательности, спокойствия. При правильной организации учебного процесса повышается мотивация самоподготовки учащихся и появляется сознательное отношение к учебе. Отсутствие интереса к учению у учащихся в большой степени объясняется неумением самостоятельно организовать свою учебную деятельность. Учащиеся перестают быть пассивными участниками учебного процесса и становятся его активными участниками.

Литература

1. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: учеб. пособие. - М.: «Народное образование», 1998.
2. Шатилов С.Ф. Некоторые проблемы обучения грамматической стороне устной речи // Иностранные языки в школе, 1971. - №6.
3. Сидоренко А.Ф. Использование компьютерных программ на уроках английского языка // ИЯШ - 2002 - №2 - С. 41-43
4. Карамышева Т.В. Изучение иностранных языков с помощью компьютера: в вопросах и ответах. – СПб., 2000.
5. Ушакова С.В. Компьютер на уроках английского языка // ИЯШ - 1997. - №5. - С. 40-44.

СЮЖЕТНОЕ ПОВЕСТВОВАНИЕ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Мельникова Т.А.

*Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

При обучении иностранному языку ведущим является принцип коммуникативной направленности, который определяет все составляющие учебно-воспитательного процесса [1]. В результате учащиеся должны применять полученные знания, умения и навыки в повседневной жизни, применять навыки монологической речи и диалогической речи в различных коммуникативных ситуациях [2].

Одним из рассматриваемых в литературе приемов является прием сюжетного повествования, который в современной методике преподавания обретает все большую популярность. Данный прием начинает привлекать все больше внимания и постепенно получает все большее развитие.

В формировании грамматического навыка прием сюжетного повествования играет большую роль. Данный прием представляет собой использование историй с определенным сюжетом. Это позволяет обеспечить более высокий уровень концентрации учащихся на изучении языка. Однако в современной методике преподавания английского языка в общеобразовательной школе данный прием практически не используется.

Мы предлагаем использование разнообразных историй, форм упражнений, грамматических структур. Отдать каким-то из них полное предпочтение было бы ошибочным, так как в зависимости от особенностей задач обучения, содержания темы, характера имеющихся средств, а также уровня подготовленности учеников необходимо в каждом конкретном случае избирать их наиболее рациональное сочетание.

Итак, рассмотрим некоторые из упражнений.

Цель уроков – отработка и закрепление грамматического материала по теме Present Simple Tense.

История “Planet Earth”

Для работы с историей нам необходимы карточки с изображением различных мест нашей планеты – леса, реки, озера и т.д. А также нам понадобятся доска, мел. Кроме того, на завершающем этапе с историей нам понадобятся карточки с предложениями.

Итак, перед тем как начать работу учителю необходимо предста-

вить учащимся тему истории. Так как в рамках темы урока мы рассматриваем природу, мы определили для себя историю под названием “Planet Earth”. История носит несколько информативный характер, а не развлекательный. На дотекстовом этапе учитель раздает учащимся слова (глаголы из текста) в неопределенной форме. Учащиеся должны ознакомиться со словами, перевести при необходимости. Затем, в процессе рассказа учитель делает небольшие паузы в тех местах, где эти глаголы встречаются. Задача учащихся состоит в том, чтобы записать ту форму, в которой в тексте встречаются эти слова. Например:

to know	<i>knows</i>
to melt	<i>melts</i>
to pollute	<i>pollute</i>
to be	<i>is</i>

Следует отметить, что не все формы глаголов в тексте меняются. После выполнения этого задания можно обсудить, почему некоторые формы изменились, а некоторые – нет.

Еще одно задание, которое можно использовать с данной историей – “Line-ups”. Работать с этим заданием необходимо следующим образом:

Каждый ученик получает карточку с вопросом из истории. Необходимо использовать карточки двух цветов. Согласно цвету, ученики делятся на команды. Каждая команда выстраивается в ряд лицом к противнику. Таким образом, у каждого ученика образуется партнер из противоположной команды. Ученики по очереди задают друг другу вопросы. Начинает всегда один цвет. Например:

What does rubbish we produce do to the Earth?	What does the fuel we use make?
What do trees do?	What do plants do with water?

Помимо вышеописанных заданий, можно использовать другой вид деятельности. Каждый учащийся получает карточку с одним из глаголов из текста. Если во время рассказа он слышит этот глагол в правильной форме, он встает. Если ребенок слышит данный глагол, но форма его изменена, то в таком случае ученик должен хлопнуть в ладоши.

Например:

Live – live – встает

Produces – produce – хлопает

Is – is – встает и т.д.

И в завершении работы с историей можно предложить учащимся заполнить текст пропущенными словами (глаголами в правильной форме). Это может быть тот же самый текст в сокращенной форме, например.

We more than 36 football fields of forests every minute and away thousands of trees in paper and card every day. The oceans home to millions of marine animals. They the sun's heat, it to the atmosphere and it around the world. A lot of the rubbish we on land the oceans.

Пропущенные глаголы в тексте можно предложить ребятам в неопределенной форме (to destroy, to throw, to be), а можно использовать какую-либо форму. В так случае их задача будет заключаться не только в заполнении пропусков, но и в исправлении ошибок.

Для работы с картинками с изображениями природных мест можно предложить такой вариант упражнения: учащиеся составляют предложения по тексту с использованием глаголов из него.

История “This Earth”

Для работы с историей нам понадобятся карточки с текстом истории (сокращенный вариант/отрывки из истории), карточки с глаголами в неопределенной форме.

При работе с данной историей мы также предлагаем ряд упражнений. Предлагаем начать работу с карточек, на которых написаны глаголы из истории в неопределенной форме. Данной упражнением называется “Survey”. Весь класс делится на несколько групп (по 3-4 человека). Каждый ученик получает карточку с небольшой таблицей. Например:

НФГ		+	-	?
To stand	She	Stand/stands	Don't stand Doesn't stand	Do ... stand? Does... stand?
To be	I	Am /is/ are	Am not Isn't Aren't	Am I ? Is ...? Are...?
To stop	Her eyes	Stop /stops	Don't stop Doesn't stop	Do ... stop? Does... stop?

Учащиеся самостоятельно определяют правильные формы глаголов в таблице согласно тому подлежащему, которое указано во второй графе. Затем каждый учащийся должен опросить еще троих учащихся и узнать их мнение относительно правильной формы глагола. После

этого учащиеся возвращаются в группу и сравнивают ответы. Затем каждая группа презентует свой вариант.

Следующее задание необходимо использовать во время прослушивания истории. Учащиеся получают по две карточки со словами (сказуемыми из истории). Необходимо выбрать такие глаголы, которые встречаются довольно часто и в разных формах. Когда ребенок слышит свой глагол в той форме, в которой он написан у него на карточке, он должен подпрыгнуть. Если ученик подпрыгивает, а форма глагола не совпадает с той, которая в тексте, в таком случае он выбывает из игры и остается стоять до конца истории.

На этапе после прослушивания учащимися истории выполняется задание “Word search”. Учащиеся могут работать в парах или группах по три человека. Каждой паре/группе выдается кроссворд, в котором им предлагается найти сказуемые в отрицательной форме или в утвердительной форме, или сказуемые в форме третьего лица единственного числа. Например, в данном кроссворде содержится 10 глаголов в третьем лице единственного числа:

G	A	O	M	T	G	Z	C
R	S	P	E	A	K	S	O
D	K	E	A	K	J	T	M
S	S	N	N	E	P	O	E
H	A	S	S	S	L	P	S
T	H	O	K	M	I	S	D
C	H	A	N	G	E	S	E
I	N	B	V	R	K	R	Q

Альтернативным заданием на завершающем этапе можно предложить учащимся задание «Перепиши историю». Учащимся предлагается дополнить историю глаголами в правильной форме. Можно выбрать некоторые предложения из истории, можно сократить историю.

История «Maggie Mab»

В рамках работы с данной историей мы предлагаем следующие задания:

- найди ошибку;
- посчитай глаголы;
- перепиши историю.

Для работы понадобятся картинки с изображениями фрагментов истории, небольшие шарики (по три на каждого учащегося).

Итак, первое задание «Найди ошибку». Учащиеся становятся в круг, у каждого в руках по три небольших шарика. В центре круга

стоит корзина, в которую учащиеся будут кидать свои шарики, когда услышат ошибку. На каждом шарике указана цифра. Учитель разбивает историю на три части. В каждой из этих частей при рассказе делает ошибку, например, не использует окончание –s третьем лице единственного числа. По завершении одной части делает паузу. Количество предложений в каждой из частей должно соответствовать цифрам на шариках. То есть три шарика – три предложения. После того, как учитель озвучил три предложения, в одном из которых допустил ошибку, учащиеся бросают в корзину шарик с тем номером, под которым, по их мнению, было предложение с ошибкой. После проверки учитель продолжает историю. И так до самого конца.

Второй вид задания – «Посчитай глаголы». Во время рассказа учителем истории учащиеся должны посчитать количество глаголов в отрицательной форме настоящего времени, например, или количество глаголов в вопросительной форме и так далее.

И последним упражнением в данном случае мы предлагаем переписать историю. Учащиеся работают в группах по три человека. Каждая группа получает по несколько картинок с изображениями из истории и несколько карточек с неопределенной формой глаголов из истории. Учащиеся сопоставляют картинки с глаголами, меняя их форму, и составляют предложения, которые объединяют в рассказ. При выполнении данного задания учащиеся могут изменить историю на свой вариант, который им больше нравится. Также можно предложить учащимся сопоставить две части предложений из истории на скорость. Выигрывает та пара, которая быстрее всех выполняет задание и без ошибок.

Литература

1. Бим И.Л. Методика обучения иностранных языков как наука и проблемы школьного учебника. - М.: «Русский язык», 1977.
2. Пассов Е.И. Основы методики обучения иностранным языкам. – М.: Изд-во «Русский язык», 1998.
3. Цетлин В.С. Как обучать грамматически правильной речи. // ИЯШ. - 1998. - №1. – С. 22, 44
4. Рогова Г.В., Рабинович Ф.М., Сахарова Т.Е. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. - М., 1991.
5. Andrew Wright “Storytelling with Children (Second edition)” Oxford University Press, 2009. – 597 p.
6. Любченко А.С. Нестандартные уроки английского языка в школе. - Ростов Н/Д, 2007.

LATIN BORROWINGS IN MEDICAL TEXTS

Gorshina K., Kulinka Y.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

English history is very rich in different types of contacts with other countries that are why it is very rich in borrowings. One language has especially had a deep impact on English: Latin. Latin has influenced English exceedingly throughout history, and the first period of Latin influence took place around 2000 years ago on the Germanic dialects that would one day develop into English [1, p. 28].

The English vocabulary consists of both native and borrowed words. In linguistic literature the term *native* is conventionally used to denote words of Anglo-Saxon origin brought to the British Isles from the continent in the 5th century by the Germanic tribes – the Angles, the Saxons and the Jutes [2, p. 160]. Practically, however, the term is often applied to words whose origin cannot be traced to any other language..

The rich variety of the English vocabulary reflects the vast number of words it has taken from other languages. In linguistics, the term *borrowing* describes a process in which one language replicates a linguistic feature from another language, either wholly or partly. The metaphorical use of the word *borrowing* to describe this process has some well-known flaws: nothing is taken away from what is termed the donor language, and there is no assumption that the ‘borrowing’ or ‘loan’ will ever be returned. In many ways, the idea of influence would be more appropriate. However, the term *borrowing* has been firmly entrenched in linguistics as the usual term to describe this process since the nineteenth century, to extent that the most linguists no longer even think of it as a metaphor [3, p. 3].

The English language was influenced profoundly by Latin and French, mainly in its vocabulary (about 72% of the Modern English words are of Romance origin), and also in its grammar [4]. Latin words were borrowed in all historical periods of English language. English history is rich in different types of contacts with other countries that are why it is very rich in borrowings. The Roman invasion, the Christianizing of Britain in the VI century and the Middle English period - each time piece is highly informative in this way.

As we see the Latin language played an important role in enriching English. It gave a significant number of words referred to scientific and technical vocabulary. It is due to the fact that Latin in the Middle Ages was the language of science for Western Europe and retained this significance till the 18th century [5, p. 72]. Even in our time, science, politics and art widely use the Latin basics to denote many concepts.

There are certain structural features which enable us to identify some words as borrowings and even to determine the source language. Thus we can recognize words of Latin origin by certain suffixes, prefixes or endings [6, p. 49].

Borrowings enter the language in two ways: through oral speech (by immediate contact between the peoples) and through written speech (by indirect contact through books, etc.) [2, p. 164]. Most of the words taken from Latin are written borrowings, which penetrated into the language not through conversations, but through documents, books, etc. Many of them are abstract and terminological. These words were changed in a lesser degree, especially semantically, and retained their phonetic, spelling and grammatical features longer.

Borrowing can be done either directly or through an intermediary language. Latin often served as an intermediary for the Greek. Examples of such words are: *bishop* (Gr. *episkopos*), *church* (cp. *kyriakón*), *devil* (cp. *diábolos*), *pope* (rp. *pápas*), etc [7, p. 236]. There are other examples of Latin “mediation”: words ‘*arsenic*’ and ‘*salamander*’ came from the Persian language, and ‘*algebra*’ and ‘*alcohol*’ – from Arabic. In its turn, Latin borrowings often came to English through other languages. For example, many Latin words came through French this way:

- *ambitio* (Lat.) → *ambition* (Fr.) → *ambition* (Eng.);
- *nobile* (Lat.) → *noblesse* (Fr.) → *noble* (Eng.).

Latin borrowings are mainly associated with the following events in the history of the English people: Roman invasion (from I BC to IV AD), Christianization in England (VI-VII), the Norman conquest (XI- XIII) and the Renaissance (XV-XVI). Thus according to the English professor Albert Baugh, there are three distinct periods when Latin entered the English language. Also there are two more periods of Latin influence, so there five of them in total:

- Zero period or continental period.
- First period.
- Second period.
- Third period.
- Modern period [8, p. 70].

Zero period is the time before the settlement of the Germanic tribes on the British Isles. There were trade links between them and the Roman Empire, which left traces in the languages of these tribes. The first Latin words to find their way into the English language owe their adoption to the early contact between the Romans and the Germanic tribes on the continent. Several hundred Latin words found in the various Germanic dialects at an early date – some in one dialect only, others in several – testify to the ex-

tensive intercourse between the two peoples.

The adopted words naturally indicate the new conceptions that the Germanic peoples acquired from this contact with a higher civilization. Next to agriculture the chief occupation of the Germanic tribes in the empire was war, and this experience is reflected in words like *camp* (*battle*), *segn* (*banner*), *pīl* (*pointed stick, javelin*), *weall* (*wall*). More numerous are the words connected with trade, e. g. *pund* (*pound*), *mynetian* (*to mint or coin*) and *mynetere* (*money-changer*) [8, p.71].

In general, if we are surprised at the number of words acquired from the Romans at so nearly a date by the Germanic tribes that came to England, we can see nevertheless that the words were such as they would be likely to borrow and such as reflect in a very reasonable way the relations that existed between the two peoples [8, p.73].

First period is the period of the Roman domination in Britain (43-449 A.D.). During that time Latin was the official language of the administration. The local Celtic inhabitants would indeed have had to use some Latin, for official and military purposes. The inscriptions prove that the city-dwellers, both the upper classes and artisans, spoke the language, while the farmers would have used it at market; it is to suppose that the Celtic language of Britain adopted a lot of Latin words. Thus, when the Anglo-Saxons conquered the isle, they adopted a few Latin words from the Celts. Many place names were borrowed at that period of time. For example, *Chester*, *Manchester*, *Winchester*, *Lancaster*, *Gloucester*, *Worcester*, and many others. A few other words are thought for one reason or another to belong to this period: *port* (*Lat. portus*), *munt* (*mountain*) (*Lat. mōns, montem*), etc. At best, however, the Latin influence of the First Period remains much the slightest of all the influences that Old English owed to contact with Roman civilization [8, p. 74].

Second Period concerns the Christianization of the Anglo-Saxons in Britain which followed the St. Augustine's mission of 597. It is divided into two main sub-periods, the Early and the Benedictine.

The Early Second Period includes words taken by the English to express religious concepts (*priest* – *Lat. prior*, *creed* – *Lat. credo*). Later, in the process of development of public relations, there appeared single-root terms used in other fields, the meaning of words expanded (*credo* → *credit*, *creditor*, *credible*, *incredible*). Besides religious words we can also distinguish the following groups:

- household items and tools (*anchor* (*Lat. ancora*), *chalk* (*Lat. calcem*), *pillow* (*Lat. pulvinus*), *sickle* (*Lat. secula*);
- measures of weight or length (*pound* (*Lat. pondo*), *inch* (*Lat. incia*);

- names of animals, birds and fish (*ass* (Lat. *asinus*), *camel* (Lat. *camelus*), *turtle* (Lat. *turtur*), *trout* (Lat. *trutta*);
- names of plants (*palm* (Lat. *palma*), *pear* (Lat. *pirum*), *rose* (Lat. *rosa*), *plant* (Lat. *planta*) [8, p. 73].

The Benedictine Second Period began in the late 900's when religious reform was under way in the English monasteries. The words still include religious and learned vocabulary, but are no longer related to everyday life. 'Antichrist', 'history', and 'decline' (the grammatical meaning) all date from this period. Many words were not fully assimilated (*cathedra*, *bibliotheca*, *prologus*), and most of those that have been passed down to Modern English (*cathedral*, *prologue*) were reintroduced in the subsequent periods [8, p. 73].

Third Period begins in 1066 with the Norman conquest. A significant number of Latin words fell into English after that event. Those words were already changed phonetically, grammatically and semantically in the Norman dialect of the French language, which borrowed these words from Latin. During this period, Latin was considered to be the language of educated people in Europe. Almost all the scientific treatises in England at that time were expounded in Latin. When they were later translated into English, the scientists could not find suitable words for some scientific notions, so they left the Latin originals. For example, the Latin word 'formula' remained unchanged and later even appeared in accordance with the rules of plural 'formulas', that is used along with the Latin form 'formulae' [8, p. 73].

The Modern Period begins with the development of Renaissance culture in England (XV-XVI). That period of time was characterized by the rapid development of science and technology, an unprecedented flowering of literature and art, the invention of book printing, great geographical discoveries, the successes of materialistic philosophy in the struggle against church dogmas and the liberation from domination churches. The number of borrowed words of Latin origin in the Renaissance and beyond is so great that, according to some scientists, almost one-fourth of all Latin vocabulary has penetrated the vocabulary of the English language [9, p. 141].

Some of the words lost their terminological character and turned into a nationwide speech. The examples of the direct Latin borrowings, widely used in English, include the words: *superior*, *minimum*, *bonus*, *animal*, *item*, *recipe*, *veto*, *vacuum*, *alibi*, *memorandum*, *via*, etc [9, p. 142].

In the following centuries (XVII-XVIII) the so-called "scientific words" were borrowed, which often preserve the morphological features of Latin word, e.g. *inertia*, *radius*, *curriculum*, *datum*, *vacuum* [9, p. 142].

Classical borrowings continue to appear in Modern English as well.

Mostly they are words formed with the help of Latin and Greek morphemes. There are quite a lot of them in medicine (*appendicitis, aspirin*), in chemistry (*acid, valency, alkali*), in technique (*engine, antenna, biplane, airdrome*), in politics (*socialism, militarism*), names of sciences (*zoology, physics*) [9, p. 143].

Thus, knowledge of the basics of Latin helps to consciously perceive and use the numerous terms of most sciences, and also helps to understand a large number of modern languages, helping to understand their similarity and distinctive features at different levels of language development. We see that to the present time the Latin language still plays an important role in English. As it was mentioned before Latin borrowings play a huge role in English as there were several periods of Latin influence on the English vocabulary. So it is not a surprise that the Latin language covers almost all the fields, such as sciences, religion, music and art, politics and philosophy and so on. Therefore, we believe that it should not be classified as dead language at all, since it lives and reflects in other languages.

References

1. Elly van Gelderen. A History of the English Language: Revised edition. – John Benjamin Publishing Company, 2014.
2. Ginzburg R.S., Khidekel S.S., Knyazeva G.Y., Sankin A.A. A Course in Modern English Lexicology. Second edition. – M.: Vysshaya shkola, 1979. - 269 p.
3. Philip Durkin. Borrowed words: A History of Loanwords in English. – Oxford University Press, 2014.
4. Orbis Latinus. Periodization of the Romance Lexical Borrowings retrieved on March 11 from http://www.orbilat.com/ Influences_of_Romance/ English/RIFL-English-Periodization.html
5. Zinatullin V. Sh., Chibisova E. Yu. Latinskie zaimstvovaniya v nauchno-tehnicheskoy leksike angliyskogo yazyika. // Almanah sovremennoy nauki i obrazovaniya [*Latin Borrowings in Scientific and Technical Vocabulary of the English Language. // Almanach of Modern Science and Education*]. – Tambov: Gramota, 2008. № 8. P. 1. – p. 72-74.
6. Antrushina G. B., Afanaseva O. V., Morozova N. N. Leksikologiya angliyskogo yazyika: Ucheb.posobie dlya studentov. – 3-e izd., stereotip [*English Language Lexicology: University Students' Handbook*].– M.: Drofa, 2001. – 288 p.
7. Arnold I.V. Leksikologiya sovremennogo angliyskogo yazyika [*Lexicology of Modern English Language*]. - M., "Vysshaya shkola", 1986.

8. Albert C. Baugh, Thomas Cable. A History of the English Language. – Fifth Edition. – Routledge, 2002.
9. Tkachenko I.A. Latinskie zaимstvovaniya v angliyskom yazyike. // Problemyi sotsialno-ekonomicheskogo razvitiya Sibiri [*Latin Borrowings in the English Language. // Issues of Social and Economic Development of Siberia*]. – FGBOU VPO «BrGU», December 2010. № 2. – p. 138-143

PRODUCTIVE WAYS OF WORD BUILDING IN MODERN ENGLISH

Kinayatova A., Oskolkova A.A.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

Word-formation is the process of creating new words from resources of a particular language according to certain semantic and structural patterns existing in the language. Word – formation is the system of derivative types of words and the process of creating new words from the material available in the language after certain structural and semantic formulas and patterns [1, p. 70]. Word formation is a branch of science of the language which studies the patterns on which a language forms new lexical items (new unities, new words). Word formation is a process of forming words by combining root & affixal morphemes. Word-building is one of the main ways of enriching vocabulary.

There are some different classifications of types of word-formation. Most linguists consider as the chief process of English word-formation affixation, conversion and compounding. In conformity with structural types of words described above the following two types of word-formation may be distinguished: word-derivation and word-composition (or compounding). Ways of word-formation in English divided into main and secondary.

There are four main ways of word-building in Modern English: affixation, composition, conversion, shortening. There are also secondary ways of word-building: sound-interchange, stress interchange, sound imitation, blends, back formation (disaffixation) [2].

Some of the ways of building words in Modern English can be resorted to for the creation of new words whenever the occasion demands—these are called productive ways of forming words, other ways of building words cannot now produce new words, and these are commonly termed non-productive or unproductive [4, p. 131]. For instance, affixation has been a productive way of forming words ever since the Old English period;

on the other hand, sound-interchange must have been at one time a word-building means but in Modern English its function is actually only to distinguish between different classes and forms of words.

It follows that productivity of forming words, individual derivational patterns and derivational affixes is understood as their ability of making new words which all who speak English find no difficulty in understanding, in particular their ability to create what are called occasional words or nonce-words. The term suggests that a speaker coins such words when he needs them; if on another occasion the same word is needed again, he coins it afresh. Nonce-words are built from familiar language material after familiar patterns. The following words may serve as illustration: (his) collarless (appearance), a lungful (of smoke), a Dickensish (office), to unlearn (the rules), etc. [6, p. 183].

Regarding the number of ways of word formation, there are different opinions in English. These differences are explained by the fact that different ways of changing their activity and for a long time may be more or less productive or even stopping. Such methods of word formation, as an alternation (feed from food), doubling (murmur), as well as ways - onomatopoeia (cuckoo, splash) and repeat rhyming (tip-top, hocus-pocus) are secondary and non-productive. It is generally recognized that the most productive in the present are the following methods of word formation: affixation, compounding, conversion and reduction.

The problem of word formation in English is very deeply involved in the authors of textbooks on lexicology of the English language, such as Vladimir Eliseev, A.N. Ilyin, S.G. Kibasova, Z.A. Kharitonchik, G.B. Antrushina, I. In. Arnold, E.M. Dubenets, T.I. Arbekova, G.N. Babic and others.

According to V.V. Eliseev, one of the most productive ways of word formation in modern English is affixation, which consists in joining affixes to roots or foundations. Affixation is the formation of new words by means of attachment of prefixes and suffixes to the base word. The prefixes are attached to a root of the words by suffixes or prefixes. The prefixes attached to a root of a word in the beginning, and the suffixes attached at the end. Affixes can be attached to the different parts of speech, changing the value of the stem of a word: happy-unhappy-happiness-happily. Suffixes, making out the word as a certain part of speech is closely associated with the foundation of (courageous, dictation), while prefixes are mainly changing the semantics of words and more independent lexical (anti-missile, postwar). Affixes, which creates a relatively large new words in a certain period, are called productive. Productive in modern English are the suffixes (-ing, -y, -er, -ette, -ed) and prefixes (anti-, super-, pro-, mis-, re- and etc.):

e.x. superwar – “War with atomic weapons”, kitchenette – “small-sized kitchen”. The productive affixes are mainly related to the native English vocabulary (-fy, -er, -izer), unproductive are related to borrowed (-or, -ous).

Word-building is one of the main ways of enriching vocabulary. The most productive ways of word formation in Modern English are affixation, reversion, conversion, compounding, abbreviation and contraction [5].

In word-formation of the English language derivation and compounding are known to occupy a very important place.

Affixation is the most productive ways of word-building throughout the history of English. It consists in adding an affix to the stem of a definite part of speech. Affixation is divided into suffixation and prefixation [7].

Suffixes may be classified proceeding from different criteria. According to the part of speech classification they fall into:

- a) suffixes forming nouns;
- b) suffixes forming adjectives;
- c) suffixes forming verbs;
- d) and adverb-suffixes [3].

Prefixation is the formation of words by means of adding a prefix to the stem. In English it is characteristic for forming verbs. Prefixes are more independent than suffixes. Prefixes can be classified according to the nature of words in which they are used: prefixes used in notional words and prefixes used in functional words [7].

A compound word is a word composed entirely of smaller words. It is a special type of compounding by means of merging parts of words into one new word. This category of word-formation is a development which has linguistic value of its own in various languages. The tendency towards shortness has become most active in recent times, in present-day English, particularly [3].

Conversion is a characteristic feature of the English word-building system. It is also called affixless derivation or zero-suffixation.

A compound word is a word which appeared as a result of addition two or more bases: for example: “blackboard”, “handcraft”, “weekend”. Also in linguistic literature it is accepted to determine derivative compound words, these are compound words which have one or more derivative affixes.

The essence of word-formation processes consists in creation of the new names, new secondary units of a designation and as such names are words, the term «word-formation» is first of all the name of process of formation of words.

In the second value the term «word-formation» designates the section of a science engaged in studying of process of formation of lexical units.

As practical research has shown the most productive ways are the first two because basically new words are formed by such ways. The affixal way shares on prefixal and suffixal.

The analysis of affixal derivatives has shown that the following characteristics are inherent in affixes: joining to a making basis, the affix expresses the certain value and is easily allocated as productive word-forming element, and the making basis possesses ability to be used in language without an affix.

Research has shown that the suffixal way of formation of nouns from verbs more often is used.

Conversion is widely used in English. It is a characteristic feature of the English word-building system. It is also called affixless derivation or zero-suffixation. By this source of forming new words there are verbalization, substantivization as the most productive ways.

Word-composition is also a very productive means of word-formation, in modern English there are mostly compounds with two-stems, but there is a tendency to form words with three or more stems.

Other ways – sound interchange, stress interchange, sound imitation, blends, back-formation – are not very productive and are not used so frequently in English.

References

1. Arbekova T.I. Leksikologiya angliyskogo yazyika (prakticheskiy kurs) [*Lexicology of the English Language (Practical Course)*]. – M.: Vyishaya shkola, 1977. – 240 p.
2. Arnold I.V. Leksikologiya sovremennogo angliyskogo yazyika [*Lexicology of Modern English Language*]. – 3rd edition. – M.: Vyishaya shkola, 1986. – 295 p.
3. Angliyskaya leksikologiya v vyderzhkah i izrecheniyakh / S.S. Hidekel i dr. [*English Lexicology in Excerpts and Statements*] – L.: Prosveshcheniye, 1975. – 238 p.
4. Antrushina G.B. Leksikologiya angliyskogo yazyika: uchebnoye posobiye dlya studentov [*Lexicology of the English Language: University Students' Handbook*]. – M.: Drofa, 1999. – 288 p.
5. Bukhbinder V.A. Rabota nad leksikoy // Osnovy prepodavaniya inostranykh yazykov [*Work with Vocabulary // Basics of Foreign Language Teaching*]. – K.: Vishchya shkola, 1986. – p. 159 – 179.
6. Grigoryev V.A. Prefiksarno-suffiksallyy sposob slovoobrazovaniya v angliyskoy yazyke [*Prefixal-Suffixal Way of Word-Building in the Eng-*

lish Language] // IYaSh. – 1977. – N2. – p. 24–30

7. Dubenets E.M. Sovremennyy angliyskiy yazyk. Leksikologiya: Posobiye dlya studentov gumanitarnykh vuzov [*Modern English Language. Lexicology: Textbook for Students of Liberal Arts Universities*]. – M.: GLOSSA, 2004. – 192 p.

FRENCH BORROWINGS IN THE ENGLISH LANGUAGE

Kochneva Ya., Novitskaya Y.V.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

The world is constantly changing: new discoveries are being made, including in the field of fashion industry. Relations between states and the situation in the world as a whole are also constantly changing. Almost every language of the world changes in the same way. We want to observe French borrowings with the help of articles of modern publications such as *Harper's Bazaar, Vogue, Marie Claire, Glamour*.

English is a Germanic Language of the Indo-European Family. It is the second most spoken language in the world.

It is estimated that there are 300 million native speakers and 300 million who use English as a second language and a further 100 million use it as a foreign language. It is the language of science, aviation, computing, diplomacy, and tourism. It is listed as the official or co-official language of over 45 countries and is spoken extensively in other countries where it has no official status [1].

This domination is unique in history. English is on its way to becoming the world's unofficial international language. Mandarin (Chinese) is spoken by more people, but English is now the most widespread of the world's languages.

Half of all business deals are conducted in English. Two thirds of all scientific papers are written in English. Over 70% of all post / mail is written and addressed in English. Most international tourism, aviation and diplomacy are conducted in English.

The role of borrowing in different languages is not the same and depends on the specific historical conditions for the development of each language. In English, the percentage of borrowing is much higher than in many other languages, because for historical reasons it turned out to be the opposite, for example Icelandic is very permeable. English more than any other language had the opportunity to borrow foreign words in direct contact: first in the Middle Ages from successive foreign invaders to the Brit-

ish Isles, and later under the conditions of trade expansion and colonialist activity of the English themselves. It is estimated that the number of native words in the English dictionary is only about 30%. It is incorrect to assume that the role of a word in a language is determined by whether it is borrowed or primordial. Nevertheless, all the most common prepositions, conjunctions, adverbs of time and place, all auxiliary and modal verbs, almost all strong verbs and almost all pronouns, adjectives with suppletive formation of degrees of comparison, all numerals, except for *second*, *million*, *billion* and, finally many nouns denoting the most common and constantly participating in the act of communication concepts are in modern English by primordial words [2].

According to the source and the epoch of borrowing, in the vocabulary of English there are:

1. Celtic borrowing.
2. Latin borrowings of the first centuries of our era, i.e., fallen before the arrival of Angles and Saxons on the British Isles (the so-called first layer of Latin borrowings).
3. Latin borrowings of the VI-VII centuries. The era of the introduction of Christianity in England (the so-called second layer of Latin borrowings).
4. Scandinavian borrowings of the Scandinavian raids (VIII - IX centuries) and especially the Scandinavian conquest (10th century).
5. Old French borrowing (XII - XV centuries.), Due to the Norman conquest.
6. Latin borrowings of the 15th-16th centuries. Related to the Renaissance (the so-called third layer of Latin borrowings).
7. New French borrowings after the XVI century.
8. Borrowings from Greek, Italian, Dutch, Spanish, Russian, German and other languages, due to economic, political, cultural, etc. Ties with the peoples concerned.
9. Sovietisms, i.e. Borrowing from the Russian language of the post-October period, reflecting the influence of the advanced social system and the advanced ideology of that country [3].

To observe French borrowings we decided to use popular publications such as *Vogue*, *Harper's Bazaar*, *Marie Claire*, *Glamour*. We give some examples of articles at the application in the end of this paper.

We studied several articles from *Harper's Bazaar*, *Vogue*, *Marie Claire*, *Glamour* and used the following criteria to determine the words of the French origin:

- 1) Completely preserved the French orthography or pronunciation: *pincktte*, *camaraderier*, *dejeuner*, *monsieur*, *menage*, *demagogue*, *ennui*,

avenue, costume, matinee, potage, porte-cocher, corbeau, spirituel, poulet, gourmand, repertoire

2) The presence in the words of suffixes of French origin: *-ment -able -tion -sion eclaricissement, disappointment, miserable, situation, appartement*

3) The presence in the studied linguistic material of words with the letters: *-ai--ion-lie affaire, aides-de-camp, billet-doux*

4) The presence of words with the combination of *-ch - chaussure, chausse, chambre [4]*.

We also recorded the presence of the selected words in the French-Russian dictionary and were guided by one more criterion, namely the mandatory similarity of the meanings of these words in English and French. Our research has shown that the numerous borrowings that penetrated into English at different periods of its historical development reflect various spheres of human activity and concern almost all aspects of the material, socio-political and cultural life of England. There were new phenomena in all these spheres. This required the appearance of new concepts to denote a particular phenomenon. We found some of words and classified them. So, to the field of social and political life, we classified the following borrowings: *employe, partie, monde, camaraderier, garcon, aides-de-camp, abbe* (worker, party, society, clergy, waiter, adjutant, abbot). Of all the French loans we selected lexical units related to the household: *menage, tableau, appartement, salon, chambre* (household, painting, apartment, living room, bedroom).

To the theme "Fashion" we classified the following borrowings: *decoltee, costume de cour, coquette, chaussure [5]*.

The theme of "Food" includes the following borrowings: *gourmand, potage, soiree, dejeuner, pate-de foisgras, tartine, mousseline*. To the sphere of human relations borrowing: *tete-a-tete, billet-doux, tendre, protegee, poulet, mesalliance, rendez-vous, disappointment*.

The study of linguistic material allowed us to identify 82 words borrowed from English from French during various periods of its development. We, of course, can not claim to have revealed absolutely all French borrowings, since this requires a deeper scientific study with a trace of the history of the appearance in the language of each lexical unit. We would like to note that most borrowed words from the material selected by us are:

- nouns (81% of the selected vocabulary),
- adjectives (about 13%),
- adverbs make up about 3.5%
- verbs - less than 2.5%.

The borrowing of vocabulary is rapprochement of nations on the

ground of economic, political and cultural connections. The bright example of it can be numerous French borrowings to English language.

Attempts to continue borrowings in 20th century did not have special success because language became more independent [6].

In our foundation we managed to study the problems of French borrowings in the English language. We understood possible ways of penetrating French words in the English language; we have seen difference ways of difference types of borrowings.

In spite of arrival of the words from different languages into the English vocabulary, the English Language did not suffer from large flow of foreign elements [7].

On the contrary its vocabulary has been enriched due to the taken foreign elements [8].

References

1. Alexander Potebnja Myshleniye i Yazyk [*Thought and Language*], 5 edition, 1926.
2. Arakin V.D. Istoriya Angliyskogo Yazyka [*History of the English language*]. - M. Vysshaya shkola, 1968. - 420 p.
3. Arakin, V.D. Esse o Istorii Angliyskogo Yazika [*Essays on the History of the English Language*]. - M. Obrazovaniye, 1955. - 348 p.
4. Arnold I. Osnovy Nauchnogo Izucheniya Lingvistiki: Uchebnik [*Fundamentals of Scientific Research in Linguistics: Textbook*]- M. 1991.- 140 p.
5. Bogoslovsky V.N., Dmitriev A.S., Solovyova N.A. Istoriya Zarubezhnoy Literatury: Uchebnik dlya filologicheskikh spetsializirovannykh shkol [*History of Foreign Literature (Textbook for Philological Special Vocational Schools)*], M. 1991. 637 p.
6. Haugen, E. Protsess zaimstvovaniya // Novoye v lingvistike (6) [*The process of borrowing // New in linguistics (6)*]. M. Progress, 1985.
7. Historical points retrieved on Feb.23, 2017 from [http:// historialenguainglesa.blogspot.ru](http://historialenguainglesa.blogspot.ru)
8. Krysin L.P., Diligensky G.G. Ekonomika-yazyk-kultura (ob-suzhdeniye): kultura i sotsialnoye raxvitiye sovremennoy Rossii [*Economics-language-culture (discussion): Culture and social dynamics of modern Russia*]; Yazyk eto zhivaya samorazvivayushchayasya sistema // Sotsialniye nauki i sovremennost [*Language is a living self-developing system // Social Sciences and Modernity*]. 2001. № 5. P. 48-57.

PROPER NAMES AND THEIR USAGE IN ENGLISH LITERATURE

Kurmangalieva Z., Oskolkova A.A.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

The proper name refers to the linguistic means of transmitting basic emotional content in a concise form. Due to such natural properties as a challenge associations and representations, the proper name can have the main meaning, repeatedly reinforcing any work. Proper names are different personality, certain specific with respect to the designated object. In this case, the proper name characterizes the sound object, rather than lexical meaning. The English online encyclopedias give the follows materials concerning the proper names: "Proper nouns (also called proper names) are the names of unique entities. For example, "Janet", "Jupiter" and "Germany" are proper nouns" [1, p. 34].

Well, here we've met three problems. They are: we deal with the titles and they are not only "nouns", they cannot be always unique, because there are more than two films with the same title, and it is logical, that in order to be unique one must use more than one word in the title to overcome the problem, but it leads to the usage of other parts of speech. The lack of objectiveness caused the referring to the other sources. For example Matthews said that the specific nature of names is often described in conditions of the differences between proper nouns and common nouns. As he said common noun, is a name whose "application is not restricted to arbitrarily distinguished members of a class" [4, p. 234].

Well, let us to return to the problem and now to look at the definition of proper name by this scholar. To his mind proper noun is understood as "the name of a specific individual or of a set of individuals distinguished only by their having that name" [4, p. 235]. Another remark mostly orientated on personal names and cannot be used for the films' titles as successfully. He said that proper names are connected to language use and according to our general onomastic knowledge. Kiviniemi's main message is as follows: "it's not difficult to distinguish conventional names from common nouns or other proper names even when they are not within a context" [3, p. 51].

Though the authors opinion concerning the function of proper names worth some attention to pay. Kiviniemi stated, "the only function of proper names is identification" [3, p. 39]. The first source which caught our attention was Babich who presented the problem very briefly and poor. He says:

"Proper names (or nouns) are capitalized in English. Here are some examples:

- 1) *days of the week: Monday, Tuesday, Wednesday*
- 2) *months: January, February, March*
- 3) *names of companies: Amazon, Coca Cola, Google*
- 4) *countries, towns: England, Canada, San Francisco*
- 5) *sights: The Grand Canyon, The Empire State Building, The Underground*
- 6) *books, films, prizes: the Bible, the Oscar, the Nobel Prize*
- 7) *names of people: Tim Smith, Jennie Baker, Theodore Roosevelt*
- 8) *famous people: Aristotle, Napoleon, Shakespeare*" [10, p. 56].

Due to the lack of details and the general poverty of the so-called definition it almost cannot be considered as wrong. It also solves the two previous questions: now we can state that a proper name can include not only nouns (The Empire State Building), and contain more than one word according the example. Furthermore the article declares some kind of classification which includes our topic, the film's titles. But the article arises two new questions. They are: why should one divide "names of people" and "famous people" [10, p. 56], and if "proper names (or nouns) are capitalized in English", why some of elements of them are not "the Nobel Prize". Names of people - like those just mentioned;

1. *Brand names - like Penguin Books, Tata Indica, Lux or Dell;*
2. *Geographical names - Asia, River Nile, Mount Everest, the British Isles;*
3. *Names of institutions - St. Michael's School, Bank of England, European Union;*
4. *Names of books and films - Utopia, Wuthering Heights, My Fair Lady.*

Names of this kind are called Proper Nouns" [9, p. 132]. Even if you remember all the 'rules' or conventions about capitalization, you will still find educated people and reputed newspapers using their own set of rules" [9, p. 135]. We don't ordinarily say that two Peters or two Anns have come to see you. We do say that two men or two women have come to see you" [9, p. 134]. However in colloquial speech we still can say "Have you seen all the Godfathers" and not only "all the parts of the film the Godfather". The last remark is quite clear and not doubtful at all, but still it should be mentioned: "Do These Nouns Have a Possessive Case Form? Yes, they do. We can say: Peter's money or Ann's house" [9, p. 136]. The first two transformations are usually linked together and can be named as transcription with the elements of transliteration or vice versa.

These transformations or procedures are the simplest and can be defined as follows:

1. Transliteration is the practice of converting a text from one script

into another, often in a systematic way. It can form an essential part of transcription which converts text from one writing system into another. Transliteration is not concerned with representing the phonemics of the original: it only strives to accurately represent the characters [5, p. 79].

2. Transcription means representing the meaning of a source language text in a target language [5, p. 78]. But still it is necessary to emphasize some peculiarities, which we've found in related literature. For instance one opinion is that: "proper names, geographical denominations are rendered as a rule by means of transliteration, but we should take into account concerning historical proper names, geographical denominations, etc" [6, p.39]. It should be also mentioned while translating proper names within proper names. *Id est Pirates of the Caribbean* is a proper name, film type which includes proper name of another type, the geographical name. We can transliterate pirates but the Caribbean we must translate according the historical norms of the Russian language in this case. Another remark of this author is as follows "formulas of politeness are rendered by means of transliterations. But in official documents and informations "Господин" and "Госпожа" are usually used" [6, p. 40]. And personal names in the film titles can be translated in both ways: "Mr. Nobody". Another name for the transliteration is phonological replacement. And it is defined by Fernandes as "attempt to reproduce phonological features of a source language" [2, p. 49]. Tracing or calqued or loan translation is a word or phrase borrowed from another language by literal, word-for-word or root-for-root translation [10, p. 56].

References

1. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of the English Language* / David Crystal. – Cambridge University Press, 1995. – 869 p.
2. Fernandes L. *Translation of Names in Children's Fantasy Literature: Bringing the Young Reader into Play*. – Pós-Graduação em Estudos da Tradução, Brazil, 2006.
3. Rowling J.K. *Harry Potter and the Philosopher's Stone*. Bloomsbury., 1997.
4. Kiviniemi, F. R. *Semantics. A new outline*. – Cambridge University Press, 1982.
5. Rowling J.K. *Harry Potter and the Chamber of Secrets*. Bloomsbury, 1998.
6. Rowling J.K. *Harry Potter und die Kammer des Schreckens*. Carlsen Verlag, 2001.
7. Rowling J.K. *Harry Potter und der Stein der Weisen*. Carlsen Verlag, 2000.

8. Tanya Grotter and the Magical Double Bass. Unauthorized translation by Maureen S.
9. Matthews B. Semantics: a Course-book. – Cambridge University Press, 1997. – 285 p.
10. Nida E. Componential Analysis of Meaning . – Mouton, 1975. – 246 p.

BORROWINGS IN THE ENGLISH LANGUAGE

Hurgazina Zh., Oskolkova A.A.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

Borrowings in the English vocabulary represent the sphere of vocabulary that most closely and directly reflects the history of England, showing the influence on the language of external non-linguistic reasons. Therefore, it is expedient to trace them in chronological order, linking them with the history of the English people [1, 17-20].

When Angles, Saxons and Utes moved to Britain in the 5th century AD, they found the Celtic population of the Britons and Gauls there, which they pushed westward (Wales and Cornwall) and north (Scotland). In the clash of languages, the victory came from the alien language. The development of their language and gave modern English. Borrowings from the language of the Celts were very few and mostly refer to toponymy, i.e., to geographical names. Such Celtic words, which would have been known to us already in the Old English and have been preserved in the language to date, very little. Among them: a bannock scone, down, dune hill, dun brown and maybe a cradle. Much more numerous later borrowings from the Scottish (slogan, whiskey, clan), Irish (bard, fun, Tory) and other dialects containing celticism, as well as borrowings through the French language (beak, budget, career, gravel, harness, tunnel).

In Old English distinguish two layers of Latin borrowings. The words that are attributed to the first layer (before 800), could get through the Celtic language and be associated with the last four centuries of our era, the dominion of the Romans in Britain, or get into the language of Angles and Saxons still on the continent.

Anyway, they testify to the higher material culture of the Romans than the Celtic and Germanic tribes of that time and mean specific things and concepts previously unknown to the Anglo-Saxons [2].

Borrowing - this is the process by which the language appears and fixed some foreign language element; as a foreign language element itself. It is an integral part of the functioning and the historical changes of lan-

guage, one of the main sources of replenishment of the vocabulary; as a full-fledged member of language, which is part of its lexical richness, which serves a source of new roots, word-forming elements and precise terms.

Borrowing as one of the possible answers to the needs of the category resulting from language contacts and expand under the influence of other language societies, they represent a certain economy of language efforts in the generation of speech, as to fill the nominative gaps occurring in a given language, use ready-made units of another language.

Role of loans (borrowing s, loan-words) in different languages varies and depends on the specific historical conditions of each language. In English, the percentage of loans is much higher than in many other languages, as for historical reasons, he was, in contrast, for example, Icelandic, very permeable. English more than any other, was able to borrow foreign words in a direct immediate contact, first in the Middle Ages by successive British Isles foreign invaders, and later - in terms of trade expansion and colonization activity of the British themselves. It is estimated that the number of words in the native English dictionary is only about 30%.

Nevertheless, all of the most commonly used prepositions, conjunctions, adverbs of time and place, all auxiliary and modal verbs, almost all semantic verbs, and almost all the pronouns, adjectives suppletive form the degrees of comparison, all numerals, except for the second, million, billion and finally, many nouns denoting the most common and is constantly involved in the act of communication concepts, are in modern English native words.

Borrowing words - natural and necessary process of language development. Lexical borrowing enriches the language and usually does not harm its identity, as this preserved the basic vocabulary and, moreover, remains unchanged inherent in the grammatical structure of the language, are not violated internal laws of language development. The causes of this process can be a lot: the military and political dependency, intensive language contacts associated with the relocation or geographic proximity; the spread of religion and culture, or a high level of technical civilization inherent in the other language community; long targeted language policy in one region relative to another. Typically, during exposure of one language to another is observed generality interaction of several of these factors. But the most important incentive that leads to the appearance of borrowing, borrowing is the awareness side of the fact that another language can bring value, or achieving a lifestyle that cause recognition. In other words, the other linguistic community is perceived as more progressive.

The words borrowed from the vocabulary of the language can be classified: according to the source of borrowing, by what aspect of the word is borrowed and, by the degree of assimilation.

According to the source and the epoch of borrowing, in the vocabulary of English there are:

1. Celtic borrowing.
2. Latin borrowings of the first centuries of our era, that is, even before the arrival of Angles and Saxons on the British Isles (the so-called first layer of Latin borrowing).
3. Latin borrowing of the VI - VII centuries. The era of the introduction of Christianity in England (the so-called second layer of Latin borrowings).
4. Scandinavian borrowings of the Scandinavian raids (VIII - IX centuries) and especially the Scandinavian conquest (10th century).
5. Old French borrowings (XII - XV cc.), Due to the Norman conquest.
6. Latin borrowings of the 15th - 16th centuries, i. Related to the Renaissance (the so-called third layer of Latin borrowings).
7. New French borrowings after the XVI.

Borrowings from Greek, Italian, Dutch, Spanish, Russian, German and other languages, due to economic, political, cultural, etc. Ties with the peoples concerned [3].

There are some 800 words borrowed from German into English. Some of them have classical roots, e.g. in some geological terms, such as: cobalt, bismuth, zink, quartz, gneiss, wolfram. There were also words denoting objects used in everyday life which were borrowed from German: iceberg, lobby, and rucksack, Kindergarten etc.

In the period of the Second World War the following words were borrowed: Volkssturm, Luftwaffe, SS-man, Bundeswehr, gestapo, gas chamber and many others. After the Second World War the following words were borrowed: Berufsverbot, Volkswagen etc.

Holland and England have constant interrelations for many centuries and more than 2000 Holland borrowings were borrowed into English. Most of them are nautical terms and were mainly borrowed in the 14-th century, such as: freight, skipper, pump, keel, dock, reef, deck, leak and many others.

Besides two main groups of borrowings (Romanic and Germanic) there are also borrowings from a lot of other languages. We shall speak about Russian borrowings, borrowings from the language, which belongs to Slavonic languages.

There were constant contacts between England and Russia and they

borrowed words from one language into the other. Among early Russian borrowings there are mainly words connected with trade relations, such as: rouble, copeck, pood, sterlet, vodka, sable, and also words relating to nature, such as: taiga, tundra, steppe etc.

There is also a large group of Russian borrowings which came into English through Russian literature of the 19-th century, such as: Narodnik, moujik, duma, zemstvo, volost, ukase etc, and also words which were formed in Russian with Latin roots, such as: nihilist, intelligenzia, Decembrist etc.

After the Great October Revolution many new words appeared in Russian connected with the new political system, new culture, and many of them were borrowed into English, such as: collectivization, udarnik, Komsomol etc and also translation loans, such as: shock worker, collective farm, five-year plan etc.

Also, we would like to talk about assimilation of French words in English

Assimilation of borrowed words is called their adaptation in phonetic, grammatical, semantic and graphical relation to the system of the language that accepts them.

Passing directly to a subject of our term paper, follows to consider, first of all, that French in relation to English during Norman domination I have occupied predominating situation as language of feudal nobility, governmental institutions, school and in general as main language of writing. In this regard, the French words, unlike Scandinavian, in to the weight brightly reflect situation, a way of life, activity and interests of those public layers which it is exclusive or mainly used French: action – action (average English accioun – 'action, charge': from Old French accioun); agreeable – 'pleasant, concordant' (sr-angl. agreeable: from agreeable); beauty – 'beauty' (cf. - English beautee: from Old French accioun beate); carpenter – carpenter (carpenter: from Old French accioun carpentier); duke – the duke (duk: from Old French accioun duc) and many others [2, 238].

We want to tell about three degrees of assimilation:

1. Completely assimilated, these words correspond to all morphological, phonetic and spelling norms of the borrowed language and are perceived by speakers as English, and not foreign words. Some of them can be attributed to the main vocabulary: street

Others to the rest of the vocabulary: operate

2. Partially assimilated, nonetheless remaining foreign in pronunciation, writing or grammatical forms: restaurant.

3. Partially assimilated and denoting concepts related to other countries and not having an English equivalent. For example:

From Spanish: matador. From Russian: rouble. From Kazakh: dombyra, beshbarmak.

This group of words includes the names of the concepts associated with a foreign national culture, for example, the names of different national clothes, dwellings, musical instruments, titles, professions, utensils and so on, and with foreign nature: that is, the names of animals and plants.

Grammatically and stylistically, borrowing is used in speech as well as native English words. Verbs are included in the system of standard English verbs, obtaining a dental suffix in the past tense and in the past participle: associated, exaggerated, accumulated, liberated, radiated, ventilated, acted, corrected, disturbed, conducted and so on.

Nouns receive the plural endings: eggs, gates, laws, knives, roots, sales, skins and so on.

In modern English, only a few borrowed nouns have preserved the inflection of the plural that they had in the language from which they came. Numbers: primordial and English - formulas - formulae, indexes-indices, geniuses-genii.

Sometimes two different forms of the plural are differentiated semantically. For example, along with the bandits form, the Italian banditti form is preserved when it comes to romantic robbers in a fairy tale or operetta. Common words have only one plural form - English: villas, spectators.

Completely assimilated borrowings are included in the English word-formation system with all those ways and means of word-formation that are productive.

Adverbs with the primordial English suffix -y, adjectives in -ml and -less and abstract nouns on -ness, -ship, -dom, etc., are also freely formed from the French foundations, as well as from primordial: nicely, pleasantly, cheerful, beautiful, Powerless, gentleness, companionship, and so on.

English prefixes: un-, fore-, over-, be- can be attached to the basics of borrowed words: unaided unavoidable, unconcious, forecast, overcharge, bepraise, and so on [4].

References

1. Haugen E. 'The Analysis of Linguistic Borrowing', 1950. - p. 232.
2. Ivanova I.P., Chakhoyan L.P., Belyayeva T.M. Istoriya angliyskogo yazyka [History of the English Language]. - SPb.: «Lan», 1999.
3. Arakin V.D. Istoriya angliyskogo yazyka [History of the English Language]. - M.: «Fizmalit», 2003.
4. Yelisseyeva V.V. Leksikologiya angliyskogo yazyka [Lexicology of the English Language], 2003.

GREEK BORROWINGS IN THE MODERN ENGLISH

Suleymenova T.B., Kulinka Y.S.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

The theme of borrowing is devoted to the works of very many researchers. Its relevance is not lost with time, but on the contrary, it is strengthened, as the dynamics of the borrowing process is growing.

The most characteristic feature of the vocabulary of English is mixed in origin. Many linguists (L. R. Smith, H. Bradley, T. R. Lounsbury) consider foreign influence, especially French, the most important factor in the history of the English language [1].

To understand the nature of the vocabulary of the English language and its development as a whole, it is necessary to study the etymology of its various layers, the historical reasons for their appearance, the volume and role, and compare the importance of primordial and borrowed elements in enriching the English vocabulary.

The term borrowing used in linguistics refers to the process of learning words from other languages, as well as the result of this process, i.e. the language material itself. In English there are not only borrowed words, but also word-forming affixes (-able, -ment, -ity, etc.) and word combinations (coup d'etat, vis-à-vis) [2].

In its second meaning, the term borrowing is sometimes used in a broader sense. It extends to the so-called tracing paper and semantic borrowing. Tracing loans are words and expressions created from elements of the English language according to his models, but under the influence of foreign words and expressions.

Semantic borrowing is the assimilation by a word of a new meaning under the influence of a correlated foreign word: the words propaganda and reaction acquired political significance under the influence of French words, deviation and bureau became part of political vocabulary under the influence of Russian expressions right and left deviation, Political bureau [3].

The unit should be subject to the actual borrowing of words and words, consisting of morphemes borrowed from Latin and Greek languages (telephone, phonogram).

It should be mentioned that the term borrowing belongs to the diachronic study of lexical composition. However, sometimes it is applied to the synchronic description of words, whose origin can be traced in some languages, regardless of the time of their appearance in the English language or their present functioning in it.

There is also a certain subdivision between the terms of the source of

borrowing and the origin of the word. It is assumed that the term source of borrowing should be applied to the language from which the word was directly borrowed into English. The term origin of a word should be applied to a language in which the appearance of this word can be traced.

It is also necessary to remember that the primordial and borrowed elements are practically inseparable in the language, and they should be subdivided only for research purposes.

In the linguistic literature, the term “primordial” means the words of Anglo-Saxon origin, brought to the British Isles from the continent by Germanic tribes - Angles, Saxons and Utes. Practically, however, the term is used in applying to words whose origin is not associated with any other language.

The term borrowing used in linguistics refers to the process of learning words from other languages, as well as the result of this process, i.e. the language material itself. In English there are not only borrowed words, but also word-forming affixes (-able, -ment, -ity, etc.) and word combinations (coup d'etat, vis-à-vis) [4].

In its second meaning, the term borrowing is sometimes used in a broader sense. It extends to the so-called tracing paper and semantic borrowing. Tracing loans are words and expressions created from elements of the English language according to his models, but under the influence of foreign words and expressions.

Semantic borrowing is the assimilation by a word of a new meaning under the influence of a correlated foreign word.

Next we will use the term borrowing in its narrow meaning, i.e. as a proper borrowing or word in its material form.

The unit should be subject to the actual borrowing of words and words, consisting of morphemes borrowed from Latin and Greek languages (telephone, phonogram). These words never existed in these languages and were not used by people speaking to them.

It is also necessary to remember that the primordial and borrowed elements are practically inseparable in the language, and they should be subdivided only for research purposes.

English words of primordial origin mostly consist of ancient elements - Indo-European, Germanic and West Germanic. The basic composition of the Old English words is preserved, although many have disappeared. When we talk about the role of primordial elements in the English lexical composition, linguists usually refer to a small part of the Anglo-Saxon words, which constitute 25-30% of the entire vocabulary.

Turning to the original lexical units, it is not so important to list those that exist to this day, how to study their semantic and stylistic characteris-

tics, the word-forming ability, the frequency of use, the compatibility and productivity of word-formation models.

Initially Greek lexemes penetrated into English through the languages of intermediaries: Latin (bishop, abbot, angel, tragedy, devil) or French (fancy, idea, chronicle, catalog). However, in the Renaissance, after mass cultivation, when Greek literature became more popular, many words from the sphere of art and culture migrated to English.

Let us see Greek borrowings in English with the help of scientific dictionaries and terms.

The world of antiquity left its traces not only in history, but also directly in the language. Western culture is a fusion of ancient Greek and Judeo-Christian. If you ask yourself why this is so, then all the endless discussions are elastic, probably in two positions.

On the one hand, this is a very human trait - nostalgia for the past. We love to romanticize this past, forget the unpleasant, exalt the pleasant. This is normal. The ancient Greeks themselves nostalgic for the “golden age” of their history. For those times, when people were happier, stronger, faster, richer, more sincere, etc. This “golden age” is an archetype. Those. An ancient stable image / motif / plot that occurs in different peoples and communities and is rooted in the collective memory of humanity (“collective unconscious” in the terminology of CG Jung). Varying in different cultures, this story goes through the whole story, gradually filled with new nuances, but the backbone of it is preserved [5].

On the other hand, nostalgia for the whole of ancient Greek is also associated with the fact that the Greeks in their folded form (and in such a remote past) have outlined the ways that Western civilization later developed in its development. Those. This is the unconditional recognition that the foresight of the Greeks, their achievements is the standard for us.

References

1. Papanis Alexandros. The Greek Thesaurus in English. University of Nottingham Press, 1995.
2. Johnson E.L. Latin Words of Common English. - New-York 1921.
3. The Cambridge History of the English Language, edited by Richard Hogg, vol.I Cambridge University Press, 1996.
4. Rastorgueva N. A. History of the English Language. Moscow University Press, 1993.
5. Oxford Concise Dictionary of English Etymology. Oxford University Press, 1996.

PHRASEOLOGICAL UNITS AS A SOURCE OF THE BRITISH HUMOR IN THE NOVEL "THREE MEN IN A BOAT (TO SAY NOTHING OF THE DOG) BY JEROME K. JEROME

Shaimardanova A.K., Oskolkova A.A.

Kazakh-American Free University, Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan

English has thousand-year history. During this time there were a large number of expressions has collected in it, which people have found successful, well-aimed and beautiful. So there was a special layer of language - phraseology, set of the set expressions having independent value.

As the independent linguistic discipline phraseology has arisen rather recently. Emergence of the theory of phraseology is connected with a name of the Swiss linguist Ch. Balli. Now in linguistics there are various approaches to classification of phraseological units in groups on the basis of certain signs.

The English fund of phraseological units is extremely rich. It is impossible to learn English, without having affected this area of language as it is very difficult to conduct dialogue with the representative of the British culture, without having in an inventory of a little most often used phraseological units.

In this work we will consider some of national peculiarities of the British who have found reflection in phraseological fund also we will analyse phraseological units from the work Jerome K. Jerome[1].

Phraseology is a treasure trove of language, because in its units, phraseological units, reflect the history of the people and their unique culture and way of life.

Phraseology appeared in the domain of lexicology and is undergoing the process of segregating as a separate branch of linguistics. Lexicology deals with words and their meanings, whereas phraseology studies such collocations of words (phraseologisms, phraseological units, idioms), where the meaning of the whole collocation is different from the simple sum of literal meanings of the words, comprising a phraseological unit. F.e. 'Dutch auction' is not an auction taking place in Netherlands. The meaning of this phraseological unit refers to any auction, where instead of rising, the prices fall. Phraseological units are (according to Prof. Kunin A.V.) stable word-groups with partially or fully transferred meanings ("to kick the bucket", "Greek gift", "drink till all's blue", "drunk as a fiddler (drunk as a lord, as a boiled owl)", "as mad as a hatter (as a march hare)") [2, p.125].

The works of V. V. Vinogradov promoted the appearance a numerous works on phraseologies in different languages. Such accumulation of systematized facts is one of the premises of the creation of phraseology as a

linguistically discipline [3, p. 142].

Phraseology as a science reveals the peculiarities of the phraseological units and defines their place among the other units of the language. In addition, semantic, structural, grammatical, expressive-stylistic characteristics of phraseological unit, peculiarities of their use, classification, consideration sources of the ways of the renewing the phraseological fund of the language are studied [4, 6].

All the phraseological units are higher than a word, have a dismembered structure, and divided on components. Phraseological units are formally correlative with word. For phraseological units constancy of component and stability of "lexical" composition is typical. Each phraseological unit is grammatically structured. It falls into one or another grammatical category and depending on this possesses full or incomplete set of the paradigmatic forms.

Phraseological unit is more complex language unit, than word, in structural and in semantic spheres. However, for majority of them functional vicinity to word is characteristic. Semantic wholeness is a constancy of components. The structure of the phraseological units defines other important particularity of the phraseological unit approaching them with [2, p. 19].

Charles Balli who is the ancestor of the theory of phraseology allocated four types of "the connected phrases" on the basis of distinction of word compatibility and degree of their stability: free phrases, habitual combinations, phraseological ranks, phraseological unities. Further, after revision of the concept, Ch. Balli has allocated only two main groups of combinations: the free combinations, phraseological units deprived of stability, and phraseological unities, combinations in which words have lost the value and express a uniform concept.

The phraseological theory of V.V. Vinogradov represents development of the ideas about classification of phraseological units of Ch. Balli. V.V. Vinogradov divides phraseological units into three types from the point of view of semantic unity of their components: phraseological fusions, phraseological unities and phraseological combinations [3, p. 25].

Phraseological fusions are semantically indivisible phraseological units the integral value of which completely non-correlative with the values of its components, for example: "at sixes and sevens" means "in confusion or in disagreement"; "to set one's cap at smb" means "to try and attract a man"; "to leave smb in the lurch" means "to abandon a friend when he is in trouble" [4, p. 210].

Phraseological unities are semantically indivisible and complete phraseological units, the meaning of which is motivated by the meanings of its

constituent words, for example: “to sit on the fence” means “in discussion”; “to lose one’s head” means “to be at a loss what to do”; “to lose one’s heart to smb” means “to fall in love”; “to ride the high horse” means “to behave in a superior way”.

Phraseological combinations are phraseological units containing words both with free and phraseologically bounded meanings. Phraseological combinations are formed from the words with free and phraseologically bounded meanings, for example: “to be good at smth, to have a bite, to take smth for granted, to stick at nothing, to be a good hand at smth” [5, p. 110].

N.N. Amosova, unlike V.V. Vinogradov, allocates the following types of phraseological units - frazema and idioms [5, p. 19]. The first are units of a constant context in which the semantic component is constant and invariable. Idioms are characterized by complete value.

From classifications of the phraseological units given above V. V. Vinogradov's classification is represented to us the most interesting. This classification is creatively processed Ch. Balli's classification, she leans on semantic links of words as a part of phraseological units, despite the lack of uniform criterion of their division into groups.

Sources of an origin of phraseological units in modern English are very different. A.V. Kunin allocates primordially English phraseological units, inter-language borrowing, intra-language borrowing, for example, borrowed from the American option of English, the phraseological units borrowed in a foreign-language form [3, p. 44].

Sources of an origin of phraseological units in modern English are very different. A.V. Kunin allocates primordially English phraseological units, inter-language borrowing, intra-language borrowing, for example, borrowed from the American option of English, the phraseological units borrowed in a foreign-language form [4, p. 44].

Phraseological units in English in the majority are primordially English. They were fixed in informal conversation, and have gained characteristic, English color which reflects features of the English culture. All of them are connected with traditions, customs and beliefs of the English people, and also with legends and historic facts.

Inter-language borrowing, that is the phraseological units borrowed from foreign languages by this or that type of the translation are the frequent phenomenon in English.

Appetite comes with eating - desire or facility increases as an activity proceeds (French) [5, p. 11].

An ugly duckling - someone or something that is ugly and not successful when young or new but will later become beautiful or successful (G.H. Andersen) (German).

Many phraseological units have come to England from the USA. They treat intralinguistic loans.

look like a million dollars - is excellent to look;

Sell like hot cakes - to buy up as hot pies, in great demand;

Some of these phraseological units have been created in due time by the American writers and were widely adopted in the modern English speech.

J. London - *the call of the wild* - "call of ancestors", "call of the nature" (according to the name of the novel).

M. Mitchell - *gone with the wind* - completely disappeared ("Gone With the Wind").

However the number of the phraseological units borrowed from the American fiction isn't as big as number of the phraseological units created by the English writers.

Works of the famous English classic W. Shakespeare are one of the most important references on number of the phraseological units which have enriched English.

A fool's paradise - the world of imaginations; illusive happiness ("Romeo and Juliet")

Except Shakespeare, many other writers have enriched the English phraseological fund.

V. Scott - *To catch somebody red-handed* - to catch someone in the act ("Ivanhoe").

Ch. Dickens - *A bag of bones* - the exhausted, emaciated person; skin and bone ("Oliver Twist").

J. Chaucer - *Murder will out* - all secret becomes obvious ("The Canterbury Tales").

Also one of the main sources of the English phraseological units is the Bible. She has enriched with phraseological units not only English, but also many other languages of the world. And it isn't surprising as belief and religions played a significant role throughout all history of Great Britain. Throughout centuries the Bible was the most widely read and quoted in England book; "... not only separate words, but also the whole idiomatic expressions were included into English from pages of the Bible".

A crown of glory - a glory wreath.

Daily bread - daily bread, means of livelihood, a drop in the ocean.

The blind leading the blind - the Blind person conducts the blind person

"Phraseological units of a bible origin often in many respects disperse from their bible prototypes". It is connected in some cases with the fact that the bible prototype could be also rethought in it over time the word order is

changed or archaic odds of words were rejected. For example, to kill the fatted calf - to treat with the best that is at home.

Some FE go back to a biblical scene.

forbidden fruit - a forbidden fruit.

Job's comforter - an unfortunate comforter.

English is one of the richest, from the point of view of phraseological structure. Phraseological units of English are very different on the semantics and expressiveness. Scientists allocate several sources of enrichment of phraseological fund, however, the most frequent way - it is fiction. Thanks to literary works of writers and poets, both Great Britain, and the different countries of the world, English contain a huge number of phraseological units now.

In the course of the research we found out that, phraseology - extremely difficult phenomenon which isn't studied yet up to the end as at the moment there is no accurate determination of a subject and methods of a research. Nevertheless, we can draw a conclusion on the basis of the opinions of a row which is issued domestic and foreign linguists that the phraseological unit is steady on structure and structure, lexically the indivisible phrase including proverbs and sayings, idioms and idiomatic expressions.

References

1. Jerome K. Jerome. Three Men in a Boat. 2013.
2. Anthony Paul Cowie Phraseology: Theory, Analysis, and Applications - Clarendon press , Oxford 1998.
3. Vinogradov V.V. Ob osnovnykh tipakh frazeologicheskikh yedinit v russkom yazyke [*On the Main Types of Phraseological Units in the Russian Language*]. – M., 1977. – 140-161 p.
4. Smirnitkiy A.I. Leksikologiya angliyskogo yazyka [*Lexicology of the English Language*]. – M.: Moscow State University, 1998.
5. Antrushina G.B. Leksikologiya angliyskogo yazyka - uchebnoye possobiye [*Lexicology of the English Language - Study Guide*]. – M.: Drofa, 2006.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИАЛОГОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

Мазницына Н.Г.

Средняя школа № 37, Усть-Каменогорск, Казахстан

В условиях современного общества, перехода на новые образовательные стандарты необходимо создание условий для формирования

внутреннего субъектного мира личности школьника с учетом уникальной ценности ребенка.

Вследствие этого, в современной школе происходит изменение идеологии коллективизма на личностно-ориентированное образование, что предполагает внимание к личности ученика. В этом помогают гуманитарные технологии, которые основываются на практическом использовании знаний о человеке в целях создания условий для свободного и всестороннего развития личности.

Одной из центральных задач современного образовательного учреждения является формирование у учащихся коммуникативной компетентности выпускника в частности и **культуры диалога** – в целом.

Диалог - способ познания себя и окружающей действительности в условиях субъектно-смыслового общения. В диалоге личность транслирует себя, свою уникальность и самобытность при условии адекватной самооценки, способности к полноценной самореализации, умении определять смысл явлений и предметов, быть критичным. В диалоге личность соприкасается с культурой: культурой предметов и явлений окружающего мира, культурой восприятия и понимания, культурой речи и культурой диалогических отношений с другим человеком. Вместе с тем, для диалога свойствен поиск смысла ценностей, опирающийся на многогранную палитру переживаний [2, с. 46].

На уроках английского языка активно применяются следующие формы диалоговых технологий: *проблемно-поисковые диалоги, дидактические игры, учебные дискуссии, дебаты, эвристические беседы, анализ конкретных ситуаций, ролевые игры, интервью.*

Также активно могут использоваться разнообразные методы дискуссии, такие, как *«Круглый стол», заседание экспертной группы, форумы.*

«Круглый стол». В рамках этой формы участники (5-7 человек) располагаются по кругу в центре аудитории и высказывают суждения по рассматриваемой проблеме. За пределами круга могут находиться слушатели, задающие вопросы и способные повлиять на ход рассмотрения вопросов.

Заседание экспертной группы. Данная форма предусматривает работу в одной аудитории нескольких групп экспертов с заранее назначенным председателем. Проблема обсуждается в группе, а далее члены экспертных групп кратко выступают перед всей аудиторией.

Форум – обсуждение, сходное с «заседанием экспертной группы» наличием групп экспертов и председателя. В ходе форума группа экспертов вступает в обмен мнениями с некой определенной аудиторией по поводу выделенной проблемы.

В ходе проведения *семинара-дискуссии* мы можем наблюдать процесс диалогического общения участников, в ходе которого происходит формирование практического опыта совместного участия в обсуждении и разрешении теоретических и практических проблем.

В процессе проведения *симпозиума* участники выступают с заранее подготовленными сообщениями, отражающими их точку зрения по проблеме, и отвечают на вопросы аудитории.

Достаточно эффективно зарекомендовала себя такая форма дискуссии, как *ток-шоу*, несмотря на тот факт, что информация, как правило, лишь актуализируется, реализуя в большей степени развлекательные задачи, нежели задачи информационно-аналитические.

Судебное заседание имитирует судебное разбирательство. Участники распределяют обязанности членов судебного слушания и, выполняя ролевые предписания, рассматривают предложенную проблему.

Дебаты. Форма обсуждения заявленной проблемы, предусматривающая точно фиксированные во времени выступления утверждающей и оппонирующей сторон, чередующиеся с вопросами и комментариями поочередно от каждой группы.

Все формы дискуссии обладают уникальным педагогическим инструментарием и в связи с этим способны стимулировать инициативу и продуктивный обмен идеями; развивать рефлексивное мышление; побуждать к поиску адекватной аргументации и различных способов выражения мысли; повышать восприимчивость и толерантность к новым идеям; учить видеть явление объемно и многопланово; предлагать способы углубленной работы с содержанием проблемы и так далее.

Проанализировав теоретическую и научно-практическую литературу по проблеме применения дискуссионных технологий на уроках английского языка, нами были выделены методики, применяемые на разных этапах урока.

В начале урока достаточно активно применяется методика «*Ледокол*». Данная методика используется, как правило, для сближения малознакомых людей (представление, интервью). В классе, где ученики хорошо друг друга знают, «*Ледокол*» чаще используют для эмоционального настроения.

В начале урока наиболее эффективно использовать различные стратегии, направленные на определение отправной точки знаний учащихся, таких, как «*Мозговой штурм*», «*Кластер*», «*Знаю — хочу знать - узнал*», «*Корзина идей*», «*Найди пару*» и другие.

Для вовлечения учащихся в диалог может использоваться мето-

дика «*Open Space*», что переводится как «Открытое пространство». На уроке учащиеся разрабатывают своё направление работы или выбирают из предложенных тем ту, которая им наиболее интересна и придерживаются этого направления. Например, по теме «музыка» учащиеся самостоятельно выбирают одно из направлений музыки и записывают все известные им факты или известную информацию по этой теме.

Такие методические приёмы, как «*Кластер*», «*Концептуальное колесо*» и «*Круги на воде*» могут использоваться как в начале, так и в конце урока.

«*Кластер*» - выделение смысловых единиц текста и графическое их оформление в определенном порядке в виде грозди. Кластер – графический приём систематизации материала.

«*Концептуальное колесо*» - учащимся нужно подобрать синонимы к слову, находящемуся в ядре понятийного «колеса» и вписать в секторы колеса.

«*Круги на воде*» - опорным словом к этому приёму может стать изучаемое понятие, явление. Оно записывается в столбик и на каждую букву подбираются существительные, глаголы, прилагательные или устойчивые словосочетания к изучаемой теме.

Для изучения нового материала активно используется методика «*Аквариум*». Данная методика предполагает ведение дискуссии в микро группах. Имеется строгий регламент работы, участники могут получить определенные роли, повышающие эффективность командной работы. Эффективны также дебаты по заявленной проблеме, предусматривающие точно фиксированные во времени выступления утверждающей и оппонирующей сторон, чередующиеся с вопросами и комментариями поочередно от каждой группы.

Для отработки новой лексики оптимально подходит обучение в команде «*Student Team learning*». После ознакомления с новыми словами учащиеся выполняют работу в группах, используя диалог.

С целью поощрения выразить свою точку зрения может применяться стратегия «*Метод Пресс*». Данная стратегия помогает сформулировать высказывание достаточно лаконично и чётко. Данная стратегия состоит из четырёх этапов:

- высказывание собственной точки зрения (I think, I suppose, In my mind);
- обоснование мысли (because);
- примеры и аргументы (for example);
- вывод, обобщения (so, that is why).

На всех этапах обучения английскому языку эффективно исполь-

зуется «Кубик Блума». На гранях кубика могут быть написаны начала вопросов: «Почему», «Объясни», «Назови», «Предложи», «Придумай», «Поделись». Ученик бросает кубик. Необходимо сформулировать вопрос к учебному материалу соответственно грани, на которую выпадет кубик.

Для работы над новым материалом эффективно применяется диалогическая беседа, и используются такие стратегии, как *прием «Тонкие» и «толстые» вопросы*.

На стадии осмысления содержания прием служит для активной фиксации вопросов по ходу чтения, слушания; при рефлексии – для демонстрации понимания пройденного.

«Зигзаг» - групповая работа с текстом. Изучение и систематизация большого по объему материала, для этого текст разбивается на смысловые отрывки для взаимообучения. Количество отрывков должно совпадать с количеством членов в группе. Каждый учащийся работает со своим текстом, по окончании работы ученики переходят в другие группы-группы экспертов. Новые группы составляются так, чтобы в каждой оказались специалисты по одной теме. Эксперты составляют общую презентационную схему рассказа по теме. Затем ученики пересаживаются в первоначальные группы, где оказываются специалисты по всем смысловым отрывкам. Каждый из них знакомит со своим текстом других членов группы.

В *Методике 6х6х6 («Шесть на шесть»)* работа проходит в два этапа. На первом этапе каждая группа получает отдельное задание. В результате работы участники в группах получают новые знания и умения, при этом каждый из них готовится представить результаты работы своей группы участникам других групп.

На втором этапе идёт смена групп таким образом, чтобы в каждой из новых групп были представители всех групп с первого этапа. Сначала каждый участник в новой группе представляет результаты работы своей группы с первого этапа, а потом вся группа вместе выполняет задания, используя знания или умения, полученные на первом этапе, т.е. рассматривают один вопрос с трёх позиций и вырабатывают общий вывод трёхстороннего сотрудничества.

Для закрепления материала активно используются такие стратегии, как: «Найди лишнее», «Найди пару», «Горячий стул», «Батл».

В конце урока применяются различные стратегии для получения обратной связи такие, как: «Дерево успеха», «Чемодан», «Мясорубка», «Ведро», «Свободное письмо», «Синквейн».

Слово синквейн происходит от французского «пять». Это стихотворение из пяти строк, которое строится по правилам.

1. В первой строчке тема называется одним словом (обычно существительным).

2. Вторая строчка - это описание темы в двух словах (двумя прилагательными).

3. Третья строчка - это описание действия в рамках этой темы тремя словами. Третья строчка образована тремя глаголами

4. Четвертая строка - это фраза из четырех слов, показывающая отношение к теме.

Последняя строка - это синоним из одного слова, который повторяет суть.

Методика «*Дерево решений*» является техникой принятия решений в ситуациях трудных и неоднозначных. Перед началом занятий учитель обозначает проблему, которая будет обсуждаться, подготавливает таблицы для групп. Во время домашнего задания, полученного на предыдущем уроке, дети узнают конкретные факты, связанные с данной проблемой, историческими или природными условиями. Далее на уроке учитель предлагает группам исследовать проблему. Ученики выявляют плюсы и минусы поставленной проблемы, затем подробно анализируют все возможные варианты решений. Во время занятий учащиеся выполняют таблицу и приходят к совместному решению.

Проблема	
+ (преимущества)	- (недостатки)

«*Пустое кресло*» – дискуссионная методика. Целью является найти ответ на чётко поставленный вопрос путём обмена мнениями. Этот поиск должен подвести учащихся к открытию правды, к определению фактического состояния вещей. Методика «*Пустого кресла*» развивает критическое мышление, учит аргументировать, задавать вопросы, активизирует большое количество участников, учит культуре дискуссии.

На 3-4 стульях разложить мнения на поставленную проблему разных людей, записанных на альбомных листах бумаги и лист со знаком вопроса «?». Учащиеся знакомятся с разными мнениями и становятся у избранной точки зрения. Тот, кто имеет совершенно другое мнение, становится у знака «?» Каждая группа обсуждает выбранное мнение и выдвигает представителя для дискуссии. Все участники дискуссии сидят по кругу. Дискуссию начинают представители групп, которые сидят на стульях, стоящих друг против друга. Ведущий (учитель) ставит ещё один стул. Если кто-то другой хочет высказаться, то он садится в пустое кресло. В кресле можно сидеть одновременно

только одну минуту. Как только учитель (ведущий) услышит то, что является самым важным, прекращает дискуссию.

Для решений какой-либо проблемы активно применяется «Ковёр идей». Данная методика проходит в три этапа. Учащиеся делятся на 3-4 группы.

Первый этап – понимание проблемы. Участникам предлагается ответить на вопрос, почему существует такая проблема. Каждая группа получает цветные листы бумаги и маленькие цветные клейкие листочки. Ученики отвечают на вопрос проблемы, например, почему трудно учиться в школе? Ответ группа записывает на листах цветной бумаги размером с альбомный лист, затем вывешивается на плакат «Ковёр идей».

Второй этап – поиск решений. Что можно изменить? Каждая группа предлагает свои ответы и записывает их на листах цветной бумаги.

Третий этап – индивидуализация деятельности. Что лично сделаю я, чтобы изменить существующую ситуацию.

Таблица 1. Анализ эффективности применяемых стратегий в рамках реализации диалогового обучения

Название стратегии	Цель применения стратегии	Результаты применения
«Кубик Блума» «Мозговой штурм» «Метод Пресс» «Метод кластеров» «Ледокол» «Пустое кресло»	- научиться критически мыслить; - научиться высказывать свою точку зрения, делиться своими идеями; - участвовать в дискуссиях не только друг с другом, но и с человеком, с которым не сложились отношения, то есть учиться налаживать контакт и совместно создавать новые творческие идеи; - участвовать в дискуссии с учителем; - научиться делать выводы и давать рекомендации;	Учащийся может - точно выражать свои мысли; - активно отстаивать свою точку зрения; - аргументировано возражать; - опровергать ошибочную позицию соклассника; - побуждать каждого участвовать в обсуждении и усваивать нужную информацию.
«Дерево успеха» «Синквейн» «Корзина идей» «Толстые и тонкие вопросы» «Ковер идей» «Дерево реше-	- высказывать собственную точку зрения; - научиться обосновывать мысли с примерами и аргументами, - научиться делать выводы и давать рекомендации;	- научиться точно выражать свои мысли в докладах и выступлениях; - активно отстаивать свою точку зрения; - аргументировано возражать, опровергать ошибоч-

ний» «Пустое кресло» «Ковёр идей» «Аквариум»	- решать сложные проблемы на основе анализа обстоятельств и соответствующей информации; - взвешивать альтернативные мнения; - принимать продуманные решения; - участвовать в дискуссиях;	- ную позицию соклассника; - получить возможность построения собственной деятельности, что и обуславливает высокий уровень интеллектуальной и личностной активности, включенности в процесс учебного познания.
---	---	---

Таблица 2. Стратегии, наиболее часто применяемые на уроках английского языка

Стратегии, наиболее часто применяемые в начале урока	Цель стратегий, применяемых в начале урока	Стратегии, наиболее часто применяемые для изучения нового материала	Цель стратегий, применяемых в основной части урока	Стратегии, наиболее часто применяемые в конце урока	Цель стратегий, применяемых в конце урока
«Мозговой штурм» «Кластер» «Корзина идей» «Найди пару» «Метод Пресс» «Тонкие и толстые вопросы» «Концептуальное колесо» «Круги по воде» «Ледокол» «Open space» «знаю-хочу знать - узнал» «Корзина идей» «Найди пару»	Определение отправной точки, то есть лексико-грамматических умений и навыков	«Тонкие и толстые вопросы» «Зигзаг» «Метод Пресс» «Тонкие и толстые вопросы» «Зигзаг» «Дерево решений» «Пустое кресло» «Аквариум»	Для изучения нового материала	«Дерево успеха» «Дерево решений» «Чемодан» «Мясорубка» «Свободное письмо» «Синквейн» «Метод Пресс» «Тонкие и толстые вопросы» «Пустое кресло» «Ковёр идей» «Ведро» «Аквариум»	Для осуществления обратной связи и оценивания проделанной работы

Литература

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания, 3-е изд. - СПб., 2002.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. - М., 1975.
3. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. - М., 1998.

4. Закон Республики Казахстан «Об образовании». - Астана: Аккорда, 27 июля 2007.
5. Государственная программа развития образования на 2011-2020 годы. - Астана, 2011.
6. Выготский Л.С. Психология творчества. - М., 1986.
7. Маслоу А. Дальние пределы человеческой психики. - М., 1997
8. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога в образовательной школе. - М., 1995.
9. Скалкова Я. Методология и методы педагогического исследования. - М., 1989.

ТРИЕДИНСТВО ЯЗЫКА – ВАЖНЫЙ ФАКТОР ПОДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОГО СПЕЦИАЛИСТА

Ауеспаева А.А.

Усть-Каменогорский колледж экономики и финансов, Усть-Каменогорск, Казахстан

В настоящее время в Республике Казахстан государственный язык считается одним из основных элементов профессиональной подготовки практически любого специалиста. В связи с этим возрастает необходимость поиска новых подходов в преподавании государственного языка в учебных заведениях в целях подготовки конкурентоспособных специалистов.

Государственный язык должен стать фактором единения и сплоченности казахстанского общества. Значимость изучения и знания государственного языка повышает профессиональный уровень каждого гражданина Республики Казахстан. В дальнейшем, если будущие специалисты будут более заинтересованными и активными в изучении государственного языка, наше государство будет более конкурентоспособным на мировом рынке.

В Послании «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана» Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев определил задачи нового этапа развития Казахстана, назвал три важнейшие государственные программы, которые утвердил развитие образования, здравоохранения и языков. Он отметил: «Мы должны приложить все усилия для дальнейшего развития казахского языка, который является главным фактором объединения всех казахстанцев. В то же время создать благоприятные условия, чтобы представители всех проживающих в стране народностей могли свободно

говорить, обучаться на родном языке, развивать его».

Казахстан, взяв курс на овладение его гражданами тремя языками, исходит из сегодняшних реалий – триединство языков будет являться свидетельством конкурентоспособности страны. Лингвистическое богатство влечет мощный социально-психологический эффект «открытого мышления», заряженного на поиск нового знания. Сами граждане, свободно владеющие несколькими языками, будут конкурентоспособными личностями как внутри страны, так и за рубежом.

Сегодня внимание работников образования все чаще привлекают идеи инновационного обучения, с которыми они связывают возможность принципиальных изменений в колледже. «Наши общие и весьма богатые и древние культурные ценности берут свое начало именно с этой земли. Наш долг – сохранить и сберечь традиции и обычаи, язык, культуру и знания казахского народа».

В Усть-Каменогорском колледже экономики и финансов для студентов, окончивших школу на русском языке, подготовлен специальный учебно-методический комплекс по изучению казахского языка, в который входят учебники, учебные пособия, методические разработки уроков, альбомы и презентации. Каждый год проводится традиционная предметная олимпиада по казахскому языку, в которой участвуют студенты первого и второго курсов. Цель олимпиады: поддержка одаренных учащихся, стимулирование интереса учащихся к олимпиадной деятельности, повышение интереса студентов к самообразованию. Несколько лет подряд студенты колледжа участвовали в областной олимпиаде «Жарқын болашақ». Победители конкурса были награждены дипломами, грамотами, сертификатами. Преподаватели-предметники получили благодарственные письма за подготовку студентов.

Работа по развитию государственного языка должна быть еще более глубокой и последовательной. Подрастающее поколение надо учить казахскому языку, начиная с детского сада. Очень важно, чтобы эта работа не носила разовый характер, а, напротив, имела стратегическое значение. Следует совершенствовать методику обучения языку, модернизировать ее с учетом современных требований.

Как отметил в своем послании народу Казахстана Президент РК Н.А. Назарбаев: «Важнейшей задачей образования является обеспечение выпускников колледжей международными квалификационными качествами, развитие их лингвистического сознания, в основе которого – овладение государственным, родным и иностранными языками». Перед преподавателями стоит вопрос о результативности обучения языкам и повышения уровня языковой подготовки учащихся. Стремительное вхождение Казахстана в мировое сообщество: инновационно-

индустриальная экономика, информатизация общества, гармонизация образовательного пространства и внедрение международных стандартов коренным образом изменяют сознание и поведение человека. Социально-историческая перестройка общества и общественная форма сознания и ориентация на ценности общей человеческой культуры актуализировали проект Президента «Триединство языков», как социально-историческую необходимость, как конкурентоспособность нации, как культурный императив времени, и утвердили приоритет трех языков в Республике Казахстан»: казахский – русский – английский. Наряду с казахским языком, имеющим статус государственного, и русским – языком межнационального общения важным средством общения выступает иностранный язык.

Действительно, в нашей стране выработана уникальная формула развития культуры и языков всех этносов. Вместе с тем надо помнить, что «вопрос государственной важности, тесно связанный с патриотизмом, – вопрос государственного языка». Это подтверждается мировым опытом.

Каждый год в Усть-Каменогорском колледже экономики и финансов ко Дню языков народов Казахстана, ко Дню Независимости, к празднику Наурыз проводятся различные мероприятия: конкурсы, тематические классные часы, викторины. В рамках предметных недель пропагандируются новые подходы в организации учебного процесса, нестандартные формы ведения занятий, методики, которые способствуют повышению успеваемости и качества знаний, стимулируют мотивацию студентов. Студенты учувствуют не только в мероприятиях, которые проводятся в колледже, но и в городских, областных, региональных олимпиадах, конкурсах, фестивалях. Стало традицией принимать участие в Абаевских чтениях, слётах, посвященных творчеству О. Бокеева. Эти мероприятия позволяют раскрыть творческие навыки студентов, сплотиться в дружный коллектив, воспитывают толерантность, прививают навыки культуры общения.

В целом, говоря об эффективности обучения языкам, следует отметить, что преподавателям необходимо предпринимать шаги по системному усовершенствованию данной работы. Необходим поиск инновационных методов обучения. В частности, необходимо создавать и укреплять в каждой области специализированные центры по внедрению передовых технологий обучения языкам.

Таким образом, триединство языков в Казахстане – концепция, направленная на дальнейшее укрепление страны, ее потенциала, которую общество должно поддержать. Идея языкового триединства, по сути, является частью национальной идеологии, нацеленной на ста-

новление и развитие конкурентоспособного Казахстана.

Литература

1. Журнал «Профессионал Казахстана» №12, 2010 г.
2. Журнал «Среднее профессиональное образование» №11, 2011 г.
3. Журнал «Методист» №5, 2011.
4. Есжанова М.М. Воспитание толерантности // «Воспитание школьника» №3, 2006.
5. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева «Социально-экономическая модернизация – главный вектор развития Казахстана»

ВОПРОСЫ ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИИ

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ПРЕВРАЩЕННАЯ ФОРМА

Возняк С.С.¹

*Восточноевропейский национальный университет имени
Леси Украинки, Луцк, Украина*

Одним из наиболее востребованных способов совершенствования образовательного процесса считается разработка и внедрение новых образовательных технологий. Итак, среди различных форм осуществления образовательной деятельности преимущество откровенно отдается именно «технологиям». При этом *содержание* образования трактуется как тот разнообразный «материал», который должны усвоить ученики, основы различных наук как гуманитарного, так и естественнонаучного цикла. Усвоение этого содержания предусматривает различные *формы*, поэтому образовательные технологии предстают как будто нормальными, даже передовыми формами организации и реализации содержания образования.

Однако считаем уместным утверждать, что *образовательные технологии* являются не просто некоторыми «формами» наряду с прочими, но выступают именно *превращенными* (искаженными, неистинными) *формами* осуществления образовательной деятельности.

Откуда идет такое акцентирование собственно технологической стороны дела? В этом педагогика ничего нового не изобретает, она слепо и послушно, совсем *нерефлексивное* воспроизводит основные тенденции современной цивилизации. Отнюдь не *культуры*, а именно – *цивилизации*. Ф.Т. Михайлов отмечает: «В XX веке, чуть ли не изначально настроенном на главную ценность глобализированного менталитета техногенной цивилизации - на технологии быстрого и расширенного воспроизводства военной техники и ее “человеческого фактора”, а вслед за тем – и информационно-управленческой машинерии, именно технологии стали не просто главным, но именно всеобщим предметом как научной рационализации (невольно и в *фундаментальных* разделах науки), так и массовой эстетизации предметной сферы потребления. Иными словами, – это технологии любых процессов преобразуемого людьми их общественного бытия» [4, с. 459–460]. В сфере образовательной деятельности *воспроизводится* именно эта

¹ Автор является представителем Международного Центра Методологических исследований и Инновационных программ при Восточном Отделении Казахстанского Философского Конгресса.

тенденция, и если педагогика этого не видит и не понимает – тем хуже для нее, вернее – тем хуже для наших детей. Увлечение технологической стороной дела не является чем-то новым в области образования, ему и раньше это было присуще – даже когда еще и не появился термин «образовательные технологии». В рамках традиционной *субъект-объектной* педагогики, ориентированной на «знания, умения и навыки», всегда царил технократический подход к способам «трансляции знания».

Н.В. Гусева справедливо утверждает: «“Технологизация” образования является объективным процессом. Она диктуется способами организации общественной жизни в целом. Разработка и внедрение новых технологий в различных сферах общественной деятельности выступает показателем ее соответствия параметрам современности, зрелости, успешности, перспективности, как они понимаются сегодня. Эти же параметры в отношении образовательного процесса формулируются как черты образовательной деятельности, которая строится по моделям наиболее эффективной передачи готового знания или информации. Такой подход к пониманию образования в современном мире во многом является уже устоявшейся нормой» [1, с. 83]. Итак, нормой считается то, что отнюдь *не является нормальным* по своей природе (передача готового знания в объектной форме). А это уже признак превращенной формы.

К. Маркс ввел в философию концепт «превращенная форма», который дальнейшее развитие получил в трудах Г.С. Батищева, М.К. Мамардашвили, А.А. Хамидова. Превращенная форма, будучи порождением сложных сущностных процессов и связей, на поверхности системы так их искажает, что кажется, будто их и не существует вовсе, поскольку она, превращенная форма, выдает самое себя за сущность или за адекватную форму реализации сущности. Вот почему нечто искаженное в глазах обыденного сознания и эмпиристской методологии воспринимается как норма, за почти естественный порядок вещей. Казахстанский ученый А.А. Хамидов считает, что для возникновения превращенной формы должна существовать исходная форма, которой, по его мнению, является «редуцирована конкретность», где единство многообразного подчинено определенным абстрактным (в смысле – односторонним) связям, способам осуществления содержания процесса.

Современный образовательный процесс представляет собой вот такую *редуцированную конкретность* – как в действительности, так и в способах его осмысления в различных педагогических теориях и «философиях образования». Сущность образования понимается как

передача готового опыта, а потому на первый план выдвигаются вопросы *адаптации* индивидов к существующему социуму, к его требованиям и правилам. А тогда смысл и цель образования видят в *улучшении приспособленности* к задачам, которые все время обновляются. Поэтому «на пути такого понимания в современном мире идет гонка за более совершенными образовательными технологиями. Считается, что именно такой путь является адекватным уровню понимания человека и образования» [1, с. 86]. Нормой становится функциональный, инструменталистский подход. Однако любые технологии не способны обеспечить *личностное развитие* обоих участников образовательного процесса.

Каким же образом собственное новое может проникать в ткань образовательно-педагогического общения с целью развития его сущности? Выдвигается идея, разрабатывается концепция, она трансформируется в методологию как «снятую» теорию, а сама методология снимается в методике. Вот это – нормальный путь возникновения и внедрения нового содержания, новых форм в образовательный процесс. От теории – через методологию – к конкретной методике.

На самом деле мы можем наблюдать совершенно иной процесс. Идет поиск «инновационных» методик (эффективных, успешных, результативных – как ответ на запрос современного социума), а об их концептуальных основы, категориальном уровне никто и не беспокоится. Главное, *чтобы работало*. А это уже чисто *технологический подход* к делу. Представляется, что за запросами новых образовательных технологий скрывается обычная традиционная гонка за *новыми методиками*, причем – обязательно *готовыми*, чтобы можно было их сразу применить к делу и получить положительный эффект. Или хотя бы *отчитаться* об использовании инноваций.

По мнению автора, технологизация делает искаженным весь образовательный процесс, равным образом искажает и его содержание, и форму. Содержание алгоритмизуемый, превращается в ряд конечных структур знания. Нивелируется знание как *процесс* и тем самым превращается в равнодушную информацию.

Простое применение, использование тех или иных методик, технологий *не прибавляет ума* – ни ученику, ни учителю.

Последнее время много говорится о *личностно-ориентированном обучении*. Сама по себе подобная тенденция выглядит весьма позитивно. Однако можно встретить в публикациях о личностно ориентированном обучении мнение, что такой подход предстает «новой технологией». Создается впечатление, что люди *скверно понимают*, о чем, собственно, идет речь. Если личностно ориентированное образо-

вание реально *противостоит* технократической педагогике, то каким образом она сама может выступать как «технология»? Настоящая ориентация на личность *не может быть* технологии по определению. Хотя, если взять очень узко, можно и на личность, особенности ее опыта и развития «ориентироваться» достаточно корыстно, прагматично, чтобы достичь более весомых результатов в обучении ради выработки креативной «рабочей силы» для нужд современного социума. Тогда это и будет «технологией». Несмотря на все идеологически провозглашенные цели личность здесь предстает не *целью*, а лишь *средством*. Креативность пользуется высоким спросом на современном рынке. Творческая стихия внутри превращенных форм, связанных с господством частной собственности и корпоративных, частных интересов, как говорит Г.В. Лобастов, «порождает монстров, здесь не ведают, что творят, но творчество здесь совершенно необходимо, оно порождено самим механизмом этого бытия – конкуренцией. Но не мыслью об универсальном развитии свободной и творческой личности» [2, с. 454]. Средства подменяют собой цель, как всегда. Творчество формируется творчеством и исключительно на *личностном*, а не технологическом, уровне.

Почему образовательные технологии оказываются *превращенными формами* осуществления образовательного процесса? Потому, что в них самих сущность образовательного процесса представлена превратно – в качестве некоего механизированного технологического процесса, осуществляемого как взаимодействие конечных локальных структур. Потому, что они – какие бы лозунги при этом не провозглашаются – достаточно конгруэнтно вписываются в обычное образовательное пространство, насквозь пораженное метастазами отчуждения. Потому, что они достаточно удачно *маскируют* свою инструментальность и прагматичность. Потому, что ориентация исключительно на них *вводит в заблуждение* педагогов. Потому, что они соответствуют формалистическому духу современного социального управления образованием. Потому, что они, будучи *внешней формой*, выдают себя за нечто сугубо содержательное. Какие бы современные образовательные технологии не внедрялись в образовательное пространство, сама основа его остается прежней.

Повальное увлечение «образовательными технологиями» является не просто ошибкой, не просто неким извращением педагогического сознания. Современное образование серьезно вплетено в социальный контекст, насквозь пораженный отчуждением. Пока образование будет опираться на *некритическое мышление*, на мышление здравого смысла, она и впредь будет верой и правдой служить отчужденному

социуму, его структурам.

Ни одна технология не обеспечит совпадение предметного *содержания* и *субъективных способностей* учащихся. Педагогика даже не хочет (или не может) осознать саму необходимость такого тождества, она *не знает форму такого единства*. Противопоставление знания и вещи, субъективных способностей и объективного предметного содержания так глубоко укоренилось в сознании, что по сей день служит основанием самых невероятных иллюзий и относительно объективного мира, и относительно субъективных способностей человеческой души. Педагог по уши сидит в этих иллюзиях <...>» [3, с. 98]. А сидеть «по уши» в иллюзиях своей профессиональной деятельности означает быть заложником *превращенных форм* этой деятельности.

Субъективные способности индивида формируются не во время «приема», потребления готового знания или приятия тех или иных «ценностей», но в процессе *предметно-практической преобразовательной деятельности*, в философско-образовательной проекции – *совместно-разделенной деятельности*. Здесь же формируется и *схема* этой деятельности – но не как мертвый шаблон. Поэтому тут же задается и необходимость ее *преобразования*, поскольку индивид имеет дело с общественно-человеческой действительностью. А с какой еще реальностью имеет дело ученик, погруженный в образовательный процесс? Ученик так или иначе является *субъектом* изменения, преобразования своего образовательного пространства. «Рефлексия всех этих обстоятельств в учебном процессе есть специальная задача. Она то и осуществляется внутри логико-методологического содержания философии» [3, с. 99]. *Вне философии*, ориентированной на классическую традицию, такая рефлексия рискует остаться в объятиях *превращенных форм*.

Обучение и воспитание, осуществляемые в превращенных формах, производит и превращенные формы личностного бытия. Ничто не проходит бесследно. Сложно – увидеть и *осознать*, что именно такие последствия способна породить образовательная деятельность, если она не должным образом дает себе отчет об *истинности форм* своего движения, когда она использует формы и способы, прямо зависящие от искаженных, неистинных форм осуществления человеческого бытия и которые господствуют в нынешнем социуме. Для такого осознания необходимо незаурядное мужество.

Образовательные технологии являются превращенными формами там и тогда, где и когда сам образовательный процесс *редуцирован* к своей *инструментальной* части. За пределами этой объектно-вещной структуры должны оставаться человеческие, живые, содержательные

связи, отношения людей, которые, в свою очередь, способны сами решать, как *использовать* те или иные средства (технологии), *понимая* их природу и давая себе отчет об этом.

Философская аналитика образовательного процесса через призму диалектики категорий «содержание» и «форма», учитывая достижения классической философской мысли, способна вывести теоретическое рассмотрение на понимание действительных корней существующих проблем в области образования и найти достойное место и «образовательным технологиям». Вне такой теоретико-критической рефлексией любое «совершенствование», «улучшение» в этой сфере вновь обернется порчей, разрушением, в очередной раз ре-формирование образования превратится в его де-формирование. Кстати, деформация как таковая – это порча, уничтожение именно формы, *формы содержательной*, искажения наиболее существенного, содержательного в форме. «Образовательные технологии» – не панацея, не универсален ключик для решения всех наболевших проблем нашего образования. Погоня за «новизной», претензии на «инновационность» сами по себе весьма зависимы от господствующих тенденций «мира сего», от частных, корпоративных интересов отчужденного социума, которые, к сожалению, преобладают и подавляют требования по-настоящему всеобщие, общечеловеческие – развитие *каждого индивида в целостную личность*.

Литература

1. Гусева Н.В. Образовательные технологии и человек: философский аспект проблемы // Педагогическое мышление: направления, проблемы, поиски / науч. ред. и авт.-сост. Г.В. Лобастов. - М.: ООО «Русское слово - учебник», 2014. – С. 83–92.
2. Лобастов Г.В. Диалектика разумной формы и феноменология безумия. – М.: Русская панорама, 2012.
3. Лобастов Г.В. Философские, психологические и педагогические проблемы формирования личности: Монография / Под общей редакцией доктора философских наук Н.В. Гусевой. – Усть-Каменогорск, 2014.
4. Михайлов Ф.Т. Философия образования: ее возможности и перспективы // Михайлов Ф.Т. Избранное. – М., 2001. – С. 452–512.

АЛГОРИТМ ПЕРЕРАБОТКИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ СПО С УЧЕТОМ СООТВЕТСТВУЮЩИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ

Климова Н.Н.

МПЭК РЭУ им. Г.В. Плеханова, Москва, Российская Федерация

Система профессионального образования должна иметь четкие представления о том, для каких конкретных видов профессиональной деятельности осуществляется подготовка специалистов, а не просто готовить унифицированных работников, обладающих компетенциями. Для успешного осуществления задач по созданию и развитию системы профессиональных квалификаций на базе соответствующих профессиональных стандартов (ПС), необходимо найти их соответствующее сопряжение с образовательными стандартами и программами. Понятие «стандарт» должно содержать доминирующую консервативную составляющую, направленную на решение стратегических целей, рассчитанных на долгосрочную (более пяти лет) перспективу [1]. При этом стратегические образовательные задачи, заложенные в профстандартах, должны решаться через механизм функционирования государственных образовательных стандартов, причем не только среднего профессионального и высшего образования, но и частично с помощью госстандартов среднего образования. То есть, стратегические образовательные цели ПС необходимо формулировать языком государственных образовательных стандартов.

О необходимости переработки образовательных программ СПО в соответствии с требованиями к квалификации специалиста разъяснено в публикации «Информо» от 24.12.2015 года. В завершении данной публикации отмечено, что, несмотря на имеющееся письмо Минобрнауки от 22.01.2015 г. № ДЛ-1/05вн, в котором представлен алгоритм работы по разработке образовательных программ СПО в соответствии с требованиями профстандартов, практика реализации гармонизации требований ФГОС СПО и профессиональных стандартов при разработке образовательных программ СПО показывает, что каждая образовательная организация и даже каждый преподаватель вырабатывает свой алгоритм и методику организации и ведения подобной деятельности [2].

Рассмотрим алгоритм переработки образовательных программ СПО с учетом соответствующих профессиональных стандартов.

Первый шаг. Создание рабочей группы. Наряду с преподавателями профессиональных модулей, соответствующих по содержанию профессиональным стандартам, представителями администрации

профессиональной образовательной организации необходимо включить в рабочую группу представителей работодателей.

Согласование плана работы рабочей группы: определение этапов работы, сроков их выполнения, исполнителей, ответственных (дальнейшие шаги представленного алгоритма соответствуют примерному плану работы).

Организация обучающего семинара для членов рабочей группы. Содержание семинара должно обеспечить понимание членами группы структуры профессионального стандарта, алгоритма предстоящей работы по разработке образовательной программы СПО с учетом требований профессиональных стандартов.

Второй шаг. Выбор профессионального стандарта (одного или нескольких), уровня квалификации (обобщенных трудовых функций) и его характеристики, с учетом которых будет разработана образовательная программа СПО.

Перечень профессиональных стандартов можно найти в Интернете на официальном сайте Минтруда: [www. profstandart. rosmintrud. ru](http://www.profstandart.rosmintrud.ru), включающий реестр профстандартов и сами профессиональные стандарты.

Каждый профессиональный стандарт содержит характеристику квалификации для нескольких уровней квалификации (для нескольких обобщенных трудовых функций).

Уровень квалификации и соответствующая ему характеристика в профстандарте выбирается исходя из возможностей обеспечения учебного процесса образовательной программы (оснащение мастерских, полигонов, лабораторий, уровень преподавательского состава, места прохождения производственной практики). При обучении в разных, по оснащенности учебного процесса, ПОО студенты могут получить профессию разного уровня квалификации.

При разработке программ подготовки специалистов среднего звена необходимо учитывать:

- профессиональный стандарт специалиста/техника, наименование которого соответствует наименованию специальности.
- профессиональный стандарт рабочей профессии, освоение которой происходит в ПМ Выполнение работ по одной или нескольким профессиям рабочих, должностям служащих.

Третий шаг. Установление соответствия требований к уровню квалификации рабочего/ специалиста профессиональных стандартов (трудовых функций, трудовых действий, умений, знаний) с требованиями к результатам обучения ФГОС СПО (компетенциями, практическим опытом, умениями и знаниями).

Четвертый шаг. Анализ таблиц сопоставления требований профстандарта и образовательной программы СПО, разработанной в соответствии с ФГОС СПО к рабочему/специалисту и определение направлений корректировки образовательной программы.

Возможные выводы на 4 шаге:

- Требования образовательной программы СПО и ФГОС СПО полностью соответствуют требованиям к квалификации профстандарта. Никаких корректировок в образовательную программу СПО не требуется вносить.

- Необходимость добавления в программы профессиональных модулей, дисциплин дополнительных результатов обучения (умений, знаний, практического опыта, компетенций).

- Необходимость увеличения или уменьшения нагрузки на какой-либо учебной дисциплине (профессиональном модуле), чтобы гарантировать освоение скорректированных результатов обучения.

- Необходимость введения в образовательную программу СПО дополнительного вида профессиональной деятельности (профессиональный модуль).

- Выделение приоритетов в формировании общих компетенций.

Пятый шаг. При необходимости корректировка учебного плана (распределение часов вариативной части на дисциплины и МДК, значимые для формирования трудовых функций профстандарта, усиление практики часами вариативной части, распределение часов практики по профессиональным модулям, последовательность обучения по учебным дисциплинам и модулям, введение новых модулей и дисциплин).

Шестой шаг. Разработка содержания рабочих программ дисциплин и модулей с учетом изменения нагрузки в учебном плане и включения в программы дополнительных, выявленных при анализе профстандарта, результатов обучения (умений, знаний, практического опыта, компетенций).

Если преподаватели будут испытывать затруднения при разработке содержания программ, необходимо организовать проведение их стажировок в соответствующих специфике дисциплин (модулей) организациях и предприятиях.

Седьмой шаг. Проверка специалистами работодателей разработанных рабочих программ дисциплин и модулей на соответствие требованиям ФГОС СПО и требованиям профстандартов. В случае необходимости дополнительная корректировка содержания рабочих программ.

Окончательное согласование разработанных рабочих программ

УД и ПМ работодателем и утверждение руководителем образовательной программы.

В соответствии с Письмом Минобрнауки от 22.01.2015 г. № ДЛ-1/05вн «Связь образовательной программы с профессиональными стандартами может быть отражена в разделе «Общая характеристика образовательной программы» или иных документах, входящих в ее состав – паспорте образовательной программы, пояснительной записке и т.п.».

Отдельно следует обратить внимание на разработку рабочей программы профессионального модуля (дисциплины) «Выполнение работ по одной или нескольким профессиям рабочих, должностям служащих». Данный модуль должен полностью соответствовать требованиям профстандарта к профессии рабочего или должности служащего (при наличии профстандарта).

Характеристика квалификации в профстандарте очень объемна, и если в полном объеме перенести трудовые функции, трудовые действия, умения и знания, в программу модуля, как результаты обучения по модулю - компетенции, практический опыт, умения и знания, то пункт рабочей программы модуля (дисциплины) «Цели и задачи профессионального модуля – требования к результатам освоения профессионального модуля» будет занимать несколько страниц. Можно рекомендовать сформулировать более «емкие» результаты обучения, каждый из которых охватывал бы несколько единиц требований к квалификации (трудовых действий, умений, знаний).

Требований повторять формулировки профстандарта (как копируются формулировки результатов освоения образовательной программы из ФГОС СПО) в нормативных документах нет.

В заключении можно отметить, что работа по переработке образовательных программ СПО в соответствии с требованиями к квалификации профессиональных стандартов не простая, затратная по времени, но в результате образовательные программы СПО переориентируются под требования работодателя, как разработчика профессиональных стандартов. Как известно, ФГОС СПО разрабатывали представители образовательных организаций, а профстандарты предприятия и организации, которые принимают выпускников СПО на работу. Кроме того, в РФ в отдельных регионах созданы и будут создаваться многочисленные независимые центры «Центры оценки и сертификации квалификаций», которые будут устанавливать соответствие уровня квалификации работника или выпускника СПО требованиям профессиональных стандартов. Информацию и нормативные документы о создании таких центров можно найти на сайте Министерства труда

и социальной защиты РФ.

Литература

1. Пилипенко С.А. Сопряжение ФГОС и профессиональных стандартов: выявленные проблемы, возможные подходы, рекомендации по актуализации/ Высшее образование в России, № 6, 2016. - С. 5-14.
2. Методические рекомендации по актуализации действующих федеральных государственных стандартов СПО с учетом принимаемых профессиональных стандартов (утв. Министром образования и науки 20 апреля 2015 г. N ДЛ-11/06вн)

ШКОЛА ПРИЗВАНА ЗВАТЬ В МЫШЛЕНИЕ

Возняк С.В.¹

*Прикарпатский национальный университет имени
Васыля Стефаника, Ивано-Франковск, Украина*

«Что зовёт нас в мышление?» – чисто хайдеггеровская постановка вопроса: И что поразительно: не призывает мыслить, зовёт нас не просто *мыслить*, но именно – *в мышление*.

Хотя, на первый взгляд, нет никаких оснований для особой тщательности продумывания этого вопроса, – ведь так или иначе мы все знаем, *что* нас заставляет мыслить в смысле осуществлять определенные *интеллектуальные усилия и акты*. Что *заставляет*, принуждает нас мыслить? В каких ситуациях от нас требуется включать интеллектуальный аппарат, что-то обмозговать, обдумать? – Когда мы сталкиваемся с *проблемами*, когда нам нужно разрешить то или иное *противоречие*, а готовых вариантов в наличии нет. Тогда мы должны проанализировать ситуацию, определенным образом перестроить структуру, схематику своих действий и найти более-менее адекватное решение, которое соответствует сути дела. Здесь мы включаем кантовскую «*способность суждения*», даже не подозревая о существовании такого человека, как Иммануил Кант, и обустроиваем свои дела (и скорее всего – именно *делишки*). Кстати, даже у животных (высших) интеллектуальная составляющая их психики «включается» в работу только тогда, когда животное попадает в такие ситуации, где ему явно не хватает врожденных или приобретенных рефлексов и следует осу-

¹ Автор является представителем Международного Центра Методологических исследований и Инновационных программ при Восточном Отделении Казахстанского Философского Конгресса.

ществовать ориентировочно-поисковую деятельность. Человек же действует *целесообразно*. Непосредственно им движут желания и потребности, которые осознаются как цель. Цель полагается идеально, а для ее реального достижения, осуществления, требуется применение определенных средств. Вот здесь и включается человеческое мышление, чтобы найти адекватные средства – соответствующие цели и имеющейся предметной ситуации. *Сверка этого соответствия* – дело мышления, которое преобразовывает формы, образы, схемы деятельности для того, чтобы деятельность была более адекватной, успешной, эффективной, отвечала сути дела. Если средств нет в наличии, их надо создать, следовательно, возникает промежуточная цель, а для нее – свои средства, и здесь опять надо включать «способность суждения», а не просто действовать автоматически по схеме, алгоритму, уже приобретенной форме. Научные исследования как таковые возникают и существуют, исходя из практических потребностей жизнедеятельности людей, преобразования природы, использование ее ресурсов, обеспечения жизни, а в индустриальную и постиндустриальную эпоху основная практическая потребность, которая питает и движет почти весь корпус институционализированной науки, как известно, – партикулярная и корпоративная потребность самовозрастания капитала.

Итак, здесь понятно, что заставляет человека совершать интеллектуальные действия, быть *сообразительным*. Э.В. Ильенков блестяще показал, что традиционная дидактика даже на это не способна, предлагая ученикам готовые *ответы* на непоставленные *вопросы*. Учащиеся начинают напрягать интеллект, «соображать» лишь в контексте умелого увливания от казённости, да и при обделывании своих делишек, объегоривании надоедливых взрослых. Разумеется, не такую сообразительность имел в виду Эвальд Васильевич Ильенков: ведь это даже не способность суждения, а хитроумный рассудок.

Конечно, и *не такое мышление* интересует Хайдеггера, *не о таком мышлении* он спрашивает. Сущность мышления немецкий философ видит совсем в другом. Соответственно и формулирует вопрос: «Что зовет нас в мышление? – Не заставляет, принуждает, а именно *зовёт*, зовёт – не просто *мыслить*, а *в само мышление*».

Хайдеггер обращается к своим слушателям: мы должны стать на «путь мышления, которое задумывается над призывающим мыслить» [2, с. 43]. «Вопрошание: “Что есть то, что зовёт нас в мышление?” – имеет своей предпосылкой уже то, что мышление как мышление само по себе принимает во внимание зовущее (Heißende)» [2, с. 258]. Вопрос становится еще более достойным вопрошания при том условии, что *мы идем навстречу* тому, о чем спрашиваем. Когда мы спрашива-

ем, исходя из этого необходимого *достойного вопрошания поля*, мы мыслим. Ведь мышление само есть *путь*. Мы отвечаем этому пути только тогда, когда находимся в пути. «Мы уже должны – в вопросе, что по прежнему учению называется “мышлением”, – дорасти до того, чтобы позволить себе отдаться *вопрошанию* этого вопроса. В этом кроется: мы должны послать себя собственно в тот призыв, который призывает нас мыслить по способу и манере *логос*. До тех пор, пока мы сами собой не отворимся, т.е. до тех пор, пока мы сами не откроемся этому призыву и, таким образом вопрошая, не отправимся в путь к нему, до тех пор мы будем оставаться слепыми относительно судьбы нашего существа. Со слепыми никто не может вести речь о краске. Но еще хуже, чем слепота, ослепление. Оно мнит, что оно видит и видит одним-единственным возможным способом, тогда как именно это мнение искажает ему всякий вид» [2, с. 175]. Однако мы еще не достигли области того, что из себя может быть осознано в сущностном порядке. Это, вероятно, зависит от того, что мы, люди, к тому, что должно быть помысленным, о-бращены еще в недостаточной мере. Можем ли мы осуществлять это всякий раз соразмерным способом, зависит от того, «хотим ли мы мышления, которое всегда зовет, чтобы мы отдались его сущности. Быть может и так, что мы хотим отдавания слишком мало и слишком редко» [2, с. 151]. Самоотдача мышлению сама по себе бывает редко и сохраняется немногими, – замечает М. Хайдеггер. Итак, к мыслимому надо быть *обращённым*, активировать нечто в своей душе, а не пассивно воспринимать предлагаемый «материал».

Мышление мыслит, если оно соответствует тому, что призывает мыслить. То, что призывает мыслить, выдает себя в наше сомнительное время в том, что «мы еще не мыслим»

Что призывает нас к (и для) того, чтобы мы мыслили и как такие мыслящие быть теми, кто мы есть? «В том, что называется мышлением (Denken), мы попадаем, когда беремся думать (denken) сами. Чтобы подобная попытка удалась, мы должны быть готовы учиться мысли (Denken)» [2, с. 34]. И если мы соответственно вопрос «Что называется мышлением?» слышим так, что мы спрашиваем: что является тем, что нас задействует в том, чтобы мы мыслили? – мы спрашиваем о том, что рекомендует нашему существу мышление и таким образом *приглашает наше существо войти в мышление как в хранилище*. А мы уже, утверждает Хайдеггер, собственно, не привыкли жить в таком сказывании слова «звать». Здесь не игра слов – «существо языка играет с нами».

Само слово «звать» надо брать в не совсем обычном смысле.

«Звать» в широком смысле означает: приводить в настроение, выводить на дорогу, – что может происходить некоторым незримым и потому мягким способом, и, скорее всего, так и происходит: «<...> в древнем слове “звать” правит не требование, а приглашение прийти куда-либо», здесь «звучит момент помощи и хода навстречу» [2, с. 145]. *Звать* – это предоставлять, вызвать, приглашать прийти, вывести на дорогу, по-двинуть, подарить путь. «Звать» означает, говоря одним словом: «приказывать», но, как замечает Хайдеггер, при условии, что мы это слово слышим в его коренном значении. Потому «приказывать» в сущности подразумевает: *не командовать или распоряжаться, а рекомендовать, доверять, предоставлять убежище, беречь*. *Звать* – это *обращаться рекомендуя*, приглашать прийти и направлять куда-то. При-звание (обетования) гласит: обращаться с призывом, хотя таким образом, что сказанное здесь предсказано, обещанное. *Звать* означает: призывая достигать прибытия и присутствия; обращаясь задействовать для этого.

Если нас что-то зовёт, зовёт в мышление, то не получается так, что то, что зовет, определенным образом нуждается в нас, потребует, применяет, – или сначала просто мягко зовет, чтобы потом применить в своих целях, использовать? И здесь Хайдеггер, размышляя над ситуацией «звать в», проводит филигранное, на мой взгляд, различие между востребованием и использованием (применением): «“Востребование” вовсе не подразумевает голого применения. Применение есть лишь разновидность и извращение востребования. Когда мы, например, имеем в руке вещь, рука должна примериться к вещи. В востребования лежит примеряющееся соответствие. Собственно востребование не принижает востребуемого, но востребование имеет свое определение в том, что оно впускает востребуемое в его существо. Однако это впускание совсем не подразумевает беззаботного попустительства или вообще распущенного пренебрежения. Напротив, собственно востребование приносит востребуемое впервые в его существо и сохраняет его там. Востребование есть, так осмысленное, само по себе притязание на то, что что-то впущено в свое существо, и востребование не выпустит его оттуда. Востребование – это допущение в существо, сохранение в существе» [2, с. 190-191]. Собственно востребование не является ни голым применением, ни также потребностью. Просто потребное применяется с нужды некоторого побуждения. Применение и потребность всегда остаются позади собственного востребования. Оно является редко очевидным и вообще не дело смертных. В благоприятном случае смертные освещены светом востребования.

Следовательно, то, что нас так призывает в мышления, может это делать, пожалуй, лишь постольку, поскольку именно то, что зовет, само по себе использует мышления. То, что призывает нас в мышление и таким образом *ввергает нашу сущность мышлению*, т.е. скрывает, само же и использует мышления, поскольку то, что зовёт нас по своей сущности, могло бы быть осознано и само. То, что нас зовёт мыслить, требует само по себе, чтобы оно благодаря мышлению было обслужено и сбережено. То, что зовёт нас мыслить, дано для мысли.

Что зовёт нас думать? Если мы развернем это вопрос, то он спрашивает: откуда взывает к нам приказ думать? На чем основан приказ, призывающий? Каким образом он может нас задействовать для себя? Каким образом достигает нас этот приказ? Каким образом он приходит к нашей сущности, чтобы требовать от нас, с нашей стороны, нашу сущность именно в качестве мыслящей? Какова наша сущность? Можем ли мы вообще это знать? Если об этом нет знания, то каким образом нам эта сущность в таком случае открыта? Может быть, именно так, и только так, что мы призваны мыслить? [см.: 2, с. 242]. – Этот ряд хайдеггеровских вопросов образует *основной нерв* его вопрошания. И снова он призывает своих слушателей не только к *вопрошанию* о мышлении, но и к *обучению* мышлению: «Мы должны учиться мышлению, так как способность к мышлению, а также одаренность к мышлению еще не гарантирует, что мы можем мыслить. Ибо это требует, чтобы прежде мы полюбили то, что обращается к мышлению. Это, однако, есть То, что само по себе это для мысли. То, что этот дар, собственно требующее осмысления, дает, мы называем призывающим мыслить» [2, с. 102].

Итак, появляется новое требование: нужно полюбить то, что обращается к мышлению. То есть, в вопрос снова вводится *экзистенциал*. Чтобы действительно, по-настоящему мыслить, а не просто считать, высчитывать, обмозговывать, соображать, устраивая свою мелкие суетные дела, – чтобы войти в *состояние мышления* (в *ситуацию* мышления), надо полюбить то, что дано мышлению, то, что думаешь, – ведь же оно к тебе *обращено*... Хайдеггер будто сам удивляется по непосредственной близости глаголов «думать» и «любить»: «Любовь, принятие (Mögen) покоится в мышлении. Это кажется странным рационализмом, который основывает любовь на мышлении» [2, с. 45]. Однако все здесь – чистая *правда*. Как-то А.Ф. Лосев в одном из своих интервью высказался, что мыслить, думать – это буквально любовно *обнимать* предмет своего мышления мыслью. Обнимать – значит принимать, впускать в себя, в свою сущность, в сааме свое существо.

В.В. Бибихин относительно способности мышления принимать в себя и понимать принятое пронзительно пишет: «Моя мысль <...> – то, что угадывает, предчувствует, узнаёт, понимает вещи, удивляется им, отталкивается от них, бережет их, – одним словом, мысль это *понимание*, допускающим образом принимает.< ...> Она *принимает* просто, своей открытостью, своей *пустотой* – пустотой в смысле отсутствия готового содержания, а не в смысле готовности и способности *впускать* мир. Мысль *понимает* просто: отдает свое присутствие присутствию вот этих вещей, – истории, вещей, мира, слова, и *захвачена* этими вещами, потому что любая из этих вещей всегда заведомо больше меня, они меня наполняют, когда я им предан, и по всей моей увлеченности ими я именно *своей* захваченностью – *вещаю* их, они захватывают меня и в этой мере я *допускаю* им быть. И более того: я *нахожу себя* в этом вращении мира» [1, с. 53]. Итак, чтобы *найти себя по-настоящему* (а не в смысле современных разговоров об «идентификации», которой чрезмерно озабочены вместо того, чтобы *начать мыслить*), я должен *вместить в себя мир*, быть им захваченным, и все это – *мысль*, мышление в его сущности как сущностное мышление.

Мы можем только то, что нам желанно, – полагает Мартин Хайдеггер. Но, с другой стороны, мы «поистине можем только То, чему со своей стороны желанны мы сами, а именно мы в нашем существе, желанны тем, что оно к нам обращено как то, что хранит нас в существе. Хранить означает собственно: позволять пастись на свободном поле. Но то, что хранит нас в нашей сущности, хранит нас лишь до тех пор, пока мы сами со-храняем это хранящее. Мы сохраняем его, когда не выпускаем из памяти» [2, с. 34]. То, что отсылает нас в мышление, дает нам, таким образом, то, что мы, исходя прежде всего из этого указания, можем мыслить и соответственно этому мы являемся мыслящими. Всякое, зовущее мыслить, дается мысли. Однако этот дар может быть доступным только в той мере, в какой это, зовущее мыслить, есть уже в самом себе дано для мысли. Поэтому, и только поэтому мы, вместе с Хайдеггером, говорим: самое большое, что дается для мысли, это то, *что мы еще не мыслим*. Это означает, что мы уже находимся, и именно потому что мы вообще есть, в отношении того, что дано для мышления. Однако же мы еще *не являемся мыслящими при том, что призывает мыслить*. Мы уже находимся (находим себя) в отношении того, что дано для мышления, но *еще не мыслим*. Именно поэтому и знаем (чувствуем), что мы не мыслим (не мыслим, как следует), потому что мы *уже есть* в отношении.

Иными словами, Хайдеггер нас, как и своих слушателей, призы-

вал к перемене ума, то есть, к собственно мышлению. К перемене точки зрения на ум и собственно перемены ума, чтобы вжиться в то, что зовет нас в мышление. Мартин Хайдеггер призывает нас бежать прочь от самих себя, отказаться от своеволия: «Лишь когда человеческое существо в событии прозрения как озаренное им отказывается от человеческого своеволия и бросает себя навстречу озарившему его свету, прочь от самого себя, человек в своем существе начинает отзываться на обращенное к нему озарение. Благодаря такой отзывчивости человек оказывается способен в хранимом событии мира взглянуть как смертный в лицо божественному [3, с. 257]». «Поэтому может случиться, что в то же время постижение именно этого забвения, то есть забвения бытия, предстанет как необходимость и станет необходимым, и пред лицом этого забвения пробудится вспоминаящее мышления, которое думает о самом бытии» [4, с. 68]. В мышления нас зовет забытое нами бытие, и настроение и побуждение этого голоса исходит не извне, то есть не из какого-то существующего сущего, а с самого невидимого и необъятного бытия, которое «ближе к человеку, чем всякая очевидность назойливого сущего» [4, с. 256].

Итак, зовет забытое. В греческом опыте забытое есть погруженное в скрытность, причем так, что это погружение, сокрытие, остается скрытым даже для самого того, кто забыл забытое.

Призыв зовет мышление на некоторое средоточие-распутье, беспутье. Однако путь мышления таков, что не позволяет определить это распутье разовым решением и оставить этим решением раз и навсегда какой-то из путей позади. Куда ведет этот *странный путь*? Куда, кроме как в то, что постоянно требует вопрошания? То, что то, что призывает мыслить, не является чем-то от нас отдаленным, оно *вообще нам ближе ближайших* ощутимых под рукой обычных ручных приемов, и тем не менее оно оттягивается. Хайдеггер настаивает на том, что «данное для осмысления вопреки всему где-то близко. Оно лишь остается заставленным давно уже для нас обычными предвзятыми мнениями, которые потому столь крепки, что они имеют свою собственную истину» [2, с. 168].

Следовательно, для адекватного ответа на вопрос «Что зовет нас в мышление?» нужно все время оставаться в *силовом поле именно этого вопрошания*, будучи всем своим существом захваченным им. Тогда распознавание того, что «зовёт», призывает, становится тождественным состоянию мышления как таковому, становится уже *мышлением*.

Убежден, что эти размышления немецкого мыслителя имеют самое непосредственное значение для педагогики: школа призвана

звать в мышление, только так она научится учить мыслить. Способны ли наши педагоги при-слушаться к мыслям Хайдеггера, пройти школу по-слушания и у Э.В. Ильенкова, и М. Хайдеггера (равно как и у Платона, Канта, Гегеля, Маркса), или они горазды только на требования послушания у своих учеников, не чувствуя, что здесь речь не о повиновении, не о господстве и подчинении, а об умении слушать и слышать?..

Литература

1. Бибихин В.В. Внутренняя форма слова. – СПб: Наука, 2008.
2. Хайдеггер М. Что зовется мышлением? [пер. с нем. Э. Сагетдинов] – М.: Академический Проект, 2006.
3. Хайдеггер М. Поворот; [пер. с нем. В.В. Бибихин] // Время и бытие: статьи и выступления / М. Хайдеггер. – М.: Республика, 1993. – С. 253–258.
4. Хайдеггер М. Парменид; [пер. нем. А.П. Шурбелев]. – СПб.: Владимир Даль, 2009.

ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ВНЕАУДИТОРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ В СООТВЕТСТВИИ С ФГОС

Макина Е.Ю.

МПЭК РЭУ им. Г.В. Плеханова, Москва, Российская Федерация

Происходящая в настоящее время образовательная реформа связана с переходом от парадигмы обучения к парадигме образования.

В содержании нового ФГОС СОО нашли отражение такие личностные качества студента, как компетентность, ответственность, свободное владение своей профессией, ориентированность в смежных областях деятельности, готовность к постоянному профессиональному росту, способность к самостоятельной работе. Согласно Типовому положению об образовательном учреждении среднего профессионального образования (среднем специальном учебном заведении), утвержденному постановлением Правительства Российской Федерации от 18 июля 2008 г № 543 самостоятельная работа является одним из видов учебных занятий студентов.

Главная задача самостоятельной работы студентов - это развитие умений, приобретение научных знаний путем личного поиска информации, формирование активного интереса к творческому подходу в

учебной работе и при выполнении курсовых работ, рефератов, дипломной работы

Внеаудиторная работа студентов является составной частью образовательной программы СПО и остается наиболее сложной формой организации учебного процесса, требующей современной материально-технической базы, соответствующего теоретического, психолого-педагогического и научно-методического сопровождения, соблюдения интересов работодателей и образовательного учреждения, а также потребностей студентов в самореализации [1].

Отмечая важную роль самостоятельной работы в повышении качества учебного процесса, подчеркнем истину, что знание, которое приобретается в процессе самостоятельной деятельности, усваивается значительно лучше, чем то, которое сообщается преподавателем как готовое.

В современных условиях изменения, происходящие в процессе обучения и подготовки специалистов, предполагают разработку концепции самообразования.

Новая образовательная система рассматривает в качестве приоритета интересы личности, адекватные современным тенденциям общественного развития. Если прежние концепции были рассчитаны на такие символы обучения, как знания, умения, общественное воспитание, то символами нового взгляда на образование становятся компетентность, индивидуальное творчество, самостоятельный поиск знаний и потребность их совершенствования.

Среди сложившихся форм и методов обучения все большее значение приобретает самостоятельная работа. Практика обучения подтверждает, что только знания, добытые самостоятельным трудом, делают выпускника продуктивно мыслящим специалистом, способным творчески решать профессиональные задачи, уверенно отстаивать свои позиции.

Формирование внутренней потребности к самообучению становится и требованием времени, и условием реализации личностного потенциала. Способность человека состояться на уровне, адекватном его претензиям на высокое положение в обществе, всецело зависит от его индивидуальной вовлеченности в самостоятельный процесс освоения новых знаний. Поэтому одной из целей профессиональной подготовки специалиста является необходимость дать обучающимся фундаментальные знания, на основе которых они смогли бы обучаться самостоятельно в нужном им направлении [2].

Самостоятельная работа студентов является одним из эффективных средств развития и активизации творческой деятельности студен-

тов. Ее можно рассматривать как главный резерв повышения качества подготовки специалистов.

Методологическую основу самостоятельной работы студентов составляет деятельностный подход, который состоит в том, что цели обучения ориентированы на формирование умений решать типовые и нетиповые задачи, т. е. на реальные ситуации, где студентам надо проявить знание конкретной дисциплины.

Сущность самостоятельного обучения определяется в дидактике как способность человека без посторонней помощи приобретать информацию из разных источников. Ни один образ не формируется у человека без самостоятельных познавательных действий. Наибольший успех в учении достигается тогда, когда обучающийся ориентируется на самостоятельное выполнение предварительно отобранных интеллектуальных операций [3].

Основной целью самостоятельной работы студентов является улучшение профессиональной подготовки специалистов, направленное на формирование системы фундаментальных и профессиональных знаний, умений и навыков, которые они могли бы свободно и самостоятельно применять в практической деятельности.

Самостоятельная работа завершает задачи всех видов учебной работы. Никакие знания, не подкрепленные самостоятельной деятельностью, не могут стать подлинным достоянием человека. Кроме того, самостоятельная работа имеет воспитательное значение: она формирует самостоятельность не только как совокупность умений и навыков, но и как черту характера, играющую существенную роль в структуре личности современного специалиста высшей квалификации.

Таким образом, для организации и успешного функционирования самостоятельной работы студентов необходимы:

- Комплексный подход к организации самостоятельной работы студентов (включая все формы аудиторной и внеаудиторной работы);
- Обеспечение контроля над качеством выполнения самостоятельной работы (требования, консультации);
- Использование различных форм контроля.

Обязательным условием, обеспечивающим эффективность самостоятельной работы, является соблюдение этапности в ее организации и проведении. Определяя объем и содержание домашнего задания, необходимо учитывать, что успешность и качество выполнения домашнего задания студентами находятся в прямой зависимости от качества проведенного занятия, от уровня усвоенного материала. Преподаватель должен тщательно готовить домашние задания, обязательно их разнообразить по видам деятельности, по дидактическим целям, ха-

рактору выполнения и уровню проявления познавательной активности студентов. Они могут быть логическим продолжением работ, выполненных на занятии. Положительный результат дают нестандартные формы организации домашней работы (внеурочной деятельности студентов: проведение тематических экскурсий, конференций, олимпиад, конкурсов, изготовление учебно-наглядных пособий, кружковая работа).

Литература

1. Никишина И.В. Интерактивные формы методического обучения. – М., 2014.
2. Шликенё Т.Н. Метод проектов как одно из условий повышения мотивации обучения учащихся. – М., 2015.
3. Аствацатуров Г.О. Технология современного урока и творчества учителя школы. – М., 2012.

ФИЗИКА ПӘНІНДЕ ИНТЕРАКТИВТІ ТЕХНИКА ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Тлеубаева З.К.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі кездегі шапшаң жүріп жатқан жаһандану үрдісі әлемдік бәсекелестікті күшейте түсуде. Елбасы Н.Ә. Назарбаев Қазақстанның әлемдегі бәсекеге қабілетті 50 елдің қатарына кіру стратегиясы атты жолдауында «Білім беру реформасы – Қазақстанның бәсекеге нақтылы қабілеттілігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін аса маңызды құралдарының бірі» деп атап көрсетті.

XXI ғасыр – бұл ақпараттық қоғам дәуірі, технологиялық мәдениет дәуірі, айналадағы дүниеге, адамның денсаулығына, кәсіби мәдениеттілігіне мұқият қарайтын дәуір. Білім беру үрдісін ақпараттандыру – жаңа ақпараттық технологияларды пайдалану арқылы дамыта оқыту, дара тұлғаны бағыттап оқыту мақсаттарын жүзеге асыра отырып, оқу – тәрбие үрдісінің барлық деңгейлерінің тиімділігі мен сапасын жоғарлатуды көздейді. Біріккен ұлттар ұйымының шешімімен «XXI ғасыр – ақпараттандыру ғасыры» деп аталады. Заманымызға сай қазіргі қоғамды ақпараттандыруда педагогтардың біліктілігін ақпараттық – коммуникациялық технологияны қолдану саласы бойынша көтеру негізгі міндеттерінің біріне айналды. Қазақстан Республикасының Білім туралы заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндетте-

рінің бірі - білім беру бағдарламаларын меңгеру үшін жағдайлар жасау керек» - деп көрсетілген. Солардың бірі білім беруді ақпараттандыру барысында дидактикалық және оқыту құралы болып компьютер саналады. Сондықтан кез келген білім беру саласында мультимедиялық электрондық оқыту құралдары барлық пәндерді оқытуға пайдаланады. Бұл бағытта ақпараттық технологияны оқыту үрдісіне екпінді түрде енгізу бағытында және қолданылатын жаңа құралдардың бірі – бағдарламалық – техникалық кешен болып саналатын «Активті экран» болып табылады. Ақпараттық қоғамның негізгі талабы – оқушыларға ақпараттық білім негіздерін беру, логикалық - құрылымдық ойлау қабілеттерін дамыту, ақпараттық технологияны өзіндік даму мен оны іске асыру құралы ретінде пайдалану дағдыларын қалыптастырып, ақпараттық қоғамға бейімдеу. Олай болса, ақпараттық бірліктердің білімге айналуы әлемнің жүйелік - ақпараттық бейнесін оқушылардың шығармашылық қабілеттері мен құндылық бағдарларын дамыту арқылы қалыптастыруды көздейтін, адамның дүниетанымының құрамдас бөлігі болып табылатын интеллектуалды дамуды қалыптастырудың бір жолы.

Қазіргі уақытта жаратылыстану - ғылыми білім беруде сабақ барысында интерактивті құралдарды қолдануда. Интерактивті құралдардың көмегімен мұғалімнің, оқушының шығармашылықпен жұмыс істеуіне жол ашылып отыр.

ACTIVboard (Promethean компаниясы) - ACTIVstudio программасы арқылы іске қосылады. Бұл құрылғы компьютер, мультимедиялық проектор және ақпараттарды енгізуге арналған активті қаламнан тұрады. Активті қалам – бұл меңзерді басқару құрылғысы және компьютер мен тақта арасындағы байланысты іске асырушы құрылғы.

Мұғалім мамандығын тандап тер төгіп еңбек еткеніме 7 жыл өтіпті. Қиыны мен жеңілі, қызығы мен қуанышы мол болған еңбек жолындағы педагогикалық ұстанымым – үнемі жаңалыққа ұмтылып, алдыңғы қатардан көріну және әр оқушының бойынан жақсылық тауып, бұлақтың көзін ашу арқылы биік мақсаттарға жетелеу. Мұндай ұстаным мұғалімде болмаса, ол жай мұғалім атын жамылып жүргендер деп айтар едім. Ал ұстаздардың ішінде зияткерлік мектептерінің және колледж физика пәні мұғалімдерінің жүгі ауыр. Себебі болашақ ұрпаққа, ұлттың зияткер ұл-қыздарына ғылым мен техниканың, қоғамды дамытушы ғылым - физиканы оқыту зор міндет. Ендеше, осы міндеттерді жүзеге асыратын басты тұлға – ұстаз. Тек мықты ұстаз ғана осындай ауыр жүкті алып жүре алады. Халқымыз әрқашанда ұстаз мәртебесін көтеріп, аса жоғары қастерлеп, бағалаған. Ұлы Абай «Адамның адамшылығы жақсы ұстаздан болады», - деп айтқаны бел-

гілі.

Жақсы ұстаз - бұл қай кезде де ең алдымен кәсіби деңгейі жоғары, интеллектуалдық, шығармашылық әлеуеті мол тұлға. Ол оқytудың жаңа технологияларын өмірге ендіруге дайын, оқу-тәрбие ісіне шынайы жанашырлық танытатын қоғамның ең озық бөлігінің бірі деп есептеймін және солай болуы тиіс.

Бұл міндетті жемісті орындау үшін, оқушының пәнге деген қызығушылығын артыру үшін оқytудың көптеген жаңа әдіс - тәсілдерін алып, өз іс-тәжірибемде ұтымды пайдалана білуге тырысамын. Семей Құқық және бизнес колледжінде істеген уақыттан бастап «Дәстүрлі және жаңа инновацияларды сабақтастыру арқылы оқушылардың білім сапасын арттыру, шығармашылық қабілетін жетілдіру» атты әдістемелік - шығармашылық тақырып бойынша жұмыс жасадым.

Педагогикалық процесте инновация - оқыту мен тәрбиенің тәсілдері, түрлері мақсаты мен мазмұнын, мұғалім мен оқушының бірлескен қызметін ұйымдастыруға жаңалық енгізуді білдіреді.

Мен өзімнің инновацияны сабақтастыру іс-әрекетімді төрт түрлі өлшеммен сипаттаймын: инновациялық іс-әрекеттің қажеттілігін сезіну; оқу үрдісіне жаңалық енгізуде шығармашылықпен қызмет етуге даярлығымның болуы; енгізілетін жаңалықтардың бағытының дұрыстығына, тиімді нәтиже әкелетініне сенімді болуым; белгілі проблеманы шешудегі қолданылатын инновациялық іс-әрекетті толық өзіме қабылдап, оны енгізе білуім.

Шығармашылық – жаңалық ойлап табуға бағытталған қабілеттер деңгейі. Шығармашылық - өте күрделі психологиялық процесс. Мұғалімдерге қойылатын талаптардың бірі – шығармашылық. Мұғалім өз шығармашылығы арқылы оқушы шығармашылығын ұйымдастырады. Ал менің мақсатым – оқушыға оқу үрдісін ұйымдастыру барысында шығармашылықтың маңызын білдіру, баланың басқаға ұқсамайтын қабілетін ашу.

Қазіргі уақытта елімізде әлемдік білім кеңістігіне бағыт алған жаңа білім беру жүйесі қалыптасуда. Осы бағытта Қазақстан Американдық университеті колледжінде мемлекетіміздің мәртебесін анықтауда қазіргі заманғы білім жүйесінің негізгі қазығы болып отыр. Сол жаңа білім кеңістігін қалыптастыруда менің қосатын үлесім көп екені сөзсіз.

«Интерактивті» сөзін ағылшын тілінен аударғанда «бірлесіп әрекет Оқytудың интерактивті әдісі. Оқytудың тәжірибелерді дамытуға бағытталуы. Елде болып жатқан саяси, әлеуметтік, экономикалық және басқадай өзгерістер білім беру жүйесіне де әсерін тигізді. Бұл өзгерістер оқу орындарында жаңа пәндер енгізіп қана қоймай, дәріс

беру әдістемесінің өзін өзгерту қажеттігін туғызды. Біздің еліміз даму-дың демократиялық жолын таңдап алғандықтан қазіргі кезде шешім қабылдауға халықты тартудың да маңызы зор. Бұл аудиториядағы жұмысқа да қатысты: оқушылар сабақ кезінде мейлінше белсенділік танытуға тиіс. Міне оқушылардың сондай белсенділігін арттыруға мүмкіндік жасайтын әдістемелік амалдарды көбіне интерактивті деп атайды. Егерде сабақ үстінде оқушылар мен оқытушылардың арасында тығыз қарым-қатынас байқалса бұлайша оқытуды біз интерактивті деп атаймыз. Әдетте мұндай қарым-қатынас оқушылар әлдебір мәселені талқылап, соның шешімін табуға тырысқан кезде байқалады. Бұл жерде оқушылардың жауаптарынан гөрі мәселенің шешімін табуға талпынғаны маңыздырақ. Себебі интерактивті оқытудың басты мақсатының өзі сол - оқушыларды өз бетінше ой қорытып, жауап таратуға үйрету. Интерактивті әдістеме өзара қарым-қатынастың мол ауқымын қамтиды. Оқу процесінің барысында оқушылар мыналармен қарым-қатынасқа түседі: оқытушымен (оқушылар оқытушының сұрағына жауап берген кезде); шақырылған адамдармен (немесе топ оқушыларының өздері әлдебір ұйымдар мен адамдарға баруы мүмкін); өзге оқушылармен (бірігіп жұмыс істеу барысында); шағын топтармен (3-5 оқушымен); оқушылардың үлкен тобымен (көбіне пікірталас, топ болып әлдебір мәселені талқылау барысында); оқушылардың тобымен және халықпен (топ әлеуметтік сауалнама жүргізеді); кейбір техника түрлерімен (мысалға компьютермен). Қалай болса да физика сабағында оқу сапасын арттыру арқылы оқушылардың дамуына ықпал ету – әрбір мұғалімнің кәсіби шеберлігі мен құзіреттілігіне тікелей байланысты деп айта аламын.

Осыдан түйгенім: интерактивті технология элементтерімен дәстүрлі әдістерді сабақтастыра жүргізген сабақ өз шыңына жетеді. Кәсіптік білім беру шыңына шығу үшін жоспарланатын тапсырмалар мен қолданылатын әдістер әрбір мұғалімнің шеберлігімен, өмір мен тұрмыстың күрделілігіне қарамастан қаншалықты өз жұмысын сүйетініне байланысты. Олай болса «Ұстаздық еткен жалықпас, үйретуден балаға» деген ұлы Абайдың сөзі ақиқат екенін өмірдің өзі дәлдеп отырған жоқ па?!

Әдебиеттер

1. Әбиев Ж. Жаңа адамды қалыптастыру. Алматы, 1988.
2. Богомолова Л.И. Сравнительный анализ двух педагогических технологий 20-х годов // История педагогической технологии / Под ред. Плохова М.Г., Фрадкина Ф.А. - М., 1992.
3. Богуславский М.В., Корнетов Г.Б. О педагогических парадигмах //

- Магистр, 1992. № 5.
4. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. - М., 1995.
 5. Қалиев С. Оқушылардың тұлғалық қасиеттерін дамытудың педагогикалық негіздері. – Алматы: «Білім», 2001.
 6. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии. - М.: Народное образование, 1998.
 7. Ильина Т.А. Развитие концепций педагогической технологии. – М., 2008.
 8. Попков В.А., Коржуев А.В. Дидактика высшей школы. - М., 2001.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОТНОШЕНИЯ УЧАЩИХСЯ К ШКОЛЬНОЙ ОЦЕНКЕ

Байгереева С.К., Вдовина Е.Н.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

В разработке путей повышения эффективности образовательного процесса современная психолого-педагогическая наука ориентируется на субъект-субъектный подход. Главным условием реализации этого подхода является перевод ученика в позицию субъекта учебной деятельности на всех ее этапах. Это предполагает не только понимание и принятие учеником целей, задач и способов выполнения учебной деятельности как лично значимых, но и принятие смысла и системы оценивания результатов этой деятельности.

Оценка является обязательным компонентом любой полноценной деятельности, позволяя отслеживать ее эффективность, как на этапе становления, так и на этапе реализации.

Оценка рассматривается учеными как развернутый процесс, или деятельность оценивания. Раскрывается роль оценки в структуре учебной деятельности, подчеркивается ее значение для развития личности школьника, прежде всего, для развития функций контроля, самоконтроля, формирования реалистичной самооценки. Практически все психологи и педагоги выражают позитивное отношение к оценке.

Несмотря на многочисленные исследования проблемы оценки знаний учащихся, остаются недостаточно изученными отношение самих учащихся к школьной отметке, понимание ими психологической сущности отметки, условия формирования у учеников отношения к отметке как к показателю результата собственной учебной деятельно-

сти.

Актуальность проблемы определяется также потребностями образовательной практики в психолого-педагогических рекомендациях по созданию условий эффективного оценивания знаний учащихся, формированию у них способности к самостоятельной и объективной оценке своей деятельности.

Нам важно изучать отношение учащихся к школьной оценке в трех возрастах, так как на каждом этапе школьного возраста (младший, средний, старший школьный возраст) у ребенка по-разному проявляется самооценка, мотивация и тревожность, которые влияют на отношение к школьной оценке. Оценка имеет важное значение в структуре учебной деятельности. Знание особенностей отношения учащихся к школьной оценке помогло бы повысить качество обучения.

Методологическую основу такого исследования составляют подходы к проблеме оценивания и отметки в трудах отечественных психологов (Б.Г. Ананьев, Л.С. Выготский, С.Л. Рубинштейн, Д.Б. Эльконин), развивающий и личностно-ориентированный подходы к обучению (Ш.А. Амонашвили, В.В. Давыдов и другие), труды психологов изучающих психологические особенности школьного возраста (младший, средний и старший школьный возраст) (Г.С. Абрамова, Л.И. Божович, Д. Н. Узнадзе и другие).

В период с сентября 2016 г по апрель 2017г мы провели психологическое исследование с целью изучения психологических особенностей отношения учащихся к школьной оценке.

Объектом исследования является отношение учащихся к школьной оценке. Предметом - психологические особенности отношения учащихся к школьной оценке.

Мы выдвинули следующую гипотезу: особенности отношения к школьной оценке у учеников зависит от возрастных особенностей, мотивации школьника к учебе и самооценки.

Частная гипотеза - ученики могут относиться к школьной оценке положительно, нейтрально и отрицательно:

1) - в младшем школьном возрасте ученики положительно относятся к оценке, так как в этом возрасте у учеников оценка выступает как показатель прилежания и имеет высокую значимость.

- в среднем звене ученики нейтрально относятся к оценке, так как с возрастом отношение к школьной оценке утрачивает значимость.

- в старшем звене ученики отрицательно относятся к оценке, так как значимость школьной оценки значительно ослабевает.

2) - внешняя мотивация ученика ведет к отрицательному отноше-

нию к школьной оценке.

- внутренняя мотивация ученика ведет к положительному отношению к школьной оценке.

3) - низкая самооценка ведет к негативному отношению к полученной плохой школьной оценке.

- адекватная самооценка ведет к положительному отношению к школьной оценке.

- высокая самооценка ведет к негативному отношению к полученной плохой школьной оценке.

4) - ученики с высоким уровнем тревожности будут отрицательно относиться к оценке.

- ученики со средним уровнем тревожности будут положительно относиться к полученной оценке.

- ученики с низким уровнем тревожности будут нейтрально относиться к оценке.

В качестве методов исследования мы использовали теоретический анализ литературы; психологическое измерение; методы математической статистики.

Базой исследования стала КГУ «Средняя школа № 26» г. Усть-Каменогорска. Выборку составили:

- ученики младшего школьного возраста (2 класс). Возраст от 7 до 9 лет. 28 человек. 14 девочек, 14 мальчиков;

- ученики среднего школьного возраста (6 класс). Возраст от 11 до 13 лет. 28 человек. 9 девочек, 19 мальчиков;

- ученики старшего школьного возраста (9 класс). Возраст от 14 до 16 лет. 31 человек. 19 девочек, 12 мальчиков.

В ходе проведения исследования мы выявили, что у учеников младшего школьного возраста в большей степени отношение к школьной оценке положительное, и они любят получать оценки. Если учитель поставил плохую оценку, то большинство детей не расстраиваются и стараются исправить плохую оценку. Если учитель поставил хорошую оценку, то ученик реагирует положительно, радуется. Если учитель не оценил ответ ученика, то ученик или никак не реагирует, или реагирует отрицательно и злится. Когда ученик приносит хорошие отметки, родители хвалят ребенка. Если ученик приносит плохие отметки, то у большинства детей родители не расстраиваются, просят исправить в следующий раз. Когда ученик получил хорошую оценку, то большинство отвечают, что одноклассники никак не реагируют, как и на полученную им плохую оценку.

Большинство опрошенных имеют очень высокую самооценку и очень высокий уровень притязаний. Также большинство учеников

имеют высокий уровень школьной мотивации, учебной активности. Это говорит о том, что у таких детей есть познавательный мотив, стремление наиболее успешно выполнять все предъявляемые школой требования. Ученики четко следуют всем указаниям учителя, добросовестны и ответственны, сильно переживают, если получают неудовлетворительные оценки. Большинство учеников имеют низкий уровень тревожности.

У учеников среднего школьного возраста в большей степени отношение к школьной оценке нейтральное, они любят получать оценки, если они хорошие. Если учитель поставил плохую оценку, то большинство детей не расстраиваются и стараются исправить плохую оценку. Если учитель поставил хорошую оценку, то ученик реагирует положительно, радуется. Если учитель не оценил ответ ученика, то ученик или никак не реагирует, или реагирует отрицательно и злится. Когда ученик приносит хорошие отметки, родители хвалят ребенка. Если ученик приносит плохие отметки, то большинство ответили, что родители не расстраиваются, просят исправить в следующий раз. Когда ученик получает хорошую оценку, одноклассники никак не реагируют на это, как и на полученную им плохую оценку.

У учеников выявлен очень высокий уровень самооценки и очень высокий уровень притязаний. У большинства испытуемых имеется сниженный уровень мотивации. Большинство учеников имеют низкий уровень тревожности.

У учеников старшего школьного возраста в большей степени отношение к школьной оценке положительное и они любят получать оценки. Если учитель поставил плохую оценку, то большинство детей не расстраиваются и стараются исправить плохую оценку. Если учитель поставил хорошую оценку, то ученик реагирует положительно, радуется. Если учитель не оценил ответ ученика, то ученик никак не реагирует. Когда ученик приносит хорошие отметки, родители хвалят ребенка. Если ученик приносит плохие отметки, то у большинства родители не расстраиваются, просят исправить в следующий раз. Когда ученик получает хорошую оценку, одноклассники никак не реагируют, как и на полученную им плохую оценку. Большинство опрошенных имеет очень высокий уровень самооценки. Высокий уровень мотивации, умеренную тревожность.

Таким образом, гипотеза исследования подтвердилась частично.

Результаты исследования могут быть использованы в курсах лекций по возрастной и педагогической психологии для педагогов и школьных психологов.

Литература

1. Мясищев В.Н. Психология отношений.– М.: Изд-во «Институт практической психологии», Воронеж: НПО «МОДЭК», 2005.
2. Духновский С. В. Психология отношений личности: монография. – Курган: Изд-во Курганского гос. ун –та, 2014.
3. Зимняя И. А. Педагогическая психология.- М., 2000.
4. Кон И.С. Психология старшеклассника. – М., 2010.
5. Яшина Н.Ю. Система контроля и оценки в начальной школе. – Н. Новгород, 2007.

КЕМБРИДЖ БАҒДАРЛАМАСЫ БОЙЫНША БІЛІМ БЕРУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ ТҰЛҒАЛЫҚ ДАМУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІСІ

Әбдікәрімова А.А., Мукашева К.М.

Қазақстан–Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі кезде білім беру мазмұнын жаңарту мәселесі қызу талқы-ланып, оны табысты жүзеге асырудың қыр-сыры жан-жақты зертте-ліп, қарастырылып отырғаны баршамызға мәлім. Осы мәселенің туын-дауының өзі Кембридж бағдарламасы бойынша білім беру арқылы оқушыларды тұлғалық дамытумен байланысты екені айдан анық. Әрине, біз білім беру саласына оқушының жан-жақты дамуына игі ық-пал ететін жаңалықты ғана қосуға тырысатынымыз белгілі. Кембридж бағдарламасы бойынша тәлім алып келген ұстаздардың ойдың бір жерден шығып жатыр. Олар бір ауыздан осы бағдарламаның оқу-тәрбие үрдісін оңтайландыруда алар орынының ерекше екенін атап көрсетеді.

“Тегінде адам баласы адам баласынан ақыл, білім, ар, мінез деген қасиеттерімен озады”, - деп Абай атамыз айтқандай, озық ойлы білім-дар адамдар заманның, қоғамның дамуына, өзгеруіне үлесін қосып ке-леді. Осындай қоғамдық әлеуметтік мәдени өзгерістер, дамулар мек-тептің оқыту процесіне әсер ететіні сөзсіз. Кез-келген оқыту белгілі мөлшерде адамды дамытады. Оқитын пән қаншалықты жаңа, бағалы болса да, мұғалімнің шеберлігі қандай жоғары болсын, мұғалім мен оқушының өз белсенділігін туғыза алмаса, берген білім күткен нәтиже бермейді. Оқушының адам ретінде қалыптасуы белсенділік арқылы жүзеге асады. Жаңа технологияның басты мақсаттарының бірі – бала-ның оқыта отырып, ой еркіндігін, белсенділігін, ізденімпаздығын қа-лыптастыру, өз бетінше шешім қабылдауға дағдыландыру.

Міне, біз бүгін танысып отырған “Білім берудегі Кембридж тәсілдерінің теориялық негіздері” осы жоғарыда айтылған ұстанымды ұстайды. Яғни, мұндағы бала өзі ізденуші, бір-біріне үйретуші, ал мұғалім бағыт беруші, нұсқаушы. Бұл тәсілдің басқа технологиялардан ерекшелігі жеті модуль арқылы іске асады. Әйгілі зерттеуші Л.С. Выготскийдің “Дәстүрлі оқыту - бала дамуына тек қондырғы болып, дамуға стихиялы әсер етсе, яғни “дамудың соңында жүрсе”, жаңаша оқыту - дамытуды өзімен бірге ала жүреді - деген болатын. Сондықтан тек дәстүрлі оқытумен шектеліп қалмай, мұғалім әрқашан ізденісте болып, өзіне және шәкірттеріне тиімді жақтарын қарастырып отыруы тиіс.

Дәстүрлі оқыту кезінде мұғалім дайын білім беріп, балалардың өзіндік ой-санасының еркін дамуына тежеу болатынын көптеген зерттеулер қорытындылары дәлелдеп берді. Олай болса Кембридж бағдарламасының осы бір мәселенің шешімін тауып, мұғалімдердің жұмысына оңтайлы жаңалық енгізіп отырғаны қуантарлық жайт.

Бағдарлама үш деңгейден тұрады. Оқыту мен үйретудің тәсілі мынау болып табылады:

1. Қызығушылығын ояту - жаңа сабақты түсіндіру кезіндегі үйрену процесі. Бұл бұрынғы білетін білім мен жаңа білімді ұштастырудан тұрады.

Білім беру мен білім алудағы жаңа тәсілдер арқылы оқытуда оқушылар бұрынғыдай тек тыңдап және көшіріп қана қоймай, белсенді әрекеттер атқарады. Ол белсенді әрекеттерге ойлау, оқу, сөйлеу, талқылау, жазу, пікірлесу, пікір таластыру жатады.

Білім беру мен білім алудағы жаңа тәсілдер арқылы оқытуда білім дайын күйінде берілмейді, ол тек белсенді әрекеттер арқылы ғана игеріледі, оқушылар өзара қоян-қолтық қарым-қатынаста болып, онымен бірлесе әрекет жасау, диалог құру. Өзімізге сыни тұрғыдан ойлауымыз керек. Сабақта оқушылардың тақырып бойынша өз ойларын білдіруі, пікір алмасуы диалогпен жүзеге асты. Топтық әдісті қолданғанда оқушылардың бір-бірімен ақылдасуы, оны топтан біреуінің шығып айтуы, ал болжау әдісін қолданғанда оқушылардың бір-бірімен ақылдасуы, оны топтан біреуінің шығып айтуы, ал болжау әдісін қолданғанда оқушылардың мәтінде не туралы жазылуы мүмкін екендігі туралы өз ойларын да диалог арқылы көрсете білді.

2. Мағынаны тану - жаңа сабақты бекіту процесі. Бұл кезеңде оқушы жаңа ақпаратпен танысады, тақырып бойынша жұмыс жасайды, тапсырмалар орындайды. Сонымен қатар олар идеяны жеткізіп қана қоймай, шешім табу үшін топқа сұрақ қояды және басқаларды сұраққа тартады. Әр топтан бір оқушы шығып ұжым алдында мәтін маз-

мұнын қысқаша баяндап береді.

3. Ой толғаныс - сабақты қорытындылау кезеңі. Осы кезеңде үйренуші не үйренгенін саралап, салмақтап, оны қандай жағдайда қалай қолдану керектігін үйретеді. Мысалы, бұл жерде балалар эссе жазады. Өз ойларын қағаз бетіне түсіріп, түйгендерін анықтайды. Бұл модульдің нәтижесі көп. Атап айтар болсам, ой-пікірін ашық, еркін айту, бір – бірінің сабақ барысында қателіктерін айту, жақсы қасиеттерін үйрену, сабақ білім естерінде көп уақытқа сақталады, сабақ барысында өзі талдайды, бір-біріне талап, өтініш, тілектерін білдіре алады.

Яғни, бұл бағдарлама осы күнге дейін айтылып келген «Оқу мен жазу арқылы сын тұрғысынан ойлауды дамыту» жобасының сабақ кезеңдері бойынша құрылатыны белгілі болды.

Бұл модульдің тағы бір ерекшелігі оқушыларды топтап оқытуы болып тұр. Топтап оқытудың пайдасы туралы Ибн Сина Әбу Әли Хусейн Ибн Абдолла былай деген болатын: “Егер бала жалғыз оқып, сыныптастары жоқ болса, бұл оқытушы мен үйретушіге ортақ қынжылса болмақ. Сондықтан ең жақсысы - балалар оқу тәрбие үрдісінде үлгілі мінезге бір-бірінен үйренетін ұжымдық оқытуды ұйымдастыру”.

Балаларды ұжымдық оқытудың төмендегідей пайдасы бар.

1. Оқушылар оқу және тәрбие үрдісінде ғылымға сусап тұрады. Өз білімдерін мақтан тұтып, досының білімін қызғанады. Намыс пен мақтаныш тәрбиеленушіні өзгелерден кейін қалмауға міндеттейді.

2. Оқушылар кездескенде үнемі сөйлеседі, сонымен естерін және шешендігін дамытады. Егер балалардың біреуі жақсы сөз естісе және оны құрбыларына айтса, онда балалардың естері дамиды және өзін-өзі оқыту жүреді.

3. Ұжымдық оқытудың келесі қоғамдық пайдасы оқушылар өзара достасады, бірін-бірін сыйлауға үйренеді, өзара дауласады, жарысады және құқықтар мен міндеттер туралы пікір айтысады.

Топқа бөліп оқытқанда оқушылардың талпынысы артады, әр оқушы өзін жеке керекті тұлға ретінде сезінеді және өз үлесін қосуға талаптанады. Бір адамның айтқанынан гөрі бірнеше адамның айтқаны есінде тез жатталады.

Модульдің тағы бір сатысы “Талантты және дарынды балаларды оқыту”.

Рас, ізденуші мұғалім бала бойындағы туа біткен түрлі қасиеттерді дәл байқап, оның сапалық ерекшеліктеріне баға беріп, ары қарай өз бетінше дамыта түсуіне жағдай туғызуы керек, көмектесуі қажет. Бұл үшін, әрине ұстаздың өзі де өзгеруі, яғни дәстүрлі оқытудың тап-таулары сұрлеуінен арылуы тиіс. Осылайша оқытудың жаңа мазмұнын жасауға бетбұрысты әрбір мұғалім өзінен бастағаны жөн. Мұға-

лім шәкіртке білім, білік, дағды беріп қана қоймай, ақыл - ойы мен қабілетінің дамуына көңіл бөліп, оқи алуға үйрету керек. Дарынды және талантты балаларды оқытуда мына қағидаларды ұстанған дұрыс:

- Баланың бойындағы құмарлығын, қызығушылығын жойып алмай, оның үнемі алға жылжуға деген табиғи талап-тілектерін, сұраныс пен мұқтаждарын ескеру, шығармашылығын жетілдіру;

- Білімді өз бетінше іздену арқылы алуға қолайлы жағдай жасау;

- Өзін-өзі дамытатын тұлға қалыптастыру.

Осы қағидаларды ұштастыратын болсақ қана оқушы өзінің дарынды екенін сезінеді. Бойындағы «мен» сезімі оянады. Басқалардан артық тапсырма алу оларды шабыттандыра түседі, бірақ әрдайым мұғалім баланы қанағаттандыру үшін өзіне сенімін молайту үшін бірге ізденісте болуы шарт. Түрлі жарыстарға қатыстырып, мақтау сөздер айтып ізденуде тоқтап қалмауға баулу керек.

Қазіргі заманда жастарға ақпараттық технологиялармен байланысты әлемдік стандартқа сай мүдделі жаңа білім беру өте қажет деп елбасымыз өз жолдауында айтып қана қоймай, әр мектепті түрлі ақпаратты технологиялардың білім берудегі пайдасы мыналар болып табылады:

- алыстағы ақпарат көздерін пайдалану;

- түрлі жүйелерге ену арқылы өз бетімен іздену;

- сұраныс бойынша ақпарат алу;

- интернет тарапында берілген тапсырмалар мен жаттығуларды орындау;

- ақпараттың қажетті түпнұсқасына қосылу.

Интернет арқылы ғаламдық желінің ақпараттық ресурстарын қолдана отырып, оларды оқу үрдісіне енгізіп, сәйкес дидактикалық мәселелердің келесі жолдарын тиімді шешуге болады.

- күрделілік дәрежесі жағынан түрлі материалдарды оқу дағдылары мен біліктерін қалыптастыру.

- интернеттен алынған материалды талдау негізінде ауызша сөз іскерліктерін жетілдіру.

- жазбаша серіктеріне хат жазу, жауап жазу, баяндама, реферат т.б. жазба жұмыстарын дайындау арқылы жазбаша тіл білігін арттыру

- өзі оқып отырған тіл елінің тарихы мен мәдениеті, салт дәстүрлері, экономикалық даму ерекшеліктерін қамтитын танымдық білімдерін кеңейту.

Яғни, ақпараттық технологиялардың білім беруде маңызы зор. Өйткені ол оқушыларға үлкен ақпараттық білім кеңістігіне жол көрсетеді. Бұл баланың ой өрісін кеңейтіп қана қоймайды, білім деңгейін көтеруге үлкен үлесін қосады.

Білім алу кезінде бағаның орны ерекше. Бір сабақ үстінде бірнеше оқушыны бағалау мұғалім шеберлігіне байланысты. Баға алуда оқушылар алға талаптанады, ізденеді. Кейбір оқушы білім үшін емес, баға алу үшін оқиды. Сондықтан бағаны дұрыс қою және оның нақты болуын алға қою әр мұғалімнің есепке алар міндеті. Сабақ үстінде бірнеше бағалау әдістерін қолдануға болады. Суммативті баға мен формативті бағаны қою әрбір сабақтың негізгі сатысы болуы шарт.

Білім берудің мазмұнына енгізіліп жатқан өзгерістер мен жаңалықтардың барлығы да ғылым негіздері бойынша білімді меңгертумен қатар оқытуды дараландыруға жағдай жасау арқылы оқушылардың жеке және жас ерекшеліктерін ескере отырып, қажеттіліктері мен қызығуларына сай білім беруге бағыттталып отыр. Сабақ беруде мұғалім оқушылардың жас ерекшелігін негізге алуы керек. Тапсырмаларды да меңгере алатындай, сұрақтарға дұрыс жауап іздей алатындай етіп қою керек. Сол кезде сабақ күтілген нәтижеге қол жеткізіледі.

Сонымен сабақ барысында мынадай талаптар басшылыққа алынуы қажет:

1. Мұғалім оқыту кезінде билік жүргізу әдісінен арылуы керек;
2. Оқыту үрдісі кезінде сабақтағы басты тұлға білім беретін мұғалім емес, осы білімді қызыға қабылдауға дайын оқушы болуы тиіс;
3. Балалардың оқуға деген ынтасын күшейту керек;
4. Өз дербестігін, белсенділігін дамыту қажет;
5. Оқу, дамыту, жұмысын ұтымды жүргізу үшін баланың табиғи талабын, қасиетін дер кезінде айқындау керек.

Осы қағидалар негізінде сабақты жаңа технология әдістерін қолдану арқылы жүргізу - оқушының өзін өзі дамытуына, өз біліміндегі олқылықтарды өзі тауып, өз сұрағына өзі жауап іздеп жан - жақты білім алуына көмектеседі.

Әр уақытта бала білімін алға қоюшы ұстаз үлкен көрсеткішке қол жеткізу жолында талмай талаптанып, шаршамай еңбектенеді. Сол кезде ғана еліміз көкке шарықтап, басқа елге елді танытады. Елді өсіретін де, елді төмен түсіретін де - білім. Сондықтан қолда бар амалдарды тиімді пайдалана білу сіз бен біздің үлесімізде.

7 модуль арқылы жаңа форматтағы оқуды жүзеге асыру жолдары 3 деңгейлік курсты оқыған мұғалімдер үшін жақын таныс.

- 1) Білім беру мен алудағы жаңа тәсілдер.
- 2) Сыни тұрғыдан ойлауға үйрету.
- 3) Білім беру үшін бағалау және оқуды бағалау.
- 4) Білім беруде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалану.
- 5) Талантты және дарынды балаларды оқыту.

6) Оқушылардың жас ерекшеліктеріне сәйкес білім беру және оқыту.

7) Білім берудегі басқару және көшбасшылық.

Жеті модульдің барлығы бір-бірімен тығыз байланысты.

Мұғалімдер осы аталған жеті модульдің барлығын бірдей жүзеге асыру үшін, өзінің шығармашылығын арттырып, үнемі ізденісте болуы шарт деп ойлаймыз.

Бұл бағдарламаның ең ұтымды жағы, ол – мұғалімдерді арнайы дайындықтан өткізу үшін, мемлекет тарапынан қолдау көріп отырғандығы. Себебі, бағдарламаны жүзеге асырушы басты тұлға мұғалім болғандықтан, нәтиже тікелей соған, оның дайындық деңгейіне, мүмкіндігіне байланысты болмақ.

Жоғарыда айтылған ойларды түйіндей келе «Ұстаз бақыты - озып туған шәкірті» деп, біріміз бәріміз үшін келешек ұрпаққа білім беруде аянбай еңбек етейік.

Әдебиеттер

1. Кушукбаева Д.Ж. Білім беруде «Кембридж» тәсілдерін қолданудың тиімділігі // Бастауыш мектеп, 2016. - №7-8. - Б. 12-15.
2. Білім берудегі Кембридж тәсілімен оқытудың негіздері // Педагогика мәселелері - Вопросы педагогики, 2016. - № 4. - Б. 28-29.

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ

Бондарь Е.С., Бақытбекқызы Б.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

В новом времени современному обществу приходится быть в постоянном изменении и развитии. В данном обществе система образования будет изменяться и совершенствоваться, в соответствии к запросами государства и общества. Способностью системы образования соответствовать вызовам времени будут являться инновации – введения, при этом обязательно новые, в уже сложившуюся систему образования. Если проанализировать этимологию слова «инновация», то оно происходит от латинского «novatio», что обозначает «обновление» (или «изменение»), и приставки «in», в переводе с латинского языка звучит как «в направление», дословно будет звучать как «Innovatio» - «в направлении изменений». Понятие innovation зароди-

лось в XIX в ходе научно-экспериментальных исследований.

Инновация – эффективность, действующая в современной образовательной системе. Новшества в плане информативных технологий - это технологии современного мира в педагогическом плане, позволяющие ученикам воспринимать и изучать материалы в новом, современном виде. Для педагога это - большое пространство для увеличения возможностей использования на уроке в наглядном варианте. Новейшие информационные технологии направляют педагогику к времени общего мирового образовательного пространства и единого глобального образовательного общества. Появляются возможности использования интерактивных презентаций к урокам готовить разнообразный материал, пользоваться справочными материалами.

С появлением информационных технологий преподавателям и будущим педагогам, а также учителям, ученикам необходимо пользоваться интернетом. Исходя из степени активности учеников в ходе учебного процесса, методики обучения можно разделить на традиционные и активные виды. Их различие в том, что при использовании ученики создают для себя определенные условия, где они не пассивные, и имеются варианты для активного обмена познаниями и опытом работы. Анализируя это, возможным будет предположить, что инновационные методы тесно связаны с активными формами работы, в которых у учеников появляется возможность работы в индивидуальных формах либо же групповых.

Формирование и развитие у учеников стойкой мотивации к знаниям и изучению мира в целом идет от применения активных методов в обучении. Отсюда делается вывод, что цель метода активного обучения, применяемого педагогами – рост мотиваций в обучении и открытий окружающего мира. Увеличение результативности в изучении и познании школьных предметов и изучение навыка и развития способности к обработке информации идет от возможностей узнавать, запоминать и воспроизводить информацию. Педагоги и психологи по результатам опыта педагогической деятельности и экспериментов в применение активных методов обучения сделали выводы, из которых следует, что человек запоминает:

- 10% того, что читает;
- 20% того, что слышит;
- 30% того, что видит;
- 50-70% запоминается при участии в групповых дискуссиях;
- 80% когда обучающийся самостоятельно обнаруживает и формулирует проблему;
- 90% когда обучающийся непосредственно участвует в реальной

деятельности, в самостоятельной постановке проблем, в выработке и принятии решения, формулировке выводов и прогнозов.

В особенности мне стал интересен метод - Case-studies. Case-studies – конкретные учебные ситуации, которые специально разрабатываются на основе фактического материала с целью последующего разбора на учебных занятиях. По ходу разбора ситуаций учащиеся учатся действовать в командной работе, проводить анализ и делать вывод в плане управленческих решений.

Задачи, решаемые в процессе реализации метода case-study:

1. Разъяснение и осуществление в проблематике структуры, содержащие в себе некий комплекс проблематичных ситуаций, их разновидностей, характеристик, последующих действий, путей разрешения (проблемный анализ);

2. Нахождение характеристик, структуры ситуации, ее функций, взаимодействия их с окружающей и внутренней средой (системный анализ);

3. Выявление и постановления причин, которые могли привести к возникновению данной ситуации и следствий ее дальнейшего развития (причинно-следственный анализ);

4. Содержания деятельности в ситуации и ее же диагностика, моделирование и оптимизация содержания деятельности (праксеологический анализ);

5. Выстраивание системы оценок ситуации, ее составляющих пунктов, условий, последствий, действующих лиц (аксиологический анализ);

6. Проведение подготовки к заключению, предсказаний относительно вероятного, потенциального и желательного будущего (прогностический анализ);

7. Постановка рекомендаций в сторону поведения действующих лиц данной ситуации (рекомендательный анализ);

8. Начало приготовлений к разработке программ деятельности в данной ситуации (программно-целевой анализ).

Решение кейсов проводится в 5 этапов:

Первый этап – ознакомление с ситуацией, знакомство с ее особенностями;

Второй этап – выделение основных проблем, выявление факторов и персоналий, которые могут в дальнейшем воздействовать;

Третий этап – поиск и предложение концепций либо определенных тем для «мозгового штурма»;

Четвертый этап – проводится анализ последствий принятия того или иного принятого решения;

Пятый этап – решение кейса – высказывание одного или нескольких предложений или некоторых вариантов (последовательности действий), акцент на возможное возникновение проблем, механизмы и план их предотвращения и решения в целом.

Литература

1. Балин А. В. Использование инновационных методов в образовании // Молодой ученый. - 2014. - №2. - С. 724-725.
2. Субочева А.Д., Субочева О.Н. Инновационные методы обучения студентов. – Научные труды (Вестник МАТИ). Вып. 21 (93). – М.: МАТИ, 2013. - С. 388-393
3. Лазарев В.С., Мартиросян Б.П. Педагогическая инноватика. – М., 2006.
4. Черкасов М.Н. Инновационные методы обучения студентов / Сборник «Инновации в науке»: материалы XIV международной заочной научно-практической конференции (19 ноября 2012 г.). Новосибирск, 2012.
5. Сакович С.М. Инновационные технологии и методы обучения в профессиональном образовании. www.mai.ru/events/sfiro/articles.
6. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике. - Рига, 1998.
7. Левитес Д.Г. Практика обучения: современные образовательные технологии. - М., 1998.
8. Прокопенко И.Ф., Евдокимов В.И. Педагогические технологии: Учебное пособие. - Харьков, 2005.
9. Тюнников Ю.С. Анализ инновационной деятельности общеобразовательного учреждения: сценарий, подход // Стандарты и мониторинг в образовании. - 2004. - № 5.
10. Лазарев В.С. Понятие педагогической и инновационной системы школы // Сельская школа. - 2003. - № 1.

ПОВЫШЕНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ЧЕРЕЗ ИНТЕГРАЦИЮ БИОЛОГИИ И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Ильясова О.А.

Колледж КАСУ, Усть-Каменогорск, Казахстан

Казахстанская система образования сегодня претерпевает существенные системные изменения. Они направлены на модернизацию административно-финансовых механизмов, реализацию различных

национальных проектов, связанных с повышением качества жизни, профессиональной подготовкой будущих выпускников, с переходом на личностно ориентированный подход к обучению и воспитанию во всех образовательных учреждениях – от детского сада до вуза. Это побуждает педагогов к разработке новых моделей, форм, содержания и организации образовательного процесса, к поиску новых эффективных технологий в оказании индивидуальной помощи каждому ребенку во время получения им образования, а также в процессе подготовки к дальнейшей самостоятельной жизни в обществе.

Актуальность внедрения интегрированного обучения в педагогическую практику в настоящее время не вызывает сомнений.

«Изучение иностранного языка есть расширение сферы всего того, что мы вообще можем изучить», - Ханс Георг Гадамер.

Усвоение языков – сложный процесс, обеспечивающий овладение духовно-нравственным и эстетическим опытом, зафиксированным в понятиях, законах, правилах, определениях, терминах, описаниях. Человек овладевает этим опытом на протяжении всей жизни – в игре, труде, общении.

«Век живи – век учись», – гласит народная мудрость. Но в образовательных учреждениях это усвоение носит специально организованный управляемый характер, подчинено целям и задачам, выдвигаемым обществом в соответствии с уровнем его развития.

Цифровые образовательные ресурсы стали неотъемлемой частью современного образования.

Они ориентируют преподавателя на внедрение современных методов обучения, основанных на использовании информационно-коммуникационных технологий.

Со следующего 2017-2018 учебного года в нашем учебном заведении предполагается проведение уроков по дисциплине «Биология», интегрированных с английским языком, для студентов специальности «Начальное образование». Разработаны дидактические материалы к урокам в соответствии с объемом учебного времени, равного 78 часам.

Начальными этапами проведенной работы было изучение и выбор ЦОРов, соответствующих теме.

Из различных классификаций можно выделить цифровые образовательные ресурсы по образовательно-методическим возможностям, которые включают в себя электронные учебники, электронные учебные пособия, электронные УМК, электронные издания контроля. Эту классификацию можно использовать при планировании урока, на различных его этапах: объяснение нового материала, выполнение прак-

тического задания, проверка знаний и т.д.

Изначально предполагалось, что процесс работы с использованием цифровых образовательных ресурсов будет направлен на следующие основные формы организации познавательной деятельности обучающихся:

- 1) Фронтальная работа на занятиях;
- 2) Индивидуальная и групповая работа на занятиях;
- 3) Самостоятельная работа обучающихся при подготовке к занятиям.

Цель ЦОР – укрепление умственных способностей обучающихся в информационном обществе и повышение качества обучения на всех ступеньках образовательной системы.

Администрацией колледжа перед нами была поставлена первоочередная задача – составление глоссария и терминологического словаря по изучаемым дисциплинам.

Всемирная сеть дает колоссальную возможность использовать ресурсы, наша задача состоит в том, что нам необходимо точно поставить вопрос в *поисковик*, и мы незамедлительно получим ответ.

В процессе разработки материалов для проведения интегрированных уроков автором доклада использовала ЦОР с комбинированной информацией: учебники; учебные пособия; первоисточники и хрестоматии.

Целью изучения предмета «Биология» является формирование целостной картины органического мира на основе углубленного рассмотрения материала, усвоенного в 6-9 классах, и дальнейшее развитие умений и навыков.

Ниже приведены примеры заданий, которые можно использовать на уроке повторения изученного ранее материала.

Задание 1. Установите соответствие/ Task: to establish the compliance

Определение	Термин
1. Наука, изучающая грибы	A. Genetics
2. Наука о взаимоотношениях организмов	B. Mycology
3. Наука о химическом составе живого и химических превращениях в нем	C. Microbiology
4. Наука о растениях	D. Physiology
5. Наука о строении органов и организмов	E. Cytology
6. Наука о закономерностях передачи признаков по наследству	F. Biochemistry
7. Наука о клетке	G. Ecology
8. Наука о жизненных процессах и функциях	H. Botany
9. Наука о животных	I. Anatomy
10. Наука о биологически важных макромолекулах-	J. Zoology

белках и нуклеиновых кислотах	
11. Наука о бактериях	K. Biology
12. Наука о живой природе	L. Molecular biology

Определение метода	Метод
1. Позволяет описать биологические явления	A. Comparison
2. Помогает исследователю изучить свойства биологических объектов	B. Historical method
3. Имитируются многие процессы, недоступные для непосредственного наблюдения или экспериментального воспроизведения	C. Experiment
4. Дает возможность найти общие закономерности в строении, жизнедеятельности различных организмов	D. Observation
5. Позволяет на основе данных о современном органическом мире и его прошлом познать процессы развития живой природы	E. Modeling

Properties and signs of a living	Term
1. The ability to respond to external and internal exposure is	A. Metabolism
2. The ability to maintain a constant body temperature is	B. Irritability
3. The ability to increase the body size is	C. Self-regulation
4. The ability, that includes nutrition, respiration and excretion is	D. Growth and development
5. The ability to maintain the consistency of indicators is	E. Reproduction
6. The ability to increase the number of individuals of the species is	F. Homeostasis

Задание 2. Вставить пропущенные слова. /Task: Fill in the missing words

Endoplasmic reticulum, mitochondria, chloroplasts, smooth, eukaryotic cells, organelles.

1. Eukaryotic cells contain many_____.
2. The nucleus is one of three double-membrane bound organelles found in_____.
3. The _____have an outer membrane and an inner membrane that is thrown into folds called cristae.
4. _____also have double membrane but instead of having the inner one thrown into folds, there are stacks of disk shaped membranes where the light reactions of photosynthesis occur.
5. There are two types of endoplasmic reticulum: rough and _____.

6. The smooth _____ lacks ribosomes and functions in lipid manufacture and metabolism, the production of steroid hormones, and detoxification

В настоящее время современный преподаватель сам является автором цифровых образовательных ресурсов. Используя программные средства каждому предоставляется возможность создать свой ЦОР по своему предмету и использовать в дальнейшем при обучении, пользуясь самым простым, доступным и эффективным программным обеспечением - средой MS Power Point.

Подводя итог, подчеркнем, что применение электронных обучающих средств на уроках и во внеурочное время в целом стимулирует разнообразие творческой деятельности обучающихся, даёт возможность увеличения объёма информации, воспитывает навыки самоконтроля, повышает интерес к предмету, а также обеспечивает:

- экономию времени при объяснении нового материала;
- представление материала в более наглядном, доступном для восприятия виде;
- воздействие на разные системы восприятия, обеспечивая тем самым лучшее усвоение материала;
- дифференцированный подход к обучению студентов, имеющих разный уровень готовности восприятия материала;
- постоянный оперативный контроль усвоения материала обучающимися.

Литература

1. Реброва Л.В., Прохорова Е.В. Активные формы и методы обучения биологии. – М.: «Просвещение», 1997.
2. Пименов А.В., Пименова И.Н. Биология. Дидактические материалы к разделу «Общая биология». – М., 2004.
3. Турчинова Г.В. Содержание курса подготовки будущих учителей к преподаванию биологии на английском языке // Вестник КНЛУ // Серия: Педагогика и психология. – К.: Изд. центр КНЛУ, 2005. – Вып. 8. – С. 297-304.
4. <https://tengrinews.kz/>
5. <https://www.slideshare.net/wyllhy/level-of-structural-organization>.
6. <http://festival.1september.ru/articles/561637/>
7. <http://www.ido.rudn.ru>

ПРИМЕНЕНИЕ ИКТ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ШКОЛЕ

Иванов А.Г.

КГУ «Средняя школа №36», Усть-Каменогорск, Казахстан

Компьютерные технологии всё шире входят в нашу жизнь, хотя они не могут заменить непосредственное общение ученика с живым человеком, учителем. Однако использование этих технологий в качестве дополнительного инструмента для качественного обучения - необходимая потребность нашего времени.

Использование ИКТ позволяет учителю повысить уровень владения предметной информацией, развить имеющиеся и приобрести новые навыки работы с информацией в условиях постоянного совершенствования компьютерного оснащения, перейти от объяснительно – иллюстрированного способа обучения к деятельностному, при котором ученик становится активным субъектом учебной деятельности.

Применение новых информационных технологий позволяет сформировать у учащихся устойчивый интерес к физической культуре, оказывает влияние на качество знаний, на результативность обучения, развитие учащихся. При этом новые информационные технологии сами становятся инструментом познания, обучения, выполняют обобщающую, исследовательскую, развивающую, воспитывающую и контрольно-корректирующую функции.

Наша цель - найти применение компьютерным технологиям в процессе физического воспитания школьников как средств методической поддержки учебного процесса.

Компьютер дома, в школе в настоящее время - уже не роскошь, а средство для работы. Информационные технологии позволяют существенно повысить эффективность физкультурно - оздоровительной деятельности, стимулируют личную заинтересованность, повышают интерес к собственному здоровью, способностям и демонстрируют возможности для их дальнейшего развития. Разнообразный иллюстративный материал, мультимедийные и интерактивные модели поднимают процесс обучения на качественно новый уровень. Нельзя сбрасывать со счетов, что современному ребенку намного интереснее воспринимать информацию именно в такой форме, нежели при помощи устаревших схем и таблиц.

Мыслительная деятельность школьников на занятиях физической культурой с использованием компьютера будет способствовать быстрому усвоению теоретического материала, а получение знаний и двигательных навыков станет интенсивнее и многообразнее. Если ИКТ

используются очень редко, то каждое их применение превращается в чрезвычайное событие и создает у учащихся повышенное эмоциональное возбуждение, мешающее восприятию и усвоению учебного материала. Наоборот, слишком частое использование ИКТ в течение многих уроков подряд приводит к потере интереса к ним.

По программе физического воспитания в школе закладываются основы техники специфических действий по разным видам спорта. Это может быть бросок баскетбольного мяча, прием волейбольного мяча, финиширование в легкой атлетике и др. Обучение двигательному действию эффективно начинать с демонстрации показа техники изучаемого элемента. Эта цель прекрасно реализуется через использование при показе различных презентаций. Просмотр школьниками техники двигательных действий, создает базу для теоретических знаний, способствует развитию логического, образного мышления. А применение цветового эффекта позволяет воссоздать реальную технику движений, способствует более быстрому усвоению учебного материала. Одной из форм применения ИКТ на уроках является электронная презентация. Электронная презентация может содержать большой теоретический материал, который, тем не менее, легко усваивается из-за неординарной формы ее подачи. Сама презентация, являясь, по сути, конспектом урока может быть использована как средство самообучения и самостоятельной работы. Наличие визуального ряда информации позволяет закрепить в памяти.

Результатами использования презентаций на уроках физкультуры являются:

- а) абсолютная доступность при любой физической подготовленности;
- б) заинтересованность учащихся в изучении техники приемов игры волейбол и баскетбол, другие виды спорта;
- в) применение этих знаний и умение в жизни (на отдыхе, в летних лагерях).

Компьютерные технологии способны сделать учебно - воспитательный процесс интенсивным, эффективным и качественным. Они побуждают учащихся к заинтересованности, активизации познавательной деятельности, углублению межпредметных связей. В настоящее время принято выделять следующие основные направления внедрения ИКТ в образовании:

- использование компьютерной техники в качестве средства обучения, совершенствующего процесс преподавания, повышающего его эффективность и качество;
- использование компьютерных технологий в качестве инстру-

ментов обучения, познания себя и действительности;

- использование средств новых информационных технологий в качестве средства творческого развития обучаемого;
- использование компьютерной техники в качестве средств автоматизации процессов контроля, коррекции, тестирования и психодиагностики.

Современные педагогические технологии, в частности, использование новых информационных технологий, интернет – ресурсов, электронных учебников позволяют учителю достичь в ходе проведения уроков максимальных результатов в решении таких задач, как:

1. Учебно-воспитательного процесса:

- повышение эффективности и качества процесса обучения;
- повышение активности познавательной деятельности;
- увеличение объема и оптимизация поиска нужной информации.

2. Развитие личности обучающегося:

- развитие коммуникативных способностей;
- формирование информационной культуры, умений осуществлять обработку информации;
- формирование умений осуществлять экспериментально-исследовательскую деятельность.

3. Работа на выполнение социального заказа общества:

- подготовка информационно грамотной личности;
- осуществление профориентационной работы в области физической культуры

Специфика урока физической культуры не позволяет использовать информационно-коммуникативные технологии в том объеме, в котором они используются на других уроках, так как основное направление обучения предмету - двигательная активность. Но реалии современной жизни таковы, что ученик и учитель должны не просто уметь пользоваться компьютером, а органично вписывать работу с ним в урок, процесс подготовки к нему, либо во внеклассное мероприятие.

Первоначально одной из форм использования ИКТ для учителя физической культуры - это составление текстовых документов в программе «MS Office Word»:

- Календарно – тематическое планирование;
- Годовое планирование учебного процесса и тренировочных занятий;
- Планы работ по четвертям и поурочное планирование;
- Все виды текстовых документов: заявки, отчёты, положения о соревнованиях, протоколы соревнований, объявления, поздравления,

печатание грамот и др.

Следующая форма при работе на ПК – работа с таблицами в программе «MS Office Excel». Даёт возможность использования электронных таблиц и работа с ними при проведении соревнований различного уровня с большим количеством участников, быстрое подведение итогов соревнований и т.д.

Способ накопления информации:

- быстрый способ поиска информации через систему интернета;
- способ хранения информации;
- быстрый поиск необходимого материала.

Использование ИКТ на уроках физической культуры возможно на всех этапах.

- При изучении нового материала учитель координирует, направляет, руководит и организует учебный процесс, а сам материал «объясняет» вместо него компьютер. С помощью видеоряда, звука и текста школьник получает представление об изучаемом двигательном действии, учится моделировать последовательность движений (собирает на компьютере пазл), что делает урок более содержательным и увлекательным.

- На стадии закрепления знаний компьютер позволяет решить проблему традиционного урока – индивидуального учета знаний, а также способствует коррекции полученных умений и навыков в каждом конкретном случае.

- На этапе повторения в компьютерном варианте учащиеся решают различные проблемные ситуации. В результате в мыслительную деятельность включены все ученики. Степень их самостоятельности в освоении материала регулируется учителем.

Формами контроля являются самоконтроль, взаимоконтроль, творческое применение полученных знаний на практике. В качестве домашнего задания каждый ученик может получать набор элементов двигательного действия (бег, прыжки и т.д.), из которых он может составить целые спортивные композиции на основе пройденного материала.

Новые информационные технологии являются полезным дополнением к уроку.

Таким образом, при организации и проведении современного урока физкультуры необходимо использование ИКТ, что позволяет успешно совмещать не только физическую, но и умственную работу, развивать интеллектуальные и творческие способности учащихся, расширять общий кругозор.

Информационно-коммуникативные технологии могут сущест-

венно повысить эффективность образовательного процесса, решить стоящие перед образовательным учреждением задачи воспитания все-сторонне развитой, творчески свободной личности.

Поэтому современный урок физической культуры значительно выигрывает при использовании новых информационных технологий.

Каждый ученик должен получить за время учебы знания, которые понадобятся ему в дальнейшей жизни. При этом учитель должен работать так, чтобы обучение не причиняло вреда здоровью. Важная роль при этом отводится здоровьесберегающим технологиям, целью которых является формирование необходимых знаний, умений и навыков по здоровому образу жизни, развитие двигательных способностей, которые так необходимы в жизни. Дефицит движения школьников могут покрыть только занятия физической культурой и спортом, а в условиях школы это уроки физической культуры, секции по разным видам спорта, а также подвижные игры.

В ходе всего курса физической культуры в средней школе можно выделить несколько этапов освоения учениками спортивно-компьютерных умений и навыков.

- I этап - визуальный (5–7-й классы) - предусматривает просмотр школьниками техники двигательных действий великих спортсменов, собирание целостного двигательного действия из элементов.

Эти упражнения способствуют развитию абстрактного, образного мышления. Ученики получают возможность составлять целостные двигательные действия из отдельных элементов, успешно переносить теоретические знания по выполнению упражнений на практику.

- II этап - технический (8–9-й классы) - предполагает использование видеоаппаратуры (камер, фотоаппаратов) для съемки двигательного действия, а затем его изучение и обработку подетально.

У школьников развиваются навыки работы с видеоаппаратурой и ПК, аналитическое мышление, ребята получают возможность детально изучить технику двигательного действия.

- III этап - аналитический (10–11-й классы) - старшеклассники учатся принимать решения на основе анализа данных, перестраивать двигательное действие в зависимости от условий (урок, соревнование, активности сопротивления), у них формируется адекватная самооценка.

Применение информационно-коммуникационных технологий возможно на всех этапах урока. В качестве домашнего задания каждый ученик может получать набор элементов двигательного действия (бег, прыжки и т.д.), из которых он должен составить целые спортивные композиции на основе пройденного материала.

С помощью ИКТ можно решать проблемы поиска и хранения информации, планирования, контроля и управления занятиями физической культурой, диагностики состояния здоровья и уровня физической подготовленности занимающихся.

Применение информационных технологий обучения в преподавании физической культуры позволяет реализовать требования теоретического и методического разделов учебных программ посредством самостоятельной внеурочной учебной работы учащихся, сохраняя тем самым учебные часы для занятий непосредственно физическими упражнениями.

Разработка и внедрение электронных средств поддержки обучения способствуют повышению уровня учебной работы учащихся.

Учитель может легко проследить динамику развития физических способностей, если введет в соответствующую программу все данные.

При организации и проведении современного урока физкультуры необходимо использование ИКТ, что позволяет успешно совмещать не только физическую, но и умственную работу, развивать интеллектуальные и творческие способности школьника, расширять общий кругозор. С помощью видеоряда, звука и текста школьник получает представление об изучаемом двигательном действии, учится моделировать последовательность движений, что делает урок более содержательным и увлекательным.

Для повышения эффективности восприятия учебного материала, связанного с двигательной деятельностью, исключительно большое значение в электронных средствах поддержки обучения имеют мультимедийные формы представления информации, сочетающие тексты с графическими иллюстрациями и аудиоматериалами.

Литература

1. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии. - М., 2001.
2. Лехтина Л.П. Модели педагогических информационно - коммуникационных технологий (электронный ресурс).
3. Дядюшкина Т.С. Использование информационных технологий на уроках физической культуры. - Ростов, 2010.
4. Физическая культура: Учеб. пособие / под ред. В.А. Коваленко. – М.: АСВ, 2000.
5. Решетников Н.В. Физическая культура. - М., 2000.
6. Ахметшина Г.Х. Использование ИКТ в учебно-воспитательном процессе. – М., 2-3.
7. Богданов В.М., Пономарев В.С., Соловов А.В. Информационные

технологии обучения в преподавании физической культуры// Теория и практика физической культуры, №8– 2001.

МЕКТЕП ПЕН ЖАНҰЯ БІРЛІГІ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫ ЖАН-ЖАҚТЫ ДАМУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Жайлаубек Н.Д.

Қазақстан–Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

«Педагогика ғылымы тәрбиенің мақсатын жеке адамды жан – жақты дамыту, әділетті қоғамды өз қолымен құратын және оны қорғай алатын азамат етіп тәрбиелеу деп қарастырады. Тұлғаны жан – жақты жетілдіріп, дамыту деген ұғымды оқу мен жастардың практикалық еңбегінің тікелей байланысы, дененің және ақыл – ой дамуының біртұтастығы деп түсіну керек».

Жеке тұлғаны жан – жақты дамыту идеясы ертедегі Грек мемлекетінде пайда болып, өткен дәуірдегі алдыңғы қатарлы прогресшіл ойшылдарды терең толғанды. Педагогикалық және философиялық еңбектерден «жан – жақты дамыту» идеясы туралы көзқарастар қайта өрлеу дәуірінен бастау алғанын байқаймыз /XV-XVI ғ.ғ./. Олардың негізінде дене және рухани сұлулықтың үйлесімді дамуын айта келе, оған жету тек адамдардың өнермен, гимнастикамен айналысуы жағдайында ғана жүзеге асады деп дәлелдейді. Бұндай көзқараста еңбек қызметінің маңызы қарастырылмаған. Себебі, еңбек қызметі тек құлдарға ғана тәуелді болған.

Аристотельдің көзқарасында дене, адамгершілік және ақыл – ой тәрбиесі тұлғаның жан – жақты дамуы ретінде қарастырса, қайта өрлеу дәуірінде гуманистер Витторино да Фельтре, Ф. Рабле, М. Монтень, Э. Роттердамский жан – жақты идеясын дамыта отырып, тұлғаның эстетикалық дамуы қажеттілігіне назар аударады. Кейіннен жеке тұлғаның жан – жақты үйлесімді дамуы жайында пікірлер социал-утопистер Томас-Мор, Т. Кампанелла, Р. Оуэн, Сен-Симон еңбектерінде де дұрыс көзқарасқа әрі толық мазмұнға ие болды. Олар қоғамның барлық мүшелері қатысқан еңбек пен оқытудың бірлігін жан – жақты даму деп қарастырды. Бірақ та қанаушы тапқа бөлінген қоғам жағдайында бұл ойды жүзеге асыру мүмкіндігі болмады. Сондықтан да бұл арман утопистік сипатта қала берді.

XVIII ғасырдағы француз философ - ағартушылары Гельвецию және Дидро еңбектерінде бұл ойдың негізіне ақыл – ой мен адамгершілік тәрбиесін қарастырды. Ж.Ж. Руссо бұл пікірге терең талдау

жасап, табиғатпен дұрыс қарым – қатынас жасай білетін барлық балаларды еңбекке тарту қажеттігі жайында өз пікірін уағыздайды.

Жан – жақты дамыту идеясын орыстың революцияшыл – демократиялық педагогикасының негізін қалаушылары Н.Г. Чернышевский мен Н.А. Добролюбовтар да қолдады. Н.Г. Чернышевский тәрбиенің мақсаты жайлы – қоғамдық идея жағынан ұстамды күрес адамын, революционерді тәрбиелеу, халық мүддесін ойлайтын «азаматтық істерге» араласа алатын, адал ниетті адамдар тәрбиелеу деп жаңа қоғам үшін күрескерлерге қажетті қасиеттер жөнінде өз көзқарасын білдіреді.

Жеке тұлғаның жан – жақты дамуын қалыптастыру дегеніміз:

- отанына берілгендікті, оның бостандығы мен тәуелсіздігін қорғауға дайындығын, бейбітшілік үшін, халықтардың достығы мен ынтымағы үшін, еңбекшілердің бақыты үшін арнаулы даярлықта тәрбиелеу;

- ғылым, мәдениет, техника саласындағы білімдер жүйесін және өндірісті ұйымдастырудың даму жағдайларын игере білуін тәрбиелеу;

- адамгершілік қасиеттерді барынша құрметтеушілік, адамдарға деген қамқорлық жасау және оларға ілтипатпен қараушылық, жолдастық пен адалдық, шыншылдық, жауапкершілік сезімдерге тәрбиелеу;

- еңбекте адал қарым – қатынасын, қоғам игілігі үшін материалдық өндіріс саласында еңбек етуге даяр болуы, еңбек ету қажеттілігін түсінуге, еңбек адамын құрмет етуге тәрбиелеу,

- әсемдікті барынша сезіне білуді, шын көріктілікті жасандылықтан ажырата білуді, музыкаға, өнерге, әдебиетке ынтасын үнемі жетілдіруге талпынысын, құштарлығын, табиғатты сүюге тәрбиешілерді тәрбиелеу,

- денсаулығы мықты және дене құрылысы жақсы дамыған, дене шынықтырумен /спортпен/ үнемі шұғылданатын адамды тәрбиелеу;

- табиғатты қорғау, оның байлығын көздің қарашығындай сақтау, адам өмірінің бастауы – жер, су, ауа, аң, өсімдіктерді бағалау, қастерлеу, сақтау рухында тәрбиелеу, т.с.с.

Әрбір мектеп мұғалімінің алдында, міне осындай оқушы тұлғасын тәрбиелеп шығару міндеттері тұр. Бұл міндеттерді шешу әсіресе тұлғаның балалық, жастық және жасөспірім шақтарында жүзеге асырудың маңызы ерекше.

Тұлғаны барлық жағынан дамытып тәрбиелеу, жас ұрпақты қоғам құрылысына белсене қатысуға әзірлеу міндеттері мектеп арқылы жүзеге асырылады. Мектепте білім және тәрбие алу барысында жас түлектердің ақыл – ойы дамиды, адамгершілік қасиеттері қалыптасады, ой еңбегіне төселеді, рухани өмір байлығын меңгереді, эстетика-

калық сезім, талғамы артады... Соған сәйкес мектеп тәрбие беру ісін бірыңғай мақсатты, жүйелі түрде ұйымдастырылуын қамтамасыз етеді.

Тәрбие мақсатына сай бұл мәселелерді ұйымдастыру немесе жүзеге асыру тәрбиенің салалары: ақыл – ой тәрбиесі, азаматтық тәрбие, адамгершілік тәрбиесі, эстетикалық және дене, экологиялық т.б. көптеген тәрбие міндеттерін жүзеге асыру негізінде атқарылады. Бұдан арғы жерде бұлардың әрқайсысы жеке тарауларда қарастырылады.

Жеке тұлғаны жан – жақты дамыту міндеттерін жүзеге асыру үшін оған әлеуметтік те, сондай-ақ белгілі бір материалдық та жағдайлар жасау қажет. Ол үшін:

1. Халыққа білім беру жүйесін үнемі жетілдіріп, дамытып отыру;
2. Оқу – тәрбие беретін мекемелердің материалдық-техникалық базасын үнемі жақсартып отыру,
3. Күндізгі және сырттай оқу орындарының жүйесі арқылы, өздігінен білім алу жолымен де жастардың білім алуы үшін кең мүмкіндіктер беру;
4. Мәдени – ағарту мекемелерінің жүйесін құру: клубтар, мәдениет сарайлары, кітапханалар, лекторийлер т.б. ұтымды ұйымдастыру;
5. Жастардың денсаулығына қамқорлық жасау, олардың жаппай дене тәрбиесімен күн сайын айналысуын насихаттау, мүмкіншілік жасау. Спорт секцияларын ұйымдастырып, спорт залдарын қажетті жабдықтармен қамтамасыз ету,
6. Халықтың әл – ауқатын, тұрмыс – жағдайын, материалдық ахуалын жақсарту,
7. Тәрбие процесінде халықтық педагогиканы кеңінен пайдалану. Аға ұрпақтың әлеуметтік тәжірибесін меңгерту,
8. Жастардың бос уақытын, демалысын тиімді ұйымдастыру, өздері қалаған шығармашылық жұмыстармен айналысуға барынша қолдау көрсетіп, жағдайлар туғызу,
9. Тәрбиешілердің білім дәрежелері мен шеберліктерін үнемі жетілдіріп отыру қажет.

Осы мәселелерді өскелең өмір талабына сай ұйымдастыру, жас ұрпақты үйлесімді етіп тәрбиелеудің негізі болмақ.

Жеке тұлғаны барлық жағынан қалыптастыруда тәрбие салаларының міндеттерін жүзеге асыру, олардың бірлігі мен өзара байланысын қамтамасыз етудің маңызы зор. Себебі, жеке тұлғаның қасиеттері жеке дара қалыптаспайды. Керісінше, олар әрдайым бір мезгілде, тұтастық принципіне сай құрылады. Сондықтан да тәрбие процесін жос-

парлау, оның мазмұны мен әдістерін, сондай-ақ нәтижесін жүйелі есепке алу, бағалаудың бірлігін, өзара байланысын қамтамасыз ету әсіресе мектептің осы бағыттағы жұмыстарының негізгі бір буыны болып есептелінеді.

Кешенді көзқарас тәрбие үдерісінде және оны басқаруда жүйеліліктің болуын да қарастырады. Тәрбие процесін басқарудың нәтижелі болуы ондағы ішкі және сыртқы себеп - шарттарын және олардың өзара байланысын ескерген жағдайда болады. Ол үшін сол себеп - шарттардың жай-күйін және олардың ықпал ету жағдайын алдын ала білу қажет.

Қазіргі жағдайда тәрбие беру жұмысының тиімділігі мен сапасын арттырудың негізгі жолы – барлық тәрбиелік іс-шараларды ұйымдастыруды кешенді түрде жүргізу, яғни оқушылардың жеке басы мен әртүрлі әлеуметтік топтарын ескере отырып, тәрбие салалары: ақыл – ой, адамгершілік, эстетикалық, дене және еңбек, құқықтық пен экологиялық тәрбиелерінің өзара тығыз бірлігін қамтамасыз ету. Соған сәйкес оқыту мен тәрбиелеу қызметінің бірлігін қамтамасыз етудің маңызы ерекше.

Тәрбие берудің кешенділігін қамтамасыз ету барлық тәрбие беру мекемелерінің, соның ішінде мектептің жұмысын ұйымдастыра жүргізудің де қызметі ерекше. Оқушылардың тәрбие процесін ұйымдастырудағы мұндай көзқарас қоғамның әрбір жеке тұлғаны жан – жақты үйлесімді дамыту мақсатына толық сай келеді.

Кеңестік педагогиканың алғашқы қалыптасып даму кезеңдерінде тәрбие теориясының жалпы негіздерін жасауға, оның негізгі мазмұнын, принциптерін, формалары мен әдістерін ашып көрсетуге бағытталса, 30 жылдардан бастап тәрбие беру қызметінің жеке түрлерін, ақыл – ой, атап айтсақ, қоғамдық – саяси, адамгершілік, эстетикалық, атеистік, еңбек тәрбиесі мәселелері ерекше маңызға ие болып, олардың қызметін жеке дара зерттеу, талдау жұмыстарына баса назар аударылды. Дегенмен де олардың қызметі бір – бірінен оқшау қарастырылды. Яғни, педагогикалық әдебиеттерде тәрбие беруге функционалдық тұрғыдан қарау кең етек алды. Тұлғаны біртұтастық (целостность) принципте қалыптастыру мәселесі жеткілікті түрде зерттелмеді.

Әдебиеттер

1. Н. Назарбаев Қазақстандықтардың өсіп - өркендеуі, қауіпсіздігі және әл – ауқатының артуы. «Егемен Қазақстан», 11-қазан, 1997.
2. Жұмабаев М. Педагогика. - Алматы, 1993.
3. Хухлаева О. Активные формы групповой работы с родителями //

- Школьный психолог. – 2006, №19.
4. Лихачев Б.Т. Формирование нравственно-эстетического отношения к действительности // Сов. педагогика, 1981, №2.
 5. Жұмабаев М. Педагогика. - Алматы, 1992.
 6. Чернышевский Н.Г. Таңдамалы шығармалары. VII том
 7. Қоянбаев Ж.Б., Қоянбаев Р.М. Педагогика: - Астана, 1998.
 8. Жұмабаев М. Педагогика. – Алматы, 1992.
 9. Асанова Г. Отбасы – бастапқы тәрбие мектебі // Қазақстан мектебі, №1, 2007 ж.

ӨЗІНДІК САНА МӘСЕЛЕСІНІҢ ПСИХОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫНДА ҚАРАСТЫРЫЛУЫ

Байтемирова К.Б.

Қазақстан–Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Әдебиеттерде «өзіндік сана», «мен», «мен-концепция», «өзі жайлы ойлары», «өзіне қатынасы», «өзіндік баға», «Мен бейнесі» және т.б. әртүрлі ұғымдар қолданылады. Бірқатар еңбектердің авторлары ұғымдарды сәйкестендіріп, мәселенің терминологиялық жағын тәртіпке келтірмекші болды.

«Өзіндік сана» ұғымы барлық аймақты қамтитын, яғни процесуалдық ретінде және құрылымдық ретіндегі сипаттарда қолданылады. «Өзіндік сана», «өзі жайлы ойлары» өзіндік сананың, адамның өзі жайлы ойларының когнитивті жағын сипаттауда қолданылады. Өзіндік сананың эмоционалды жағы «өзіне қатынас», «өзіндік баға» және «Мен бейнесі» ұғымдары көмегімен сипатталып, өзіндік сананың құрылымы ретінде, өзіндік сананың когнитивті, эмоционалды және реттеуші жақтарының бірлескен іс-әрекетінің «қорытынды өнімі» ретінде қарастырылады.

Ресейлік психологтардың қызығушылығын өзіндік сананың пайда болуы, оның құрылымы және деңгейлік ұйымдастырылуы мәселелері тудырады. И.И. Чеснокова өзі жайлы білімдер шеңберіне қатысты критерийлер бойынша өзіндік сананың екі деңгейін бөліп қарастыруды ұсынады. Бірінші деңгейіне «Мен» және «басқа адам» шеңберіндегі салыстыру жатады. Алғашында қандай да бір сапа басқа адам бойынан қабылданады және түсініледі, содан кейін адамның өзіне көшіріледі. Өзіндік сананың сәйкес ішкі тәсілдері өзіндік қабылдау және өзіндік бақылау болып табылады. Екінші деңгейде өзі жайлы білімдерді сәйкестендіру аутокоммуникация процесінде, яғни

«Мен және Мен» шеңберінде жүзеге асады. Адам өзі жайлы қандайда бір деңгейде қалыптасқан, әртүрлі уақытта, жағдайларда алынған дайын білімдерге сүйенеді. Өзіндік сананың ішкі тәсілі сапасында өзіндік талдау және өзіндік саналау көрінеді. Бұл деңгейде адам өзінің мінез-құлқын өзі жүзеге асыратын мотивацияға жатқызады. Түрткілердің өзі қоғамдық және ішкі талаптарға сәйкес бағаланады. Екінші деңгейде өзіндік сананың жоғары дамуы өмірлік жоспарлар мен мақсаттардың, өзіндік қоғамдық құндылықтардың, өзіндік абыройдың қалыптасуында жүзеге асады [1].

И.С. Кон «Мен» бейнесінің деңгейлік қалыптасуын басқаша қарастырады. «Мен» бейнесі бағдарлық жүйе ретінде түсіндіріледі; бағдарлар үш компоненттерге ие: когнитивті, аффективті және алғашқы екеуін мінез-құлық бойынша жүзеге асырушы.

«Мен» бейнесінің төменгі деңгейі саналанбаған, бағдарды уайымдауда көрінетін, психологияда «өзіндік сезіммен» және өзіне эмоциялық қатынаспен ассоциацияланады, жоғарыда жекелеген қасиеттер мен сапаларды саналау және өзіндік бағалау орналасқан, содан соң бұл жекелеген өзіндік бағалаулар тұтас бейнеге біріктіріледі және «Мен» бейнесі тұлғаның өзінің өмірлік мақсатын жүзеге асыруға қажетті іс-әрекеті мен құралдарын саналаумен байланысты жалпы құндылықтар жүйесіне енеді.

В.В. Столиннің пікірінше, өзіндік сана үш деңгейде жүзеге асырылады: бұл субъектінің органикалық белсенділік жүйесінде, ұжымдық заттық іс-әрекет және детерминатталған қатынас жүйесінде және оның іс-әрекетінің көптігімен байланысты тұлғалық даму жүйесінде көрінеді. «Мен» бейнесі аффективті-когнитивті сипатқа ие және адамның өзіне деген эмоционалды қатынасынан және өзі жайлы когнитивті білімдерінен тұрады. Оның ойынша, «Мен» бейнесі күрделі архитектураға ие: өзі жайлы білімдердің неғұрлым өңделген формасындағы орталығы, ядросы бар, субъект ретінде онда өзіндік баға туындайды, мұнда ол үнемі болады және қызмет етеді; сонымен бірге өзі жайлы ойлардың өзгеруіне әсер ететін, адам жайлы жаңа мәліметтер түсіп отыратын «перифериясы» да бар [2].

С.Л. Рубинштейннің ойынша, өзіндік сананың дамуы бірнеше сатылардан өтеді – өзіне деген қарапайым қатынастан өзіндік танымның күрделі деңгейіне өтетін, соңынан анықталған және кейбір жағдайда күрт өзгертін өзіндік бағаға бірігеді [3].

Шетелдік әдебиеттер өзіндік сана психологиясына қатынасы бар тақырыптар бойынша өте бай.

Э. Эриксон теориясында Мен концепция мәселесі биологиялық пайда болған белгілі бір мәдениеттің өнімі ретінде түсінілетін, эго-

идентификациясы арқылы қарастырылады. Мен-процесс идентификациясының қалыптасуы өзіндік сананың және өзіндік танымның үнемі кеңеюіне негіз болады. Эриксон тұлғаның дамуын, оның өзіндік санасын өзіндік ерекшеліктерге ие, бірінен соң бірін алмастыратын кезеңдер ретінде қарастырады.

К. Роджерс Мен-концепциясын адамның өзін-өзі қабылдауын, индивидтің мінез-құлқын интеграциялайтын және бақылайтын механизм ретінде түсінеді. К.Роджерс өзіндік сананы адамның позитивті өзіндік қабылдауының дамуы бойынша қарастырады. Біздің байқауымызға, көптеген психологиялық теорияларда өзіндік сана мәселесі ең басты болып табылады. Өзіндік сана мәселесімен айналысушы көптеген зерттеушілер «өзіндік сана – бұл адамның өзін-өзі тануына көмектесетін процесс» деп түсінеді [4].

С.Л. Рубинштейннің пікірінше, тұлғаны психологиялық зерттеу оның өзіндік санасын анықтаумен аяқталады. Оның ойынша, өзіндік сананың дамуы бірнеше баспалдақтан өтеді: өзіне деген аңғырт қатынастан бастап, өзін терең тануға дейін жететін, содан соң анықталған және кейде күрт өзгертін өзіндік бағамен ұласады. С.Л. Рубинштейн өзіндік сананың үш компонентті құрылымын көрсетті: өзіне деген күйзелістік қатынас, басқа адамға деген қатынас және басқаның күтілетін қатынасы.

И.И. Чеснокова өзіндік сананы тұлғаның іс-әрекетінің әртүрлі жағдайында өзінің көп мәнді «бейнесін» қабылдаумен және осы бейнелерді тұтас бірлікке – елестерге біріктіріп, содан кейін өзіндік Мен жайлы түсінік қалыптастыруға бағытталған күрделі психологиялық процесс ретінде қарастырады. Өзін-өзі тану процесі тұлғаның өзіне эмоционалды-құндылық қатынасында жалпыланатын әртүрлі күйзелістермен байланысты. өзін тану және эмоционалды құндылық қатынастың жалпыланған нәтижесі тұлғаның мінез-құлқын реттеуші болатын сәйкес өзіндік бағамен бекітіледі

И.И. Чеснокованың сатыларды бөлуіне негіз болған тұлға дамуындағы дағдарыстар болып табылады. ол шартты түрде келесі кезеңдерді бөліп көрсетеді: 1 жастан 3 жасқа дейін; 3-тен 7-ге дейін; 7-ден 12-ге дейін; 12-ден 14-ке дейін; 14-тен 18-ге дейін. Оның пікірінше, соңғы көрсетілген жаспен өзіндік сананың даму процесі тоқтамайды, ары қарай дами береді, тіпті өмір бойы дамиды. И.И. Чеснокова бойынша өзіндік сана онтогенезі үш күрделенген форма: өзін-өзі тану, өзіне эмоционалды - құндылық қатынас және өзіндік реттеуден тұратын психикалық процесс ретінде қарастырылады. Бала алғашқы даму кезеңінде өзіндік сананың бұл құрылымдары біріккен болса, уақыт өте келе өзіндік сананың әрбір формасы дербес бола бастайды. И.И.

Чеснокова қарастырған өзіндік сананың кезеңдері жасерекшелік дағдарыстарға сәйкестігіне байланысты біздің түсінігімізге жақын [2].

Сонымен, өзіндік сананың объектісі өзін субъект ретінде танушы, өзінің тұлғалық ерекшеліктерін: бағыттылық, қатынас, психикалық жағдайы, процестері, қасиеттері, мінез, қабілеттерін; өзіндік белсенділік көрсететін: қылықтары, қоршаған әлеммен өзара қатынас; өзін таным, қарым-қатынас, еңбек субъектісі ретінде саналайтын тұлғаның өзі болып табылады.

Ғалымдар «Мен-ді» зерттеуде әртүрлі бағыттар ұсынады. Р. Мейли Мен-ді зерттеуде үш бағыт ұсынады:

1) Көптеген психикалық функциялар мен құбылыстардың орталығы. Адам өзін өз әрекеттерінде, қабылдауларында, ойларында, сезімдерінде субъект ретінде сезінеді.

2) «Мен» мазмұнын және оның кеңістігін анықтаушы объектілердің жиынтығы.

3) «Қорғаныс механизмдері». Қорғануға бағытталған биологиялық емес оятулардың жиынтығы және өзінің күші мен құндылығына сезімінің нығайтуы.

И.С. Кон «МЕН» мәселесінің келесі бағыттарын көрсетеді:

1) «МЕН» – идентификациясы (өзіндік). Адам қоршаған орта өзгерістерінде өзіндік құрылымын өндіріп, өзінің кейбір идентификацияларын сақтайды.

2) «Эго» – (субъективтілік). Бұл сананың субъективтілігімен байланысты, әрекет етушінің, байқаушының «Мен» атауын алған түсінігі. Бұл бағытты зерттеуде ғалымдардың назары мінез-құлықты саналы реттейтін механизмдер мен процестерге бағытталады.

3) МЕН бейнесі. Менді зерттеуде өзіндік сананың нақты процестері мен механизмдері, өзіндік бағаның адекваттылық деңгейі, Мен-бейненің құрылымдық компоненттері, олардың өзгеру динамикасы, рөлі және өзіндік сананың психикалық іс-әрекеттің жалпы балансындағы мәні қарастырылады.

Жоғарыда қарастырылған «МЕН» мәселесінің бағыттары бір-бірімен тығыз байланысты және бірін-бірі толықтырады [4].

Р. Бернстің Мен - концепциясы «өзіне» деген бағдарлардың жиынтығы ретінде түсіндіріледі.

Бернс бойынша, Мен-концепция иерархиялық құрылымға ие. Ең жоғарысын индивидуалды өзіндік сананың барлық мүмкіндіктерінің кешін қамтитын жаһанданған Мен-концепция тұрады. Автор жаһанданған Мен-концепциясын индивидтің өзіне бағытталған бағдарларының жиынтығы ретінде қарастырады. өзіндік бағдардың үш негізгі модальдылығын көрсетеді:

1) Шынайы «Мен» – бұл индивидтің өзінің өзекті психологиялық ерекшеліктерімен, рөлімен, статусымен, өзі қандай екендігі жайлы елестерімен байланысты бағдарлар.

2) Әлеуметтік Мен – индивидтің өзін басқа адамдар қалай көретіні жайлы елестермен байланысты бағдарлар.

3) «Мұратты» Мен – индивидтің қандай болғысы келетінімен байланысты елестер.

Өзіндік бағаны өзіндік қатынастың, өзіндік сыйластық, өзіндік Симпатия, өзін-өзі қабылдаудың элементі ретінде де қарастырады. И.С. Конның өзіндік сыйластық индивидтің өзін өзі қабылдау және қабылдамау мөлшерін көрсететін «Меннің» қорытынды бағасы ретінде анықтайды [5].

Мен-бейнесі немесе Мен концепция тұлғаның маңызды сипаты болып табылады. адам өзінің «Менінің» әртүрлі сипаттамаларын қабылдайды. Бұл қабылдаулар азды, көпті объективті, байланысқан, тұрақты тұтас бейне ұйымдастырады.

Әдебиеттер

1. Чеснокова И.И. Самосознание личности. – М., 1974.
2. Столин В.В. Психология самосознания личности. – М., 2004.
3. Рубинштейн С.Л. Самосознание личности и ее жизненный путь. – СПб., 2002.
4. Кон И.С. В поисках себя: личность и самосознание. – М., 1984.
5. Бернс Р. Развитие Я - концепции и воспитание. – М., 1986.

ОҚУ ЖӘНЕ ЖАЗУ АРҚЫЛЫ СЫНИ ОЙЛАУДЫ ДАМУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ПАЙДАЛАНЫП, ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПӘНГЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРЫП, БІЛІМ САПАСЫН КӨТЕРУ

Касенова Ш.И.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Оқушыны оқу үрдісіне өздігінен білім жинап, белсенді және өз бетінше қарым-қатынас жасай алатындай етіп тәрбиелеу ең басты мақсат. Бұл мақсатқа жетудің бірден бір жолы - оқытудың тиімді жолдары мен әдіс-тәсілдерін іздестіру. Осы мақсатты жүзеге асыру үшін өзім дәріс беретін биология пәні бойынша оқытудың дәстүрлі емес және жаңа технология түрлерін қолданып, сабақты барынша түрлендіріп өткізуге тырысамын. «Оқу және жазу арқылы сыни ойлауды да-

мыту» технологиясына негізделген сабақтар оқушыларды жан-жақты және тереңірек ойлауға, оларға бағыт-бағдар беріп, әсер етуге оқушы көзқарасын өзгертуге септігін тигізеді. Мұндай сабақтарды өту барысында сабақтың мақсатын нақтылап, оған шығармашылық тұрғыдан келіп оқушының білімділік, тәрбиелік жағынан қызығуын арттырып, ой-өрісін дамытуға баса назар аударамын. Сын тұрғысынан ойлау сабақтарында оқушыны өзін-өзі еркін ұстап өзгеге сенімін күшейтеді. Кейде өзгеге көмектессе, кейде өзіне көптің көмегі қажет болды. Оқушылардың дербес ізденісі жаңа білімді өз белсенділіктерімен алу іс-әрекетін ұйымдастыруға көмектеседі.

«Оқу және жазу арқылы сыни ойлауды дамыту» технологиясын қолданудағы мақсатым.

Білімділік: Оқудың тиімді әдіс-тәсілдерін пайдаланып, тақырыптағы негізгі ұғымдарды қалыптастыру.

Дамытушылық: Оқушының белсенділігін арттыру ойлау қабілетін, шапшаңдығын дамыту. Өз бетінше жұмыс істеп талаптануын арттыру.

Тәрбиелік: Ойын элементтерін пайдалана отырып болашаққа көзқарасын қалыптастыру, қоршаған ортаны қорғауға тәрбиелеу.

«Бейімдеушілік - табиғи сұрыптау әрекетінің нәтижесі» тақырыбында өткізген сабақ.

Сабақтың құрылымы:

Қызығушылықты ояту. Эссе жазу. Балық, бейімделушілік, табиғи сұрыпталу, өзгергіштік сөздерін пайдалана отырып, әңгіме құрастыру. Әңгіме құрастыра отырып, оқушы білетінін еске түсіреді, қағазға жазады, көршісімен ой бөліседі, осылайша таңдалған ойлауға қадам жасап, жаңа білім жайлы ақпарат жинап бұрынғы білімімен ұштастырады.

Мағынаны таныту. Түртіп алу жүйесі.

V	+	-	?
Білемін	Мен үшін жаңалық	Сәйкес келмейтіні	Менің ізденетінім.

1. Оқушылар оқулықтағы мәтінді қарап шығып, белгілеп, кестені толтырады.

2. Кесте толтыру кезінде жаңалықтарды, сәйкес келмейтін оқиғаларды, түсінбегендерін талқылап, тұжырымдайды.

1. Ой толғаныс. Синквейн, Бес жолды тұжырым.

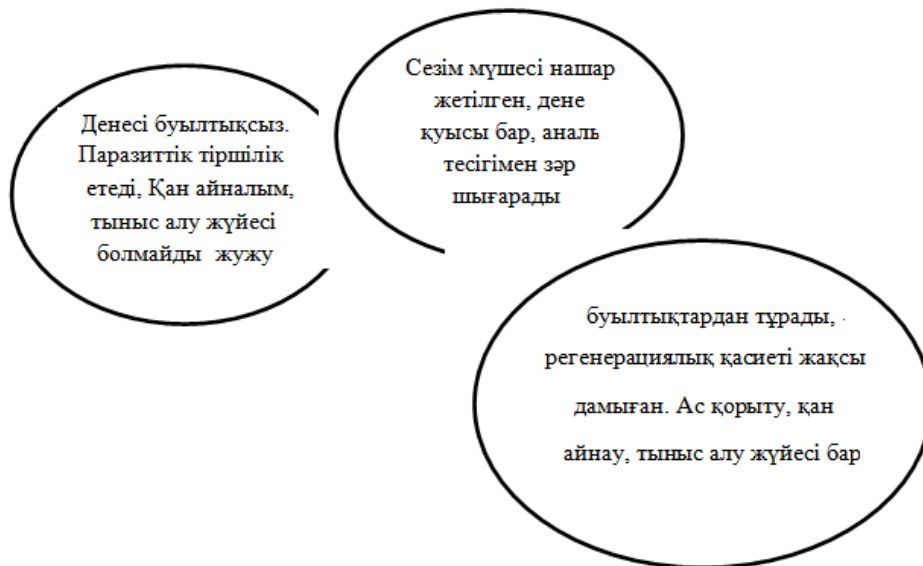
1. Бір сөзден тұратын Ч.Дарвин ілімін жазыңыз.

2. Екі сөз. Сол ілім арқылы ғалым нені дәлелдегісі келді?

3. Үш сөз. Дарвиннің қай ілімдері бір-бірімен байланысты?

«Жалпақ, жұмыр, буылтық құрттарға жалпы сипаттама, құрттардың адам өміріндегі пайдасы» тақырыбында жұмыр құрт пен буылтық құртты салыстыру арқылы негізгі ерекшеліктерімен таныстыру, айырмашылығын айқындауда.

Венн диаграммасын құру. Жұмыр құрт. Буылтық құрт

Қан айналым, оның маңызы, жүректің қызметі, қан жасушаларының атқаратын қызметі атты сабақты өткен кезде, сынып оқушылары 3 топқа бөлініп отырғызылады.

I. «Оқушының қызығушылығын ояту».

1. Ой қозғау.

2. Қан айналу жүйесінің маңызы, басқа жүйелермен байланысы. Қан 23 секунд ішінде тамырлар бойымен денені бір рет айналып шығады. Қан оттекті жасушаларға тасып, оның орнына CO₂ газын тыныс алу мүшелеріне жеткізеді.т.б.

II. «Мағынаны тани білу»

Әрбір топқа мәтін бөлініп беріледі.

1-топқа. Қан айналым шеңберлері.

2-топқа.Эритроциттер және тромбоциттер.

3-топқа. Жүрек, оның құрылысы. Лейкоциттер.

Мәтінмен таныс барысында, әрбір оқушы маңызды терминдермен ұғымдарды дәптерлеріне жазып алады. Мәтінмен танысып болғаннан кейін жұп ішінде түсіндіріледі, содан кейін топқа талданады.

III. «Ой-толғаныс».

Мәтінмен танысу өзара және топқа талданғаннан кейін топтарға мынадай тапсырмалар беріледі.

1. Тақтаға ілінген сандарға анықтама беру: 120/80 мм; 75-76 рет; 4,5-5 млн; 4-8 мың; 4 топ; 100 мың км; 50 есе.

IV. «Автор орындығы» әдісі бойынша. Қан кеткенде алғашқы жәрдем көрсете аласыз ба? Егер қан тамырлары жарақаттанған адамның жанында болсаңыз қандай көмек көрсетер едіңіз?

1. Көктамыр жарақаттанғанда қан қалай ағады ? (Қан баяу ағады).

2. Сал тамырдан қалай ағады? (Шапшып ағады).

3. Ірі қан тамыры жарақаттанғанда не істейміз?(Бұрау салып, қысып таңып тастау керек. 1.5 сағат)

4. Танаудан қан кеткенде не істеу керек. «Кеңсірікке суық суға малынған ормал басады».

V. Соңғы сөзді маған қалдыр.(Дәрігердің рөлін бір оқушы атқарады). Кардиолог жүрек ауруы, ревматизм және жүрек пен қан тамырларының жұмысына темекі мен алкогольдік әсері туралы мәлімет береді.

«Адам мен жануар ерекшеліктерін салыстыру» жұмыстың бұл түрін оқушылардың тілін дамытуға, салыстыруға іскерлік дағдыларын қалыптастыруда «Даралық пен ұқсастық», «Ассоциациялық карта», «Кластер», «Семантикалық карта», «Кіші дөңгелек үстел» әдістерін пайдаланамын.

Бүгінгі ұстаздың негізгі басты мақсаты - адамгершілік құндылықтарды бала бойына дарыта отырып, әрбір баланы жеке тұлға ретінде жетілдіру.

«Сын тұрғысынан ойлау» технологиясының әдістерін тиімді пайдаланған кезде жеткен жетістіктерім.

1. Тақырыптың ең негізгі түйінін табуға дағдыланды.

2. Білім алушылар өз бетінше ізденуге үйренеді.

3. Сұрақ қойып, сұрақтарға дауап беруге машықтанады.

4. Тақырыпқа деген жан-жақты түсінігін аңғара отырып, ынтасын одан әрі дамытуға мүмкіндік жасалады.

5. Ой идеясының ішкі астарына үңілуге, өзекті мәселеге терең барлауға бағыт береді.

6. Ақпаратты саралауға, жүйелі жүргізуге үйренеді.

7. Оқушылардың шығармашылық белсенділігі мен сын тұрғысынан ойлау әрекеттері бағаланады.

8. Сын тұрғысынан ойлай отырып, өзіндік белсенділіктің болуы да білімге құлшынысты, жаңалықты ашуға, ізденуге, қиындыққа төзуге үйретеді.

Әдебиеттер

1. Әбеуова И. Сын тұрғысынан ойлау мен дамытпалы оқыту. – Ал-

маты, 2006

2. Әбілқасымова А.Е. Студенттердің ізденімпаздығын қалыптастыру. - Алматы, 2004.
3. Кабдикова Ж.У. Орта мектепте білім алуды технологияландыру. – Алматы, 2011
4. Сапарғалиев С. Биология сабағының тиімділігін арттырудағы оқушылардың өз бетімен істейтін жұмысының маңызы. - Өскемен, 1999.
5. Абдурахитова О. Оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру // Қазақстан мектебі. № 11-12. 2005 ж. - 29-30 бет.
6. Есипов Б.П. Самостоятельные работы учащихся на уроке. - М, 1961.

ЖОБАЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ БОЙЫНША БІЛІМ АЛУШЫЛАРМЕН ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ТИІМДІЛІГІ

Сапарғалиева Г.С.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Естігенімді – ұмытамын, көргенімді – есте
сақтаймын, өз істегенімді – меңгеремін.

Конфуций

Тақырыптың өзектілігі. Қазіргі жаңа формация мектебінде жұмыс істеп жүрген педагогтардың алдында тұрған негізгі проблемалар бар. Олардың қатарына:

1. Баланы оқи білуге үйрету;
2. Баланы ойлауға үйрету;
3. Баланың өзін-өзі тұлға ретінде дамуына жағдай жасау.

Осыған сай мектеп білімі түбегейлі жаңартылып, мұғалімнің қызметінің мақсаттары кеңейіп, үлкен өзгерістер болып жатыр. Білім мазмұны да оқушылардан өз бетінше білім алуға, оны практикада қолдана білу қажеттілігін тәрбиелеуге бағытталған, яғни оқушыларды зерттеу мен жоба жасауға мақсатты әрі жүйелі түрде бағыттау керек.

Оқудың қажеті неде? Оқу – көп білу үшін қажет.

Ал көп білудің қажеті неде? Оқу – алдағы үлкен өмірде өз орныңды дұрыс таба білу үшін керек екен. Яғни оқу барысында оқушыны өз бетімен ізденді отырып, өзіне деген сенімділік күшін тудырып, өз ойын анық жеткізе біліп, дұрыс шешім қабылдауға, яғни жеке тұлға болып қалыптасуына бейімдеу қажет.

Дәстүрлі сабақ беру жүйесінде оқушыны тұлға ретінде қалыптас-

тыру мүмкін емес. 21 - ғасырда әлемдік білім беру жүйесінің дамуындағы негізгі басымдықтарының бірі – мектеп білімін жаңарту. Ол оқушылардың неғұрлым өз бетінше білім алып, оны іс жүзінде қолдана білу қажеттілігін тәрбиелеуге бағытталған.

Жобалау - бағдарлау технологиясы - білімнің тиімділігі мен сапасын оқыту үрдісінде тиімді ұйымдастырумен бірге ақпараттық, зерттеулік, шығармашылық, тәжірибе - бағдарлық жобаларды сапалы түрде жасап, ақпараттық көздерді кеңінен қолдана білуден тұрады. Жалпы әлемдік педагогикада осы технология ешкімге жаңалық емес, барлық елде, әртүрлі салаларда жобалау технологиясын қолдану кең тараған.

Жобалау технологиясының негізін салушы американдық философ - педагог Джорж Дьюи. Жобалау технологиясы 19 ғасырдың 2 - ші жартысында АҚШ ауылшаруашылығы мектептерінде пайда болған. Дж. Дьюидің ілімін жалғастырушы – Колумбия университетінің жанындағы мұғалімдер колледжінің профессоры Уильям Херд Килпатриктің ойынша, балаларды өз жұмысының жемісін көруге ынталандыру арқылы үлкен өмірге дайындау – бұл технологияның негізі. «Өзіне көйлек тігіп киген бойжеткенді мысалға алайық. Егер ол кейін өзі киетін көйлегі үшін жанын аямай, ерінбей, аса қызығушылықпен көйлек үлгісін өзі ойлап тауып, өз бетімен өлшеп, пішіп, тігіп кесе - бұл мысал жобалау технологиясының нағыз типтік үлгісі», - деген екен Хилпатрик.

20-шы ғасырдың басында жобалау технологиясы Ресей педагогтарының назарын өзіне аудара бастайды. Бұлай болуына бірқатар себептер әсерін тигізді:

- жоба жұмысымен жұмысты ұйымдастыра білетін мұғалімдердің болмауы;
- жоба жұмысының әдістемесінің жасалмауы;
- жеке баға мен сынақты ұжымдық сынаққа көшіру салдарынан жеке оқушы білімінің төмендеуі т.б. себептер.

Әрине, уақыт өткен сайын бұл технология да бірқатар өзгерістерге ұшырап отырды. Еркін тәрбиелеу ойынан туындаған жобалау әдістемесі біртіндеп «тәртіпке бағынып», білім беру әдістемесі құрамына табыспен еніп отыр. Бірақ оның негізі, түпкі мақсаты қай кезде болса да қала бермек – оқушыны білім алуға және сол білімін мектеп қабырғасынан шыққанда нақты проблемаларды шеше білуде қолдануға үйрету. Қазақ педагогикасының атасы Ыбырай Алтынсариннің:

«Кел, балалар, оқылық,

Оқығанды көңілге

Ықыласпен тоқылық», - деген өлең жолдарында осы технология-

ның негізгі ұстанымдары жатыр. Өйткені, бұл технологиялық оқудағы мұғалім мен оқушының іс - әрекеттері түбегейлі өзгереді. Салыстырып көрелік:

Оқушының іс - әрекеті	Мұғалімнің іс-әрекеті:
Оқушы - оқыту субъектісі	Жеке тұлғаға қарай бағытталған ұсынушы, нақты мақсат қоюшы
Мақсатқа дербес өз іс-әрекетімен жетуші белсенді субъект	Бағыт-бағдар беруші, кеңесші
Өзін-өзі және бір-бірін оқытушы	Оқушының жетістігін құптаушы
Өнерпаз, жасампаз еңбектің иесі	Ынталандырушы, мақсат қоюшы
Өз ізденісімен табысқа жетуші шығармашылық тұлға	Мақсаттарға жетелеуші

Жобалау - бағдарлау технологиясының негізінде оқыту моделі - бұл оқушы тұлғасына бағытталған, жоспарланған оқытудың түрі. Әрине бұл модель оқушы тұлғасының болашағына, өмірден алған тәжірибесі мен мәселелердің сабақтастығына бағытталған. Сондықтан болар осы технологияның «Барлығы өмірден және барлығы өмірге» деген ұраны интерактивтік, ақпараттық - коммуникативтік технологияларды қолдану арқылы жобалау әдісімен таным үрдісінде зерттеулер жүргізіп, қоршаған ортаны зертхана ретінде қолданып, қорытынды шығаруға жетелейтін технология.

Мақсаты:

- Оқушыларды өздігінен іздену - зерттеу тәжірибесіне жұмылдыру үшін қажетті жағдайларды жасау
- Білім үрдісінің барлық қатысушыларын: оқушылар мен ата-аналарды, мұғалімдерді, әкімшілікті біріктіру.

Жобалаудың түрлі салалардағы инструменталдық жүйесі ретінде әрекет алынады. Жобалау әрекетінің педагогикалық мәніне жобалауға негіз болатын таным мен қалыптасқан ортаны жанартаудың ерекше тәсіліндегі идеялары алынады.

Жобалау әдісінің мәні – белгілі бір білім жиынтығына ие болуды болжайтын және жобалау іс-әрекеті арқылы шешімін табуды алдын - ала ескеретін мәселелерге деген оқушылардың қызығушылығын ынталандыру, алған білімдерін тәжірибе жүзінде қолдана білу икемділігін, рефлкторлық ойлауды (сыни тұрғыдан ойлауды) дамыту. Мәселе ойдың мақсатын белгілейді, ал мақсат ойлаудың үрдісін бақылайды. Рефлкторлы ойлау мәні – фактілерді әрдайым іздеу, олардың талдауы, олардың анықтығы туралы ойлану, жананы тану үшін, күмәннан шығу жолдарын табу үшін, фактілерді логикалық тұрғызу, дәлелденген пікірлерге негізделген сенімділікті қалыптастыру.

Жобалау әдісін қолдану қиыншылықтары мен шекаралары:

Жобалау әдісі оқу үрдісінде шешімі үшін әр түрлі салалардан білімнің шоғырлануын, және де зерттеу әдістерін қолдануды қажет ететін қандай да бір зерттеушілік, шығармашылық тапсырмалар пайда болған жағдайда қолданылады (мысалы, әлемнің әр түрлі аймақтарындағы демографиялық мәселелерді зерттеу; белгілі бір тақырыпты: қоршаған ортаға қышқылдық жаңбырлардың әсері мәселесі, әртүрлі аймақтарда өндірістің әртүрлі салаларының орналасу мәселесі, т.б. ашатын бір мәселеге мемлекеттің әртүрлі аймақтарынан, жер шарының басқа мемлекеттерінен репортаждар сериясын құру). Жобалар әдісінің кең таралуын тежейтін басты мәселе – жобалық тапсырмаларды білім стандарттарының талаптарымен үйлестіру қиындығы болып табылады. Жобалық тапсырмаларды оқушылар орындағанда стандартты білімін, икемін, дағдысын (нақтырақ айтқанда – олардың қажеттілігі туындайтындай) қолданатындай етіп құру тәжір.

Жобалау әдісі бойынша оқытудың сипаттамалары:

1. Өзектілік. Оқушылардың дамуын қамтамасыздандыру үшін өзектілік жинақтық жобаларға олардың белсенді түрде қатысуларына негізделеді;

2. Тапсырмалар мен талаптар оқушыларды күрделі міндеттерді орындауға ынталандырады;

3. Оқытудың қызықтыру сипаты. Білім беру барысында оқушылардың «оқимын» деген ішкі қалауы, маңызды жұмыс жасау қабілеті және жасалған жұмыстардың бағалануы;

4. Оқытудың пәнаралық сипаты. Оқушылар өз жобаларында әртүрлі пәндермен өзара байланысқан тапсырмаларды орындауы;

5. Шындығы мен растығы;

6. Өзара жұмыс жасауға ынталығы;

7. Позитивтік ынта.

Оқыту, зерттеу үрдісінде мұғалім мен оқушының рөлі неде?

Мұғалім:

- мақсат, міндет қояды

- оқушымен бірлесіп, мәселе қалыптастырады

- идеялар ұсынады

- берілген шаблон бойынша жобаны суреттейді

- кеңес беруші, сарапшы, менеджер рөлін атқарады, оқушылардың іс-әрекет жетістіктерін және шығарған қорытындыларын бағалайды, әртүрлі сайыстарға жобаларды ұсынады

Технологиядағы жобаның түрлері:

- Ғылыми жоба;

- Шығармашылық жоба;

- Ойын түріндегі жоба;
- Ақпараттық жоба және т.б. түрлері бар.

Егер оқушы жобасы тақырыбын дұрыс тандай отырып, жоспарлай білсе, оны дұрыс орындай алса - ол болашаққа дұрыс бейімделген тұлға болып қалыптасады. Әр түрлі жағдаяттарда дұрыс шешім қабылдай отырып, әр түрлі адамдармен тіл табыса отырып, әр ортада дұрыс бағыт – бағдар бере алады. Сонымен, жобаның тиімділігі – көзбен көріп, құлақпен естіп, есте сақтай отырып, оқушыны ізденіске, іскерлік пен танымдық ынтаға, шығармашылық қабілетті жетілдіру арқылы түрлі мәселелерді шеше білуге, тапқырлыққа, жаңа ғылыми ізденіске жетелеуде. Жобалау технологиясының негізінде – оқушылардың жұппен немесе топпен бірігіп дайындайтын шығармашылық жұмыстар жатыр. Оқушылардың жоба жұмыстарын ұйымдастыру үшін жоғарыда айтылғандай, оны жоспарлай білу қажет.

Біз Өскемен қаласы бойынша «Дарын» мектебінің басшылығымен Өскемен қаласында өткізілген «Зерде» оқушылардың 2010 - 2011 оқу жылындағы «Қазақстан тәуелсіздігіне 20 жыл» шеңберінде жазылған ғылыми – зерттеу бағытындағы шығармашылық жоба жұмыстарына шолу жасадық. Жоба тақырыптары оқу жылы басында таңдалынып, жыл соңында қорғалды.

Жобалау әдісін қолданудағы негізгі мақсат – білім алушылардың қызығушылық ынтасын дамыту, өз бетімен жұмыстарын жүргізу арқылы білімдерін жетілдіру, ақпараттық бағдарлау біліктілігін қалыптастыру және сыни тұрғыдан ойлау қабілетін арттыру арқылы оқушыны болашақта әр түрлі жағдаяттарда, әр түрлі қоғамдық ортада өзін - өзі көрсете білуге бейімдеу.

Сонымен, білім алушыларға дайын өнімді қабылдайтын ғана емес, өз бетімен ізденетін, дербес іс-әрекет жасай алатын тұлға ретінде қарау – жобалау әдісінің негізі. Нақты тақырып төңірегінде оқушының алдына әр кезеңде мақсат қоя біліп, сол мақсатқа қол жеткізудегі іс-әрекеті, яғни сиқыршының көжекті цилиндрдің астына салу үшін ұзақ мерзім көлемінде атқарған еңбегі тәріздес. Конфуцийдің «Естігенімді - ұмытамын, көргенімді есте сақтаймын, өзім істегенімді меңгеремін» - дегені – бұл технологияның негізгі ұстанымы.

Сөз соңында айтарым, егер мұғалімдер оқушыларға дұрыс бағыт, рухани азық беріп, іздену - зерттеу жұмыстарымен шығармашылыққа жетелесе, жақсы оқытса, оқушылар да жан-жақты, білімді дара тұлға болып қалыптасады. Тек осылай ғана әрбір технологияның тиімділігі анықталады.

Әдебиеттер

1. Бахишева С.М. Педагогикалық жобалау: теориясы мен технологиясы. - А., 2011
2. Бітібаева Қ. Оқушыларды ғылыми-зерттеу жұмысына баулу. – Семей, 2007.
3. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / под ред. Е.С. Полат. – М., 2002.
4. Пахомова Н.Ю. Проектное обучение – что это? // Методист, 2003, № 5.
5. Үрпекпаев А. Ақпараттандыру технологиясын білім беруде қолдану // Информатика, 2007.
6. Технологии в педагогике: современные подходы и интерпретации // «Әдіскер. Методист» журналы, 2010, № 2.
7. Ғылыми-практикалық журнал «Завуч» № 1-6, 2010 ж.

ИССЛЕДОВАНИЕ УЧЕБНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ КАСУ 1 И 3 КУРСОВ

Умирзахова М.М., Кузин А.Н.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Переход от старшего школьного возраста к студенческому сопровождается противоречиями и ломкой привычных жизненных представлений. Необходимо учитывать, что отличия в мотивации могут наблюдаться у студентов различных курсов, факультетов и специальностей.

В первую очередь, наш интерес определяется тем, что формирование мотивации и ценностных ориентаций является неотъемлемой частью развития личности человека. В переходные, кризисные периоды развития возникают новые мотивы, новые ценностные ориентации, новые потребности и интересы, а на их основе перестраиваются и качества личности, характерные для предшествующего периода. Таким образом, мотивы, присущие данному возрасту выступают в качестве личностно-образующей системы и связаны с развитием самосознания, осознания положения собственного “Я” в системе общественных отношений. Как ценностные ориентации, так и мотивы относятся к важнейшим компонентам структуры личности, по степени сформированности которых можно судить об уровне сформированности личности.

Считаем, что проблема профессиональной мотивации в настоя-

щее время приобретает особое значение. Именно в ней специфическим образом высвечиваются основные моменты взаимодействия индивида и общества, в котором образовательный процесс приобретает приоритетное значение.

Изучение структуры профессионально-ориентированной мотивации студентов, знание мотивов, побуждающих к работе, позволит психологически обоснованно решать задачи повышения эффективности педагогической деятельности: правильно осуществлять отбор, обучение, расстановку кадров, планировать профессиональную карьеру.

Студенческий возраст представляет особый период жизни человека. Заслуга самой постановки проблемы студенчества как особой социально-психологической и возрастной категории принадлежит психологической школе Б.Г. Ананьева. В исследованиях Б.Г. Ананьева, Н.В. Кузьминой, Ю.Н. Кулюткина, А.А. Реана, Е.И. Степановой, а также в работах П.А. Просецкого, Е.М. Никиреева, В.А. Сластенина, В.А. Якунина и других накоплен большой эмпирический материал наблюдений, приводятся результаты экспериментов и теоретических обобщений по этой проблеме. Одними из важнейших компонентов педагогической деятельности является мотивационный комплекс личности: мотивация учебной и профессиональной деятельности, мотивация успеха и боязнь неудачи, факторы привлекательности профессии для студентов, обучающихся в педагогическом вузе. Правильное выявление профессиональных мотивов, интересов и склонностей является важным прогностическим фактором удовлетворённости профессией в будущем. Отношение к будущей профессии, мотивы её выбора являются чрезвычайно важными факторами, обуславливающими успешность профессионального обучения.

Проблема мотивации и мотивов поведения и деятельности – одна из стержневых в психологии. Не удивительно, что эта проблема с давних пор занимает умы учёных, ей посвящено не поддающееся учёту количество публикаций и среди них – монографии российских авторов: В.Г. Асеева, И.А. Васильева и М.Ш. Магомед-Эминова, В.К. Вилюнаса, И.А. Джидарьяна, Б.И. Додонова, В.А. Иванникова, Е.П. Ильина, Д.А. Кикнадзе, Л.П. Кичатинова, В.И. Ковалёва, А.Н. Леонтьева, В.С. Магуна, В.С. Мерлина, С.Г. Москвичёва, Л.И. Петражицкого, П.В. Симонова, А.А. Файзуллаева, Ш.Н. Чхартишвили, П.М. Якобсона; а также зарубежных авторов: Х. Хекхаузена, Д.В. Аткинсона, Д.Халла, А.Г. Маслоу.

В настоящее время в науке не выработан единый подход к проблеме мотивации поведения человека, не устоялась терминология, не

сформулированы чётко основные понятия. Особенно малоизученной оказалась структура профессиональной мотивации у студентов в процессе подготовки специалиста в вузе.

В качестве инструмента исследования взята «Методика определения мотивации учения студентов» Каташев В.Г.

Мы полагаем, что проведенное исследование будет способствовать саморазвитию студента, овладению учебным материалом, развитию учебно-познавательных мотивов сравнительно высокого уровня, что в свою очередь может привести к формированию других социальных мотивов. Иными словами, появляется реальная возможность собрать воедино то небольшое количество диагностических приемов, позволяющих определить характер учебной мотивации совместной деятельности.

Полученные в работе данные можно использовать в профилактической, консультационной и психокоррекционной работе психологической службы высшего педагогического образования, профессиональной ориентации и профотбора будущих специалистов. Результаты исследования могут быть учтены в планировании учебного процесса; выявленные особенности мотивации в педагогической деятельности студентов позволяют осуществить дифференцированный подход в процессе подготовки к предстоящей профессиональной деятельности. Результаты исследования могут быть использованы в профконсультационной работе.

В проведенном исследовании принимали участие студенты 1 и 3 курсов факультета бизнеса, права и педагогики Казахстанско - Американского Свободного Университета. Выборка составила 30 студентов. Обоснованием данной выборки является то, что данным исследованием хотелось определить уровни мотивации студентов именно КАСУ, во-первых, звучали нотки интереса от студентов к данному исследованию, они сами хотели знать конечные результаты. И, во-вторых так как сам исследователь студент данного вуза и было проще собирать данные и вступать в контакт с испытуемыми. Исследование проводилось в конце второго семестра (апрель 2017 года) в корпусе вуза, в это время 3 курс уже хорошо знает, в чём заключается его будущая профессия, уже сравнивает все “плюсы” и “минусы” своего выбора, а 1 курс уже более-менее окунулся в студенческую жизнь и у них начинается формироваться картина будущей профессии.

Целью нашего исследования было исследование и сравнение учебно-профессиональной мотивации студентов 1 и 3 курсов.

Первым этапом была дружеская беседа с курсами по теме исследования, где не в принуждённой обстановке они рассказывали плюсы

и минусы будущей профессии, интересно ли им обучаться в вузе и пошли бы они работать в дальнейшем по специальности.

Вторым этапом исследования был сбор информации (тестирование), используя выбранную нами методику.

По результатам исследования мотивации учения студентов (методика определения мотивации учения студентов» (Каташев В.Г.)) можно сказать о том, что для студентов первого курса (40%) характерен средний уровень мотивации учения в вузе, а так студентам 3 курса характерен больше низкий уровень мотивации (46,7%).

Просчитав среднее арифметическое, мы получили общий, групповой уровень мотивации каждого курса. Как видно из таблицы, у 1 курса “нормальный” уровень мотивации профессионального обучения равен 40,8 балла, а 3 курса равен 36,8.

На основе полученных результатов мы провели сравнительный анализ «нормальной» учебной мотивации 1 и 3 курсов, так как это более усредненные значения между средним и низкими уровнями мотивации характерными для каждого курса.

Применив Критерий Розенбаума (Простой непараметрический критерий), 1-ой гипотезой которого является, что уровень признака (в нашем случае мотивации) в выборке 1 (1 курс), не превышает уровень признака (мотивации) в выборке 2 (3 курс), а 2-ой гипотезой что, уровень признака превышает.

Для применения Q-критерия Розенбаума нужно произвести следующие операции.

Упорядочить значения отдельно в каждой выборке по степени возрастания признака; принять за первую выборку (n_1) ту, значения признака в которой предположительно выше, а за вторую (n_2) – ту, где значения признака предположительно ниже.

Определить максимальное значение признака во второй выборке и подсчитать количество значений признака в первой выборке, которые больше его (S_1).

Определить минимальное значение признака в первой выборке и подсчитать количество значений признака во второй выборке, которые меньше его (S_2). Мы определили значение $S_1=3$ и значение $S_2=3$. (см. табл. 1).

По формуле $Q_{\text{эмп.}} = S_1 + S_2$, мы определили эмпирическое значение $Q_{\text{эмп.}} = 6$. Значение Q критическое мы взяли из таблицы критических значений Q, равное для $p_{0,05}=6$. Так как $Q_{\text{эмп.}} = Q_{\text{крт}}=6$ (для $p_{0,05}$). Гипотеза Розенбаума H_1 принимается.

Таблица 1. Определение значений S1 и S2

n1	n2
48	
47	
47	
45	45
44	43
42	41
42	39
42	38
41	37
40	37
39	36
36	36
35	35
35	33
32	33
	31
	29
	29

Примечание

n1 кол-во значений выше, чем в выборке n2=S1
n2 кол-во значений ниже, чем в выборке n1=S2

Исходя из всего вышесказанного, можно предположить, что у 1 курса уровень мотивации выше, так как они ещё только окунаются в свою профессию и в учебный процесс, их мотивация подкреплена энтузиазмом и в меньшей степени омрачена сомнениями правильности сделанного выбора; чего нельзя сказать о 3-ем курсе, где доминируют сомнения правильности сделанного выбора, актуален ли их выбор вообще и смогут ли они в дальнейшем работать и развиваться в своей профессии, на обучение которой уже ушло 3 года.

В результате проведенного нами исследования было установлено, что нормальный уровень мотивации у 1 курса составляет 40,8, а у 3 курса 36,8 баллов, что говорит о том, что 1 курс больше мотивирован на учебно-профессиональное обучение, нежели 3 курс.

Просчитав средний общегрупповой балл по каждой шкале, нами

было установлено, что в целом 1 курс имеет лучшие показания уровня мотивации, нежели 3 курс.

Проводя периодический замер мотивации (1-2 раза в год), можно зарегистрировать динамику развития мотивации, как у отдельного студента, так и у коллектива. Такое шкалирование позволяет регистрировать не только уровень мотивации, но и внутриуровневую динамику развития. Возможна ситуация, когда одинаковое количество баллов набрано по разным шкалам, тогда преимущество отдается более высокому уровню мотивации. При этом необходимо помнить, что высокие уровни мотивации (3-4) значимы от 33 баллов и выше.

На этой основе можно предложить:

- процесс профессионального обучения студентов университета должен подкрепляться интенсивной, околопрофессиональной деятельностью на всех этапах обучения (исследовательские группы, профессиональные общества и т.д.);

- студентам с первым уровнем мотивации учения (в нашем случае, 3 курс) должно уделяться повышенное внимание со стороны академического руководства с целью создания условий повышения мотивации;

- вся воспитательная деятельность в университете, в том числе и досуговая, не должна строиться на коммерческой основе.

Литература

1. Ананьев Б.Г. К психофизиологии студенческого возраста // Современные психологические проблемы высшей школы. – Л., 1974. - Выпуск 2.
2. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирования личности. – М., 1976.
3. Асеев В.Г. Проблема мотивации и личности // Теоретические проблемы психологии личности. – М., 1974. - С.122.
4. Аткинсон Дж. В. Теория о развитии мотивации. – Н., 1996.
5. Бодалев А.А. Психология о личности. – М.: МГУ, 1988.
6. Божович Л.И. Изучение мотивации поведения детей и подростков / Под ред. Божович Л.И. и Благонядежной Л.В. – М., 1972.
7. Божович Л.И. Проблема развития мотивационной сферы ребенка // Изучение мотивации поведения детей и подростков. – М., 1972. - С. 41-42.

ЖИЗНЕННАЯ АКТИВНОСТЬ РЕБЕНКА В ПРОЦЕССЕ ВОСПИТАНИЯ

Букатова Н.А.

Колледж КАСУ, Усть-Каменогорск, Казахстан

Главным показателем развития человека является активное поступательное движение его души. С самого младенчества ребенок вовлечен в постоянную борьбу за свое развитие: эта борьба связана с неосознанно сформированной, но постоянно присутствующей целью - образом могущества, совершенства и превосходства. Эта целенаправленная борьба и активность отражают присущую человеку способность к мышлению и к воображению и доминируют над нашей специфической деятельностью в течение всей жизни. Доминируют они и над нашими мыслями, так как они тоже субъективны и рождаются в соответствии с целью и выработанным стилем жизни (1, с. 18).

Попытаемся взглянуть на ребенка с разных сторон. И как на биологическое существо, подчиняющееся жестким законам природы так же, как и все живые существа. И как на индивида, т.е. существо особое, созданное в одном экземпляре, неповторимое, со своей линией развития, заданной генетически. И как на маленького человека, живущего в совершенно определенном обществе и в конкретный период развития этого общества, т.е. подчиняющегося законам развития психики, как общему, так и связанным с тем окружением, в котором он растет. И как на индивидуальность: человека со своим, пусть даже маленьким, опытом, своими вкусами и пристрастиями, привязанностями, интересами, своим характером и темпераментом, который по своему видит, слышит и чувствует.

Только познав и поняв, как развивается, растет, мыслит и чувствует именно этот ребенок, мы сможем помочь ему найти свое место в этом сложном мире, развить все те прекрасные возможности, которые именно ему даны природой компенсировать то, чем природа, увы, его не одарила. А это значит - сделать так, чтобы его детство (пора, когда закладываются все наши будущие успехи и неудачи) было понастоящему счастливым.

Задумаемся: а зачем человеку детство, и почему оно у нас такое долгое? Этот вопрос поставил в свое время психолог А.Н. Леонтьев. И сам ответил на него: такое долгое детство у нас потому, что мы, в процессе длительной эволюции приобрели очень сложные, уникальные функции мозга, такие, как речь, речевое мышление, творчество, творческое, абстрактное мышление, воображение и т.д., и поэтому требуется длительное время, чтобы эти сложные функции мозга

сформировались.

Детство для человека - это уникальная пора развития всех психических функций, механизмов речи, речевого мышления, памяти, социальных эмоций, механизмов контроля произвольных движений, за которые ответственны высшие структуры мозга - его кора. За короткое время (до 7 лет) формируются у маленького ребенка разные типы мышления: наглядно-действенное, наглядно-образное, абстрактно-речевое, в основе которых лежат ассоциативные процессы, способность обобщать и строить систему обобщений. Ассоциативные процессы связаны с развитием функций самых сложных систем мозга - ассоциативных лобных и нижнетеменных областей, обеспечивающих общую стратегию функционального развития всего мозга.

По существу, за столь короткий период закладывается основа всех психических функций ребенка, основа его дальнейшей активной жизни. И в этом - неповторимость детства. Вся система дошкольного воспитания, весь педагогический процесс направлен на развитие психики, на формирование познавательных и эмоциональных процессов, составляющих основу гармонического развития личности.

Перед нами встает второй очень важный вопрос: что развивают педагог и семья? Ответ: все педагоги в дошкольном образовании и в школе, в семье развивают самый главный орган психики - мозг и все его многочисленные функции, регулирующие поведение ребенка, определяющие успешное обучение, творческое развитие личности (2, С. 4-6).

Выделяют три категории детей, которые наглядно проявляют развитие компенсирующих качеств. Это дети, рожденные со слабыми или несовершенными органами; дети, к которым относились сурово и без любви, и, наконец, слишком избалованные дети.

Эта классификация может служить примером трех основных ситуаций, в соответствии с которыми можно изучать развитие нормальных детей. Далеко не каждый ребенок рождается калекой, но вызывает удивление, что у многих детей проявляются в большей или меньшей степени психологические качества, наблюдаемые и у ребенка-калеки. Что касается категории избалованных детей и детей отвергнутых, практически все дети в той или иной степени подпадают в один из разрядов, а то и сразу в оба.

Все изложенные три ситуации вызывают чувство ущербности и неполноценности и как ответную реакцию - амбициозность, превышающую человеческие возможности. Чувство неполноценности и стремление к превосходству - это всегда две фазы одного и того же явления человеческой жизни и потому неразделимы. В патологиче-

ских ситуациях трудно определить, что более пагубно - преувеличенное чувство неполноценности или завышенное стремление к превосходству. Оба эти чувства идут в большей или меньшей степени рука об руку. В случае с детьми мы часто встречаем неординарные амбиции, вызванные преувеличенным чувством неполноценности; и они, отравляя душу, навсегда оставляют ребенка неудовлетворенным. Такое чувство неудовлетворенности не ведет к полезной деятельности. Она так и остается бесплодной, ибо вызвана несоразмерной амбицией, которая может обернуться чертой характера и стать манерой поведения. Она действует как вечный раздражитель и делает человека сверхчувствительным, заставляя его быть начеку для избежания обид и преследований.

Типы подобного характера, а летопись индивидуальной психологии полна таких примеров, превращаются в людей, чьи способности бездействуют, людей, которые становятся, как мы говорим, «нервными или эксцентричными». Если они зайдут слишком далеко, то могут оказаться в мире безответственности и криминала, потому что думают только о себе. Их моральный и психологический эгоизм становится абсолютным. Некоторые из них избегают объективной реальности, создавая для себя свой собственный мир. Мечтая и лелея фантазии словно единственную реальность, они достигают наконец психологической умиротворенности. Они примеряют реалии жизни и разум, выстраивая в воображении свой мир.

При старых методах воспитания и старых способах оценки поведения обычно анализировали симптом, а не скрытую ситуацию. Такому ребенку обычно говорили: «Не облакачивайся постоянно на что-нибудь». В действительности дело не в том, что ребенок прислоняется к чему-то, а в том, что он постоянно ощущает необходимость в поддержке. Можно постараться убедить ребенка путем порицания или поощрения бросить привычку проявления своей слабости, но его неотвязная потребность в поддержке тем самым не уменьшится. Только хорошему воспитателю доступно обнаружение признаков этой скрытой болезни и искоренение ее путем душевного отношения и понимания.

Опираясь на единственный признак, часто можно сделать заключение о наличии многих качеств характера. В случае с ребенком, переживающим острую необходимость в опоре, мы сразу усматриваем такие качества, как тревога и зависимость. Сравнивая его с похожими людьми, диагноз которых хорошо известен нам, мы можем воссоздать подобную личность; после чего увидим, что нам приходится иметь дело с избалованным ребенком.

Теперь обратимся к характерным чертам другого типа детей, которых воспитывали без любви. Характерные признаки этой категории в наиболее развитой форме можно увидеть при изучении биографий всех злодеев человечества. Судьбы этих людей объединяет одно: с ними в детстве плохо обращались. В силу этого в них развились жестокость, зависть и ненависть. Они не выносят, когда кто-то рядом счастлив. Завистники встречаются не только среди отъявленных злодеев, но и среди условно нормальных людей. Это индивидуумы, имеющие на попечении детей и убежденные в том, что тем не следует быть счастливее их самих в детстве. Можно наблюдать, что такой взгляд присущ как родителям по отношению к своим детям, так и воспитателям по отношению к чужим детям, находящимся под их опекой.

Воспитание – целенаправленный процесс. Главные его задачи – формирование и развитие ребенка как личности, обладающей теми полезными качествами, которые необходимы для жизни в обществе. Цели воспитания не устанавливаются раз и навсегда и не являются постоянными в любом обществе. Изменения в развитии общества задают новые цели воспитания в виде требований, предъявляемых к личности человека. Но существуют и такие личностные качества, которые остаются востребованными в любом обществе, став непреходящими общечеловеческими ценностями. Это порядочность, гуманность, духовность (приоритет высоких нравственных идеалов над сиюминутными потребностями и влечениями, постоянное стремление к нравственному самосовершенствованию), свобода (стремление к внутренней и внешней независимости), ответственность (готовность брать на себя обязательства). Общая цель современного воспитания состоит в том, чтобы сделать детей высоконравственными, духовно богатыми, внутренне свободными и ответственными личностями. Воспитание становится эффективным, когда педагог специально выделяет его цель, к которой стремится. Наибольшая эффективность достигается в том случае, когда цель воспитания известна и понятна воспитаннику, и он соглашается с ней, принимает ее.

Процесс воспитания является многофакторным. При его осуществлении приходится учитывать и использовать огромное количество объективных и субъективных факторов. Личность подвергается воздействию множества разнонаправленных влияний и накапливает не только положительный, но и отрицательный опыт, требующий корректировки. Многофакторность объясняет эффект неоднозначности результатов воспитания. Очень часто получается, что в одних и тех же условиях результаты воспитательных воздействий могут сильно различаться. Это зависит, в первую очередь, от того, какой опыт к дан-

ному моменту был накоплен личностью воспитанника, какие особенности характера, установки, ценности уже были в нем заложены. Например, такая черта характера, как тревожность, формирующаяся уже в дошкольном детстве, оказывает сильное влияние на то, как ребенок будет воспринимать критику со стороны педагога и его указания на свои ошибки. На кого-то резкие слова и интонации окажут стимулирующее воздействие, побудят к дальнейшему самосовершенствованию, а для более тревожного и ранимого ребенка станут унижительными и не вызовут с его стороны ничего, кроме желания впредь избегать общения с этим педагогом.

Из одного этого примера видно, что огромную роль в воспитании играет личность педагога: его педагогические умения, черты характера, личностные качества, ценностные ориентиры. Воспитание, как и педагогическая деятельность в целом, является искусством.

Ранний возраст является наиболее ответственным периодом жизни человека, когда формируются наиболее фундаментальные способности, определяющие дальнейшее развитие человека. В этот период складываются такие ключевые качества как познавательная активность, доверие к миру, уверенность в себе, доброжелательное отношение к людям, творческие возможности, общая жизненная активность и многое другое. Однако эти качества и способности не возникают автоматически, как результат физиологического созревания. Их становление требует адекватных воздействий со стороны взрослых, определенных форм общения и совместной деятельности с ребёнком. Истоки многих проблем, с которыми сталкиваются родители и педагоги (сниженная познавательная активность, нарушения в общении, замкнутость и повышенная застенчивость, или напротив, агрессивность и гиперактивность детей и пр.) лежат именно в раннем детстве. Коррекция и компенсация этих деформаций в дошкольном и школьном возрасте представляет существенные трудности и требует значительно больших усилий и затрат, чем их предотвращение. Ни один человек не рождается готовым членом общества. Но с самого начала своей жизни человек включен в социальные взаимодействия, где свойства личности зависят от социальной ситуации, ее образа жизни, деятельности и общения. Первый опыт социального общения человек приобретает еще до того как научится говорить. В процессе социального взаимодействия человек приобретает определенный социальный опыт, который, будучи субъективно усвоенным, становится неотъемлемой частью личности.

Литература

1. Адлер А. Воспитание детей. Взаимодействие полов. - Ростов н/Д., 1998.
2. Еремеева В.Д., Хризман Т.П. Мальчики и девочки – два разных мира. - М., 1998.
3. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М., 2005.
4. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии. – М., 2006.

ЖЕКЕ ТҰЛҒАЛЫҚ ҚАСИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ

Мухаметкалиева М.К.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Жаңа қоғамның тізгінін берік ұстайтын еркін елдің ертеңгі ке-
меңгерлігін оқыту, тәрбиелеу бесіктен, баланың нәрестелік шағынан
басталып, ұдайы үздіксіз даму барысында ғана қалыптасатыны бел-
гілі. Бұл білім берілу жүйесінің барлық буындарына үлкен міндеттеме
жүктейді. Ол міндеттер Қазақстан Республикасының « Білім туралы
заңы» мен басқада мемлекеттік құжаттарда нақты көрсетілген.

Мұғалімнің негізгі ұстанған мақсаты білімнің жаңа үлгісін жасап,
белгілі бір көлемдегі білім мен білік дағдыларын меңгерту, оқу мен
тәрбие үрдісін ұйымдастырудың сан түрлі жаңа әдіс тәсілдерін
ізвестіру, жаңа технологияларды сабаққа тиімді пайдалана білуі.

Бұған елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаевтың Қазақстан халқына
жолдауында айтылған «XXI ғасырда білімін дамыта алмаған елдің
тығырыққа тірелетіні анық» деген пікір нақта дәлел. Бүгінгі білім беру
ісінің мақсаты тек білім, білік дағдыларын меңгеру ғана емес, өзін-өзі
дамытуға ұмтылатын, ақылды, ой-өрісі кең, ақпарат көздерін өз бе-
тімен қолдана алатын, қабілетті де талантты, абзал адам тәрбиелеу.

Қазіргі қоғам сапалы білімді қажет етеді. Сондықтан да қазіргі
таңда мұғалімнің рөлі зор. Ол өз оқушыларына үнемі үлгі болып,
оларды үнемі алға ұмтылуға жетелеп, шабыттандырып, демеп отыруы
тиіс. Үнемі дамып, өзгеріп отыратын баланың ішкі болмысы мен таби-
ғатын қалыптастыруда мұғалімнің ықпалы ерекше. Мектепке жаңа
келген балаға өзінің сыныптас достарынан гөрі мұғалімнің әр сөзі
өтімді, әрбір әрекеті мәнді. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімі әр-
кез өзінің жауапкершілігін шын сезініп, өзіне-өзі есеп бере отырып
жұмыс жүргізуі қажет, сонда ғана оның оқыту ісі өзі ойлағандай жүйе-
мен дамиды.

Оқушыларға қандайда бір тиянақты білім беріп, оны қажеттілігіне жарату үшін берілетін ұғымдардың арасында жүйелі түрде логикалық байланыс болуы шарт. Егер жеке ұғымдардың арасында байланыс үзіліп дара қалатын болса немесе жаңа тұжырымдарды мұғалім күшпен таңып берсе, оны оқушы жете түсіне алмайды. Сондықтан балаларға берілетін жаңа білімдер мен дағдыларды қалыптастыруда логикалық байланыс ерекше ескерілуі тиіс.

Жақсылыққа бастайтын жарқын жұлдыз – оқу. «Надан жұрттың күні қараң, келешегі тұман», - деп Міржақып Дулатов айтқандай, егеменді еліміздің тірегі - білімді ұрпақ. Қазіргі оқытушылардың алдында тұрған басты міндеті оқушылардың білімін, дағдыларын қалыптастыру.

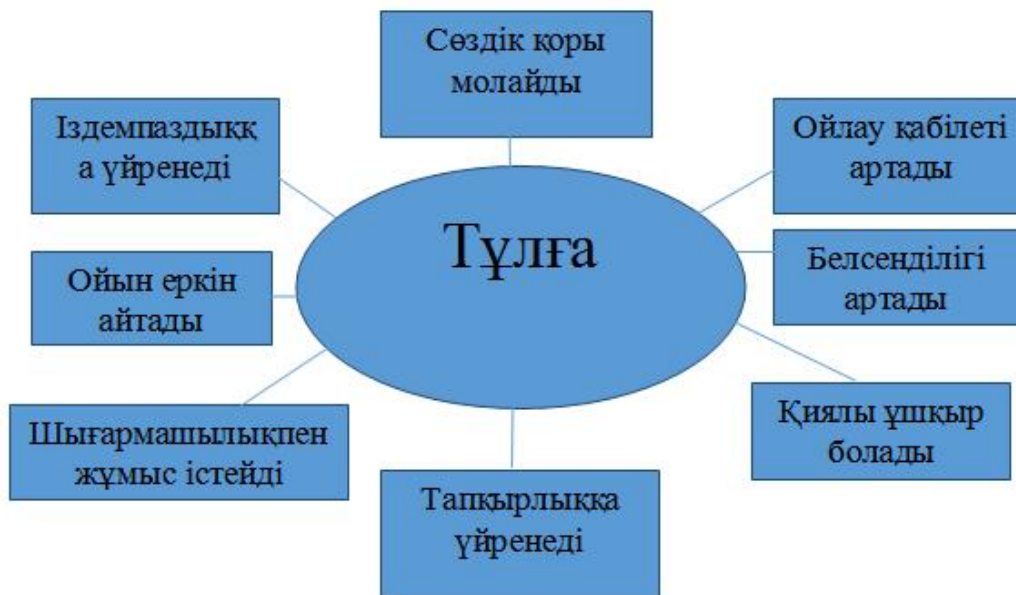
Оқушы қабілеті дегеніміз

а) оның педагогикалық ықпал аясында білім алу әрекеті;

ә) жеке тұлғаны дамыта оқыту әдістері;

б) оның шығармашылық қабілетінің дамуына әсер етуі.

«Қазақстан – 2030» атты еліміздің стратегиялық бағдарламасында ең негізгілердің бірі жоғары зерделі жастарды жан-жақтылыққа тәрбиелеу, олардың әлеуметтік деңгейінің көтерілуіне үлес қосу екендігі текке айтылмаған.

Оқу-тәрбие деңгейін көтерудің өзекті мәселесі оқушының рухани жан дүниесін бүкіл әлемдік біліммен сусындатып, өз халқының ғасырлар бойы жинақталған мұраларымен байытып, ұлттық дәстүрлердің озық өнегелерін бойына сіңіріп, жеке тұлғалық қасиетін қалыптастыру болып табылады. Оқушының сабақ үстінде мұғаліммен бірдей су-

бъект ретінде танып, дара тұлға ретінде қабылдау оқу-тәрбие ісіне енетін ең негізгі өзгеріс болып табылады. Оқушылар бойында жалпы азаматтық қалыптар мен ізгілік (қайырымдылық, өзара түсінушілік, кішіпейілдік, адалдық және т.б.) жасампаз қасиеттерді сіңіріп, олардың өзара қарым-қатынас мәдениеті мен зерделік - танымдық қасиеттерін дамытуға ерекше мән беруіміз керек. Жалпы азаматқа тән ізгілік қасиеттер өз әке-шешесінен, ауылынан, отан сүйгіштігінен, ұлттық өнер мен мәдениеттен, ана тіліне деген сүйіспеншілігінен туындайды.

Оқушы мектепке білім алуға келіп, сабақ барысында олар еңбек етуде, қайырымдылыққа, адалдыққа тәрбиеленеді. Сонымен бірге оқушының санасында бұрыннан қалыптасқан өз түсініктері бар, ал ол сабақтағы тәрбиелік міндетпен қайшы болады. Сондықтан сабақ мазмұнындағы тәрбие міндеттерін жүзеге асыру үшін оқушының өзін-өзі тәрбиелеу түрткісін қалыптастыру көзделеді. Тағы бір ескертетін жай оқушыны сабақ үдерісінде бойында артықшылығы мен кемшілігі бар тұлға ретінде қабылдау қажет. Жас ұрпақтың жеке тұлғалық бейнесінің қалыптасуы өз халқының және жалпы азаматтық мәдениетті меңгеруімен сипатталады. Жеке тұлғаны тәрбиелеу әлемдік мәдени мұраны іс-әрекет арқылы қабылдау болып саналады.

Жеке тұлғаның жан-жақты жетілуін қамтамасыз ету үшін төмендегідей міндеттер орындалуы қажет: жеке тұлғаның ақыл-ой мәдениетін дамыту; жеке тұлғаның адамгершілік құндылығын қалыптастыру; жеке тұлғаның саяси және құқықтық мәдениетін тәрбиелеу; оқушының эстетикалық мәдениетін тәрбиелеу; жеке тұлғаның дене мәдениетін тәрбиелеу; экологиялық мәдениеттің тәрбиесі; экономикалық мәдениет. Сабақ барысында тәрбиенің осы міндеттерін әр сабақта анықтап, соған сәйкес оқу материалдарын тиімді пайдалана білуі керек.

Оқушының көңіл күйіне, сезіміне, ақыл ойына оқу материалдары неғұрлым әсер етсе, ол сезімін, түсінігін, ақыл-ойын жеке бас тәжірибесімен ұштастырып, пікірін білдіре алады. Бұл жағдайда оқушы өзінің оқудағы кемшіліктері мен жетістіктерін ойлаудан гөрі жеке тұлғалық ерекшеліктерімен көзге түссе тәрбие мақсатының нәтижелі болғаны. Оқушы өз ойын еркін жеткізе алса міндетіміз орындалғаны.

Ұстаз бен оқушы арасындағы еркін пікірлесу, түсіну оқушының жеке тұлғалық сипатының қалыптаса басталғанының көрінісі. Ұстаз бен оқушыны бірдей субъект ретінде қарастырып, оқушының жеке басына ізгілік қатынас жасауға, оның құқығы мен еркін құрметтеуге баса назар аударуы қажет. Сонымен қатар оқушының жас ерекшелігі мен мүмкіндігіне лайықты тәрбиелік талап қоя білуді және оның құқығы мен еркін құрметтеуге баса назар аударуы да қажет етеді. Оқу-

шының пікіріне құрметпен қарауды әрқашан есте ұстаған абзал. Осыған орай жеке тұлғалық қасиеттерді қалыптастырудағы тәрбиелік міндеттерді анықтау арқылы оқушының саналы меңгеруіне мүмкіндік туғызған жөн. Мұғалім оқушы бойына қалыптастырылған рухани адамгершілік қасиеттерді оқушы еркімен, қызығушылығымен үйлестіріп, ешқандай үстемдіксіз игеруі керек. Оқушының ар-намысына тию, жеке басын жәбірлеу тәрбиеге қайшы келеді, сондықтан жеке тұлғаның құқығын қорғау, наным-сеніміне құрметпен қарау тәрбие мәселесін ізгілендірудің негізгі арқауы болмақ. Оқушының жеке тұлғалық қасиетін қалыптастыруда мұғалім осы жайларға ерекше назар аударуы тиіс. Бастауыш сыныптан оқушы бойындағы жеке бас ерекшеліктерін, мінез-құлқын, дүниетанымының әдеттерін біліп, тәрбие ісіне пайдалану керек.

Оқушы бойында қалыптасатын жеке тұлғалық сапаларын алдын ала белгілеп, оның ойлау қабілетін, қызығушылығын, құндылық бағаларын, өмірлік мақсатын ескеру тәрбие ісінде басты орын алуы қажет. Оқушының жан-жақты дамуын қамтамасыз ету үшін оны шамасы келетін іске араластыру көзделеді. Ұстаз оқу-тәрбие ісінде тәрбиені жүргізуге бөгет болатын себептердің шешімін тауып, тәрбие жұмысын педагогикалық жағдайға сәйкес ыңғайластыра отырып, оқушының белсенділігіне сүйенуді арқау етеді.

Оқушыға тәрбие барысында өзін-өзі тәрбиелеудің мақсаты мен міндеттерін түсіндіріп, әр түрлі тәрбие әдістерін пайдалануға бағыттап көмек көрсетудің маңызы ерекше. Оларға өз еркімен іс-әрекет етуге, әр түрлі бастаманы ұйымдастыруға, оның нәтижелі орындалуына бағыт беру көзделеді. Осы аталған талаптарды кешенді түрде пайдалану арқылы ұстаздың оқушы дамуындағы терең үрдістердің себеп салдарды заңдылықтарына әсер ететінін байқауға болады. Ең бастысы сабақ үдерісінде де, сыныптан тыс арнайы тәрбие жұмысында да оқушымен ұстаздың өзара қарым-қатынасы арқылы білім көлемі меңгеріліп, мінез-құлқы, дүниетанымы қалыптасатыны, сол арқылы баланың ақыл-парасаты толысып, еңбекке, өмірге деген белсенділігі артып, рухани адамгершілік деңгейі біртіндеп дамитындығы белгілі.

Әдебиеттер

1. Техникалық және кәсіптік білім // Техническое и профессиональное образование. Журнал №1 2017 ж., 24 б.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 - 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы
3. Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығы.

4. «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2007 ж.
5. «Қазақстан мектебі» // Журналы №8, 2004 ж.
6. «Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы, 2014 ж.
7. «Қазақстан халқының әл-ауқатын арттыру - мемлекеттік саясаттың басты мақсаты» Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2008 ж.
8. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы, 2007 ж.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МОДУЛЬНОЙ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ В КОЛЛЕДЖЕ

Селиванова Л.Ф.

Колледж КАСУ, Усть-Каменогорск, Казахстан

Интенсивность жизни современного человека такова, что образовательные системы вынуждены подстраиваться под нее. Общество информационных технологий в большой степени заинтересовано в том, чтобы его граждане были способны самостоятельно, активно действовать, принимать решения, гибко адаптироваться к изменяющимся условиям жизни.

В этом контексте возрастает роль и значение современной системы образования, человеческого капитала как критериев уровня общественного развития, составляющих основу нового уровня жизни общества и являющихся важнейшими факторами, базой экономической мощи и национальной безопасности страны.

В Концепции развития образования Республики Казахстан подчеркивается, что «основным направлением деятельности организаций технического и профессионального образования является создание достаточных и необходимых условий для обеспечения квалифицированной профессиональной подготовки обучающихся на уровне требований новейших технологий и в соответствии с развитием рынка труда».

Процесс обучения в учреждениях среднего профессионального образования имеет свои особенности;

- низкий образовательный уровень большинства обучающихся;
- нежелание обучающихся осваивать общеобразовательную подготовку в соответствии с требованиями общеобразовательных стандартов и т.д.

Действительно, опрос обучающихся первого курса, пришедших получить начальное профессиональное образование, показывает, что чаще всего в этот период ребенок не совсем готов сделать выбор, ему трудно определиться и выбрать какую-то профессию. На вопрос, что же побудило их сделать выбор в пользу колледжа, обучающиеся указали несколько причин. Наиболее распространенные – «не взяли в 10 класс», так как «не сдадите ЕНТ», «надоели общеобразовательные предметы», родители «пристроили» в колледж, чтобы «на улице не болтались» и т.д.

В последнее время среди обучающихся отмечается снижение интереса к получению знаний, особенно это относится к общеобразовательным дисциплинам. Обучающиеся порой не знают даже материала основной школы, а преподаватель должен излагать материал 10 - 11 класса.

Тем не менее, мы понимаем, что наш выпускник должен стать социально и профессионально активной личностью, обладающей высокой компетентностью и профессионализмом. Главный вопрос, который беспокоит сегодня как преподавателей общеобразовательных дисциплин, так и преподавателей профессиональных предметов, - как этого достичь, учитывая наш контингент обучающихся.

Эта проблема подводит к необходимости перехода всей системы профессионального образования с привычной традиционной технологии обучения на модульно-компетентностные принципы подготовки будущих специалистов. В профессиональном обучении знания стали не целью, а средством формирования компетентности современного специалиста.

Практика показывает, что ключевые компетенции формируются лишь в опыте собственной деятельности будущего специалиста.

Возможность самостоятельного обучения, где обучающийся усваивает информацию в деятельности, в активной работе с учебным материалом, а преподаватель выполняет роль диагностика, консультанта-советника, мотиватора и предоставляющего информационные источники, лучше всего используется в модульной технологии.

Модульная технология строится на идеях развивающего обучения, это реализуется посредством дифференциации и содержания дозы помощи обучающемуся, а также организации учебной деятельности в разных формах (индивидуальной, групповой, в парах постоянного и смешанного состава).

В основе модульной технологии находится и программное обучение. Чёткость и логичность действий, активность и самостоятельность обучающихся, индивидуализированный темп работы, регуляр-

ная сверка результатов (промежуточных и итоговых), самоконтроль и взаимоконтроль – эти черты программированного подхода присущи и технологии модульного обучения.

Средством модульного обучения выступает модуль, т.к. в него входит: целевой план действий, банк информации, методическое руководство по достижению дидактических целей. Именно модуль может выступать как программа обучения, индивидуализированная по содержанию, методам учения, уровню самостоятельности, темпу учебно-познавательной деятельности обучаемого.

Высокая мотивация обучающихся к процессу обучения за счёт того, что модуль гарантирует формирование именно той профессиональной подготовленности, которая потребуется впоследствии на рабочем месте. Меняется форма общения преподавателя и обучающегося, именно модули позволяют перевести обучение на субъект-субъективную основу.

В роли модуля конструкции блока уроков выступает здесь последовательность уроков. Их расположение и количество в блоке может быть любым, но каждый шаг имеет жестко определенную структуру.

1. Информационный модуль (Урок – лекция)

Как правило, это один или два урока, на которых излагают весь теоретический материал изучаемого блока.

Изучение нового материала крупным массивом обязательно предваряется вводным повторением. Это делается в форме лекции и, следовательно, позволяет передать укрупненную дидактическую единицу.

С целью интенсификации учебного процесса на уроке используются технические средства обучения, различные таблицы, плакаты, ИКТ и др.

При изучении нового материала в начале блока внимание уделяется только общеобразовательному содержанию – основному объему.

Достижению более эффективного конечного результата способствуют элементы первичного контроля: на следующем уроке рекомендуется провести письменный или устный опрос по основным определениям и доказательствам. Если обучающийся не подготовился или плохо подготовился к сдаче теории, ее можно пересдать.

2. Модуль систематизации (Уроки практических занятий).

Это объемная группа уроков, направленных на закрепление материала, отработку решения задач. Эти уроки называются уроки беседы или практикума.

На уроках практических занятий проводится целенаправленная работа по выработке у обучающихся умений и навыков решения за-

дач, дифференцированная работа с обучающимися с учетом интересов как сильных, так и более слабых из них.

Уроки практикумы составляют 2/3 времени, отведенной на изучение этой темы.

Кроме семинарских занятий, можно проводить уроки обобщения и систематизации, турниры, КВН, конференции, путешествия и т. д.

3. Модуль промежуточного контроля (Урок самостоятельной работы).

На этом уроке для получения информации об успешности блока проводится самостоятельная работа по карточкам или дидактическим материалам или тестирование. Вся эта информация используется на уроке коррекции и при доработке учебно-методического материала.

Каждый обучающийся вправе пересдать (с целью повышения оценки) любую из ранее сданных тем в границах учебного года. Количество попыток ограничено: обычно обучающийся имеет право на одну такую попытку. Реализация этого права фиксируется в классном журнале.

4. Модуль коррекции знаний (Уроки консультаций и коррекции знаний).

Основная задача коррекционного модуля – это ликвидация пробелов в знаниях обучающихся. В результате проведения текущего контроля, в процессе изучения конкретного раздела темы определяют уровень знаний, эффективность процесса обучения, обнаруживают пробелы в восприятии и осознании, осмыслении и запоминании знаний и действий, а также их применение на практике. Раннюю диагностику пробелов в знаниях обучающихся с целью предупреждений отставаний и неуспеваемости отдельных обучающихся реализуют посредством проведения консультаций, дополнительных занятий, уроков работы над ошибками и т.д.

5. Модуль контроля (Контрольная работа).

На этом уроке осуществляется проверка знаний, умений и навыков обучающихся, приобретенных ими в процессе изучения данной темы, а также связанных с ней предыдущих тем. Контрольное задание предполагает: 2 - 3 задания минимального уровня, 1 - 2 задания первого уровня, одно задание второго уровня. Все уровни явно выделены. Обучающиеся обычно быстро понимают, что гарантировать себе нужную оценку можно, если потрудиться над домашним заданием после урока коррекции.

Таким образом, использование технологии модульного обучения дает возможность увеличивать объем самостоятельной познавательной деятельности, усложнять содержание в соответствии с психоло-

гическими особенностями обучающихся, создавать атмосферу заинтересованности и непринужденности, сокращать долю помощи преподавателя, что создает условия для формирования у обучающихся уверенности и самостоятельности как черты личности, превращает проблемы, характерные для современного учебно - воспитательного процесса, в источник его развития.

Литература

1. Агапова Н.В. Перспективы развития новых технологий обучения. – М., 2005.
2. Борисова Н.В. От традиционного через модульное к дистанционному образованию. Учебное пособие. - М., 1999.
3. Желдаков М.И. Внедрения информационных технологий в учебный процесс. – Мн.: Новое знание, 2003.
4. Зайцева С.А. Современные информационные технологии в образовании. <http://sgpu2004.narod.ru/infotek/infotek2.htm>.
5. Никифорова М.А. Преподавание математики и новые информационные технологии // Математика в школе, 2005, № 7.
6. Олейникова О.М. Модульные технологии: проектирование и разработки образовательных программ: учебное пособие. – М., 2010.
7. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М., 2009.
8. Селевко Г.К. Педагогические технологии на основе дидактического и методического усовершенствования УВП. - М.: НИИ школьных технологий, 2005.
9. Третьяков П.И., Сенновский И.Б. Технология модульного обучения в школе. Практико-ориентированная монография. - М., 1997.

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ЗДОРОВЬЕ ДЕТЕЙ В КОНФЛИКТЕ С ЗАКОНОМ

Камалиттенов С.О., Искендерова Ф.В.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Проблема подростковой преступности – это не локальная ситуация, а серьезная опасность для всего общества. Профилактика и коррекция девиантного поведения – это задачи государства: необходимо глубокое изучение всех сторон этой проблемы, создание социально-психологических центров, государственный заказ общественным объ-

единениям, координирование деятельности, пристальное внимание к проблемам семьи, как основной среды детского развития и школы, как основного агента социализации. Перед психологической наукой стоят задачи определения ключевых компонентов личности, воздействие на которые позволит эффективно профилактировать и корректировать девиантное поведение. В качестве такого компонента можно рассматривать психологическое здоровье.

Концепция психологического здоровья позволяет смотреть на детей и подростков в конфликте с законом с точки зрения сохранных и сильных сторон их личности, опираясь на них в процессе коррекции. В то же время восстанавливать и развивать те компоненты психологического здоровья, которые оказываются недостаточными для полноценной адаптации и самореализации, для перенаправления детей с конфликтной стратегии, правонарушающей на гармоничную, активную жизнь.

Данная работа нацелена на изучение особенностей психологического здоровья детей в конфликте с законом.

Нами были изучены представления о психологическом здоровье и выделена специфика понятия. Мы ознакомились с позициями различных авторов относительно составляющих психологического здоровья, его механизмов, а также вариантов недостаточности, нарушений. Нами были даны определения понятиям «дети в конфликте с законом», «девиантное поведение», «делинквентное поведение» и рассмотрены их варианты, дана социально - психологическая характеристика детей в конфликте с законом.

В качестве объекта мы определили психологическое здоровье детей в конфликте с законом, предмета - ресурсные компоненты психологического здоровья и жизненный потенциал детей в конфликте с законом.

Гипотезой послужило предположение, что у детей в конфликте с законом сохраняется жизненный потенциал и ресурсные компоненты психологического здоровья. Они открыто предъявляют себя, утверждают свое мнение, позицию, быстро принимают решение, способны ставить цели. Недостаточно развит духовный и интеллектуальный вектор, слабая вовлеченность в жизнь, низкий уровень ощущения контроля, низкий самоконтроль.

С целью проведения эмпирического исследования мы ознакомились с психодиагностическим инструментарием по определению психологического здоровья, выделили ряд методик, которые валидны в отношении изучения тех параметров психологического здоровья, которые мы считаем наиболее важными в отношении детей в конфликте

с законом.

Сбор эмпирического материала осуществлялся с помощью следующих методов: анализ документов, личных дел, методика «Индивидуальная модель психологического здоровья» (Козлов А.В.), опросник «Жизнестойкость» (С. Мадди, модификация Д.А. Леонтьева), опросник «Способность самоуправления» Методика Н.М. Пейсахова.

Достоверность и обоснованность результатов диссертационного исследования обеспечивались применением методов математическо-статистической обработки данных, соотносением полученных результатов с данными других авторов.

Эмпирическую основу составили материалы социологических, психологических и педагогических исследований, данные исследований, проведенных авторами в образовательных учреждениях особого типа, где находятся дети в конфликте с законом: КГУ «Областная специальная школа-интернат для детей с девиантным поведением», ГУ «Областная специальная школа-интернат для несовершеннолетних, совершивших уголовно-наказуемые деяния до достижения ими возраста, с которого наступает уголовная ответственность». В исследовании приняли участие 40 человек: 25 – мальчиков и юношей, 15 – девочек и девушек. Испытуемые совершили поступки, попадающие под статьи ст. 237 УК РК (бандитизм), ст. 178 УК РК (грабежи), ст. 257 УК РК (хулиганство), ст. 258 УК (вандализм).

Анализ особенностей психологического здоровья детей в конфликте с законом показал:

1) выражено низкие показатели встречаются по шкалам «Просоциальный вектор», «Духовный вектор». В качестве опоры в коррекционной работе могут выступать стремление детей к творчеству и познанию нового, исследовательский интерес;

2) у большей части испытуемых подростков выявлены средние показатели жизнестойкости, что может говорить о ресурсности данного качества. Обращают на себя внимание недостаточные показатели вовлеченности в жизнь и ощущения контроля над ней;

3) у испытуемых подростков снижены показатели самоуправления, что говорит о достаточно слабой волевой и регулятивной системе испытуемых. Направлением коррекции могут стать развитие способности к целеполаганию, умению оценивать качество результата, сопоставлять его со стандартами и нормами, развитию навыков саморегуляции;

4) подростки, совершившие более тяжкие преступления, выявили более высокие показатели по шкале «Стратегический вектор», «Просоциальный вектор», «Я-вектор», «Гуманитарный вектор»;

5) у участников исследования, совершивших более тяжкие проступления, обнаружены более низкие показатели по шкале «Вовлеченность» и «Жизнестойкость»;

6) подростки с более серьезными проступками обнаруживают более низкие показатели по шкале «Анализ противоречий».

Перспективой исследования может стать разработка и обоснование эффективности программы восстановления (коррекции) психологического здоровья.

Разработанные рекомендации по реабилитации детей в конфликте с законом через ресурсные компоненты психологического здоровья, учитывают следующие принципы: активность участников, гуманистическое отношение, включенность подростка в единую целостную комплексную систему, привлечение родителей. В связи с отмечающейся низкой мотивацией участия в программах реабилитации, необходимы корректное поведение специалистов, занятия, вызывающие интерес и включенность подростков. Важная часть программы – организация свободного времени, повышение общего уровня образованности и культуры, включение подростков в социально-полезные виды деятельности, проекты.

Основные положения диссертации, выносимые на защиту и гипотеза, получили свое подтверждение. Действительно, ресоциализация детей в конфликте с законом возможна через восстановление (коррекцию) психологического здоровья как базовой адаптационной характеристики. Изучение психологического здоровья эффективнее осуществлять в контексте ресурсной стороны, а не дефицитарной модели. Социально-психологические особенности детей в конфликте с законом могут быть описываются через категорию девиантного поведения. Психологическое здоровье детей в конфликте с законом имеет развитые компоненты. Характерным для детей в конфликте с законом является стремление к самоутверждению, отстаиванию своих позиций, они подвергают сомнению существующие правила. Коррекция детей в конфликте с законом должна осуществляться в направлении развития саморегуляции, умения видеть возможность влиять на жизнь и других людей социально-приемлемыми способами.

Итак, у детей в конфликте с законом сохраняется жизненный потенциал и ресурсные компоненты психологического здоровья. Они открыто предъявляют себя, утверждают свое мнение, позицию, быстро принимают решение, однако у них есть проблемы с постановкой цели. Наше предположение о том, что у детей и подростков данной категории недостаточно развит духовный и интеллектуальный вектор, слабая вовлеченность в жизнь, низкий уровень ощущения контроля,

низкий самоконтроль также получили подтверждение.

Гипотеза исследования подтверждена частично.

Литература

1. Второй отчет: Голос ребенка. Результаты второго исследования о содержании детей в учреждениях закрытого типа в Казахстане, Кыргызстане и Таджикистане в 2015 году. -
2. Рамазанов А.А., Бельгибаева Ж.Ж., Турсынбаева А.А. Государственная семейная политика Казахстана // Вестник Национальной академии наук Республики Казахстан. - №1.- 2015. - С. 131-136.
3. Лебедева О.В. Проблема соотношения понятий «психическое здоровье» и «психологическое здоровье» в отечественной и зарубежной психолого-педагогической литературе // Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. - №3-1. – 2013. - С. 33-37.
4. Братусь Б.С. Аномалии личности. – М.: «Мысль», 1988.
5. Васильева О.С., Филатов Ф.Р. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки / под ред. Д.Я. Райгородского. – Самара: Бахрах-М, 2001.
6. Калашникова С.А. Личностные ресурсы и психологическое здоровье человека: соотношение содержания понятий // Гуманитарный вектор. Серия: Педагогика, психология. - №2. – 2011. – С. 185-189.
7. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков. - М., 2005.
8. Агрессия у детей и подростков / Под ред. Н.М. Платоновой. – СПб.: «Речь», 2004.

ЖАСТАРДЫ ҰЛТЖАНДЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ МӘСЕЛЕСІ

Сегизбаева Ж.Б

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Патриоттық сезімді тұлға бойында қалыптастырудың маңызы зор екенін жақсы білеміз. Бірақ ол үшін қалай тәрбиелейміз?

Бірде Абылай атты баладан естігенім: «Кейде күйлерді, қазақты мадақтайтын жыр-термелерді, өлеңдерді естігенде немесе оқығанда бір түрлі балқып, ерекше бір сезімге бөленемін. Патриоттық сезім деген осы шығар деп қоям ішімнен», - деген пікір айтты. Міне, осыған карап өз тарихы мен мәдениетін білген адам нағыз патриот деуге болады. Осы тақырыпты таңдаудағы себебім: әрбір халық ұлт үшін

өзінің төл тарихын, рухани мәдениеті, бабадан қалған салт-дәстүрін білу оны ұстану, дәріптеу мемлекет үшін аса маңызды болып табылады. Осы мәселе жөнінде Елбасымыз Нұрсұлтан Назарбаев «Қазақстан – 2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауында: «Біздің басты жетістігіміз – тәуелсіз Қазақстанды құрғанымыз», – деп, Қазақстан халқының тәуелсіздік жылдарында жеткен жетістіктерін талдап, саралап, оның ішінде «Қазақстан – 2030» стратегиясының қорытындысын, нәтижелерін, жетістіктерін айтып өткен еді

Осы Жолдаудағы маңызды бағыттардың бірі – жаңа Қазақстандық патриотизмді қалыптастыру болғаны баршаға аян. Осыған кеңірек тоқталатын болсақ, дәл қазіргі таңда патриотизмді қалыптастыру мәселесі бұрынғыдан гөрі өткір болып тұрғандай. Себебі жаңа қазақстандық патриотизмді қалыптастыру жолына мемлекет басшылары да ерекше ықылас танытып, көңіл бөліп отырғаны анық. Бұл туралы Елбасының соңғы Жолдауында айтылуы тегін болмаса керек. Жолдаудың жетінші тармағында «Жаңа қазақстандық патриотизм – біздің көпұлтты және көпконфессиялы қоғамымыз табысының негізі» екені айтылып, Елбасы өз сөзінде: «Біздің бұл бағыттағы басты мақсатымыз қарапайым және түсінікті: біз қоғамдық келісімді сақтауға және нығайтуға тиіспіз. Бұл – біздің мемлекет ретінде, қоғам ретінде, ұлт ретінде өмір сүруіміздің айнымас шарты. Қазақстан патриотизмінің іргетасы – барлық азаматтардың тең құқылығы және олардың Отан намысы алдындағы жалпы жауапкершілігі», – деп ерекше атап өтті.

Егер қазақы патриотизмнің қайнар көзін жастарға насихаттасақ, біздің ұлтқа ол ешқашан жат болмағанына, қайта бесіктегі сәттен бастап ұлттық тәрбиемен бірге бойға дарығанына көз жеткізуге болады. Бағзы ата-бабаларымыз Отанды қорғауда жан-тәні аямай, патриотизмнің ең озық үлгісін көрсеткен. Себебі, ол табиғаттан, ұлттық тәрбиеден берілген сезім болатын. Қазыбек би: «Атадан жақсы ұл туса, елінің туы болады. Атадан жаман ұл туса, көшінің соңы болады», – деген. Осындай аталы сөздер ғасырлар бойы халқымызды жігерлендіріп, қанына сіңген қасиетке айналған. Біз әлі де осы қасиеттен ажыраған жоқпыз. Алайда ендігі мәселе ұлттық патриотизм үлгісін жаңа Қазақстандық патриотизммен ұштастыру, басқа ұлттарға өзіміздің елімізді, жерімізді, ұлтымызды, мемлекетімізді сыйлауына жол, бағыт көрсету болмақ. Бұл, әрине, құптарлық мәселе.

Патриотизм – отбасына, туып-өскен ортасына, топырағы мен табиғатына, еліне деген құрметтен бастау алады. Өз ұлтын, жерін сүйіп, оның мұнын мұндап, жоғын жоқтайтын адам ғана шынайы патриот бола алады. Оны зорлықпен, нұсқаумен жүргізу мүмкін емес. Ел Пре-

зиденті Н. Назарбаевтың: «Әрбір адам біздің мемлекетімізге, оның бай да даңқты тарихына, оның болашағына өзінің қатысты екенін мақтанышпен сезіне алатындай іс-қимыл жүйесін талдап жасауы қажет. Елдің проблемалары да, келешегі де барлық адамға жақын әрі түсінікті болуы тиіс. Әрбір адам бала кезінен Қазақстан – менің Отаным, оның мен үшін жауапты екені сияқты мен де ол үшін жауаптымын деген қарапайым ойды бойына сіңіріп өсетіндей істеген жөн», – деуі патриотизмге баулудың жарқын үлгісі іспетті. Қазақстандық патриотизмнің анықтамасы да осынау парасатты ойдан бастау алатындай.

Жалпы, патриотизмді ұлттың тілі, діні мен ділімен тығыз байланысып, астасып жатқан ұғым деп қарастырған дұрыс болар. Дәл бүгінгі шақта көтеріліп отырған маңызды мәселелер қатарында жастарды патриоттық сезімге баулып, өсіру өзекті саналады. Қазақстанның кез келген азаматын отансүйгіштік, патриоттық рухта тәрбиелеудің орны бұрын да бөлекше болған, бүгін де маңызын жойған емес. Кез келген елдің дамуы саналы азаматтар қатарының көбеюімен де байланысты. Себебі болашақ – қазақ жастарының қолында. Ал осы жолда тайсалмай, елім үшін деп ерінбей еңбек ететін болсақ, өз үлесімізді қосарымыз анық. Келешекте ел тізгінін қолға алатын жастардың барынша білімді, жан-жақты, білікті болуы қаншалықты маңызды болса, олардың Отанына деген сүйіспеншілігінің мол болуы басты қажеттілік болса керек. Өйткені, елін, жерін сүймеген азамат Отанына адал қызмет ете алатыны күмән тудырады. Ұлтының патриоты болған адам ана тіліне бей-жай қарай алмайды. Ал өз тілінде де, өзге тілдерде де еркін сөйлейтін маман қай кезде де еліне пайда келтіре алатыны анық. Қазіргі тәуелсіздік жағдайында патриоттыққа баулу – айырықша маңызға ие мәселелердің бірі болып отырғаны да сондықтан.

«Саяси түсіндірме сөздігінде» патриотизмге былайша анықтама берген екен: «Патриотизм (грек, *patris* – отан, атамекен) – өзінің жеке және топтық мүдделерін жалпы елдің мүдделеріне бағындыратын, оған адал қызмет етіп, қорғауды мақсат тұтатын өз Отанына, Атамекеніне деген терең сүйіспеншілік сезімі. Патриотизм мәселелері жаңа мемлекеттердің құрылуы, ұлттың қалыптасуы, ұлт-азаттық қозғалыстар мен соғыстар кезінде ерекше өзектілікке, саяси мәнге ие болады. Бүгінгі күні Патриотизм мәселесі жаһандану, интернационализация, мемлекетаралық, аймақтық және жер шарылық ықпалдастық жағдайында өрши түсуде. Шынайы патриотизмді интернационализм мен космополитизмге қарсы қоюға болмайды. Өз халқын басқа ұлттар мен этностарға қарсы қоюға бағытталған патриотизм шынайы емес, ол ұлтшылдыққа және шовинизмге ұласып кетуі оңай. Ал, ұлттық және ұлттық-мемлекеттік нигилизмге негізделген интернационализм мен

космополитизм жалпы адамзаттық мүдделер мен құндылықтарға қайшы келеді», – делінген.

Н.Г. Чернышевскийдің сөзімен айтар болсақ: «Өз Отанына салқын адам бүкіл адамзатқа да опа бермейді».

Кей мамандардың сөзіне құлақ түрсек, «патриотизм – азаматқа мінездеме беретін негізгі қасиеттерінің бірі» екен. Және ол тек қоғамдық сананы ғана емес, оның дамуының да алғышарты болса керек.

Тұтастай алғанда қарапайым халық патриоттықты ұлтын сүюмен байланыстырады. Ал оның астарында көптеген алғышарттары жатқанын біреу білсе, біреу біле бермейтін шығар. Шын мәнінде, ол тек ұлтын сүюмен шектелмейтіні белгілі. Онымен қоса, мемлекетін, тілін, дінін, ділін, дәстүр-салтын құрметтеумен де байланысты екені ақиқат. Көптеген жетістіктерге жетуге себепкер болған да осы патриотизм десек, жаңылыспаған болар едік. Кезінде Алаш арыстары да ұлтшыл деп айыпталғанымен, шын мәнінде нағыз патриот болғанын тарих дәлелдеп берді.

Қазақстандықтар жаңа патриотизмге ден қоюы басты межеге, күн тәртібіндегі мәселеге айналып отыр. Жалпы, кез келген адам патриоттықты бесіктегі шақтан бастап бойға сіңіре бастайды. Бұл жерде отбасылық тәрбиенің де, балабақша мен мектеп, жоғары оқу орындары мен ондағы білім беруші ұстаздардың да үлесі зор. Сондай-ақ, жұмыс істеу барысында қоғамдық ұйымдардың немесе басқа да орталықтардың ықпалы болары сөзсіз.

Бір қырынан алғанда көпұлтты Қазақстан үшін ұлтаралық татулықтан асқан маңызды мәселе жоқ шығар. Ел ішіндегі тұрақтылыққа мемлекет тарапынан жете мән берілуі де сондықтан болар. Және ел ішіндегі әлеуметтік құрылымдардың қалыптасып, жұмыс істей бастағаны да көңіл көніктірірлік жағдай. Осындай ұйымдар мен орталықтардың басты мақсаты да қоғамдағы тұрақтылықты, қоғамдық сананы және ұлттық идеяны қалыптастыруға бағытталып отыр. Осындай маңызды мәселелердің қатарында қазақ тілінің қолданылу аясын кеңейту де алдыңғы орында тұрғаны рас. Әсіресе, жастардың арасында мемлекеттік тілді қастерлеу, қазақ тілін жетік меңгеруге бағытталған іс-шаралардың қолға алынғанына да біраз уақыт болып қалды. Алайда межелі нәтижеге қол жеткізу үшін әлі де қыруар шаруаның атқарылуы қажет екені айдан анық. Ал қазақ қазақша білмесе, өз елінің шынайы патриоты болмаса, өзгеге үлгі боламыз, басқаға өзімізді сыйлатамыз деу қисынсыз.

Осы орайда жаңа қазақстандық патриотизмге қатысты айтылған Жолдаудағы Елбасының сөздерін мысалға келтіре кетсек, артық болмас деп ойлаймыз. «Болашаққа деген сенім болмаса, толыққанды мем-

лекет құруға болмайды. Мемлекет пен азаматтың мақсаттары барлық бағыттар бойынша сәйкес келуі өмірлік тұрғыдан маңызды. Мемлекеттің басты міндеті де осы. Азаматтар мемлекетке болашақ бар болса, даму үшін, жеке және кәсіби тұрғыдан өсу үшін мүмкіндіктер болса ғана сенім артады», – дейді Ел Президенті Н.Ә. Назарбаев. Шын мәнінде, сенім болмаған жерде өркендеу, өсу болмайтыны анық. Кез келген адам өзінің болашағына үлкен үмітпен, сеніммен қарайтыны белгілі. Ал ол үшін қажетті мүмкіндіктердің жасалып, қолға алынып жатқаны, әрине, біз үшін үлкен жетістік. «Мемлекет және халық мұны сезініп, бірлесіп жұмыс істеуге тиіс», – деген Елбасының сөзі де халықты жігерлендіріп, масаттандырып тастағаны анық. «Өз бойымызда және балаларымыздың бойында жаңа қазақстандық патриотизмді тәрбиелеуіміз керек. Бұл, ең алдымен, елге және оның игіліктеріне деген мақтаныш сезімін ұялатады. Бірақ бүгінде қалыптасқан мемлекеттің жаңа даму кезеңінде бұл түсініктің өзі жеткіліксіз. Біз бұл мәселеге прагматикалық тұрғыдан қарауымыз керек». Иә, расында патриоттық сезімге баулу туралы бізде аз айтылып жүрген жоқ. Десек те, айтылуы мен орындалуының жөні бір басқа. Сол себепті прагматикалық тұрғыдан қараудың да маңызды екені анық. Қазіргі жастар көбінесе барлық қордаланған мәселелерді мемлекет шешіп беруі тиіс деп есептейтіні жасырын емес. Сондықтан осыған орай Жолдауда айтылған келесі сөздер де дер кезінде айтылған деп білеміз. «Егер мемлекет әр азаматтың өмір сапасына, қауіпсіздігіне, тең мүмкіндіктеріне және болашағына кепілдік беретін болса, біз елімізді сүйеміз, онымен мақтанамыз. Осындай тәсіл ғана патриотизмді және оны тәрбиелеу мәселесіне прагматикалық және шынайы көзқарасты оятады». Бұл, әрине, қазіргі жастардың көзімен қарағанда өте дұрыс жол. Себебі, бүгінгі жастардың дүниетанымы, өмірге деген көзқарасы, арманы, мақсат-мүддесі, өресі өзгешелеу.

Егер еліміздің болашақ жастарын Отансүйгіштікке, ұлтжандылыққа тәрбиелейміз десек, ең алдымен, қазақ мәдениеті мен өнеріне, мемлекеттік тілге, әдебиеті мен тарихына үлкен мән бергеніміз жөн. Біздің қазақта Отаншылдыққа тәрбиелеудің тамыры тереңде, халық ауыз әдебиетінде – мақал-мәтелдер мен қанатты сөздерінде, ертегілер мен батырлар жырында, терме және халық әндерінде жатқаны ақиқат. Қазақта «Өзге елде сұлтан болғанша, өз елінде ұлтан бол», «Ер бір өледі, ез мың өледі» деп, жас ұрпақты елін сүйуге, намысты таптатауға тәрбиелеген. Ендігі мақсат осындай ұлағатты да даналы сөздерді елімізді мекен етіп жатқан барлық ұлттар мен ұлыстарға жеткізу, олардың да Отанға деген сүйіспеншілігін ояту болмақ.

Осы тақырып аясында 14-20 жас аралығындағы жастар арасында,

колледж қабырғасында сауалнама жүргіздім. Сондағы нәтиже бойынша балалардың 79% шет елдің мультфильмдерін көретіндігі анықталса, қазақ мультфильмдерін 21% ғана көреді екен.

Ал мектеп бағдарламасында 8 сыныптарға оқытылатын М. Жұмабаевтың «Батыр Баян» поэмасының желісіне түсірілген киноның барын 48% балалар білмейтіндігін білдік, ал 30% білеміз, бірақ көрмедік деп жауап берсе, ол киноның барын білетіндер 22 % ғана көрсетті. Қорытындылай келсек жастардың көбінің отандық туындыларға қызығушылығының аз екендігін көрдік. Жастарға патриоттық тәрбие беру үшін бұл жолда көп жұмыс жасауымыз қажет екендігін білеміз.

Ойымды қорта келегенде сіздерге ұсыныс жасағым келеді. Еліміздің тарихын, әдебиетін насихаттайтын батырларымыз, ер жүрек ұлдарымыз жайлы деректі фильмдер мен кинолар, мультфильмдер түсіруді дамытсақ. Әр айда мектеп пен балабақшаларда, жоғарғы оқу орындарында батырларымызды насихаттау мақсатында видео үзіктер, кинолар мен мультфильмдер көрсетілсе. Жас ұрпақтарымыздың бойына патриоттық тәрбиені сіңіруге үлкен үлес қосарына ешқандай күмән келтірмеймін.

Әдебиеттер

1. Джанабаева Р. Ұлтжандылық тәрбиені ұйымдастырудың принциптері. – Алматы, 2002.
2. Әбділдина С. Патриот ұрпақ мектебі. – Алматы, 2003.
3. Ахметова К. Ұлтжандылық тәрбие беру принциптері. – Астана, 2001.
4. Құрманбаева А. Жас ұрпақты ұлтжандылық рухта тәрбиелеу. – Алматы, 2004.
5. Ергенбайқызы Т. Ұлтжандылық сезімді, түсінікті қалыптастыру. – Алматы, 2002.
6. ҚР Президенті Н.Назарбаев Қазақстан халқына Жолдауы: Қазақ елінің ұлттық идеясы - Мәңгілік ел. 17 қаңтар, 2014 ж

ВОПРОСЫ МОТИВАЦИИ НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ППС ВУЗА

Левина Т.В., Мошенская Н.А.

Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-Каменогорск, Казахстан

Профессорско-преподавательский состав (далее - ППС) вузов - ключевой элемент высшей школы, ведь от квалификации преподава-

теля, его педагогической компетентности, условий труда и жизни, человеческих и моральных качеств, общей культуры зависят как качество подготовки студентов, так и результативность и показатели научной деятельности.

Современное состояние науки в Республике Казахстан требует от научного сотрудника университета быть компетентным не только в вопросах преподаваемой им дисциплины, но и в аспектах научных траекторий развития страны.

Мотивация научной деятельности ППС в большей степени связана с самореализацией, передачей накопленных знаний и опыта, реализацией научно-педагогической деятельности, а также с условиями труда, специфичными для высшей школы (это желание находиться в интеллектуальной среде, работать в вузе, занимающем стабильное положение на рынке образовательных услуг, иметь возможности для карьерного продвижения).

В профессиональную мотивацию преподавателей высшей школы меньше входят мотивы, являющиеся специфическими для высшей школы (мотивы научно-исследовательского труда, общения с молодежью). Все это можно расценивать как признак кризиса мотивации профессиональной деятельности ППС вузов. На кризис профессиональной мотивации педагогов высшей школы указывает также крайне низкая значимость мотивов престижа преподавательского труда и удовлетворенности результатами труда.

При изучении профессиональной мотивации ППС также важно исследование мотивационного климата вуза. Мотивационный климат вуза – характеристика, складывающаяся из преобладающих мотивов труда, их значимости и уровня удовлетворенности. Мотивационный климат вуза проявляется в преобладающем отношении сотрудников к своей профессиональной деятельности (настрой на работу, инициативность в принятии на себя дополнительных полномочий и ответственности, стремление к улучшению качества работы) и к вузу в целом (лояльность, поддержка репутации и делового имиджа).

В последние годы вопросам мотивации и стимулирования труда ППС высшей школы, а в частности, оплате труда как ключевому фактору реформирования системы мотивации в вузах, уделяют пристальное внимание. Однако многие известные сегодня модели и системы стимулирования труда ППС не ориентированы на качество работы преподавателя, а их внедрение в ряде вузов не обеспечивает нормального уровня жизни, что приводит к уходу профессионалов из сферы высшего образования, способствует снижению качества образовательных услуг. Необходимо создание эффективной системы мотива-

ционных стимулов для преподавателей высшей школы как на государственном уровне, так и на уровне отдельных частных вузов.

Для организации эффективной работы высшей школы необходимо стимулирование, ориентированное на долгосрочную мотивацию трудовой деятельности преподавательских кадров. Целесообразно применение перспективной формы стимулирования, т.е. мотивирование преподавателей на достижение общих целей и высоких конечных экономических показателей деятельности вуза.

К сожалению, нужно также отметить невысокую заинтересованность ППС в публикации своих научных трудов, особенно в журналах с высоким импакт-фактором и издающихся в дальнем зарубежье.

Теперь перейдем к вопросу стимулирования научных публикаций в вузах. Речь пойдет о публикациях в рейтинговых международных журналах, входящих в такие базы, как Scopus, Thomson Reuters, Web of Science, Elsevier и другие. В современных условиях науки в Казахстане получение научного результата в виде готовой, изданной статьи в зарубежном рейтинговом индексируемом журнале – уже сам по себе успех. Но является ли этот успех результатом мотивации научной деятельности? Зачастую нет. Материальные затраты на издание статьи превышают месячный оклад работника образования.

Для ППС методами стимулирования научной деятельности будут являться следующие моменты:

- признание их работы как начальством, так и коллегами, обучающимися;
- материальное стимулирование – с одной стороны, это покрывает затраты на оплату публикации, с другой стороны, денежное вознаграждение стимулирует преподавателя заниматься своим научным развитием;
- возможность вести научные разработки и публиковать их результаты.

Литература

1. Богатырев С.Ю. Системы оценки качества вузов и ППС // Социальная политика и социология. 2009. № 4. - С. 179-185.
2. Васильева Е.Ю. Образовательная среда вуза как объект управления и оценки // Университетское управление: практика и анализ. 2011. № 4. - С. 76-82.
3. Долган А.Г. Инновационная деятельность преподавателя в региональном вузе // Альманах современной науки и образования. Тамбов: Грамота, 2008. № 10 (17). Ч. II. - С. 59-60.
4. Ким И.Н. Формирование базовых составляющих профессиональ-

- ной компетентности преподавателя в рамках ФГОС // Высшее образование в России. 2012. № 1. - С. 16-24.
5. Корнеева А.А. Разработка и внедрение системы мотивации профессорско-преподавательского состава кафедр в Российском государственном социальном университете // Методология, теория и методика экономики образования. 2010. № 3. - С. 88-97.
 6. Ларионова М.А. Профессиональная мотивация преподавателя вуза // Психопедагогика в правоохранительных органах. 2014. № 4 (43). - С. 38-41.
 7. Михалева О.А. О мотивации и стимулировании труда профессорско-преподавательского состава вузов // Человек и труд. 2009. № 1. - С. 67-68.
 8. Пономарева Е.Н. Инновационно-креативная компетентность в структуре профессиональной деятельности преподавателя // Высшее образование сегодня. 2010, № 2. - С. 42-47.
 9. Факторович А.А. Управление качеством педагогической деятельности преподавателя вуза в современных условиях // Аналитические обзоры по основным направлениям развития высшего образования. 2010, № 3. - С. 71-72.
 10. Филиппова Е.В. Социологический подход к анализу трудовой мотивации // Альманах современной науки и образования. - Тамбов: «Грамота», 2007. № 1 (1). - С. 262-263.

МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ӨЗ БЕТІМЕН ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Ескужинова Н.М.

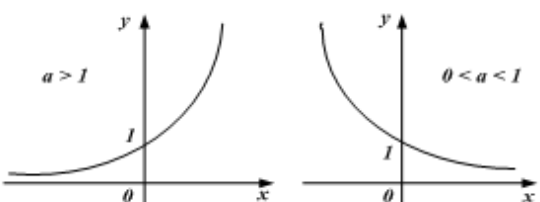
ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі кезде заман талабына сай әрбір оқушыда сапалы да терең білім мен іскерліктің болуы, олардың өз бетімен жұмыс істеуі, ойлауға қабілетті болуы, өз ойын еркін ашық жеткізе білуі талап етілуде. Ал бұл талапты орындауда барысында оқытушыға қойылатын талап деңгейі жоғары екені түсінікті. Оқушылардың өзіндік жұмыстары міндетті түрде мұғалімнің басшылығын орындалады, тапсырма оқушының білім деңгейіне сай құрылуы қажет. Егер оқушы өз бетімен жұмыс істеуге дағдыланбаса, онда ол басқалардан бір сатылап төмендей береді, оқушының пәнге деген қызығушылығы жоғалады. Оқушының өз бетімен жұмыс жасауы екі бағытта дамиды, яғни «оқушы мен оқушы» және «оқушы мен мұғалім». «Оқушы мен оқушының» бірлескен

әрекеті кезінде оқушы өзіне түсініксіз сұрақтарды қасындағы серікте-сімен бірге талдайды, талқылайды. Ал «оқушы мен мұғалімнің» бір-лескен әрекеті бойынша оқушы басты тұлға болса, оқытушы кеңесші ретінде әрекет жасайды.

Оқушылардың өздік жұмыстарын тиімді ұйымдастыру сабақ са-пасының артуына септігін тигізеді. Теориялық білімнің терең бекіп, жүйелі қалыптасуына өздік жұмысқа берілетін есептер мен жаттығу-лардың дұрыс таңдап алынып, қарастырылуына байланысты болады. Өздік жұмыс кезінде оқушылар оқулықпен және дидактикалық мате-риалдармен жұмыс істеуге үйрене бастайды, өздігінен білім алуға тал-пынады. Қазіргі кезде оқушылардың кітап оқуға деген қызығушы-лықтары төмендеп барады, бұның барлығы білім нәтижесінің төмен-деуіне әкеліп соғуда. Сондықтан оқушыларға оқулықпен жұмыс іс-теуді үйретудің орны ерекше. Олардың оқулықпен жұмыс істей білу дағдысын қалыптастыру жұмысы сабақтың барлық этаптарында: жаңа материалды қабылдау кезінде, алған білімдерін меңгеру, бекіту кезін-де, үй тапсырмасын тексеру кезінде де үздіксіз жүріп отыруы керек.

Оқу барысында оқушы оқулықпен жұмыс істеу кезінде келесі дағдыларды меңгеруі керек: мәтіннен, сызбадан, кестеден негізгі ойды бөліп ала білу, оқулық тақырыбындағы мәліметтер арасындағы байла-нысты таба білу, бір не бірнеше тақырыпты жинақтап, қорытынды жа-сай білу, мәтін бойынша схемалар, кестелер, графиктер сала білу, өз-дігінен жеке тақырыптарды талдай білу, қысқаша конспект жаза бі-луді меңгеруі керек. Мысалы, «Көрсеткіштік функция, қасиеті және графигі» тақырыбы бойынша оқулық мәтінімен танысқаннан кейін, оқушыларға теориялық материалды - функция қасиетін қысқаша тірек схема арқылы көрсетуге тапсырма беруге болады.

Көрсеткіштік функция, қасиеті және графигі $y = a^x, a > 0, a \neq 1$	
Қасиеті: 1. Анықталу облысы: $\mathbf{R}$ (нақты сандар) 2. Мәндер жиыны: $\mathbf{R}_+$ (оң нақты сандар) 3. Өседі $a > 1$, кемиді $0 < a < 1$.	Графигі

Бұл тірек схеманы келесі сабақтарда үй тапсырмасын тексеруде де, келесі оқылатын «Логарифмдік функция» тақырыбын түсіндіруде салыстырмалы сараптама жасауға мүмкіндік береді.

Оқулықпен жұмыс кезінде мәтінді бөліктерге бөле отырып мең-гертуге де болады. Әр бөлік сұрақтар арқылы талданып, жаттығулар

орындау барысында бекітіліп отырады. Оқушылардың оқулықпен жұмысы бүкіл сабақ бойы орындалуы не бір бөлігінде ғана іске асырылуы мүмкін.

Сабақтарда балалардың математикаға деген ынтасын арттыруға, олардың өз бетінше жұмыс істей білу дағдысын тәрбиелеуге ерекше назар аударылады. Пәнге деген ынтасы мен өз бетінше ойлай білу өзара тығыз байланысты. Сабақ балалар үшін қызықты өткенде, олардың оқу жұмысында да белсенділігі артып, өз бетінше жұмыс жасап, белсенділігін арттырғандығынан олардың пәнге деген ынтасы өседі. Оқушыларды өз бетімен ойлауға тәрбиелеп, математикаға деген ынтасын арттыру үшін оқыту әдістерін дұрыс таңдап алудың маңызы зор. Оқудың белсенді әдістерінің бірі – оқушыларға өз бетімен жұмыс істете білу.

Барлық сабақтың елеулі бөлігінде өз бетімен жұмыс істегенде оқушы жұмыстың мақсатын айқын түсіне білуі, оны орындауы, тексеруі және қателіктерді түзетуі сияқты өз бетімен істелетін жұмыстың жалпы әдістерін бірте-бірте игеріп алуы тиіс. Өзіндік жұмыс үшін оқулықтан берілген жаттығулармен қатар көбінесе тақтаға жазылған тапсырмалар ұсынылады. Өзіндік жұмыс үшін кейде тапсырма әрбір оқушыға жеке түрде беріледі. Бұл жағдайда тапсырмаларды әр оқушының шама-шарқын ескере отырып, сараптауға болады.

Мысалы, «Қарапайым тригонометриялық теңдеулер шешу» тақырыбы бойынша әр деңгейдегі тапсырмалар беруге болады:

Міндетті орындалатын тапсырмалар:

1-деңгей (міндетті тапсырмалар)

$\sin x = -\frac{1}{2}$	$2\sin x + 1 = 0$	$\sin 2x = -\frac{1}{2}$
-------------------------	-------------------	--------------------------

2-деңгей

$\cos 3x = -\frac{1}{2}$	$\cos \frac{x}{3} = -\frac{1}{2}$	$\cos (x - \frac{\pi}{3}) = -\frac{1}{2}$
--------------------------	-----------------------------------	---

3-деңгей

$3\operatorname{tg} x = -\sqrt{3}$	$2\sin 2x + \sqrt{3} = 0$	$\operatorname{tg}(\frac{\pi}{4} - \frac{x}{2}) - 2 = 0$
------------------------------------	---------------------------	--

Оқушылар өз мүмкіндігіне сай тапсырмаларды таңдап алады.

Сонда жұмыстың өз бетімен орындалу дәрежесінің жоғары болуы қамтамасыз етіледі. Өзіндік жұмысты сыныпта жүргізу оқушыларға дағдыларын игертеді және олардың сабаққа деген ынтасын артты-

рады. Өзіндік жұмыстарды жүргізгенде тапсырмаларды карточкалар бойынша ұсынған тиімді. Мұнда оқушылардың жеке дара ерекшеліктері және үлгерім деңгейлерін барынша ескеру мүмкін болады. Оқушыларды жалықтырып жібермес үшін, өзіндік жұмыс түрлерінің өзгермелі болғаны жөн.

Математика сабағында ауызша есептеу дағдыларын қалыптастыру жұмыстарын жүргізудің маңызы зор. Сабақта оқушылардың ойлау қабілетін дамыту үшін есеп шығарғанда орындайтын амалдарды ойша шешіп алуды дағдыландырған жөн.

Дайын формула арқылы есептелетін тапсырмаларды ауызша өздік жұмыс ретінде орындауға да болады.

Мысалы, «Конус. Конус бетінің ауданы» тақырыбы бойынша

1. Конустың биіктігі 15 см, радиусі 8 см. Конустың жасаушысын табыңдар.

2. Конустың осьтік қимасы қабырғалары 8см болатын тең қабырғалы үшбұрыш болып табылады. Конустың радиусын және биіктігін табыңдар.

3. Конустың жасаушысы 13см, биіктігі 5см. Конус бетінің ауданын табыңдар сияқты тапсырмаларды конус моделін, тірек схемаларды пайдалана отырып ауызша орындалатын өздік жұмыс ретінде беруге болады.

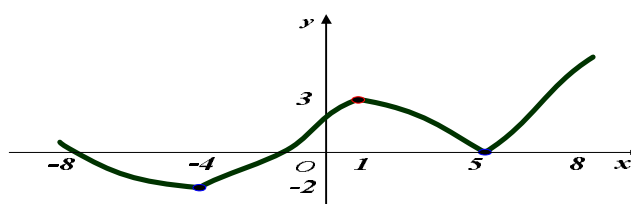
Ауызша өздік жұмыс тапсырмаларын үй тапсырмасын тексеруде де, қайталау кезінде қолдануға болады.

Мысалы, «Функцияны туынды арқылы зерттеу» тақырыбы бойынша тақырыпты келесі түрдегі ауызша орындалатын өздік жұмыстар беру арқылы қайталау тиімді болады. Тапсырманы орындау барысында оқушылардың кестемен, графиктермен жұмыс істей білу дағдылары қалыптасады.

1. Кесте бойынша функция қасиетін атап көрсетіңдер:

x	$(-\infty ; -9)$	-9	$(-9; 1)$	1	$(1; +\infty)$
$f'(x)$	-	0	+	0	-

2. Туындының графигі бойынша функция қасиетін атап көрсетіңдер:

Өтілген тақырыпты оқушылардың меңгеру дәрежесін тексеру жұмысына математикалық және графикалық диктанттарды алуға болады. Бұл жұмыстардың тиімділігі жұмысқа топ оқушылары түгелімен қамтылады және оқушылардың өзін-өзі тексеру, өзара тексеру жұмыстары бірге орындалады. Тексеру барысында қателермен жұмыс орындалып, талдау жасалады. Оқушылар өз қателерін бірден көріп, өз жұмыстарын өздері бағалауға мүмкіндік алады. Бұндай жұмыстар кезінде «Оқушы мен оқушының» бірлескен әрекеті іс жүзіне асырылады.

«Қарапайым тригонометриялық теңдеулер» тақырыбын қайталау кезінде жүргізілген жұмыстардан мысалдар.

1. Математикалық диктант

Теңдеулерді шешіндер:

1 – нұсқа	2 – нұсқа	Жауаптары	
1. $\cos x = -1$ 2. $\sin x = 1,1$ 3. $\operatorname{tg} x = 5$ 4. $\operatorname{tg} x = -1$ 5. $\sin x = 0,5$	1. $\operatorname{tg} x = -2$ 2. $\cos x = -1,5$ 3. $\operatorname{ctg} x = -1$ 4. $\sin x = -0,5$ 5. $\cos x = 0,3$	1. $\pi +$ 2. шешімі жоқ 3. $\arctg 5 + \pi n$ 4. $-\frac{\pi}{4} + \pi n$ 5. $(-1)^n \frac{\pi}{6} + \pi n$	1. $-\arctg 2 + \pi n$ 2. шешімі жоқ 3. 4. $(-1)^{n+1} \frac{\pi}{6} + \pi n$ 5. $\pm \arccos 0,3 + 2\pi n$
		$n \in \mathbb{Z}$	

2. Графикалық диктант:

Теңдеулерді шешіндер.

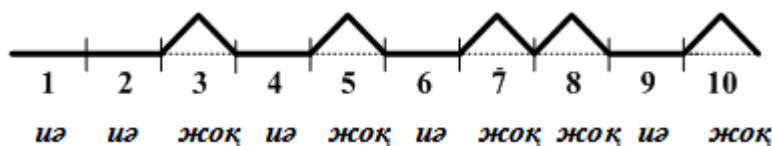
1. $\sin x = 0$ $x = \pi n, \quad n \in \mathbb{Z}$
2. $2\sin x = 0$ $x = \pi n, \quad n \in \mathbb{Z}$
3. $\operatorname{tg} x = -1$ $x = +\pi n, \quad n \in \mathbb{Z}$
4. $\operatorname{ctg} x = -1$ $x = +\pi n, \quad n \in \mathbb{Z}$
5. $\sin 2x = 0$ $x = \pi n, \quad n \in \mathbb{Z}$
6. $\sin 2x = 0$ $x = \frac{\pi n}{2}, \quad n \in \mathbb{Z}$
7. $\cos x = 0,8$ **шешімі жоқ**
8. $2\operatorname{tg} 3x = 0$ $x = \pi n, \quad n \in \mathbb{Z}$
9. $\sin \frac{x}{2} = 0$ $x = 2\pi n, n \in \mathbb{Z}$
10. $\sin \frac{x}{2} = 0$ $x = \frac{\pi n}{2}, n \in \mathbb{Z}$

Тексеру:

—— «иә»

^ «жоқ»

Жауаптары:

Оқушылардың өзіндік жұмыстарын тиімді ұйымдастыру сабақ сапасының артуына септігін тигізеді. Теориялық білімнің терең бекіп, жүйелі қалыптасуына өздік жұмысқа берілетін тапсырмалар дұрыс таңдап алынып, құрастырылуына байланысты болады.

Қорыта келгенде, оқушыны өздік жұмысын жасауға үйрету негізінде әрбір жеке тұлғаның өзіндік табиғатын қалыптастыру, білімділік деңгейін көтеру болып табылады.

Әдебиеттер

1. Демидова С.И., Денищева Л.О. Самостоятельная деятельность учащихся при обучении математике (формирование умений самостоятельной работы). Сборник статей. – М., 1985.
2. Сапарғалиев С. Математика сабағының тиімділігін арттырудағы оқушылардың өз бетімен істейтін жұмысының маңызы. - Өскемен, 1991.
3. Абдурахитова О. Оқушылардың өзіндік жұмыстарын ұйымдастыру // Қазақстан мектебі. № 11-12. 2005 ж. - 29-30 б.
4. Есипов Б.П. Самостоятельные работы учащихся на уроке. - М., 1961.

АНАЛИЗ И ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕЖПРЕДМЕТНЫХ СВЯЗЕЙ НА ПРИМЕРЕ КУРСА «МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ»

Хомова Т.М.

Усть-Каменогорский колледж экономики и финансов, Усть-Каменогорск, Казахстан

В настоящее время в связи с увеличением объема информации, подлежащего усвоению в период обучения, а также с необходимостью

подготовки обучающихся к самообразованию, большое значение приобретает изучение роли межпредметных связей. Создание и внедрение компьютерных средств обучения открывает новые возможности для их реализации. Существует несколько способов представления межпредметных связей [2]:

- в виде графа, выявляющего основные связи разных учебных тем смежных курсов и показывающего узловые темы с наибольшим числом связей с другими предметами;
- с помощью матриц логических связей учебных элементов и отношений их очередности, последовательности изучения.

Все это позволяет видеть, с какой познавательной целью необходимо использовать те или иные понятия или темы; создается ли опора для введения новых понятий; выявляются ли причинно-следственные связи в изучаемых явлениях; конкретизируются ли общие идеи или доказываются новые положения. Поэтому лучше сочетать разные подходы к планированию межпредметных связей при построении учебного курса.

Как известно, эффективность обучения находится в прямой зависимости от количества необходимых связей между понятиями, явлениями, процессами, примерами, которые способствуют восстановлению в памяти знаний, усвоенных ранее. Обучение предметам должно сводиться к образованию новых связей, ассоциаций, возникающих на основе предшествующего фундамента математических знаний [1].

Рассмотрим виды межпредметных связей на примере курса «Моделирование производственных и экономических процессов» (Рис. 1):

- *Межпредметные связи внутри дисциплины*

Данные связи способствуют лучшему формированию отдельных понятий внутри дисциплины, так называемых межпредметных понятий. Например, для нахождения экстремума функции методом ветвей и границ при решении задач линейного программирования используется симплекс-метод без учета требований на целочисленность.

Рис. 1. Схема обеспеченности связей по дисциплине

• *Межпредметные связи с другими математическими курсами, знание которых необходимо для изучения дисциплины*

Данные связи необходимы для выявления опорных межпредметных знаний, которые нужно использовать, чтобы всесторонне раскрыть ведущие положения изучаемой темы дисциплины. Рассмотрим связи со следующими курсами математики:

- *математический анализ (разделы «Производная и дифференциал», «Приложение производной» - дисциплина «Основы высшей математики»)*

Так как целью методов оптимизации является нахождение оптимального приближения к минимуму или максимуму функции, то обязательным является понятие экстремума функции, его достаточных и необходимых условий, дифференциальное исчисление функций одной или нескольких переменных, определения унимодальности и непрерывности функции, которые подробно рассматриваются в разделе «Приложение производной».

- *линейная алгебра (разделы «Алгебра матриц», «Решение систем линейных уравнений» - дисциплина «Численные методы»)*

Например, при минимизации функции методом проекции градиента необходимо проведение операций с матрицами, вычисление их определителей (раздел «Алгебра матриц»). При нахождении экстремума функции методом линейного программирования также используются знания из алгебры, в частности, решение систем линейных уравнений (раздел «Решение систем линейных уравнений»).

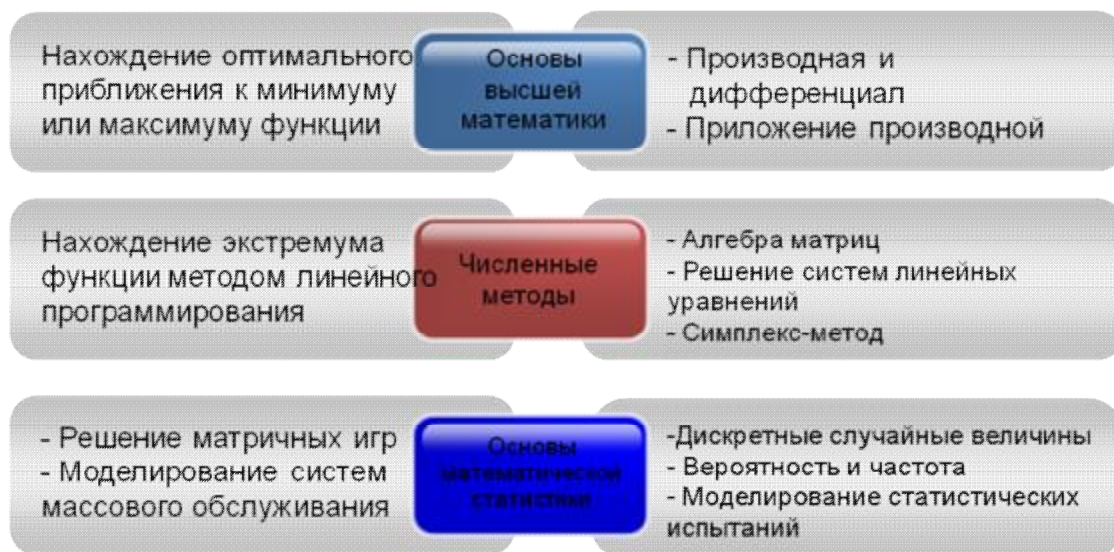

Рис. 2. Межпредметные связи по изучаемым темам дисциплины

- *аналитическая геометрия (курс математики для средней школы)*

При минимизации функций в трехмерном пространстве необходимы умения представления функции по ее аналитическому заданию в графическом образе, а также определения вида сечений и правильного построения линий уровня.

- *линейное программирование (раздел «Линейное программирование» дисциплина «Численные методы»)*

Симплекс-метод является универсальным механизмом решения различных задач оптимизации как с учетом целочисленности так и без нее (раздел «Линейное программирование», дисциплина «Численные методы»).

- *теория вероятности (разделы «Дискретные случайные величины», «Вероятность и частота», «Моделирование случайных величин. Метод статистических испытаний» - дисциплина «Основы математической статистики»)*

При решении матричных игр в смешанных стратегиях определяется вероятность применения чистых стратегий для определения набора оптимальных стратегий и цены игры. В моделировании систем массового обслуживания используется знание законов распределения случайных величин. При моделировании случайных процессов используется метод Монте-Карло (разделы «Дискретные случайные величины», «Вероятность и частота», «Моделирование случайных величин. Метод статистических испытаний» - дисциплина «Основы математической статистики»).

- *Межпредметные связи с другими курсами, где используются*

знания из моделирования

Например, моделирование производственных и экономических процессов используется в ходе принятия решений при реализации инвестиционных проектов, планирования максимальной производительности или минимальной себестоимости. Также процесс оптимизации лежит в основе всей инженерной деятельности. Предоставление подобных межпредметных связей усиливает мотивацию, показывает необходимость изучения методов оптимизации для дальнейшего применения при решении задач в других дисциплинах или в профессиональной деятельности (разделы «Организация производства и труда», «Основы маркетинга», «Финансы предприятия и кредит. Внешнеэкономическая деятельность предприятия» - дисциплина «Основы рыночной экономики»).

Осуществление межпредметных, внутрипредметных и внутрикурсовых связей в их единстве обеспечивает доступность изучаемых учебных дисциплин, внутреннюю и внешнюю преемственность и логическую последовательность на различных ступенях обучения.

Литература

1. Максимова В.Н. Межпредметные связи в процессе обучения. - М.: «Просвещение», 1988.
2. Смирнова М.А. Теоретические основы межпредметных связей. - М.: «Просвещение», 2006.
3. Федорец Г.Ф. Межпредметные связи в процессе обучения. СПб., 1994.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ПАТРИОТИЗМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Колдаева А.А.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Нағыз патриот – өз елін мақтайтын
емес, нағыз патриот кемшіліктерді байқап,
оларды түзеуге ықпалдасатындар.

Н.Назарбаев

Қазақстандық патриотизмді қалыптастырудың бүгінгі күнгі мәселесі, Қазақстанның егеменді мемлекет ретінде дамуының жиырма бес жылдығы өтсе де, бұл тақырып өзекті болып келеді.

Патриотизм ежелгі әлеуметтік құбылыстардың бірі. Егер осы сөз-

дің этимологиялық мәніне келсек, онда ол гректің «patris» деген сөзінен шыққан, «Отан», «Атамекен» дегенді білдіреді. Осыны басшылыққа ала отырып, түрлі сөздіктер патриотизмді сезім ретінде береді, оның мазмұны өз Отанына деген сүйіспеншілік пен адалдық, оның өткені мен бүгінгісі үшін мақтаныш, оның сипаты мен мәдени ерекшеліктерін сақтауға тырысу, өзінің жеке және топтық мүдделерін еліміздің ортақ мүдделеріне бағындыруға және өзін оған сәйкестендіруге дайын болу, отанына қызмет етуге, оны қорғауға ұмтылу болып табылады. Патриотизмді, өз еліне деген махаббаттан, тарихы мен мәдениетіне құрметі, елінің болашағына деген жауапкершіліктен тұратын кешенді рухани және әлеуметтік феномен ретінде ұғына отырып, қазақстандық патриотизм ерекше құбылыс екенін ескерген жөн, себебі Қазақстанның көпұлтты халқының бір ғана, оны мекендейтін барлық халықтар үшін ортақ отанына деген қарым - қатынас туралы болып отыр (5, б. 3).

Патриотизм – отбасына, туып-өскен ортасына, топырағы мен табиғатына, еліне деген құрметтен бастау алады. Өз ұлтын, жерін сүйіп, оның мұнын мұндап, жоғын жоқтайтын адам ғана нағыз патриот бола алады. Ел Президенті Н. Назарбаевтың: «Әрбір адам біздің мемлекетімізге, оның бай да даңқты тарихына, оның болашағына өзінің қатысты екенін мақтанышпен сезіне алатындай іс-қимыл жүйесін талдап жасауы қажет. Елдің проблемалары да, келешегі де барлық адамға жақын әрі түсінікті болуы тиіс. Әрбір адам бала кезінен Қазақстан – менің отаным, оның мен үшін жауапты екені сияқты мен де ол үшін жауаптымын деген қарапайым ойды бойына сіңіріп өсетіндей істеген жөн», - деуі патриотизмге баулудың жарқын үлгісі іспетті (1, б. 110).

Қазақ халқының патриоттық тәрбиесінің тамыры терең. Халқымыздың тарихында отансүйгіштік пен қаһармандықтың үлгілері мол. Отаншылдық сезім ертеден қалыптасқан, ескірмейтін, әрқашан жаңа жақтан көрініс табатын, мәңгілік, қасиетті ұғым. Ол - Отанға деген сүйіспеншілік, бойындағы бар күш-қуатын, ерік-жігерін Отан игілігі мен мүддесіне аямай жұмсау, туған жерін, қасиетті ана тілін, елдің әдет-ғұрпы мен салт-дәстүрін құрметтеу. Патриотизм біртіндеп қалыптасатын, тынымсыз, үздіксіз тәрбиенің жемісі. Қазақстан Республикасы – өзінің тәуелсіз мемлекет екендігін бүкіл әлемге дәлелдеді. Енді басты міндет – мемлекеттің өркендеп өсуі, халықтың әлеуметтік экономикалық жағдайын көтеру. Қазақстанды – Отаным деп таныған әрбір азаматтың осыған өз мүмкіндігінше үлес қосуы тиіс. Осы мақсатқа жету жолында оқытушылар қауымы көп тер төгуімізге тура келеді. Ол дегеніміз, болашақ жастардың, студенттердің бойында патриоттық сезімін ояту. Отаның, жерің, Атаңың, Мемлекеттік Рәміз-

дерін құрметтеуге үйрету.

1997 жылы Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың бастамасы бойынша еліміздің дамуының «Қазақстан – 2030» стратегиялық ұзақ мерзімді бағдарламасы жасалды, ол Қазақстан қоғамының түрленуінің іргетасы болды. «Қазақстан – 2030» стратегиясының ұзақ мерзімділік басымдылығы, стратегиялық бағдарлар мен координаталардың айқын жүйесін қалыптастыра отырып, Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясатының негізіне енді. Көбінесе, Стратегияда белгіленген үдемелі дамудың негізгі міндеттерін жүзеге асыру арқасында Қазақстан экономиканың динамикалық дамуына және әлемдік қауымдастықта мойындауға, ішкі саяси тұрақтылық пен қоғам консолидациясын нығайтуға қол жеткізді, сауатты ұлттық саясат орнатты, ашық демократиялық саяси жүйеге қарай маңызды қадам жасады.

Қазақстанды - барлық азаматтардың қай ұлтқа жататындығына қарамастан мемлекеттік өзін-өзі билеу формасы ретінде түсінудің берілген теориялық негіздемесі ұлтаралық қарым-қатынастар саласында мемлекеттік саясат негізіне жатты. Қазақстан - ортақ үйі, ортақ отаны болып табылатын «Қазақстан халқы», «қазақстандықтар» - жаңа қоғамдастығын қалыптастырудың негіздемесі болды. Нақ осы фактор Қазақстан патриотизмін қалыптастырудың маңызды негіздемесі болды (1, б. 104).

Қазақстан Республикасының Конституциясы барлық азаматтардың теңдігінің негізін салды, біртұтас мемлекеттілік пен патриотизмді қалыптастырудың құқықтық мүмкіндігін қамтамасыз етті. Қазақстан Республикасының Конституциясының 1-бабының өзінде-ақ былай жазылған: «Республика қызметінің түбегейлі принциптері: қоғамдық татулық пен саяси тұрақтылық; бүкіл халықтың игілігін көздейтін экономикалық даму; қазақстандық патриотизм» (4, б. 12).

Қазақстан Республикасының Конституциясы барлық азаматтарына тең құқық жариялайды және оған кепілдік береді. Сонымен, 1-тарау, 10-бапта «Қазақстан Республикасының азаматтығы бірыңғай және тең болып табылады...» деп бекітеді. 14-бабы «Тегіне, әлеуметтік, лауазымдық және мүліктік жағдайына, жынысына, нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге, көзқарасына, нанымына, тұрғылықты жеріне байланысты немесе кез келген өзге жағдаяттар бойынша ешкімді ешқандай кемсітуге болмайды» деген ережені бекітеді. Сонымен, бұл бап этникалық тегі бойынша кемсіту мүмкіндігін болдырмайды. Ал 20-бапта Қазақстанда «Республиканың конституциялық құрылысын күштеп өзгертуді, оның тұтастығын бұзуды, мемлекет қауіпсіздігіне нұқсан келтіруді, соғысты, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни, тектік-топ-

тық және ұрлық астамшылықты, қатыгездік пен зорлық зомбылыққа бас ұруды насихаттауға немесе үгіттеуге жол берілмейтіні» туралы айтылады. Бұдан басқа Қазақстан Республикасының 39-бабының 2-тармағын атап өтпеуге болмайды, онда: «Ұлтаралық татулықты бұзатын кез келген әрекет конституциялық емес деп танылады» деп жазылған (4, б. 18).

Көп ұлтты мемлекет ретінде Қазақстан жағдайында осы мүмкіндік ақиқатқа айналуы үшін, жоғарыда айтылғандай, ұлтаралық татулық қажет болды. Саясат ішілік тұрақтылықты қамтамасыз етудің маңызды қадамы 1995 ж. наурызда еліміздің Тұңғыш Президенті Н.Ә. Назарбаевтың бастамасы бойынша Қазақстан халқының Ассамблеясын құру болды, ол жас егеменді мемлекеттің тіршілік әрекеті жүйесіне үйлесімділікпен еніп кетті және консультативтік - мәжілістіктен бастап конституциялыққа дейінгі эволюциядан өтті. Қазақстанның барлық халықтарының мүдделері мен идеяларының барлық спектрін бейнелей отырып, бұл ұйым Қазақстан Республикасының ұлтаралық татулықты нығайтудың мәнді факторы болады (2, б. 25).

Қазақстандық патриотизмді қалыптастырудың маңызды факторы Мемлекеттік Рәміздерге құрметпен қарау болып табылады. Мемлекеттік Рәміздер - жоғарғы азаматтық және патриоттық сезімдерді қалыптастыратын және жалпы ұлттық мемлекеттік басымдылықтарды жарқын көрсететін қуатты консолидациялаушы күш болып табылады. Мемлекеттік рәміздердің көмегімен азаматтарда біртіндеп және табанды түрде елі үшін мақтаныш және патриотизм сезімі тәрбиеленеді. Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері туралы» Жарлығында: «Қазақстан Республикасының азаматтары, оның аумағында тұратын тұлғалар сияқты Қазақстан Республикасының Мемлекеттік туын, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік елтаңбасын және Қазақстан Республикасының Мемлекеттік әнұранын құрметтеуге міндетті» делінген. Осы Жарлыққа сәйкес «тұрақты негізде Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздерін насихаттау және әйгілеу, азаматтардың оларға құрметпен қарауын қалыптастыру жөнінде шаралар кешенін жүзеге асыру» қажет (1, б. 11).

Мемлекеттік рәміздер мемлекеттің оң бейнесін жасау көзі ретінде қолданылады, ұлттық мақтаныш нысаны болып табылады, патриоттық сезімдер мен еріктілігін білдіру нысаны ретінде қызмет етеді.

Біздің ата-бабаларымыздың патриот болғанын олардың елін, жерін қорғау мысал бола алады. Хандарымыз күн демей, түн демей елін қорғаған, олардың жасаған ерліктері бізге, яғни ұрпаққа үлгі. Олардың ерліктерін оқып отырғанда кеуденді мақтаныш сезімі кернеп, отанға

деген махаббатымыз оянады. Жұрт дегенде жұмылатын, ел дегенде егілетін – жастарымыз болса Қазақстан жерінде патриоттықты көркейтуге мүмкіндік көп болар еді. Қазақстан мемлекетінің одан әрі өсуіне патриоттар көмектесетіні абзал. Жастарды отансүйгіштікке тәрбиелеу керек. Жастардың бойында мәдениетімізге, қазақи барлық құндылықтарымызға, иманымызға деген сүйіспеншілікті қалыптастырып, оларды құрметтеуге тәрбиелесек, еліміздің рухани байлығын сақтап қала аламыз.

Сонымен қазақстандық патриотизм – бұл Қазақстанның көп ұлты халқының шоғырландырушы рухани –саяси факторы ретінде орын алатын бірегей феномен. Оның қалыптасуы, біріншіден, республиканы мекендейтін түрлі этникалық топтар өкілдерінің азаматтық сәйкестігін жүзеге асыру жағдайын қамтамасыз етумен байланысты кешенді көп деңгейлі мемлекеттік саясатқа, екіншіден, Қазақстан халқының өзінің данышпандығы мен төзімділігіне, оның өзін саяси ұлт, қазақстандықтар ретінде сезіну қабілетімен шартталған (3, б. 8).

Қазақстандық патриотизмді қалыптастырудың концептуалды негіздерін, сондай-ақ жастарды патриоттық тәрбиелеу тәсілдері мен әдістерін әзірлеу бүкіл қоғамның маңызды міндеті болып табылады.

Әдебиеттер

1. Ғазалиев А.М., Есім Ғ., Ферхо С.И., Бұрханов К.Н., Матвеевкова Л.Г. Қазақстандық патриотизмді қалыптастыру: теория және практика. - Қарағанды: Қарағанды мемлекеттік техникалық университеті баспасы, 2009.
2. Ермұқанов Б., Қазақстан: тарихи - публицистикалық көзқарас. - Алматы: «Ғылым», 2000.
3. Жумаканов А.Р. Патриотическое и интернациональное воспитание в школе. - Алматы: «Мектеп», 1991.
4. Қазақстан Республикасының Конституциясы. - Алматы, 1998.
5. Назабаев Н.Ә. Тарих толқынында.- Алматы: «Атамұра», 1999.

ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚ ТҮСІНІГІНІҢ МАЗМҰНЫ

Оракбаева М.К.

Қазақстан–Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі шетел сөздерінің сөздігінде толеранттылық «tolerantia» деген латын терминінен алынған ұғым, біріншіден, ағзаның кез-келген бір улы заттың қолайсыз жағдайына төзімділігі, екіншіден, біреуге,

бір нәрсеге деген шыдамдылық, жұмсақтық деп көрсетілген.

Сондай ақ «толеранттылық» (лат. «tolerantia» - шыдам, төзім) терминіне шет тілдері сөздігінде екі мағынада түсініктеме беріледі:

1) бір нәрсеге, біреуге төзімділік, төзу, шыдау;

2) биологиялық, медициналық тұрғыда – иммундық реакцияның жартылай немесе толықтай болмауы, яғни организмнің ауруға қарсы тұратын антиденелер шығару қабілетінің болмауы.

Ал педагогикалық сөздіктерде бұл ұғымға «қайсыбір жағымсыз факторға жауап әрекеттің болмауы не бәсеңсуің; оның әсеріне сезгіштіктің төмендеуінің нәтижесі» деген анықтама беріледі.

Оксфорд сөздігінде: «толеранттылық – тұлғаны немесе затты қарсылықсыз, күштеусіз қабылдауға дайындығы және қабілеті», - деген анықтама берілген.

«Кеңес энциклопедиялық сөздігінде» толеранттылық - басқаның пікіріне, сеніміне, тәртібіне деген шыдамдылық ретінде түсіндіріледі [1].

Педагогика қазақша және орысша түсіндірме терминологиялық сөздігінде: толеранттылық (лат. tolerantia-шыдам) қандай да бір қолайсыз факторға, оның әсеріне деген сезімталдықтың төмендеуі нәтижесінде алаңдаудың жоқтығы немесе әлсіреуі; психологиялық бейімделуді жоғалтпай, адамның әртүрлі өміріндегі қиыншылықтарға қарсы тұра білу қабілеті [2].

«Толеранттылық» ұғымының этимологиясы латынның «tolero» етістігі - шыдау, төзу, көндігу мағынасын білдіреді. Латыннан бұл түсінік басқа тілдерге ауысты. Толеранттылық ағылшын сөздіктерінде «tolerance» - басқалардың ойларына, сенімдеріне, дәстүрлері мен мінездеріне шыдамдылық танытып, толерантты қабылдау біліктілігі дегенді білдіріп, «дінді сыйлау», «діни еркіндікке жол беру» ретінде түсіндіріледі. Француз тілінде «tolerance» басқалардың саяси әрі діни көзқарастарын, мінез құлықтарын, ойлары мен еркіндігін сыйлау ретінде түсіндірілсе, ал қытай тілінде толерантты болу ол басқаларға кеңпейілдік көрсету бойы табылады. Ал парсы тілінде «толеранттылық» ұғымы татуласуға даяр, төзімділік, шыдамдылық ретінде түсіндіріледі. Испан тілінде «tolerance» өз пікіріне қайшы келетін идеялар мен пікірлерді қабылдау қабілеті» деп көрсетілсе, немісше - орысша сөздікте «tolerant» - біреудің пікіріне шыдау, ал араб тілінде кешіру, жұмсақтық, жан ашу, шыдамдылық, басқаларға жақын болу дегенді білдіреді [3].

«American Heritage Dictionary» деген американдық сөздікте «толеранттылық» бұл басқа адамдардың әрекеттері мен сенімдерін мойындау және сыйлау, мойындауға қабілеттілігі ретінде түсіндіріледі.

1907 жылғы Ф.А. Брокгауз мен И.А. Эфронның энциклопедиялық сөздігінде алғаш рет толеранттылық туралы мақалада, оны басқа діни көзқарастарға төзімділік ретінде түсіндіреді [4].

В.И. Дальдің сөздігінде «шыдамдылық» сапа немесе қасиет, біреуді немесе бір нәрсеге шыдау қабілеттілігі ретінде түсіндіріледі. С.И. Ожеговтың сөздігінде толеранттылық сөзінің аналогы басқа адамның пікіріне, мінезіне өшікпей, бейбітшіл қатынасты білдіретін зат есім болатын «шыдамдылық» болып табылады [5].

Д.Н. Ушакованың «Толковый словарь русского языка» атты сөздігінде толеранттылықты француз *tolerance* төзімді дегенді білдіретін туынды сөзден шыққан деп түсіндіріледі [6].

Қазақ тіліндегі сөздіктер мен энциклопедияларда «толеранттылық» ұғымына әлі күнге дейін түсіндірмелі анықтамалар жарияланған жоқ. Алайда, «толеранттылық» ұғымы қазақ тілінде «төзім» сөзі «шыдам», «сабыр», «тағат» мағынасында қолданылады. Яғни, «төзімді болу» - басқаға, оның ісіне, құбылыстарға шексіз төзу, шыдауды білдіреді. Енді әртүрлі тілдердегі сөздіктерді салыстыру негізінде толеранттылық - адам құқығы мен тұлғаға сыйластық және құрметтеуге негізделген қағидалар жүйесі болып табылатынын әрі «толеранттылық» пен «төзімділік» ұғымдары бір-бірімен байланысты екенін айтуға болады. Сонымен сөздік әдебиеттерде толеранттылық көп жағдайда мағынасы жақын «төзімділік» ұғымымен анықталады, мұнда тек реактивті сипатын ғана бейнелейді және оның мағынасын толықтай ашып тұрған жоқ. Толеранттылық қазіргі халықаралық түсінікте, керісінше, «адамның құқықтары мен еркінділігін жан-жақты мойындау негізінде қалыптасқан белсенді қатынас» ретінде түсіндіріледі. Өзімен және басқалармен үйлесімділікте өмір сүруі біліктілігі мен табысты әлеуметтену шарты ретінде қарастырылады.

Демек толеранттылық түсінігінің әлемнің әртүрлі тілдерінде қарастырылуы мынаны көрсетеді, кез келген халықтың топаралық және ішкі топтық жатақханасының нормаларын бейнелейтін түсінік болып табылады.

Толеранттылық түсінігіне анықтама беру қиындығы, бұл ұғымының әртүрлі ғылым салалары философия, әлеуметтену, педагогика, психология, этика, саясаттану аймақтарында қолданылумен байланысты болып келеді.

Этикалық білімдер жүйесінде «толеранттылық» түсінігін «төзімділік» ұғымымен теңдестіреді, басқа адамның пікіріне сыйласымдылық және басқа адамдардың мінез-құлқына, дағдыларына, сеніміне, пікірлеріне, қызығушылықтарына қатынасын сипаттайтын моральдық қасиет. Ал толеранттылық түсінігіне өзіне сенімділік, өзінің көзқара-

сына сенімділікті саналы түсіну деп сипаттама береді.

Медицина ғылымында толеранттылықтың екі түрі қарастырылады: иммунологиялық толеранттылық – берілген антигенге қатысты ағзаның қарсылық қабілетінің жоғалуы немесе әлсіреуі; фармакологияда толеранттық белгісі бір дәрі немесе удың әсерінен терапияның немесе токсикологиялық тиімділігінің дамымағына қарамастан төзуі (Б.В. Петровский).

Философиялық дәстүрде толеранттылық морладық идеал, этикалық феномен ретінде қарастырылды. Толеранттылық туралы ұғым гуманистік ағымнан келген, адамның ізгіліктері мен әртүрлі қадырқасиетінің құндылықтары ретінде сипаттайды. Жалпы, философияда толеранттылық басқалардың көзқарастары, салтына, дағдыларына төзімділік ретінде анықталады.

Толеранттылықты саясаттану мен заңның демократиялық институттарымен тығыз байланыстағы бостандық пен құқықтарының көзқарастарын жүзеге асырады.

Толеранттылық мәселесі аса күрделі, сондықтан оның бір ғана шешімі, егер асып кетсе, құнды болудан қалмауы және бассыздыққа әкелмеуі үшін әбден тұрақталған шегі болуы мүмкін емес.

Психологияда толеранттылық ерекше құбылыс ретінде бертін келе зерттеліп, толеранттылықты түсіндіруде бірнеше анықтамалар ұсынды.

Г. Олпорт бойынша толеранттылық – әлеуметтік-мәдени факторлардың, алынған тәжірибелердің, отбасындағы тәрбие мен әлеуметтік ортаның, темпераменттің, тұлғаның бір бағыттағы әрекет ететін, көптеген күштердің әрекет нәтижесі.

Толеранттылық әлеуметтік сәйкестілік, әлеуметтік бағдар, мінезқұлық, қатынастармен байланысты тұлғаның әлеуметтік құбылысы ретінде ғана емес, эмоционалдық тұрақтылық, тұлғаның сәйкестілігі, эмоциялары, өзіндік сана мен сананың құбылыстармен байланысты даралықты да қамтиды. Сәйкесінше, толеранттылықты жеке және әлеуметтік феномен ретінде қарастыруға болады.

Психологиялық феномен ретінде толеранттылық шетелдік әдебиеттерде де көрініс тапқан (Е.Ю. Клепцова, Г.У. Солдатова және т.б.).

М. Бубердің айтуы бойынша толеранттылық «Мен» және «Сен» диалогы арасында бөлінбейтін бөлігі. Ал, А. Маслоудың «тұлға саулығы» теориясында толеранттылық адамдар арасындағы қарым-қатынас тетігін беретін, тұлғаның өзін-өзі белсендірудегі мүмкін болатын жолдардың бірі.

В. Франклдің пайымдауы бойынша толеранттылық тұлғаның ру-

хани дамуындағы негізгі жасаушы. Г. Олпорт толеранттылықты тұлғаның жетілген қасиеті ретінде қарастырған.

А.Г. Асмолов көзқарасы бойынша толеранттылық өзгермейтін ереже немесе пайдалануға дайын тұратын рецепт болып табылады. Ол ешқашан жазамен қорқытудан шығатын міндеттелген талап емес, адамның өмірге құнды қатынасты ерікті және жауапты таңдауы болады [11].

Толеранттылық бойынша еңбектерді талдау бұл ұғымға бір мәнді түсінік беруге болмайтынын көрсетті. Осы негізде диверсификациялық тұғыр жүзеге асырылады. Бұл тұғырды қарастырған И. Петтай толеранттылықтың дамуындағы белгілі бір динамика болатынын айтты. Ол толеранттылықтың қалыптасуындағы бірнеше кезеңдерді бөліп көрсетеді. Мұнда толеранттылықтың жоғары дәрежесі соншалықты құптарлықтай болмайды.

Психологияда толеранттылық ерекше құбылыс ретінде бертін келе зерттеле бастады. Толеранттылықтың психологияда анықталуы:

- 1) өзара сыйластық және теңдікті мойындау;
- 2) басым болудан және зорлық зомбылық көрсетуден бас тарту;
- 3) адамзат мәдениетінің, нормаларының, діни сенімдерінің көпжақтылығын мен көп өлшемділігін саналы аңғару;
- 4) әртүрлі мәдениетті, діндер мен ділдерді бір түрге келтіруден немесе бір ғана көзқарастың артықшылығынан бас тарту.

А.Г. Асмолов, Г.У. Солдатова, А.В. Зимбули, Ю.А. Ищенко, С.Ю. Головин, В.М. Золотухин көзқарастары бойынша шыдамдылық толеранттылықтың құрамдас бөлімі болып табылады.

А.А. Реан шыдамдылық пен толеранттылық ұғымдарының өзара байланысын қарастырғанда бұған қарама-қарсы пікір айтады. Ол толеранттылықты жағымсыз бір фактордың әсеріне сезгіштіктің төмендеуі нәтижесінде жауап берудің әлсіреуін білдіретін психофизиологиялық ұғым деп санайды. Ол шыдамдылықтың құрамында толеранттылық болады дейді. Шыдамдылықты әртүрлі пікірлерді, адамдар мен құбылыстарды бағалауға байланысты тұлға қасиеті деп анықтайды.

А.В. Петровский мен В.В. Юрчуктың пікірлері бойынша, толеранттылық фрустраторлар мен стрессорлар болғанымен, олардың қайталанатын әсеріне сезгіштіктің төмендеуі нәтижесінде қалыптасатын психологиялық тұрақтылық болып табылады.

Е.В. Магомедова толеранттылықты адамзат санасының екі деңгейінде – рационалды – логикалық және эмоциялық - сезімдікті қарастыру қажеттігін айтады. Ол өз зерттеуінде эмоциялық – сезімдік деңгейдегі толеранттылық адамгершілікпен тығыз байланысты болатыны қорытындыланған.

И. Апине толеранттылықты адамның ішкі дүниесіндегі шыдамдылықтың, қайырымдылықтың көрінуімен байланыстырады. Бұл адамның өмір сүруіне қажетті маңызды қасиет деп есептейді. Кез-келген қоғамдағы толеранттылықтың деңгейі қоғамның даму деңгейіне байланыстылығын атап көрсетеді [12, б. 67].

Г. Солдатова өз зерттеулерінде толеранттылықты этникалық ерекшеліктер, этномәдениет мәселелерімен тығыз байланыста қарастырады.

М.Н. Муханова: «толеранттылық – бұл тек қана шыдамдылық емес, адамның мінезіндегі өзіндік табандылық, икемділік қасиеттерінің сапасы», - деп анықтама берген [13, б. 213].

В.А. Васильев толеранттылықты шиеленісті жағдайларды шешудің, болдырмаудың факторы ретінде қарастырады.

Толеранттылық мәселесінің саясаттағы және ұлттық-этникалық қарым-қатынастағы сипатына В. Козлов, З. Мубинова, С. Семенов, М. Хомяков, В. Шалин және т.б. ғалымдардың еңбектері арналған.

В. Козловтың пікірінше, қазіргі заманғы этнологияда ұлтаралық толеранттылықты бағалауда екі түрлі көзқарас бар. Біріншісін В. Тишков жақтаған, ол ұлтаралық толеранттылықты өзгенің теңдігін сыйлау мен мойындау ретінде қарастырады.

Бұл көзқарасты автор «толеранттық» ұғымын түсіндіруде де қолданған. Зерттеушінің пікірінше, «толеранттық» негізгі салада көрінеді: психологиялық деңгейде – ішкі тоқтам және тұлға мен ұғымның қарым-қатынасы ретінде және саяси деңгейде – әрекет немесе іске асатын норма ретінде.

Толеранттылық белгі мен әрекет тұлға мен қоғам деңгейінде, тіпті жеке тұлға деңгейінде де сәйкес келмеуі мүмкін.

Л. Дробижева қолдаған екінші жол, ұлтаралық толеранттылықты өзгені сол күйінде қабылдау және келісім негізінде қарым-қатынас жасау деп түсінеді.

Н. Лебедева мәселенің сыйлау оның құндылығы мен маңызына сенімді болу және өзге мәдениеттермен таныс болу деп түсінеді. Бұлар оның ойынша мәдени толеранттылықтың белгілі құрамдас формулалары.

«Толеранттылық» ұғымына теориялық тұрғыдан талдау жасауға В. Лекторский, М. Хомяков, Е. Быстицкий, Н. Брусов, В. Шалин және т.б. ғалымдар ұмтылыс жасады.

Н. Брусова толеранттылық ұғымын ашуда субъектілік қатынастарға көп көңіл бөледі. Оның пікірінше, толеранттылық күштінің әлсізге қарым-қатынасы барысында көрінеді. Өз құқығы үшін күрес жолына түскен аз топ толеранттылыққа бейімсіз болады. Себебі олар тек

жай ғана өзін тыңдатуға. Өз көзқарасын білдіруге ғана емес, өздерінің жайсыз жағдайларына түрткі болған нормалар мен қағидаларды жоққа шығаруға ұмтылады.

В. Шалин толеранттылықтың қазіргі әлем жағдайындағы мәдени құндылықтармен, біліммен, саясатпен үйлесімін әлеуметтік-философиялық тұрғыдан талдайды.

Т. Михайловтың пікірінше, толеранттылық субъект - субъект қарым-қатынасының пайда болуына әкеледі: «Социум адамдардың өзара әрекет ету ортасы бола отырып толеранттылық қызмет ететін негізгі кеңестік болып табылады».

Толеранттылық – көптүрлі дүниеде адамның өмір сүруіне және кешенді әрекет етуге дайындығы және қабілеті болып табылады [14].

Жалпы алғанда, толеранттылықтың негізі – өзінің «басқаға, бөтенге» қатынасын бақылау болып табылады. Бұл күнделікті кездесетін, тұрмыстық деңгейден бастап, кәсіби қарым-қатынас жасауға дейінгі аралықты қамтитын мәселе болып саналады .

Қазіргі кезде толеранттылықтың бүкіл әлем аренасында стратегиялық мәнді мақсатқа айналады және сондықтан бұл мәселе соңғы жылдары психологияда да және педагогикада да өте танымдылыққа айналды. Толеранттылық және оның түрлері бойынша жұмыстар өте көп және олардың тақырыптары да әртүрлі болып келеді, ал қазақ тілінде толеранттылық туралы психологиялық теория мен тәжірибелік зерттеулер жетіспейтіндігі көрініп тұр.

«Толеранттылық» терминін саралау барысында ғалымдар арасында елеулі қайшылықтар туындайды. Біраз жағдайда оны тікелей «төзімділік» сөзімен байланыстырады. Қазақ тілінде «төзім» сөзі «шыдам», «сабыр», «тағат» мағынасында да қолданылады. Яғни, «төзімді болу» - басқаға, оның ісіне, құбылыстарға шексіз төзу, шыдауды білдіреді. Сонымен, жоғарыда қарастырылған анықтамалар мен түсіндірмелерге сүйене отырып, толеранттылық дегеніміз - ол тұлғаның ізгілікке бағытталған және айналасындағыларға құнды қарым-қатынасымен анықталатын қасиеті болып табылады.

Әдебиеттер

1. Үлкен кеңес энциклопедиясы «Совет энциклопедиясы» (қазір «Үлкен Ресейлік энциклопедия» баспа үйі. 1979-2001.
2. Педагогика: Қазақша және орысша түсіндірме терминологиялық сөздік // Ғыл. жет. жасаған және жалпы ред. басқарған проф. Ш.К. Беркімбаева, проф. А.Қ. Құсайынов. - Алматы, 2007.
3. Клепцова Е.Ю. Психология и педагогика толерантности: учеб. пособие. - М., 2004.

4. The Oxford dictionary of English Etymology Oxford, Clarendon Press, 1982.
5. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: Т. 4. - М.: «Русский язык», 1982.
6. Толковый словарь русского языка. /Под ред. Д. Н. Ушакова. Т. А. - М.: Изд-во иностранных и национальных словарей, 1940.
7. Словарь иностранных слов. 9-е изд. /Под ред. А. Г. Спиркина и др. М.: «Русский язык», 1982.
8. Словарь русского языка: в 4-х т. /Под ред. А. П. Евгеньевой. Т. 4. - М.: «Русский язык», 1984.
9. Вагабова Н.М. Этническая толерантность в поликультурном обществе: автореф. дис... кан. фил. наук. – М., 1987.
10. Головатая Л.В. Толерантность как проблема философии образования: автореф. дис... фил. наук. - М., 2006.
11. Асмолов А. Г. Толерантность: различные парадигмы анализа. - М., 1998.
12. Апинь И. Толерантность и идентичность (Латвия середины девяностых) // Толерантность и согласие, 1997. - С. 169-188.
13. Муханова М.Н. Толерантность и социальное расслоение общества // Толерантность и согласие, 1997. - С. 212-216.
14. Гриншпун И.Б. Понятие и содержательные характеристики толерантности (к вопросу о толерантности как психическом явлении) // Толерантное сознание и формирование толерантных отношений (теория и практика): Сб. науч-метод. статей. - Воронеж, 2002.

**АРНАЙЫ ПӘНДЕР ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ
КӘСПОРЫНДАРДА ТАҒЫЛЫМДАМАН ӨТУ АРҚЫЛЫ
КӘСІБИ ДАЙЫНДЫҚ ДЕҢГЕЙІН ЖЕТІЛДІРУ**

Сатиева А.М.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Елбасының «Қазақстан-2050» Стратегиясы — қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Жолдауында айтылғандай, кәсіби-техникалық және жоғары білім ең бірінші кезекте ұлттық экономиканың мамандарға деген қазіргі және келешектегі сұранысын барынша өтеуге бағдар ұстауы керек. Көп жағынан бұл халықты еңбекпен қамту мәселесін шешіп береді. Шаруашылықтың қай саласын да өздері таңдаған мамандықтарын кәсіби тұрғыдан жан-жақты игеріп, озық технология мен заманауи техника тілін меңгергендер ғана дамыта алады.

Сондықтан, еліміздегі өндіріске қажетті мамандар әзірлеу деңгейін көтеру міндетін әлеуметтік серіктестік және теория мен тәжірибенің үйлесімділігі атқарады. [5].

Қазақстан Республикасында білімді дамытудың мемлекеттік 2011-2020 жылдар бағдарламасында, Техникалық және кәсіптік білім беру жүйесіндегі өзгерістер көптеген міндеттерді шешуге әкелуде.[2]. Мемлекеттік бағдарламаның басты міндеттерінің бірі Техникалық және кәсіптік білім беру жүйесінде жоғары білікті мамандармен қамтамасыз ету аясында, даярлау және қайта даярлаудан өткізу, біліктілікті арттыру, сондай-ақ тағылымдамадан (стажировка) өткізу.

ТЖКБ жүйесін жаңғырту үшін «Кәсіпқор» холдингі» КЕАҚ (бұдан әрі - Холдинг) құрылды, олар халықаралық әріптестердің қатысуымен өздерінің колледждерінің желілеріне арналған жаңа білім беру бағдарламаларын әзірлеуде.

Қазіргі заман талабына сай педагогикалық кадрларды тағылымдамадан өткізу, біліктілігін жетілдіру ең алдымен, білімге негізделіп отырғаны белгілі. Білім – елдің экономикалық ресурс көзі, ал сапалы адам капиталын құру білімді қоғам қалыптастыруға негіз. Тәжірибе – бұл адам қызметі бағытталған мамандығы бойынша кәсіби біліктілігін арттыру технологиясы. Бәсекеге қабілетті заманауи оқытушы болу үшін, өндірісте енгізілген жаңа технологияларды игеру керек. Теориялық білім мен тәжірибенің көп жағдайда сәйкес келмей жатуы да содан. Сондықтан неғұрлым оқытушыларды кәсіпорындарға тағылымдамадан өтуге жіберу, оң бағасын бермек. Шет елдерде оқытушылардың өндірістік дайындықтарына үлкен мән береді. Мысалы, Финляндияда колледж оқытушыларын өндірістік өтілісіз, арнайы пәндерді оқытуға жұмысқа қабылдамайды. Ал Германияда оқытушылардың тағылымдамадан өтуі міндетті болып табылады. Өкінішке орай Қазақстанда оқытушылардың кәсіпорындардан тағылымдамадан өтулері жетік меңгерілмеген. Оған мыналар себеп болады, заңдық тұрғыдан оқытушылардың кәсіпорындарда тағылымдамадан өтуіне міндетті талаптар, нормативті-құқықтық реттейтін ереже немесе тәртіп жоқ. Осының барлығын ескере отырып ТЖКБ жүйесінде болашақта қолға алынбақ. Ол үшін «Кәсіпқор» холдингі» тағылымдама бойынша арнайы бағдарламалар әзірлеуде [1, 24 б.].

Жаңа технологияларға және өндірістік процестің өзгерген жағдайларына сәйкес кәсіптік практиканың білім беру бағдарламаларын әзірлеуге қатысу, кәсіпорынның технологиялық процестерінің өзгеруіне және өндірістің қолданыстағы жабдықтарына сәйкес курстық және дипломдық жобалардың тақырыптарын жасақтау, оқу-өндірістік тәжірибелерді ұйымдастыру, кәсіпорынның бөлімшелері мен колледж

базасында студенттердің кәсіптік практикасына жетекшілік ету үшін білікті мамандарды тарту, жаңа технологияларға және өндірістік процестің өзгерген жағдайларына сәйкес арнаулы пәндерді жүргізу үшін білікті мамандардың белгілеуін қамтамасыз ету [3.] Колледж оқу орталығында қысқа мерзімді курстарды ұйымдастыру сияқты өзекті сұрақтар аясында ШҚО Кәсіпкерлер палатасында техникалық және кәсіптік мамандар даярлаудағы өзекті мәселелер тақырыбын талқылауда колледж оқытушылары және кәсіпорын өкілдерімен бірге дөңгелек үстел өтті. Жұмыс беруші серіктес мекемелермен бірлесе отырып, нарықтық экономикада сұранысқа ие, бәсекеге қабілетті, жаңа инновациялық – технологияларды меңгеруге дайын білікті мамандар даярлауда және бітірушілердің жұмысқа оналасу барысында туындайтын мәселелердің шешімін іздеу болды. Студенттерді өндірістік тәжірибеге жіберген кезде колледж тарапынан, колледжден тағайындалған жетекші тарапынан қадағалауды күшейту керектігін, студенттердің себепсіз өндірістік тәжірибеге келмей қалуы сияқты жағдайларын болдырмау керектігін айтып, өздерінің ойларымен пікір алмасты.

Туризм көп елдерде жалпы ішкі өнімнің қалыптасуына, қосымша жұмыс орнын құруға және сыртқы сауда балансының белсенділігіне ықпал етеді. Соңғы жылдары туризм әлемдегі ең табысты бизнестің бірі. Туризмнің маңызы жылдан-жылға өсуде, оның халықаралық байланыста және валюталық түсім көз ретінде маңызы артуда. Елдердің шикізат көзі азалады, ал туристік индустрия қалпына келетін ресурстармен жұмыс істеген. Туризмнің басқа да салаларға тигізетін әсері мол, оның 32 салаға жанама ықпалы бар (турфирмалар, көлік түрлері, мейманхана кешендері, демалыс үйлері, санаторийлер, ұлттық парктар, тамақтану сферасы, т.б.). Бұл дегеніміз - әлемдік өндірісте әр 9 адамның жұмыс орны деуге болады. ШҚО Кәсіпкерлер палатасымен кәсіпорындарда тағылымдамадан өту бағдарламасы бойынша колледжіміздің арнайы пәндер оқытушылары қаламыздың туристік фирмаларының бірі «Вояж – Алтайский Казахстан» ЖШС-де, «Туристік ұйымдардың қызметіне қойылатын талаптар» бойынша тақырыбында біліктіліктерін арттырды.

Оқытушылар тағылымдамадан өту барысында туристік қызмет көрсету саласында атқарылатын жұмыстарды тәжірибе жүзінде көріп, осы салада өздерінің дағдыларын жетілдірді.

Туристік фирмада тағылымдамадан өтудің басты мақсаты, осы саланың жоғарғы білікті маманы ретінде, туристік қызмет көрсету саласына қажетті құжаттармен жұмысты және туристтерге қызмет көрсетуді игеру болып табылды.

Тағылымдаманың мазмұны мынадай жоспарлардан тұрды, олар

туроператорлық және турагенттік қызметтің функцияларын, туристік өнімнің элементтері, туристік өнімнің құрылымы, туристік-экскурсиялық қызметтер, туристік сұраныс маусымдылығының үлгілері, кәсіби қызметте арнайы терминдерді қолдануды, заманауи офистік техниканы қолдануды, кәсіби қызметті регламенттейтін нормативтік-құқықтық құжаттарды пайдалануды, туризмде басқарушылық – ұйымдастырушылық және маркетингтік қызметті іске асыруға, жоспарлы тур бойынша бағдарлама жасауды. туристік қызметті ұйымдастыруда құжаттаманы құруға және рәсімдеу, кәсіптік қызметіне қойылатын біліктілік талаптарын, өз қызметін жоспарлауды, туристік маршруттар және экскурсиялар өткізуде қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелерін, төлқұжатты рәсімдеу. Рұқсатнамаларды рәсімдеу және рұқсатнамалық қолдау алу, кедендік нысандықтар, санитарлы - эпидемиологиялық нысандықтар.

Туристік фирманың жұмыс барысында теміржол билеттерін толтыруды, туристерге саяхат ұсынуда қонақ үйлерді таңдауды және брондау жұмыстарымен де таныстырды. Шет елдік туристерді қабылдауда да үш тілді меңгерудің қажеттілігін көрсетті.

Қазіргі уақытта туризм және қонақ үй шаруашылығы мамандықтары еліміздің экономикасына қосатын үлесі зор болып отыр. Осыған орай қызмет көрсету саласын дамыту мақсатында жұмысшы мамандарын даярлау курстары ұйымдастырылуда.

Оқытушылардың осындай тәжірибе жүзінде білімдерін жетілдіру тек өз артықшылықтарын көрсетеді. Әр түрлі бағытта жұмыс жасайтын фирмалардың жұмыс тәжірибесімен бөлісуі, оқытушыларға білікті болашақ маман дайындауда үлесін қоспақ.

Көптеген мамандық жоғары білімділікті, белсенділікті, білгірлікті қажет етеді. Бүгінгі маман жаңа ілімнің негіздерін жақсы игерген, еліміздің саяси мақсаттарын айқын көретін, ғылыми және практикалық даярлығы жоғары [7]. Сондықтан талапты, білімге құштар оқушыны оқу еңбегіне тәрбиелеу ісі оның колледжге алғаш келген күнінен бастап үздіксіз жаттықтыру арқылы іске асырылатын күрделі процесс. Болашақ мамандарынан тек өз пәнінің терең білгірі болу емес, тарихи танымдық, психологиялық - педагогикалық, технологиялық тұрғыдан сауатты және ақпараттық-коммуникациялық технологияны жан-жақты меңгерген ақпараттық сауаттылығы, ақпараттық мәдениеті мен ақпараттық құзыреттілігі қалыптасқан маман болуы талап етілуде. [4]. Жоғарыда аталған жайларды меңгерген маман оқушылардан осы білімдерді талап ете алады. Кәсіптік білім беруде арнайы пәндер оқытушылары үшін тағылымдамадан өту қазіргі заман талабына сай технологияларды және Интернет ресурстарды игеру арқылы тәжірибелік

дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік береді. Туризм және қонақ үй шаруашылықтарын ұйымдастыру саласының ТЖКБ ұйымдарының арнайы пәндер оқытушылары және өндірістік оқыту шеберлері үшін Ақтау қаласында «Туризм және қонақ үй шаруашылықтарын ұйымдастыру саласының ТЖКБ ұйымдарының мамандарын даярлаудағы инновациялық тәсіл» тақырыбы бойынша біліктілікті арттыру курстары өтеді. Осындай курстарды Қазақстанның барлық қалаларында болашақта өткізілуі қажет. Бүкіл әлем елдері кәсіптік-техникалық білімнің қажеттілігіне, яғни ел экономикасының қарқынды дамуын қамтамасыз ететін жоғары білікті жұмысшы мамандары мен орта буын кадрларды даярлауға ерекше мән беріп отырғандықтан, кәсіпорындарда тағылымдамадан өтудің бірі, маман даярлауда кәсіби тұрғыдан білімді, бәсекеге қабілетті жеке тұлғаның қалыптасуына оң әсерін тигізбек [6]. Құзыретті маман даярлауда – қоғамның, өндірістің сұранысы қандай, соған байланысты жеке тұлғаға қандай білім қажет екенін білуге, оқытушылардың кәсіпорындарды тағылымдамадан өтулері осы сұрақтың жауабын тапқандай.

Әдебиеттер

1. Техникалық және кәсіптік білім / Техническое и профессиональное образование // Журнал №1 2017 ж., 24 б.
2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011 - 2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы.
3. Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы № 1118 Жарлығы.
4. «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2007.
5. «Қазақстан мектебі» // журналы №8, 2004 ж.
6. «Бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына жолдауы, 2014 ж.
7. «Қазақстан халқының әл-ауқатын арттыру - мемлекеттік саясаттың басты мақсаты» Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы, 2008 ж.
8. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы, 2007 ж.

THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENTS THROUGH RESEARCH ACTIVITIES

Hrupina E.E

Ust-Kamenogorsk College of Economics and Finance, Ust-Kamenogorsk

Modern content of education is radically different from its preceding objectives, components and a preset result. Simultaneously carried out the process of its complication, expanding the scope of educational material. Formed a contradiction between the need to continuously improve the scientific and theoretical level of teaching material and the use for these purposes ineffective traditional methods of learning technologies. Eliminate the contradiction possible implantation in the educational process, modern pedagogic and information technologies. In too see the country's educational institutions there is a trend of the increasing use of teaching and research work with students.

The development of modern education should be directed to a high-class specialist. His professional competence is determined by the availability of knowledge and experience needed to operate effectively in a given subject area, as well as aggregate of competencies.

Competence - a specialist personal ability to solve a certain class of professional tasks.

Key professional competence of the future specialist is:

- academic competence, including the ability to learn and the ability, knowledge and skills acquired as a result the study of disciplines provided by the curriculum;

- social and personal competencies, including cultural values, knowledge of ideological and moral values of society and the state, the ability to follow them;

- professional competence, including knowledge and abilities to express the problems and solve problems, develop plans and ensure their implementation in the chosen area of professional activity.

The professional competence of the future specialist developed to include a variety of activities:

- in analytical work;
- in the production and technological activity;
- in teaching and research activities;
- in consulting activities;
- in organizational and management activities;
- in innovative activities.

The aim of the research work of college students is to develop the of creative abilities of future specialists, increasing level their professional

training on the basis of individual approach and strengthening independent creative activity, the use of active forms and methods of training and the formation of a holistic system of knowledge, to identify talented youth. At the organization design and students research work at the College uses the principles of voluntariness in research, the right choice of research topic, combining teaching with practical features potential researchers.

The main types of research work of students of college can be distinguished:

- Study research work of students (UIRS) within the study time.
- Study research work of students (UIRS) performed outside normal working hours.

The main forms of students research work at the college are:

- Preparation of abstracts, reports.
- Student participation in project activities.
- Participation in seminars, contests of research works.
- Participation in student conferences.

In the process students research work is decided complex pedagogical problems:

- Teaching students the skills of independent theoretical and experimental work.
- Formation of students' general and professional competences.
- Training of personal qualities, the development of creative potential.
- The development of communication skills.

Students Research activities include:

- The use of educational and additional literature, bibliographies, the handbook, catalogs.

- Drawing up peer review and annotations.
- Writing messages, reports and abstracts.
- The creation of thematic dictionaries, crossword puzzles, practice (situational) tasks.

- Creation of presentations.
- Clearances of posters, booklets, jotting.
- Production of visual aids and didactic material.
- Participation in training and business games.
- Implementation of group creative projects.
- Performance course and diploma projects.

Teaching students research activities carried out by means of the inclusion of all students in teaching and research with to its gradual transformation into scientific research.

In the course training and production practice, students also implement research activities. Production practice - one of the most important

stages of preparation of future specialists, contributing to the formation of professional experience and skills for independent labor activity.

Implementation and clearance of course work is one of the most perspective research activities in the VET system, which allows students to acquire skills of planning and analysis of their activity.

One more of the directions extracurricular research work is to attract students to participate in Olympiads.

Research work of students (NIRS) - is most significant and complex kind of the content of research. NIRS complement the educational process, education creates conditions for continuity by forming general and professional competencies, allows students perform practical research, planning their own activities to achieve goals, analyze the results and make necessary conclusions, publicly perform to cast the total work.

The final stage of NIRS is to participate in scientific conferences, presentation of works at contests, publications in scientific journals and conference material collection.

An important stage (original) in preparation for the research activity is to determine the motive for which the teacher and the student is taken for the given work?

Table 1. Motivational sphere of college students in research activities

Motive	Characteristic motive
The motive of self-realization	1. Striving for knowledge, acquisition of new knowledge and skills; 2. The interest in a certain areas of knowledge, creative search; 3. Noises itself (open the hidden abilities, to determine the future, and others.); 4. The possibility of creative self-expression and self-development
The motive of achievement	1. Striving for success, achieving the goal; 2. The desire to find and solve problems; 3. Getting satisfaction from learning and research activities
Motive status	1. Getting VET education; 2. The desire to take worthy position in society; 3. The desire to find well-paid work; 4. Become a professional in the chosen field of activity.

For teachers as criteria of are: self-motive, motive achievement, acknowledgment motive, motive, and element and motive status.

Table 2. Motivational sphere of college teachers in research activities

Motive	Characteristic motive
The motive of self-realization	1. Scientific interest, creative search; 2. The possibility of creative self-expression and self-development.

The motive of achievement	1. Striving for success, achieving the goal; 2. The desire to identify and solve problems; 3. Getting work satisfaction
The motive acknowledgment	Getting acknowledgment by the scientific community; The aspiration has a good reputation among his colleagues.
Motive Element	1. Communicate with notable scientists and pedagogues; 2. Working in research teams; 3. Communion youth
Motive status	1. Possibility of professional upturn; 2. The desire to encased high social position in society; 3. The desire to contribute to the development of scientific potential of the TVE, in the well-being of society

Thus the experience of several years of research and experimental creative work in the college support the conclusion that, along with mastering professional knowledge among the participants of the creative process of a high intellectual potential, appears sustainable skills of research and inventive activities, formed a positive attitude to intellectual work. Research activity has a positive effect on self-improvement process, opens the creative personality, improves level of claims of success. Also, students are engaged in creative work, have higher professional mobility, which will help them further prove himself not only in their specialty, but also in the related areas of knowledge in teaching in universities, as well as actively participate in the rationalization and inventive work in the production.

References

1. Babanskii J.K. The problem of increasing the efficiency of the diagnosis of educational research. - Moscow, 1982.
2. Rudnevsky N. Research activities of college students. - Astana, 2010.
3. Shkutin L.A. Basics of research in professional pedagogy. - Almaty, 2000.

ЕҢБЕК НАРЫҒЫНДА БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ ЗАҢ САЛАСЫ МАМАНДАРЫН ДАЙЫНДАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Кыдырханова А.С.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі таңда мемлекетіміздің ұлттық білім беру жүйесінде – болашақ заң саласындағы мамандарды сапалы, білікті, кәсіби дағдыланған, заман талабына сай етіп даярлау үлкен орын алады. Өйткені мемлекетімізде экономикалық, саяси және әлеуметтік мәселелерді ше-

шудің жаңа өркениетті нысандарының дамуына, әрбір азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауға және қоғам өміріндегі әр түрлі қарама-қайшы тұстарды шешуде заңгерлердің нарықта аса қажеттілігі туындайды. Сондықтан қазіргі таңда жұмыс беруші үшін таптырмайтын мамандарды даярлау процессін қатаң бақылауға алынып ауыр сыңақ түсуі тиіс. Өйткені осы уақытта мемлекеттік құрылымдар мен шаруашылық субъектілеріне білікті заңгерлерді табуға қиынға түседі. Осыған орай көптеген заң саласындағы ғылыми-зерттеу эксперттерінің айтуынша заң білімін беруді реформалау қажеттілігі туындап отыр. Себебі, кәсіби мамандарды даярлауда құқықтық демократиялық мемлекетті құру, заң шығарушылық қызметтің кеңеюі, заңгер мамандарына қойылатын жаңа талаптар, оқу үрдісіне жаңа инновацияларды енгізу, сондай-ақ шет елдерінің жетекші білім беру ұйымдарының озық тәжірибесін үйрену мәселелерін айтуға болады. Бұл мәселе бойынша Қазақ Ұлттық университетінің заң факультетінің профессоры Д.Л. Байдельдинов, өз мақаласында мектептен бастап докторантураға дейінгі барлық білім беретін мекемелерде болашақ заңгерді тәрбиелеуді қалыптастыруды және оқытуды қамтитын құқықтық білім берудің ғылыми негізделген үлгісін жасауды, шетелдік жоғары оқу орында оқуды ұйымдастыруға бағдар алуды, және жеке білім алу траекториясы төрт бағыттың яғни мемлекеттік құқықтық; азаматтық-құқықтық; қылмыстық-құқықтық; қаржылық - құқықтық бірін таңдауға бағыттауды ұсынды. Бұл білім берудің тиімді жүйесі елдің тұрақты дамуын, адам мен азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауды және қазақстандық қоғамның демократиялық құрылуын қамтамасыз ететін факторларының бірі болып табылатынын атап өтті. Осы сұрақ бойынша М.Ш. Қоғамовта заңгер мамандарды оқытудың тәсілдерін түбірінен қайта қарау қажет, - деп өз пікірін атап өтті. Біріншіден, ол бакалавриаттың бірінші курсынан бастап болашақ заңгер мамандығына оқитындарды мақсатты түрде топтарға бөлу керек: тергеушілер, оперативті –іздеу тобы, құқық қорғаушылар, криминалисттер, әділ сот және т.б. Екіншіден, барлық жоспарлар мен бағдарламаларда заңгер мамандығының ерекшелігін көрсете білуді ұсынды. Алдымен өзіндік ерекшелікті анықтап алу қажет, құқықтық білім берудің тиісті деңгейде оған қайта оралып, білім алушылардың есіне түсіріп отыру шарт. Үшіншіден, бұл өзіндік ерекшелікті бекіту, терең түсіну мақсатында білім алушыларға магистрлік кәсіби құқықтық білім мен одан әрі білім алудың мүмкіндіктерін көрсету қажет.

Ал, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университетінің оқу ісі жөніндегі проректоры, з.ғ.д., профессор Е.А. Оңғарбаев мынадай ұсыныстарды ескеру қажеттігін айтып өтті: штаттағы ғылыми дә-

режесі бар профессорлық-оқытушылық құрамның ең төмен табалдырықтық пайыздық үлесін, соның ішінде ғылыми дәрежесі бар профессорлық - оқытушылардың жалпы санынан ғалым-заңгерлердің үлесін белгілеу; заңгерлерді тек күндізгі бөлімде оқыту; магистратураға, резидентураға және адъюнктураға тиісті мамандық бойынша жоғары білім берудің кәсіби оқу бағдарламаларын игергендерді ғана қабылдау; PhD докторантура білім беру бағдарламасы бойынша оқуды аяқтаған түлектер 5 жыл жоғары оқу орнында немесе негізгі жұмыс орны ретінде ғылыми ұйымдарда жұмыс істеуге міндетті, арнаулы грант - пен оқыған түлектер өзін жіберген ұйымда 5 жыл жұмыс істеуге міндеттеу; PhD докторантурасы бойынша бөлінетін гранттардың санын көбейту; докторлық хабилизация жүйесін енгізу; «Юриспруденция» мамандығы бойынша студенттердің өндірістік және диплом алды тәжірибеден өту механизмін жетілдіру керек.

Бұдан басқа мәселелердің бірі – ол заңгерлерді даярлау құқығына лицензия алған профильді емес оқу орындарының мемлекеттік талаптарға сай деңгейде сапасын қамтамасыз ете алмауы мен олардың жеткілікті әрі инновациялық, материалдық-техникалық базаларының әлсіздігі болып табылады. Бұл мәселе де мамандарды кәсіби деңгейде даярлау сапасына кері әсерін тигізеді. Қазіргі таңда құқықтық пәндерді оқытуда теориялық білімдер басым болып келеді. Бұл білім беру мекемелерінің техника жағынан толық қамтамасыз етілмеуі ретінде түсіндіріледі. Тәжірибелік сабақтарды жаңа технологияларды пайдалана отырып, жүргізу үшін сәйкес құралдар мен бағдарламалық өнімдер, сонымен қатар, оқытушының оқу процессінде осы инновациялық әдістерді қолдануға деген қызығушылығы болуы қажет.

Сондықтан қазіргі кезде өзекті мәселе ретінде мамандарды даярлау сапасын жоғары деңгейде жетілдіруін қамтамасыз ету болып табылады. Қазіргі қоғамның заңгер маманға деген талабына, дәрежесіне сәйкес келуі – дайындығы кәсіби стандартқа жауап беретін құқықтық және заң жұмысының негізін білуі, заңгердің қызметі – құқықтық ақпаратпен жұмыс жасай отыра, оның ішкі мәнін түсіну. Ол дегеніміз – материалдың мазмұнын, құқықты тарату мүмкіндігін бекіту, оның басқару потенциалын көтеру және т.б. Аталған жұмыстарды орындау барысында заңгерлер тек құқық көздерін ғана біліп қоймай, құжат мәтіндерін талдай алуы, қайта шыққан заңнамалық құжат актілерін салыстыру, берілген нұсқаның ішінен дұрысын іріктеу жұмыстарын тиімді атқара алады.

Осыған байланысты елімізде заман талабына сай білімді, озық технологияларды жетік меңгерген, кәсіби білікті жұмысшы мамандар даярлауда техникалық және кәсіптік білім беретін оқу орындарында

да үлкен міндеттер мен талаптар жүктеліп отырғаны белгілі. Техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдары индустриялық – инновациялық дамытудың мемлекеттік бағдарламасын іске асыруда ерекше рөл атқарады. Қазіргі таңда кәсіптік салада жан-жақты білімді, білікті, бәсекеге қабілетті маман даярлау олардың әлеуметтік, кәсіптік, өзіндік жұмыс жасай алу қабілеттерін дамытумен белгіленеді. Соның бірі дуальді оқыту технологиясы болып табылады.

Дуальды оқыту жүйесі жөнінде Елбасы Н. Назарбаевтың «Мәңгілік ел» болуды мұрат еткен «Қазақстан - 2050» Стратегиясы» саяси маңызы зор тарихи Жолдауында таяудағы 2-3 жылда дуальдық, техникалық және кәсіптік білім берудің ұлттық жүйесінің негізін қалыптастыру керектігі және келешекте жастардың техникалық білім алуын мемлекеттік кепілдендіруге көшуді қарастыру қажеттілігі нақты айтылып өтті. Кәсіптік және техникалық білім беруді дамыту, білім беруді дүниежүзілік стандарттарға сәйкестендіру өте маңызды мәселе, өйткені, ішкі еңбек нарығы жаңа ақпараттық технологиялармен қаруланған кәсіптік және техникалық білімі бар өз кадрларымызбен қамтамасыз етуді талап етуде. Инновациялық экономиканы құрастырудың қажетті шарты білім беру жүйесін модернизациялау болып табылады. Кәсіптік және техникалық білім берудің заманауи үлгісін құру бағдарламасының жүйелік өзгешеліктерін негізі қаланды. Еңбек нарығы шарттарының өзгеруін ескере отырып білікті мамандар дайындау жүйесін құрудағы әлеуметтік серіктестіктердің құрылымын белсенді пайдалану қажет. Кәсіптік білім беру саласында әлеуметтік серіктестіктің байланысы арқылы студенттердің таңдаған мамандық туралы түсініктерін қалыптасады, оқу процесінде алған теориялық білімдерін тәжірибеде пайдалану дағдыларын тереңдетеді, өндірістік жағдайда шешім қабылдау іскерлігі қалыптасады.

Оқу орындары мен жұмыс берушілердің арасындағы келісім шарттардың құрамы:

- өндірістік тәжірибеден өту;
- оқу орындағы материалдық-техникалық базаны бекіту;
- түлектерді жұмыспен қамту.

Дуальдық жүйе бойынша оқыту студенттердің кәсіби біліктер мен дағдыларды, іскерліктерді тікелей жұмыс орнында меңгеріп, жан-жақты кәсіби дамуына мүмкіндік беріп, түрлі жүйелердің – білім, ғылым, өндірістің – өзара байланысын, өзара әсерін, өзара кірігуін қамтамасыз ету арқылы кәсіптік білім беру жүйесінің сапасын арттыратындығы сөзсіз. Дуальдық жүйе өз мәнінде білім беру мекемесі мен өндірісте қатар білім алуды білдіреді. Білім беру теория мен тәжірибенің байланысы принципіне негізделеді. Дуальдық жүйеде тарап-

тардың қарым-қатынасы тепе теңдік және әділдік принциптері негізінде құрылады. Әлеуметтік серіктестікке қатысушылар оқыту нәтижесіне ғана емес, сонымен қатар оқытудың мазмұнына, оның ұйымдастырылуына мүдделі. Студенттерді кепілдікке ие болуға және бәсекеге қабілетті маман болуға, мемлекеттің кәсіби мамандарды даярлауға тапсырыстың қалыптасуына және орындалуына, өндірістің өмірге және жұмысқа жақсы дайындалған білімді мамандардың келуіне, оқу орнының білім беру қызметіне сұраныстың артуына деген мақсаттары орындалады. Мамандарды даярлау барысында оқытудың дуальды жүйесі маңызды роль атқарады. Оның ерекшелігі сол, кәсіптік оқыту үрдісінің басым бөлігі оқу орнында емес, кәсіпорында өтеді. Қазақстандағы техникалық және кәсіптік білімді жаңғырту үрдісін тереңдетуге дуальды жүйені енгізу үлкен мүмкіндіктер берді. Оқу үрдісінің барлық деңгейлерінде сапалы, тиімді әлеуметтік дайындықтар жоғарылатылды. Осы арқылы жаһандық білім бәсекелестігіндегі кәсіби маман даярлауда кәсіби шеберлікке, іскерлікке қол жеткізуге болады. Сапасы жоғары білімі бар ұрпақ тәрбиелеу арқылы ғана еліміз бәсекеге қабілетті мемлекет болатыны анық.

Осы технологияның өзіндік ерекшеліктері мен жетіс тістіктерін Ақтөбе гуманитарлық колледжінің оқытушысы Т.А. Алпамысова өз мақаласында атап өтті.

Дуальды жүйемен оқытудың жетістігі көп: Біріншіден, бітіруші түлектердің жұмысқа орналасу көрсеткіші жоғары болады, себебі оқу барысында өндіріспен тығыз байланыста болған студент жұмыс берушінің барлық талаптарын игеріп, меңгерген жұмысшы маман болады. Екіншіден, жақсы білімді, болашақ жұмысшы маман психологиялық жағынан жаңа ортаға бейімделген дайын маман болып шығады. Өндірісте өздігінен шешім қабылдай алады. Теория мен тәжірибені меңгеріп, бекітілген жұмысқа деген жауапкершілік сезімі жоғарылайды. Өндірісте болғандықтан ұжыммен жұмыс жүргізеді және өндірістегі жұмыстарға бейімделеді. Үшіншіден, «тәжірибеден теорияға» принципін жұмыс жүреді, студент теориялық, яғни текстпен айтудан гөрі, өндірістегі жағдаяттарға сәйкес жұмыс жүргізеді. Теориядағы қиындық келетін терминдер мен есептерді тәжірибе жүзінде шешеді. Төртіншіден, жұмыс берушінің студентке берген бағасы дайындалған маманның біліктілігімен байқалады. Алғашқы күннен бастап ұзақ уақыт өндірісте жұмысшы болған студент, өзінің білім мен ынтасын көрсетеді. Бесінші, оқытушы тек қана теорияны ғана меңгермей, өндірістегі соңғы жаңалықтарды біліп, заманауи талаптарды меңгереді. Алтыншы, бюджеттік шығын азаяды, себебі оқуға кеткен шығынның біраз бөлігі өндірісте болғандықтан студент оны

күнделікті көріп, игереді. Қорыта келгенде жоғарыда аталған мәселелердің барлығын ескеріп, заман талабына сай жаңа инновациялық үрдістерді қолдана отырып, заң саласындағы студенттерінің білімділігін және біліктілігін жетілдіруге ұмтылуымыз қажет.

Әдебиеттер

1. Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы 2012 жыл
2. Қазақстан Республикасы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы
3. Егемен Қазақстан газеті, 7 ақпан 2013 жыл
5. Интернет материалдары
4. «Техникалық және кәсіптік білім» ақп. – әдіст. журнал 2014 жыл
5. Білім беру парадигмасының өзгеру жағдайы: жаңартулар, мәселелер, тәжірибелер: тақырыбындағы халықаралық ғылыми - тәжірибелік online конференция материалдары, 3 том. – Атырау, 2017.

ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ ФАКТОРОВ НА ОРГАНИЗАЦИЮ РАБОТЫ ПО ФОРМИРОВАНИЮ У УЧАЩИХСЯ КУЛЬТУРЫ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ

Садыков К.З.

Усть-Каменогорский колледж экономики и финансов, Усть-Каменогорск, Казахстан

Одними из важнейших проблем современного общественного прогресса являются проблемы качества и здорового образа жизни. Современное мировое сообщество, наряду с количественными показателями роста промышленности, экономики, глобальных экологических проблем обсуждает качество и образ жизни населения. Европейское сообщество разработано программу «Качество жизни», в которой особое место занимают проблемы здоровья и здорового образа жизни граждан. Все большее число государств смещает доминанту влияния с темпов роста экономики страны на развитие человека, воспитание здорового населения. Мировое сообщество признало одним из главных показателей развития страны - качество жизни населения. Поскольку человеческая жизнь многоаспектна, то качество жизни включает: социально-экономическую, духовную, семейную жизнь, качество среды обитания, политическое устройство общества, качество на-

селения, подразумевающее здравоохранение, культуру, образование человека.

В научной литературе представления о здоровом образе жизни связывают с рационально организованным, физиологически оптимальным трудом, нравственно-гигиеническим воспитанием, выполнением правил и требований психогигиены, рациональным питанием и личной гигиеной, активным двигательным режимом и систематическими занятиями физической культурой, эффективным закаливанием, продуманной организацией досуга, отказом от вредных привычек и др.

Здоровый образ жизни формируется всеми сторонами и проявлениями общества, связан с личностно-мотивационным воплощением индивидом своих социальных, психологических и физиологических возможностей и способностей. От того, как формируются навыки здорового образа жизни в юности, во многом зависит, насколько раскроется потенциал личности в будущем. Этим должна определяться деятельность специалистов образовательных учреждений, учреждений досуга и дополнительного образования, здравоохранения, социальных служб для детей и молодежи, социальная деятельность детских и молодежных общественных объединений, предприятий и учреждений, где работают молодые граждане, средств массовой информации и др. в воспитании культуры здоровья.

Серьезная роль в формировании навыков здорового образа жизни принадлежит семье и ближайшему окружению растущего человека. Это связано с тем, что комплекс устойчивых, полезных для здоровья привычек в детстве, при правильном сочетании стабильного режима дня, надлежащего воспитания, условий здорового быта и учебы вырабатывается легко и закрепляется прочно.

Формирование здорового образа жизни в молодежной среде - сложный системный процесс, охватывающий множество компонентов образа жизни современного общества и включающий основные сферы и направления жизнедеятельности молодых людей. Ориентированность молодежи на ведение здорового образа жизни зависит от множества условий. Это и объективные общественные, социально - экономические условия, позволяющих вести, осуществлять здоровый образ жизни в основных сферах жизнедеятельности (учебной, трудовой, семейно-бытовой, досуга), и система ценностных отношений, направляющая сознательную активность молодых людей в русло именно этого образа жизни.

Вообще, образ жизни личности – это определенный результат взаимодействия целого ряда комплексных фактов природного, психо-

логического, национально-исторического и социально - экономического характера. Кроме того, необходимо заметить, что проблема образа жизни теснейшим образом связана с проблемой свободного времени, досуга человека.

Современный ритм жизни предъявляет особые требования к физическому состоянию, состоянию здоровья людей. Чтобы быть успешным в учебе, работе, достичь профессиональных успехов, семейного счастья, человеку необходимо иметь достаточный уровень здоровья. Сохранение и укрепление здоровья, поддержание высокой работоспособности является фундаментом здания счастья, благополучия, успешности человека. Интенсификация учебного процесса, недостаточная двигательная активность, несоблюдение принципов здорового образа жизни приводят к ухудшению здоровья студентов.

К сожалению, за последние годы накапливаются данные о том, что сама по себе образовательная среда оказывает сильное влияние на формирование факторов риска для здоровья учащихся.

По данным НЦЛФЗОЖ, в Казахстане лишь 20% детей практически здоровы. Функциональные отклонения имеют более 50%, хронические заболевания – до 40%. Профилактические медицинские осмотры выявили, что за период обучения в школе состояние здоровья детей и подростков ухудшается в 4–5 раз. Каждый 4-й выпускник школы имеет патологию сердечнососудистой системы, желудочно - кишечного тракта, мочеполовой системы, эндокринной системы, нарушения обмена веществ, заболевания, связанные с поведенческими факторами риска.

Многие заболевания вызываются теми привычками, перед которыми бессильны порой и мы взрослые люди.

Какие же факторы влияют на здоровье детей и подростков.

- 1) Информационный бум и стрессовые ситуации – составляющие научно-технического процесса.
- 2) Экономические трудности и недостаточное внимание к социальным проблемам.
- 3) Скудное финансирование детского и юношеского спорта, дефицит эффективных форм физического воспитания, низкая физическая активность.
- 4) Недоступность для большинства детей и подростков отдыха в оздоровительных лагерях, нерациональное питание.
- 5) Реформа образования с внедрением большого количества альтернативных учебных программ, часто не отвечающим физическим возможностям учащихся, использование компьютерной техники низкого качества.

- 6) Недостаточное финансирование профилактических направлений в здравоохранение и медицинской науке.
- 7) Плохая экологическая обстановка, особенно остро отражающаяся на здоровье детей и подростков.
- 8) Низкое качество продуктов питания и культура их потребления во многих семьях не выдерживает критики, с точки зрения физиологической потребности и гигиенических основ питания.

Все это привело к росту заболеваемости среди учащихся. Как следствие, увеличивается количество детей с социальной дезадаптацией.

Так, распространение табакокурения среди детей 12-14 лет составляет 8-10%, среди подростков 15-17 лет – 17-21%, молодых людей 18-19 лет - 28-32%. Детей, употребляющих алкоголь - 9,9%, подростков – 21,5%. Около 936 детей и 2405 подростков находятся на диспансерном учете и консультативном наблюдении в медицинских учреждениях по причине употребления наркотиков.

Для решения сложившейся проблемы необходима рационализация учебного процесса, использование здоровьесберегающих технологий, решение соответствующих воспитательных задач.

Система здоровьесберегающих технологий – это совокупность действующих между собой компонентов процесса обучения, сконструированная и функционирующая с целью непосредственного развития здоровой личности студента. Здоровьесберегающие технологии обучения рассматривают обучающегося как личность, живущую сегодня. Они создают максимум благоприятных условий для развития личности.

По определению Всемирной Организации здравоохранения: «здоровье - это состояние полного физического, духовного и социального благополучия, а не только отсутствие болезней и физических дефектов».

Для нашей страны вклад основных факторов здоровья распределяется следующим образом:

- условия и образ жизни человека – 50-55%;
- состояние окружающей среды – 20-25%;
- генетические факторы – 15-20%;
- медицинское обеспечение – 8-10%.

Преподаватели физкультуры на занятиях пропагандируют здоровый образ жизни, убеждают учащихся, что для сохранения здоровья необходимо поддерживать организм в оптимальном состоянии, предлагают конкретные рекомендации по повышению работоспособности студентов. Стараются на каждом занятии находить возможность за-

острить внимание учащихся на проблеме соблюдения норм и правил здорового образа жизни. Стремятся проводить занятия с положительным эмоциональным состоянием, так как только на положительном эмоциональном фоне занятия повышают уровень здоровья и физические качества занимающихся.

Формирование ценностного отношения к здоровью у студентов, рост компетенции в вопросах здоровья является одним из условий реализации принципов образовательных здоровьесберегательных технологий в процессе обучения на уроках по валеологии.

В этих сложных социальных условиях наша (преподавателей колледжа) задача:

- формировать у студентов ценностное отношение к здоровью;
- соблюдение учащимися норм здорового образа жизни;
- формировать осознанную потребность в занятиях физической культурой;
- прививать семейные ценности;
- формировать бережное отношение к окружающим, природе.

Литература

1. Колесников Ю.О., Легких М.В. Применение здоровьесберегающих технологий // Специалист № 9 2006г.
2. Попова О.В. Формирование здоровьесберегающего пространства // Специалист № 5 2004 г.
3. Селуянов В.Н. Технология оздоровительной физической культуры. - М.: «Спорт. Академ. Пресс», 2001.
4. Фирсов М.В., Студенова Е.Г. Теория социальной работы: учебное пособие для вузов. – 4-е изд. - М., 2009.

ЖЕТКІНШЕКТЕРДІҢ АДАМГЕРШІЛІК ЖӘНЕ ИДЕАЛ ЖАЙЛЫ ТҮСІНІКТЕРІНІҢ ДАМУЫ

Аликанова Э.А.

Қазақстан–Американдық еркін университеті, Өскемен, Қазақстан

Жеткіншектердің адамгершілікті даму мәселесі тәрбиенің теория және тәжірибенің өзекті мәселелерінің бірі.

М. Неймарктің айтуы бойынша «адамгершілік деңгейі балалардағы физикалық және саналылық мүмкіндіктеріне дейін жеткен жоқ», бұл дегеніміз қиындықтардың бар екендігін көрсетеді. Жеткіншек ересек болғысы келеді және болуы керек. Бір жағынан ол тәуелсіз, еркін,

өзін табуға тырысады. Екінші жағынан мақсатқа байланысты қоғам нормалары, әлеуметтік рөлдерге байланысты қоғамдағы өз орнын тапқысы келеді. Басқа сөзбен айтқанда ол «азамат» болуы керек.

Үлкендердің тәрбиесін жеткіншектерге саналы түрде жеткізу керек. А. Харче дұрыс деп айтқан екен, жеткіншектердің «психологиялық территориясында» байланыс орнату керек. Оған өзін көрсетуге көмектесіп, соған жағдай жасау керек. А. Власкинаның ойы бойынша егер оны жұмыспен қызықтыратын болсақ, мүмкін ол жұмысты табыспен орындауы мүмкін. Жеткіншектің моральды психологиялық бейнесінің қарама-қайшы келуі, оның әке-шешесі және тәрбиешінің тарапынан талаптарының сәйкес келмеуі. Кейбіреулері асыра бағаласа, ал екіншілері оның мүмкіншіліктерін мүлдем бағаламайды. Мұндай олқылықтар неміс психологы А. Пассаковскийдің психологиялық зерттеулерінде жақсы талданған. Оңтайлы өзін-өзі бақылау – бұл бүкіл тұлғаның қызметі. Бірақ психофизиологиялық көзқарас жағынан екі механизм ерекше қажетті көрінеді: «инстинкті - эмоционалды механизмдердің толу деңгейі немесе эмоционалдық толу, тағы да танымдық салалардың бірлігі және теңдігі» деп жазады польшалық психолог Я. Рейховский [1, 98 б.].

Адамгершілікті сананы қалыптастыру әрбір сана формасы секілді, оның қоршаған ортаның әртүрлі факторларының әсер етуі күрделі процесс. Мораль - сананың бір формасы болып табылады. Сонымен ол адамның өзара әрекеті мен қоршаған ортаның белсенді әрекет нәтижесінде қалыптасады. Адамгершілікті мінездің ісі, әрекеттері екі жақты рөлді көрсетеді: бір жағынан адамгершілік адамның критерийі, ал екінші жағынан адамгершілікті сананың шындалу факторы. Адамгершілікті тұлғаның қалыптасуы – оның іс-әрекетінен байқалады деп ертеде Аристотель айтқан еді. Қайырымдылық табиғаттан басқа жақтан да пайда болмайды. Адамгершілікті дамытуда мұғалім ең қарапайым нәрселерден бастайды.

Тәртіптілікте – адамгершілікті мінезі бар, егер қоршаған адамдарға деген үлкен сыйласымдылықты түсінуден туындаған жағдайда болады. Тәжірибелерде көрсетілгендей егер теріс қылықтар тиылмай көңіл бөлінбесе, онда кейін тұлға дамуында моральді төмендеу немесе қылмысқа әкеледі. Жеткіншектік жаста оқушы өзінің есейіп келе жатқанын сезеді. Олар тек жанұяда ғана емес, қоғамда өзінің рөлін білгісі келеді. Бақылау процесі кезінде қоршаған адамдар өмірі және әдеби шығармалар кейіпкерлерін танып біліп, олар әр адам әртүрлі ойланып, мақсат идеалдарының бірдей еместігін түсінеді. Және осы кезеңде жеткіншектерде адамгершілікті идеал, яғни жоғарғы адамгершілікті сананың қалыптасқаны байқалады. Сондықтан осы жас кезеңінде

адамгершілікті дамуды педагогикалық басқару қажет болып саналады.

Жеткіншек жастағы балалардың санасының және мінез-құлқының даму факторларына – сөз және сөйлеу арқылы әсер етуде кіреді. Оқушыларды сөз арқылы адамгершілігін дамытуда теориялық және тәжірибелік жағынан болсын таңдауды қажет етеді. Сананы қалыптастыруда, сөз әсер ету факторы рөлін, егер оның жақсы, күші болған жағдайда ғана көрінеді.

«Мәнсіз сөз, бұл сөз емес, ол тек ғана бос дыбыс» деп жазады, Л.С. Выготский [2, 197 б.].

Сонымен адамгершілік сөзінің мәнін тереңірек түсіну үшін соған байланысты жағдай болса, ол бала жүрегінде жақсы сақталады. Мораль – бұл абстракция емес. Бұл – сананың ерекше түрі, негізгі компоненттері адамгершілік сезімдері болып табылады. Оны К.Д. Ушинский «адам жанының қарапайым және нәзік өкілдері» деп айтқан. Кейбір педагогтар жеткіншектің адамгершілігіне әсер ету мақсатында тітіркендіргіш тудыратын нотация оқуға тырысады. Тәрбиелеудің мұндай түрі – жеке ата-аналарға да байланысты. Үлкен өмірлік тәжірибесі бар адамдардың өзі де жеткіншектерге адамгершілік сана, мінез-құлықтың керектігін дұрыс түсіндіре алмайды. Осыдан кейін әр жеткіншек мұғалім, ата-аналар тарапынан айтылған адамгершілікті сендіруді зейінмен салмақты қабылдауы қажет. Жеткіншек егер моральді қабылдау туралы нотацияны ашуланып қабылдаса, онда ауыр қабылдап, дөрекі жауап беруі мүмкін.

Жеткіншектерге жағымды адамгершілікті қалыптастырып, жағымсыз нашар әдептер құтылу үшін, көмектесуде мұғалімнің де, оқушының үлкен күш жұмсауы да талап етіледі. Сонымен қатар әрбір айтылған тәрбие сөзі жеткіншектің ерекшеліктеріне сәйкес келуі тиіс. Адамгершілікті тәрбиелеудің негізгі факторларының тағы бір түрі – түсіндіру. Жеткіншектердің адамгершілікті білім алуы жүйелі мақсатты бағытта болуы керек. Егер оқушы адамгершілік түсінігін, категориясын және принциптері туралы анық және нақты көріністерді білмесе, оған тұлға өмірі мен қоғамдағы моральдың рөлін түсінбейді. Сөзбен әсер етудің келесі формасы – сендіру. Сендіру түсіндіру мен нандыруға қарағанда өз мазмұнына қарай бөлек болады. Жеткіншек санасының дамуының нақты деңгейін көрсетеді. Сендіру – логикалық мысалдар мен дәлелдер жүйесінде құрылады. Педагог жеткіншектерді сендіру арқылы өзінің және айналасындағылардың мінез-құлығына сын көзбен қарап, таңдау жасауын түсіндіруі керек. Міне сондықтан сендіру сезім, ниет, әрекетіне талдау жасау арқылы ұстамды моральді қалыптасуына көмектеседі [3, 25 б.].

Адамгершілікті адам «ненің жақсы, ненің жаманын» білетіні

адамгершілікті түсініктері мол, адам екенін білеміз. Бірақ та кейде қарама-қайшы әрекеттер де жасалынуы мүмкін. Егер адамгершілік нормалары, білім және түсінік ретінде сенімділік тудырмаса, онда ол «әрекеті ар» санасы болмай, тек білім болып қалады. Сондықтан тәжірибеде балаларға адамгершілік санасын, әрекет етпес бұрын қалай және қандай әрекет жасау керектігін ұғынықты болатындай етіп түсіндіру қажет. Психологиялық жағынан бұл тәсіл қалай істелінетіні жай-барақат қалмайды. Адамгершілікті тәрбие жөнінде сұрақты абсолютті дұрыс В.М. Шукмин қоя алды: «Оқытуға болады, бірақ мынау «былай», ал мынау «солай» қағидасымен емес. Онда оқушылар жалқау, қу, паразитті өмірге бет алады. Алдарындағы тақтадан ғана көшіріп, қиындықтан қашады. Адамгершілікті жасанды жасауға болады. Содан кейін сәйкестілікте өте жайлы өмір сүреді».

Сондықтан мұғалім жеткіншектерде мақсатты бағытта адамгершілікті идеалдың қалыптасуына көмектесу үшін жеткіншектің тұлға ретінде даму процесін басшылыққа алуы тиіс. Адамгершілік – адамдар арасындағы қарым-қатынастың қоғамға деген қатынасының норма, ережелері. Қарапайым адамгершілікті қылық, әдеттер – бұлар мораль әліппесі. Мораль әліппелерінен тәрбие басталады. Моральді тәрбиенің ең негізгісі – жақсы іс-әрекеттерге жеткіншектердің ар және еркі түрткі болуы керек. Жеткіншек өз еркінсіз жақсы қылығы мүмкін болмайтындығын сезінуі тиіс. Жеткіншектік жаста жаңа адам ашылып ғана қоймай, жаңа тағы бір адам іздестіріледі. Адамгершілікті адам шынайы іс-әрекет арқылы басқалармен қарым-қатынасқа түсуден алады. Жеткіншектік жаста адамгершілік және идеал жайлы белгілі бір бейне әрекетін түсініп және таңдап дамытудан пайда болады. Біз бұрын әдетті ғылыми зерттеу арқылы жалпы адамгершілік процесін жекелей бөлсек, енді адамгершілікті таңдау кезінде сөз және іс, адамгершілікті білім және бұл білімді қолдана алу қабілеттің қажеттілігін түсінеміз. Сонымен адамгершілікті таңдауды дұрыс орындау – тұлғаның адамгершілікті дамуында негізгі жай. Жеткіншектердің идеалына ұнайтын бейнелерге келсек, мұның өзі түрліше кездеседі. Жеткіншектің идеалы көркем әдебиеттердегі кейіпкерлер, не өзінің жақсы білетін, жақсы көретін адамы да болуы мүмкін. Егер идеалы кейіпкерлер болса, осы тек бір кейіпкердің бейнесі емес, жинақты бейне түрінде жүзеге асуы мүмкін. Әр кейіпкердің ұнамды жақтарын жинап, біртұтас жинақты бейне жасап, кейін соған еліктейтіні кездеседі. Еліктейтін бейне өзінің ұнататын адамы болса, барлық күшін, оның ісіне еліктеуге салып, ақылын, сөзін тыңдауға ұмтылады [4, 58 б.].

Адамгершілікті сезімдер қоғам талабына орай адамның өз мінезінің лайық не лайық еместігін сезінген көңіл-күйін білдіреді. Адам-

гершілік сезімі қоғамның тарихи дамуына байланысты. Жеткіншектің зиятты дамуы және адамгершілікті идеалының дамуы - өмір ережесі ретінде анықталады. Идеалға ұмтылу жеткіншектік жастың ерекше белгісі. Адамгершілікті идеал адам өмірінің түрткісі болып саналады: «біріншіден баланың адамгершілікке тырысуына тұрақты және жиі жүйе құрайды, екіншіден, егер идеал саналы, түсінікті болса, онда жеткіншекке адамгершілік эталоны қасиеті ретінде болады. Адамгершілікті идеалды түсіну әрқашанда оның әрекеттілігін көрсете бермейді. Адамгершілік идеал жоғары бағаланып, таңдану сезімін тудырса, көбінде тұлғаның дамуына әсер етпейді. Идеал жеткіншек дамуына елеулі әсер етуі үшін, идеал – абстрактілі, арман сияқты болмауы тиіс.

Жеткіншектерде идеал - өзін-өзі тану және өзіндік шындалуда қажеттілік тудырады. Идеал түсінігін дұрыс қабылдау қажет. Тек осы жаста ойдағы идеалға еліктеу процесі жүреді. Міне бұл жеткіншектік жастың басты ерекшелігі. Алайда өз идеалыңды дұрыс табу оңай шаруа емес. Жеткіншек өмірі жайлы ойланып, өз жолын таңдау керек екенін сезеді және түсінеді. Жақсы оқу, тіпті жақсы мінез-құлықтың жеткіншекке аздық ететінін түсінеді. Мұғалімдер жоғары адамгершілікті идеалды ұсынады. Жеткіншектер идеалында, мысалы қыздарда - қыздарға тән, ал ұлдарда - ұлдарға тән ортақ қыр және қасиеттер міндетті түрде болуы тиіс. Өзін-өзі тәрбиелеу түрткісі ретінде идеалдың алатын рөлі ерекше.

Мақсат адамгершілікті идеалды түсіну кезінде бір уақытта, өзін-өзі танудың нақты деңгейінде өтеді. Жеткіншектің өзін-өзі тәрбиелеуінде моральді қасиеттерді қалыптастыруда, өзіне нағыз жолдасты таңдауы ерекше орынға ие. Достық – жеткіншектерде өзара әсер ету көрсеткішін көрсетеді. Жеткіншектік жаста достық қарым-қатынаста болу, таңдау мінезін байқатады. Досыңа деген талап және сенімділік артады. Достық өзінді және өзіңнің әлсіз немесе күшті жақтарыңды танып, қабілетінді тануға көмектеседі. Жеке өзара қарым-қатынастарды, жеткіншектер достығында біріншіден, жоспарда – бір-біріне еліктеу болады. Идеал сүйікті кітап немесе көрген кинолардың кейіпкерлері ғана емес, өмір тәжірибесінен алған сенім, алған әсерлерден де қалыптасады. Жақсы құрылған еліктеу объектісі, ол егер адамгершілікті идеал негізінде құрылса, өзін-өзі тәрбиелеу процесінде негізгі жағдай болып саналады [5, 167 б.].

Әдебиеттер

1. Волченко Л. Б. Гуманность, вежливость, деликатность и этикет. - МГУ, 1992.

2. Кривцова С. Навыки конструктивного взаимодействия с подростками. - М., 1997.
3. Битянова Н. Р. Психология личного роста. - М., 1995.
4. Зубец О. П. Возрасты: особенности нравственной жизни. - М., 1987.
5. Власкин А. Нравственное воспитание подростков. - М., 1978.

ТҰЛҒАНЫ АЗАМАТТЫҚ-ПАТРИОТТЫҚ РУХТА ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІҢ РӨЛІ

Касенов К.Т.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Патриоттық тәрбие - маңызды мемлекеттік міндет. Ол үшін жасөспірімдердің рухани-адамгершілік қасиеттерін және азаматтық саналылығын қалыптастыру отырып, өз Отанын сүйе, өз қоғамына, мемлекетіне қызмет ете алатындай етіп тәрбиелеу керек.

Балаларға кішкентай кездерінен бастап өз Отанының көп ғасырлық тарихын оқыту арқылы оның дүниежүзі тарихында алатын орнын, ел тәуелсіздігі үшін күрескен азаматтардың арман, мақсатын таныта отырып, өз Отан алдындағы парызын өтеуге әрқашан дайын болуға тәрбиелеу - білім беру ұйымдарының негізгі міндеттерінің бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым Министрінің 2009 жылғы 16 қарашадағы № 521 бұйрығымен бекітілген Қазақстан Республикасы үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырым - даамасының негізгі бағыттарының бірі азаматтық - патриоттық, құқықтық тәрбие беру болып табылады.

Тәрбие тұжырымдамасында «Гуманизмге, қазақ халқының тарихы мен салтын, тілін сүйе және құрметтеуге, оның таңдаулы дәстүрлерін сақтауға және оны дамытуға, Қазақстанның басқа халықтарының мәдениетін зерттеу және игеруге негізделген азаматтық ұстанымды және патриоттық сананы, құқықтық және полимәдениетті, қалыптасқан ұлттық өзіндік сананы, ұлтаралық мәдени қарым-қатынасты, әлеуметтік және діни төзімділікті қалыптастыруы тиіс» - деп нақты мазмұны айқындалған.

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері Қазақстанның құлт халқының бірігуінің бастамасы болып табылады. Мемлекеттік рәміздер бір жағынан - жас, тәуелсіз мемлекетті бейнелесе, екінші жағынан - тарихи дәстүрлердің сабақтастығын куәланды-

рады. Сондықтан әр адам үшін қасиетті

Мемлекеттік атрибуттар зерделеу

Тудың, Елтаңбаның, Әнұранның мәні мен мағынасын түсіндіру – тәуелсіз Қазақстанның болашақ азаматтарын тәрбиелеудің негізін қалаушы бағыттардың бірі. Әрбір оқушы рәміздердің мемлекеттік қалыптасу процесіндегі рөлі мен мәнін терең түсініп, еліміздің мемлекеттік рәміздерін қастерлеу рухында тәрбиеленіп, құрметтеуге деген жауапкершілікке тартылатынын сезініп, мемлекеттік рәміздер туралы терең білуге міндетті. Мемлекеттік рәміздерді құрметтеуге тәрбиелеуді сабақ үстінде, факультативтік сабақтарда, сыныптан тыс жұмыстар өткізу кезінде, салтанатты іс-шараларда, ұлттық және мемлекеттік мерекелерді өткізу барысында қалыптастыру қажет.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым Министрлігінің 2005 жылғы 9 сәуірдегі №227 бұйрығын басшылыққа алып елжанды, Отаншыл, ұлтжанды азамат тәрбиелеуде мемлекетіміздің рәміздерін өз дәрежесінде насихаттаудың маңызы зор.

Білім алушылар арасында Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздерін насихаттауда олардың жас ерекшеліктерін ескере отырып ұйымдастырылуы қажет. Облыстық білім беру мекемелерінде Қазақстан Республикасының мемлекеттік мейрамдарда, оқушылар жиналыстарында мемлекеттік рәміздерді құрметтеу шараларының орындалуы дәстүрге айналуы қажет.

Мемлекеттік рәміздердің орналасу тәртібі:

- ҚР-ның Мемлекеттік Туы білім беру ұйымы басшысының кабинетінде басшы үстелінің оң жағында орналасуы керек;
- Мемлекеттік рәміздердің (Елтаңба, Ту, Әнұран мәтіні) кескіндері бар стандарттық стендтер мемлекеттік мерекелерге және басқа да маңызды күндерге арналған салтанатты іс-шаралар өткізілетін арнайы орындарда (фойе, акт залдары, кітапханалар) орналасуы керек;
- Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздерін стендтерге орналастыру кезінде бір деңгейде орналасуын қарастыру қажет;
- Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері кескінделген стендтер әсем безендірілген және шаруашылық-тұрмыстық бөлмелерден, дәліздерден, киім ілетін жерлерден алыс орналастырылуы керек;
- Тарих және алғашқы әскери дайындық кабинеттерінде Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері міндетті түрде мектеп тақтасының сол жағындағы қабырғасында орналастырылуы керек;
- Білім беру ұйымдарының барлық оқу кабинеттерінде міндетті түрде Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздеріне арналған

(лицензияланған баспа өнімі) арнайы бұрыш безендірілуі керек.

Білім беру ұйымдарында Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздерін қолдану тәртібі:

- Білім беру ұйымдарында, мемлекеттік мекемелерде айрықша мәнді күндерге арналған салтанатты іс-шараларды өткізу кезінде Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздерін міндетті түрде қолдану қажет. Қазақстан Республикасының Ұлттық мерекесі күні және басқа да мерке күндері Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туы мекемелер мен білім беру ұйымдарының ғимаратында орналастырылады;

- Мемлекеттік мереке, айрықша мәнді мереке күндері салтанатты іс-шаралардың басталуы мен аяқталуы кезінде Қазақстан Республикасының мемлекеттік Әнұранын барлық қатысушылар орындарынан тұрып, оң қолдарын жүрек тұсына қойып орындайды. Оны орындау барысында артық қозғалыс - қимылға жол берілмейді;

- Салтанатты іс-шаралар барысында білім беру ұйымдарында Қазақстан Республикасының Мемлекеттік туын енгізу және шығарып салушыдан құрылған топ орындайды;

- Жаңа оқу жылын ашу және аяқтау кезіндегі салтанатты іс-шаралар барысында «Назар аудырыңыз! Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туы енгізілсін!» деген командадан кейін сапты кадаммен аяқ басқан ту ұстаушы топ Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын енгізеді. Ту ұстаушы топ Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын оқушылар қатары алдынан өткізгеннен кейін мектеп сап түзеуінің төріне орналасады;

- Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туы енгізілгеннен кейін іс-шараларға қатысушылардың барлығы Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Әнұранын орындайды;

- Іс-шаралар аяқталғаннан кейін «Назар аудырыңыз! Қазақстан Республикасының Мемлекеттік туы шығарылсын!» деген командадан соң Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын шығару рәсімі орындалады;

- Оқу жылын ашу және оқу жылын аяқтау іс-шараларында Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туын енгізу және шығару рәсімін орындауға болады. «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Туы көтерілсін!» командасынан кейін тутұғырда байланған ту көтеріледі. Туды көтеру құқығы білім беру ұйымының үздік және белсенді оқушысына беріледі.

Оқытушылар, топ жетекшілері, тарпынан әдістемелік жұмыстар жүргізу кезінде балалардың мемлекеттік рәміздерге деген оң көзқарасын қалыптастыру мүмкіншілігін зерделеу мақсатында төмен-

дегідей танымдық тәрбиелік шаралар ұйымдастырылуы қажет:

- семинарлар, дөңгелек үстел басындағы кездесу, байқаулар, сайыстар;

- мемлекеттік рәміздердің тарихын терең білу мақсатында «Жарлықтың, бейбітшіліктің және үміттің белгісі», «Еліміздің мемлекеттік рәміздерін безендірудің ең үздік бұрыштары мен қабырға жұмыстары», «Қазақстан Республикасының үздік орындалған Әнұраны» байқаулары мен олимпиадалары;

- халық дәстүрлері мен ғұрыптарын зерттеудің аймақтық өлкетану экспедициясы;

- патриоттық тәрбиеге байланысты жинақталған іс-тәжірибесінен акпараттық әдістемелік жинақ шығару;

- білім беру мекемелерінде патриоттық жұмыстарды үйлестіру үшін Кеңестер мен штабтар құру;

- патриоттық тәрбиені ұйымдастырудың озық тәжірибелерін жинақтайтын қалалық, колледж шілік база жасақтау;

- Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздерін насихаттау жөніндегі әдістемелік ұсынымдар (олардың жас ерекшеліктеріне ескере отырып ұйымдастыру) дайындалуы қажет;

- бірінші, екінші курстарда республика рәміздерінің саяси мәнін терең түсіндіру үшін, студенттерге рухани, елжандылық сезімде тәрбие беру керек.

Алғашқы әскери дайындық сабақтарында «Менің Республиканың рәміздері» атты спорттық ойындар сайысы, «Патриоттық тәрбиедегі мемлекеттік рәміздердің маңызы» атты ашық сабақ, «Қазақстан Республикасының рәміздері» тақырыбында суреттер байқауы сияқты іс-шараларды өткізіп отыруды қалыптастыру керек деп ойлаймын. Сонымен қатар білім беру мекемелерінің тәрбие үрдісіндегі ең басты, маңызды міндеттердің бірі - Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздеріне құрметпен қарауға тәрбиелеу. Білім беру ұйымдарында Әнұранды түсініп, іштей сезініп орындау дағдысын қалыптастыру бағытында әрбір сабақты Әнұранмен бастау керек.

Әдебиеттер

1. «Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздері туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2004 жылғы 24 қаңтардағы № 2797 Қаулысы.
2. Білім және ғылым Министрінің 2009 жылғы 16 қарашадағы №521 бұйрығымен бекітілген Қазақстан Республикасы үздіксіз білім беру жүйесіндегі тәрбие тұжырымдамасы.
3. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым Министрлігінің

2005 жылғы 13 маусым №401 бұйрығымен бекітілген «Қазақстан Республикасындағы білім беру мекемелерінің 2006-2011 жылдарға арналған тәрбие жұмысының кешенді бағдарламасы».

4. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым Министрлігінің 2005 жылғы 9 сәуірдегі №227 «Білім беру ұйымдарына салтанатты іс шаралар өткізу кезінде Қазақстан Республикасының мемлекеттік рәміздерін қолдану рәсімі жөніндегі ережесі».

ҚАЗАҚСТАН ЖАСТАР АРАСЫНДАҒЫ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІНІҢ ТӘСІЛДЕРІ АРҚЫЛЫ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Толеуханов К.Т.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі заманда Қазақстан халқының, оның ішінде жастардың денсаулығы төмен деңгейде. Тек, бір көрсеткіш - әскер қатарына шақырылған жастардың 50% дене дайындықтарының нашар дамуына және денсаулықтарына байланысты қорғаныс күштерінің қатарында қызмет атқаруға жарамсыз.

Бұл қауіпті жағдай Қазақстан үкіметін, әскери ұжымдарды, педагогтарды, дәрігерлерді, ғылымдарды шындап толғандыруда.

Қазіргі заманда бұл проблеманы шешудің негізгі жолы салауатты өмір салтын қалыптастыру, кеңінен насихаттау болып отыр. Бұл тұрғыда елбасы «Қазақстан - 2030» стратегиялық бағдарламасында «Жеткілікті құралдар болмай тұрған жағдайда, ауруларға қарсы күрес, денсаулықты нығайту жөніндегі біздің стратегиямыз – азаматтарымызды салауатты өмір салтын әзірлеуден басталады» - деп атап көрсетті.

Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұжымының деректері бойынша, денсаулыққа әсер ететін факторлардың 50-60% өмір тіршілігіне, 20% - тұқым қуалаушылыққа, 20% - сыртқы ортаның жағдайына, 8-10% - дәрігерлік көмектің деңгейіне байланысты. Бұл деректер денсаулық үшін күрестің негізгі бағыты – салауатты өмір салтын қалыптастыруға, оны насихаттауға бағытталған шаралар екенін дәлелдейді.

Салауатты өмір тіршілігі – денсаулықты сақтаудың және нығайтудың негізгісі, ол жан-жақты дамыған азаматтардың қалыптасуына, олардың рухани, дене дамуына әсер етеді.

Салауатты өмір салтының жастар арасында қалыптасуының маңызы өте зор. Бұл бағытта жүргізілетін жұмыстар: ауру шақыратын факторлардың әсерін төмендетуге, ішімдіктің, темекінің, есірткінің

зияндығына, қимыл-қозғалыстың аздығына, құнарлы тамақтанбауға қарсы жүргізілетін үгіт-насихат жұмыстарына негіз салды.

Денсаулыққа кері, жағдайсыз әсер ететін көптеген факторлар бар: аурып жазылу; никотин мен алкогольге құмарлық; еңбектің, тұрмыстың жайсыз жағдайларының созылмалы әсері; дұрыс тамақтанбау (оның жеткіліксіздігі және шамадан тыс көптігі); көңіл күйдің жылдам ауытқуы, еңбек пен ретсіз демалыстың бұзылуы, ауаның, судың бұзылуы; дәрі-дәрмекті және тұрмыс химиялық заттарын орынсыз пайдалану. Осы факторлардың ішінде бірінші қатарда қимыл-қозғалыстың аздығы.

Салауатты өмір тіршілігінің негізгі бағыттарының бірі – қимыл-қозғалыс деңгейі. Адам тіршілігіне ауа, су, тамақ қандай керек болса, белгілі деңгейдегі қозғалыстың да маңызы сонша, оны өмір сүрудің ең басты шарттарының бірі ретінде есептейді.

Табиғаттың өзі адамның қолында физиологиялық теңдесі жоқ, денсаулық тәсілін беріп отыр, ол қимыл–қозғалыс, дене жаттығулары. Бәрі де адамның ынтасына, ықыласына, жігеріне, әркімнің өз басына, жауапкершілігіне тікелей байланысты. Адам ағзасы атадан атаға, бір адамның даму кезеңдеріне қимыл қозғалыстың әсерінен қалыптасады. Қимыл–қозғалыстың аздығы денсаулықты бұзатын себептердің бірі.

Біздің зерттеуіміздің мақсаты:

1. Білім алушы жастардың дене тәрбиесі сабағы мен салауатты өмір тіршілігіне әртүрлі көзқарастардың себебін;
2. Білім алушы жастардың дене шынықтырумен шұғылдануына кедергі келтіретін факторларды анықтау.

Арнайы сұрақтар тізіміне берілген жауаптар нәтижелері:

1. «Денсаулық дегеніміз не?» - деген сұраққа дұрыс жауапты 65% білімгерлер берді.

2. «Ішімдік пен есірткенің денсаулыққа әсері» - деген сұраққа - 70% білімгерлер – ол «Денсаулықты бұзады» - деп жауап берді. Ал, «Ішімдікке қалай қарайсыз? –деген сұраққа» «Аз мөлшерде ішемін» - деп 50%, «Ішпеймін» - деп 50% жауап берді. «Ішемін» деп жауап бергендер оны оқта-текте, тиіп қашып ішетіндер. Салынып ішетіндер қатарына жатпайды.

3. Гигиена және санитария ережелерін сақтайсыз ба? - деген сұраққа 70% білімгерлер «сақтаймыз», 30% - «анда-санда, әр қалай»-деп жауап берді.

4. «Салауатты өмір тіршілігі туралы не айтасыз?» - деген сұраққа -75% білімгерлер дұрыс жауап берді.

Екінші міндет –оқушы –жастардың дене тәрбиесі сабағына және салауатты өмір салтына әртүрлі көзқарастардың себебі.

Сұрақтар тізіміне жауап берген білім алушыларды дене шынықтыру сабағына көзқарастарына байланысты үш топқа бөлдік: 1 топқа дене шынықтыру сабағына көзқарастары төмен, онымен шұғылдануды қаламайтындар жатты.

Бұл топқа барлық сұраққа жауап бергендердің -36-41%; 2-топқа – бейтарап, жақсы да емес, жаман да емес, сабаққа көзқарастары әлі толық қалыптаспаған - 45-57%; 3-топқа –көзқарастары дұрыс, сабаққа ынта қойып қатысатындар жатты, тек олардың саны 2,8-7% дейін ғана болды.

Сонымен, жіктеу нәтижесінде білім алушылардың көпшілігінің дене тәрбиесі сабағына көзқарастары төмен, қалыптаспаған.

Оның себептері:

1. Дене тәрбиесіне қызығушылықтың жоқтығы - 38%;
2. Нашар материалды техникалық база - 35%;
3. Денсаулықтың төмен деңгейі - 28%;
4. Сабақтың, сауықтыру іс-шаралардың төмен деңгейде өтуі - 47%;
5. Әдістемелік, спорттық әдебиеттердің жеткіліксіздігі - 40%;
6. Дене тәрбиесі жөніндегі теориялық білімінің жеткіліксіздігі -45%.

Бұл деректерден білім алушылардың дене тәрбиесі сабағына көзқарастары әлі төмен деңгейде екенін, оның себептері: оған қызығушылықтың жоқтығы, спорт жабдықтарының материалды –техникалық базаларының нашарлығы, сабақтың төмен деңгейде өтуі т.б. жатады. Сол себептен, біздің ойымызша, қоғамдық сауықтандыру бағдарламасында салауатты өмір салтын жасөспірімдердің арасында қалыптастыру мақсатында осы жайларға баса көңіл бөлу қажет.

«Дене тәрбиесімен шұғылдану сіздің денсаулығыңыздың, жалпы жағдайыңыздың, көңіл-күйіңіздің, жұмыс істеу қабілетіңіздің жақсаруына әсер ете ме?» - деген сұраққа жауап берген бітімгерлердің:

- 44% - денсаулығымызды жақсартады;
- 50-54% - жалпы жағдайымызды, көңіл күйімізді көтереді;
- 28% - жұмыс істеу қабілетімізді жоғарлатады;
- 7% - жауап бермеді.

«Дене жаттығуларымен аптасына неше рет шұғылданғыңыз келеді» - деген сұраққа берілген жауаптар:

- 35% - 1 рет;
- 40% - 2 рет;
- 11% - 3 рет;
- 4,8% - 4 рет.

Бұл жауаптардың 40% бітімгерлердің аптасына 2 рет міндетті түрде дене тәрбиесі сабағымен шұғылдануды қалайды. Соған байланысты біз жалпы бітімгерлерге аптасына 4 сағат дене тәрбиесіне бөлу

жөнінде ұсыныс жасаймыз.

Дене тәрбиесі мен шұғылдануға қай сағаттар ыңғайлы? –деген сұраққа, жауаптар:

- 26% - 8-10;
- 11% - 10-12;
- 12% - 12-14;
- 31% - 14-16;
- 9% - 16-18;
- 12% - 18-20;
- 8% - 20-22.

Оқу ісін ұйымдастырушылардың пікірінше дене тәрбиесі сабағынан кейін.

Білімгерлер сұраққа берген жазбаша жауаптарында дене тәрбиесінің керектігін мойындайды: 49% - ол денсаулыққа жақсы әсер етеді, 53% - жалпы жағдайының жақсарғанын, 38% - жұмыс істеу қабілеті жоғарлағанын, 51% - оның денсаулыққа, жұмыс істеу қабілетіне, көңіл - күйіне жақсы әсер ететінін атап өтті.

Біздің зерттеуіміздің нәтижелері Тараз мемлекеттік педагогикалық институтінің бітімгерлерінің қимыл – қозғалыс деңгейі (қажетті физиологиялық деңгеймен салыстырғанда) - 56-65%, ал емтихан, демалыс кездерінде - 39-46% екенін көрсетті.

Бұл деректер бітімгерлердің жыл бойы гипокинезия жағдайында болатындығын көрсетеді. Ол бітімгерлердің арасында ауру санын көбейтуге әсер ететін факторлардың бірі.

Салауатты өмір салтының білімгерлер арасында қалыптасуы, оларға дәрігерлік гигиеналық білім берудің деңгейіне байланысты, біздің институтта бұл мәселе әлі шешім тапқан жоқ. Гигиеналық тәрбие үзбей жүру керек, әсіресе биология циклінің пәндерінде және арнайы «валеология» пәнінің оқу бағдарламасына енуі керек.

Әдебиеттер

1. Балалар мен жасөспірімдердің салауатты өмір салтын қамтамасыз етудегі дене тәрбиесі Республикалық ғылыми әдістемелік тұтас жинақ бағдарламасы, 2001-2005 жылдарға. Алматы, 2001.
2. Қасымбекова С., Мырзахмед Д. Дене тәрбиесі сыныптан тыс жұмыстар. – Алматы: «Атамұра», 2001.
3. Тлеулов Э. Дене тәрбиесі ілімі мен әдістемесі. Шымкент, 2003.
4. Тайжанов С., Кулназаров А. Дене тәрбиесі. – Алматы: «Атамұра», 2002.
5. Введение в теорию физической культуры: Учебное пособие для институтов физ. культуры / Под. ред. Л.П. Матвеева. - М., 1983.

6. Теория спорта/ Под. ред. В.Н. Платонова. – Киев, 1987.
7. Филин В.П. Теория и методика юношеского спорта: Учебное пособие. - М., 1987.
8. Теория и методика физической культуры / Под. ред. В.М. Шиянна. - М.: «Просвещение», 1988.

ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ КОМПЬЮТЕРЛІК ОЙЫНДАРДЫҢ, ҒАЛАМТОРДЫҢ ЗИЯНЫ ЖӘНЕ ҚОҒАМҒА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘСЕР ЕТУІ

Асылғазина А.М.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Қазіргі кезде мемлекетіміз бәсекеге 50 елдің қатарына кіруді көздеп отыр. Ол үшін жастар және әр бір қазақ азаматы жаңа ақпараттық - коммуникациялық технологияны жетік меңгеруіміз қажет. Қазір адамдар қызмет орнында да, үйде де компьютермен жұмыс істей береді. Оның өмірімізге, кеңінен енгені соншалықты, бала біткен ойыншықпен емес, компьютермен ойнап, өзінің өмір танымын ғаламтордағы желі ішінде қалыптастырады. Қазіргі күнкөріс қамы мен заман ағымының күрделілігі, көптеген ата-аналар тәулік бойы балаларының тыныс-тіршілігіне бақылау жасай алмай, олар шектен тыс бейне монитордың алдында отырғандықтан денсаулығына зор зиянды әсер алады.

«XXI ғасыр - компьютер ғасыры» деп аталып кеткен бұл ғасырда бар шаруаны тындырып отырған бұл құралдың жақсы жақтарымен қатар біздің ұрпағымызға тигізіп отырған зияны да шаш - етекпен. Қазіргі кезде компьютерсіз өмірімізді елестету тіпті мүмкін емес. Бірақ не нәрсенің де көлеңкелі тұстары болатыны анық. Сол бесаспап құралдың біздің балаларымызға қандай зиян екенін талдап көрсек. Компьютер тек арнайы бағдарламалар арқылы белгілі бір саланың мамандарының жұмыс істеуіне жағдай туғызатын құрал ғана емес, онда түрлі қызықты ойындар, анықтамалар, интернет арқылы кез келген сұраққа лезде жауап таба алатын мүмкіндіктері бар. Ағартушы ұстаз Ы. Алтынсаринде айтсақ, "айшылық алыс жерлерден жылдам хабар алдыратын" құрал. Енді осы әмбебап құралдың зиянына тоқталсақ. Монитор қосылып тұрған кезде айналасында электростатикалық өріс пайда болады. Ол айналасындағы шаң-тозаңдар арқылы адамның денесіне, қолына қонады. Сөйтіп, адамда аллергиялар, дененің құрғауына әкеп соқтырады. Компьютердің алдында ұзақ отыру омыртқаға

өте зиян және монитордағы кескіндер көздің көруін нашарлатады. Үзіліссіз мониторға қадалып отыру көзді құртатыны, сәулелердің әртүрлі дерттерге шалдықтыратыны - бұл тек сыртқы залал. Ал, компьютердің адамдарға келтіретін ең сұмдық зияны, оған еліккен жан өзгелерді ұмытып, ешкіммен араласпай, томаға-тұйық күн кешетін болады. Компьютерлік ойындар жасөспірімдердің санасын улайтыны белгілі.

Компьютер адамзаттың өркениет жолымен дамуына ықпал ететін басты құралдардың бірі екені даусыз. Қай салада болмасын компьютер кеңінен қолданылып, адамдар тіпті онсыз өмір сүруін елестете алмайтындай дәрежеге жетті. Ал компьютерлік ойындар балалардың құмартып ойнайтын ойындарының біріне айналып, оған деген тәуелділігі күннен - күнге артып отыр. Дүниежүзілік Денсаулық Сақтау Ұйымы құмар ойындарын психиканың бұзылуына әкеліп соқтыратын, адам ағзасына қауіпті ойындардың қатарына енгізді.

Қазіргі өмір аясында жасы кәмелетке толмағандар компьютерлік ойындар мен автомат - ойындар ойнайтын орындарға жиі барады.

Ғалым - зерттеуші А. Сидорованың 12-14 жастағы жасөспірімдерден тұратын 2 топқа компьютерлік ойынның әсерін білу үшін жүргізілген эксперимент нәтижесін талдау оған келесі шешімді жасауға мүмкіндік береді:

1. Компьютерлік ойындардың жасөспірім психологиясына әсері барысында тітіркену, сезіктену, ойыншы тарапынан жағымсыз көріну секілді сезім артады.

2. Компьютерлік ойынды ойнайтын жасөспірімдер балаларға тән кішігірім бұзақылықта немесе жеңіліске ұшырауда өздерін айыпты санайды.

3. Компьютерлік ойынды ойнайтын жасөспірімдерде айнала қоршаған өмірге теріс қарау пайда болады (жақындармен ұрысу, айқайлау, басқаларды кемсіту).

4. Мұндай жасөспірімдер тек үстем - үстем сөйлеп қана қоймай, денеге зақым келтіру әрекетін де қолданады. Мұндай әрекеттерді ойын барысында ұтқандар мен ұтылғандарды бақылай отырып аңғаруға болады. Жасөспірімдер айқайлайды, қасындағы заттарды лақтырады, сындырады, дүлейді айналасындағыларға шығарады.

Бұрын жаз мезгілі бола қалса балалардың барлығы азаннан қара кешке дейін үй көрмей далада ойнап жүруші еді.

Қазір ауылдық жерде де, қалалы жерде де сыртта асыр салып жүрген баланы сирек кездестіреміз. Себебі оларды үйге матап тастаған бір дүние бар, ол – ғаламтор.

Ғаламтордан түрлі ойындар ойнап, түрлі әуен тыңдап, бейне-

жазба көруге құмартып алған олар тіпті компьютердің жанынан шықпайтын болды. Бүлдіршіндерді компьютерсіз көзге елестету де қиын болып бара жатқан сияқты.

Күндіз үй көрмей, түнде ұйқы көрмей жұмыс істейтін ата-аналар үшін де компьютер балаларын алдарқатын жақсы құралға айналды. Конференцияға қатысқан мамандардың сөзіне қарағанда, осы ғаламтор желісінің балалардың психологиясына қаншалықты зиянын тигізіп жатқанын көп ата-ана біле бермейді. Білсе де, одан балаларын қорғаудың жолдарын меңгермеген. Ал мұның салдары балалардың өскенде маскүнем, зинақор, жауыз болып өсуіне әкеліп соғады. Мәселен, Ресейдің Ішкі істер министрлігі ғаламторға арнайы тексеру жүргізіп, терроризм мен экстремистік сипаттағы 40-қа жуық сайтты анықтаған. Бір ғажабы, оның әрбір төртіншісі осы елде орнатылған екен.

Қазіргі кезде әлеуметтік желілер "ВКонтакте", "Мой Мир", халықаралық "Facebook", "LinkedIn" және тағы басқалар кең таралған. Статистика бойынша, Қазақстандық интернет қолданушылардың 62,4% "ВКонтакте" желісінде, 25,9% "Мой Мир" желісінде, ал 22,7% "Одноклассники" желісінде отырады. Бұл ақпарат жастардың әлеуметтік желіде қаншалықты және қайда отыратынын көрсетеді. Көптеген жастардың ата-аналары бұл үрдістің әсерінен қауіптеніп отыр. Себебі, көбінесе 10-18 жастағы жасөспірімдер мұндай әсерге тап болады. Ал бұл жасөспірімдердің негізгі әлеуметтенді, оның психика мен дүниетанымын қалыптастыру кезеңі болып табылады. Статистикаға жүгінсек, жастардың 49,2% әлеуметтік желіні күнделікті, 19,7% аптасына бір рет және 9,1% айына бір рет тексереді. Бұл деректер ата-аналарды мазалап қана қоймай, психолог дәрігерлердің, мұғалімдердің де ойын қауіптендіреді. Себебі, бұл жастардың қоғамдық, психологиялық дамуына әсер етеді. Сонымен қатар, ғаламтор адамның физикалық денсаулығына ықпал береді. Мысалы, 15 жасар жасөспірім күніне 4 сағат экран алдында отырса, физикалық күшке тек шамамен 1 сағат қана уақыт бөлінеді.

Жақында «ВКонтакте» желісінде жеткіншектерді «Синий кит» және «Тихий дом» ойындарына шақырған топтар мен хабарламалар пайда болды. Мәлімет бойынша ойынға кірген балалар 50 тапсырма орындауы қажет. Және де сол тапсырмалар баланың өміріне тікелей қауіп төндіреді. Яғни ойынға қатысушы қан тамырын кесіп, қолына киттің суретін салуы керек екен. Ең соңғы тапсырмада, бала өз-өзіне қол салып, өмірімен қош айтысуы тиіс. Бұл тапсырмаларды орындамау немесе ойынды тоқтату мүмкін емес. Себебі ұйымдастырушылар баланың психологиясына әсер ете отырып, оның туыстарын өлтіретіндігін айтып қорқытады. Сондықтан көп жағдайда балалар сол

белгісіз жанның алдауына түсіп, психологиясы уланып, қорқыныштан суицидке барады.

Егер Қазақстанның ақпарат нарығын Ресейдің жаулап отырғанын ескерсек, демек, әлгі сайттарды біздің балаларымыз да көреді деген сөз. Балалар қарапайым мектеп тапсырмаларынан бастап, түрлі тақырыптағы рефераттарды, басқа да танымдық дүниелерді интернет арқылы орындайтын болды.

Компьютермен ұзақ үздіксіз жұмыс істеу кезінде, бір ойынды қайта-қайта ойнаудан, ойнау барысында ызаланып, ренжіп, ашулануда адам психикасына зақым келтіріп отырды және көздің қажетті демалу фазасы болмайды, олар шаршайды және жұмыс істеу қабілеті төмендейді. Көру мүшесіне үлкен күш ақпаратты енгізу кезінде, сондай-ақ пайдаланушы экраннан мәтінге, клавиатураға үнемі қарау қажеттілігінен, әр түрлі ара қашықтықта және жарықта болғанда өткізеді. Ойлау жүйесі мен көру органдарына күш түсіреді, өйткені экранға жақын отырып, майда әріптерді, сандарды оқуға, ойлануға тура келеді. Осылардың бәрі көз бұлшық еттеріне күш түсіреді, оның үстіне экранның жарықтық тербелістері де оған әсер етеді. Компьютерлік көру синдром белгісі көрудің төмендеуі, жақын заттардың алыстауы фокусировкасының ақырындауы және керісінше заттардың екеу болып көрінуі, оқу кезіндегі тез шаршау, көздің қышу сезімі, қабаққа құм тығылғандай сезіну, көздің қызаруы, көздің қозғалуы кезінде көз алмасы мен шекенің ауырсынуы байқалады. Компьютерлік көру синдромы қолданушыларда экран алдында үздіксіз екі сағаттан кейін, көпшілігі төрт сағаттан кейін және барлығында алты сағаттан кейін алғашқы белгілері байқалады. Экраннан ақпаратты оқу оны енгізуге қарағанда қиынырақ болады.

Бұл кестеде жыл сайын көру қабілеті төмен балалардың саны көбеюде.

Сонымен компьютермен жұмыс істегендегі көздің қызметі басқа жұмыстардан - оқу, теледидар көруден де ауыр болады. Оған организмге статистикалық күш түсіретін және қимылды азайтатын олардың тұрақты отырып істеуін қоссақ, өскелең балаға оның дамуын тежейтін біраз қиындық туындайтыны белгілі шығар.

Және де... Тағы бір фактор – нервтік - эмоциональдық жүйеге күш түсуі. Компьютермен қатынасу кезінде, әсіресе ойындар олардың нерв жүйесіне қатты әсер етеді, өйткені жылдам жауап беріп, тез қимылдауды талап етеді. Невртік жүйелердің қысқа уақытта қатты жұмыс істеуі жас баланың шаршауын тездетеді.

Балаларды ғаламтордан қорғаудың түрлі жолдары бар.

Біріншіден, әр ата-ана баласына ғаламтор туралы толық мәлімет

беруі тиіс. Оның пайдасымен қоса зияны туралы да айтуы керек. Балаларды ғаламтордан қорғайтын жалғыз періште – ата-ана. Қазір неше түрлі ақша табуға құралған сайттар бар.

Бірақ ата-аналар да, ұстаздар да, тіпті балалардың өздері де көп ескере бермейтін бір мәселе бар, ол – ғаламтордың қауіптілігі, ондағы кейбір дүниелердің адам психологиясына кері әсер етуі. Мәселен, қазіргі күні ата-аналардың көбі ғаламторда балаларды кішкене күнінен терроризм мен экстремизмге, зорлық-зомбылыққа тәрбиелейтін қара ниетті сайттардың бар екенін білмейді.

Балалар интернетті ақтарып отырып, оларға кіріп кетеді. Егер ата-аналары қадағаламаса, бұл оларға үлкен шығын алып келуі ғажап емес. Бұдан басқа интернеттегі бұзақылар, мәселен, хакерлер балаға шабуыл жасауы мүмкін.

Негізінен, қазір балалардың көбі кітаптан алшақтап барады. Менің оларға берер кеңесім: компьютермен қатар бір мезгіл кітап оқу да – пайдалы дүние.

Екіншісі – білім беру компанияларын дамыту. Яғни әрбір ата-ана, ұстаздар қауымы балаларға ғаламтордағы кейбір сайттардың зияндылығы туралы айтып отыруы керек.

Үшіншісі – жаңа технологияларды пайдалану. Қазір ғаламтордағы сайттарды реттеп, бақылап отыратын арнайы бағдарламалар бар. Сіз бағдарлама арқылы балаңыздың қандай сайттарға кіріп жүргенін біле аласыз.

Халқының 95 пайызы интернетке қосылған, әлемдегі ғаламторды ең көп пайдаланылатын елдердің бірі - Оңтүстік Корея. Бұл елде жасы 30 жас шамасындағы жастар кәрілік симптомдарымен жиі ауыратын болған. Оған есте сақтау қабілетінің төмендеуі, зейіннің әлсіреуі және ұйқысыздық жатады. Дәрігерлер оларға "компьютерлік ессіздік" деген диагноз қоя бастаған.

Жанашыр мамандар "ғасыр дерті" деп бағалап отырған бұл сырқатпен күрес жалпыхалықтық іске айналуы тиіс. Себебі, ТМД елдерінде компьютер мен интернетті пайдалану ісінде Қазақстан алдыңғы қатарға баяғыда-ақ шығып қойған. Ендеше, егер аталған компьютеромания ауруы тіркелмей тұрғанда, алдын алуымыз керек.

Әдебиеттер

1. Жасы кәмелетке толмаған балаларға қатысты зорлық-зомбылық пен мейірімсіздікті насихаттайтын өнімдерді таратуды мониторингілер мен бақылау жасау, ондай фактілерді болдырмау және алдын алу шараларын ұйымдастыру жөнінде әдістемелік нұсқаулар
2. Қазақстан Республикасының Ғылым Энциклопедиясы

3. Қазақ тілі терминдерінің салалық ғылыми түсіндірме сөздігі: Информатика және компьютерлік техника / Жалпы редакциясын басқарған – түсіндірме сөздіктер топтамасын шығару жөніндегі ғылыми - баспа бағдарламасының ғылыми жетекшісі, педагогика ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты А.Қ. Құсайынов. – Алматы: «Мектеп» баспасы» ЖАҚ, 2002.
4. <http://www.dalanews.kz/ojkazan/ojyny-kanbagan-bala/>
5. <http://www.info-tsес.kz/news/kompyuterd>

ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚЫЗЫЛ КІТАБЫНА ЕНГЕН ЕМДІК ӨСІМДІКТЕРДІҢ САҚТАЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Касенова Ш.И.

ҚАЕУ колледжі, Өскемен, Қазақстан

Біздің халқымыз ерте замандардан бері дәрілік өсімдіктердің құпиясын білген, әрі оларды әртүрлі ауруларды емдеуге шебер қолданып келген. Шипалы өсімдіктерден дәрі жасау әдістері ұрпақтан – ұрпаққа өтіп, бұл дәстүр атадан жалғасып отырған. Қазақстан табиғи жағдайлары әртүрлі болып келетін орманды, далалы, таулы аймақтардан тұрады. Республика аймағында 6000-ға жуық өсімдік түрлерін кездестіруге болады екен десек, оның 500 түрінен дәрілік заттар алынады екен. Осынша байлықты игерумен бірге дәрілік өсімдіктерді зерттеудің, оны танып, білудің маңызы зор. Ерте заманнан бері мал бағумен айналысқан көшпелі қазақ халқы шөптердің, жалпы өсімдіктердің емдік қасиеттерін ертеден білген.

Дәрілік өсімдіктердің адам өміріндегі маңызы. Ас – адамның арқауы. Адам баласының тіршілігі өсімдіктер дүниесімен тығыз байланысты. Тірі организмдер тұтынатын және қоректенетін азықтардың негізі осы өсімдіктерден алынады. Өсімдік – адам үшін азықтық қайнар көзі.

«Өсімдік жақсы өссе – адамдардың да тіршілігі жақсармақ, өсімдік солып қалса, адамға да қатер төнгені», «Сенің денеңнің қуаты - өсімдіктің шырынында».

Өсімдіктің емдік қасиеті адам баласына ертеден белгілі. Өсімдіктен алынған дәрілер жүрек-қантамыр, жүйке жүйелері, бүйрек, бауыр, асқазан, тыныс жолдары ауруларына қолданылады. Өсімдіктердің барлық мүшелерінің шипалық қасиеті бар. Қазақстанда кездесетін дәрілік өсімдіктерге күнделікті тұрмыста кездесіп жүрген: бақбақ, жол-

желкен, итмұрын, мыңжапырақ, түймедақ т.б жатады.

Мың теңге тұратын дәрі ,шарбағының дәл түбінде өсіп тұр (Халық мақалы). Қазақ емшілерінің ауру - сырқаулармен ұзақ жылдар күресу барысында қолданып келе жатқан алуан түрлі дәрі - дәрмектердің қайнар көзі – ұлы табиғаттағы өсімдіктер дүниесі. Олай болса, аяғымыздың астында өсіп жатқан дәрілік өсімдіктерді танып, білім зерттеп ауруымызға шипа етпеске.

Шипалы өсімдіктер қатарына әртүрлі сәнді өсімдіктер де жатады, өйткені олардың көпшілігі ләззат мүмкіндігімен ғана (бұлардың шипалы күші де осында) шектелмейді, бойындағы физиологиялық сергек заттардың арқасында (меруерт гүл, шегіргүл, гүл шетен) олардың денсаулығымыздың серігі де бола алады. Сондай - ақ біздің бау – бақшамызда аяқ астында қаптап өсетін арамшөптер жөнінде де осыны айтуға болады, өздерінің жер үстіне және жер астында өсетін мүшелерінде аса бағалы «үй дәріханасына» қажетті заттардың болуы арқылы олардың көпшілігі аса пайдалы, мәселен, бақбақ ата заманнан «өмір нәрі» аталған, ал қалақай – витаминдер қоймасы саналады. Өсімдіктерді отап тастауға асықпай, алдымен олардың пайдалы қасиеттерін біліп алуға тырысу керек.

Қазақ емшілерінің ауру - сырқауларымен ұзақ жылдар күресу барысында қолданып келе жатқан алуан түрлі дәрі - дәрмектердің қайнар көзі – ұлы табиғатты өсімдіктер дүниесі. Өсімдіктердің сабағы, тамыры, гүлі, жапырағы, қабығы, жемісі шайыры және тұқымынан дәрі - дәрмек жасалады. Қазақ емшілерінің қолданатын дәрілерінің басым көпшілігі - өсімдіктер. Өсімдіктердің әрбір бөлігінің, мәселен, тамыр, сабақ, жапырақ, гүл, жеміс тұқымдарының дәрілік қуаты әртүрлі болып келеді. Сондықтан оларды емдік қуаты ең күшті болатын мезгілде жинағанда ғана сапалы дәрі - дәрмек алуға болады. Дәрілік өсімдіктер жиналып алғаннан кейін, жас күйінде бірден пайдаланудан қалғандарын кептіріп, жақсы сақтай білу оның емдік қасиеті мен сапасының жоғал мауының басты кепілі болып табылады. Мұндай өсімдіктердің дәріге бірден пайдаланылмайтын бөліктерін топырақ, балшық секілді лас нәрселерден арылтқаннан кейін, әрқайсысының ерекшелігіне қарай кептіру, көлеңкеде кептіру, самалдатып кептіру.

Қызыл кітап - бұл қауіп - қатер дабылы. Түрдің бұл кітапқа енгізілуі, оған ерекше көңіл бөлу керек екендігін білдіреді, көбіне арнайы қорғау шаралары қажет, әйтпесе түрдің мүлдем жоғалып кетуі мүмкін. Қазақстан үкіметі 1978 жылдың қаңтарында Қызыл кітапты құру туралы қаулы шығарды. Мүк, қына, саңырауқұлақтарды қосқанда, құрамында 300 түрден аса өсімдіктер бар кітап, 1981 жылы академик Б.А. Быковтың жетекшілігімен жарық көрді.

Қызыл кітапқа енгізілген өсімдік ерекше қорғауға алынады. Оларды жинауға тыйым салынған (тек ерекше жағдайда арнайы рұқсатпен ғана). Қызыл кітапқа енгізілген өсімдіктерді заңсыз жинаса немесе зақымдаса, әрбір данасына 360 теңге айып төлейді) 2001 жылы 12 қыркүйектегі №1186 Қазақстан Республикасы Үкіметінің Қаулысы).

Шығыс Қазақстанды бай өсімдік ресурстарымен жаңа белсенді заттарды іздеу арқылы, зерттеушілер үлкен перспективалар мен мүмкіндіктерге қол жеткізді. Жаңа дәрі-дәрмектерді және олардың негізін жасауда, биологиялық белсенді қосылыстардың негізгі көздерін анықтау қолға алынды. Өсімдіктерді іріктеу химиялық зерттеулер арқылы олардың химиялық модификациясы молекулалардың құрылымын құру, физика - химиялық және биологиялық қасиеттерін анықтау болып табылады. Болашақта осы міндеттерді шешу, Қазақстанның шикізат негізінде дәрілік заттарды өндіру үшін инновациялық технологияларды дамытатын боламыз.

Жер бетінде шипалық қасиетке ие алуан түрлі өсімдіктер өседі. Осынау әрқилы географиялық аймақта қоныс тепкен емдік, шипалық қасиеттері алуан түрлі өсімдіктерді адам баласы ерте кезден-ақ өз қажетіне жаратып келеді. Тіпті осыдан 3 мың жыл бұрын кейбір шығыс елдерінде қазіргі қолданылып жүрген дәрілік өсімдіктердің бірсыпырасы белгілі болған.

ҚР Ауыл шаруашылығы министрлігінің баспасөз қызметі таратқан мәліметке қарағанда , орман ағаштарын заңсыз кескені үшін жауапкершілікті арттыру мақсатында Қылмыстық кодекске қылмыс жасау кезінде қолданылған құралды тәркілеу қажеттігі жөнінде түзетулер енгізілді. Сонымен қызыл кітапқа енгізілген және жоғалып бара жатқан өсімдіктерді жинағандар сондай-ақ кесуге тыйым салынған сексеуіл сияқты ағаштарды құртқан адамдар да жазаға тартылатын болады. Ал ерекше қорғалатын табиғи аймақтарға қатысты заңға осы аймақтарда ағаш кесетін құралдарды орналастыруға тыйым салатын нормалар енгізілді.

Өткен ғасырдың 60-шы жылдарында адамзат алдында өсімдіктер әлемінің қорғауға тікелей кірісу туралы мәселе туындады. Дүние жүзі көлемі және жекелеген мемлекеттер ішінде жануарлар мен өсімдіктерді қорғау туралы комиссиялар құрылып, сирек кездесетін және құрып бара жатқан түрлер тізімі жасалды.

Шығыс Қазақстанның дәрілік өсімдіктері

Дәрілік өсімдіктер (лат. *Plantae medicinalis*) , шипалы өсімдіктер – медицинада және мал дәрігерлігінде емдеу және аурудың алдын алу

мақсатында қолданылатын өсімдіктер. Дәрілік өсімдіктердің емдік қасиеті олардың құрамында стероид, тритерпен, алкалоид пен гликозидтердің, витаминдердің, эфир майлары мен тұтқыр заттар сияқты түрлі химиялық қосылыстардың болуына байланысты. Қазақстанда өсетін алты мыңнан астам өсімдік түрінің бес жүздей түрі дәрілік өсімдіктерге жатады. Дәрілерді дайындау үшін шикізат ретінде пайдаланылатын дәрілік өсімдіктер бөлек іріктеледі.

Дәріні, көбінесе, жабайы өсімдіктерден алады. Көптеген өсімдіктердің емдік қасиеттері бар. Оларды дәрілік өсімдіктер дейді. Осы заманғы кейбір ең таңдаулы дәрілер жабайы шөптерден жасалған.

Соған қарамастан адамдар пайдаланып жүрген дәрілік шөптердің бәрі бірдей медициналық тұрғыдан өз бағасын алған жоқ, ал ондай шөп қолында барлар көбіне оны қате пайдаланады.

Қорытынды

Өсімдіктің табиғи байлықтары сарқылмайтын қазына емес, оларды орынды пайдаланып, қорғап отырғанда ғана ұзақ уақыт керекті заттарды алу мүмкіндігі туады. Адам баласы өзіне қажет болған қорек, ауа, киім, баспана, дәрі күнделікті өмірде пайдаланып жүрген ұсақ-түйек заттардың бәрін өсімдіктерден алатын болса, оны барынша аялап қорғай білу - әрбір адамның борышы.

Табиғат – адамзаттың материалдық және рухани талабын қанағаттандыратын байлықтың негізгі көзі, табиғи қорлар азайса, байлық та кемиді. Сондықтан бүгінде күн тәртібінде табиғат байлығын сақтау, қорғау, көбейту мәселесі тұр.

Өсімдіктер тіршіліктің тірегі әрі айналамызды қоршап тұрған табиғаттың бір бөлігі болғандықтан, олардың табиғаттағы түрлерін азайтпай, қамқорлық жасап, молайту және қоршаған ортаның әр түрлі қолайсыз жағдайынан жойылып кетуге жақын тұрған түрін сақтап қалуды қорғау.

Әдебиеттер

1. Оспанова М., Лұқпанов Ж. Өсімдік - жанға шипа, дерек дауа. – Алматы, 1992.
2. Сафина Л. К., Петров Е.П. Жасыл аптека. – Алматы, 1992.
3. Қазақстанның өсімдіктер әлемі. – Алматы, 2008.
4. Әметов Ә.Ә., Мырзақұлов П.М. Жоғары сатыдағы өсімдіктер систематикасы. – Алматы, 2002.
5. Қажымұратов М. Қазақстанда кездесетін пайдалы емдік өсімдіктер. – Алматы, 1975.
6. Интернет желісі. /Yandex.kz; Google.kz/

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ФИЗИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ

Сабитов М.З.

Колледж КАСУ, Усть-Каменогорск, Казахстан

Современная система образования Республики Казахстан характеризуется существенными изменениями, направленными на совершенствование процесса обучения и воспитания, которые требуют новые инновационные подходы в образовательном процессе.

Сегодня внедрение в учебный процесс новых инноваций является определяющей чертой современного образования. Инновации в сфере образовании направлены на формирование личности, ее способности к научной и инновационной деятельности, на обновления образовательного процесса. В этих условиях одной из актуальных проблем нашего общества является формирование конкурентно-способной личности, готовой не только жить в меняющихся социальных и экономических условиях, но и активно влиять на существующую деятельность, изменяя ее к лучшему. В связи с этим на первый план выходят определенные требования к такой личности – креативность, активность, социальная ответственность, обладание развитым интеллектом, высокий уровень профессиональной грамотности, устойчивая мотивация познавательной деятельности.

В нынешней жизни нельзя найти ни одной человеческой деятельности, не связанной с физической культурой, поскольку физическая культура и спорт – общепризнанные материальные и духовные ценности общества в целом и каждого человека в отдельности.

Не случайно все последние годы все чаще говорится о физической культуре как о самостоятельном социальном феномене. По мере становления систем образования и воспитания физическая культура становится базовым фактором формирования двигательных умений и навыков.

Нововведения, или инновации, характерны для любой профессиональной деятельности человека и поэтому естественно становятся предметом изучения, анализа и внедрения.

Инновации сами по себе не возникают, они являются результатом научных поисков, передового педагогического опыта отдельных преподавателей и целых коллективов.

Понятие «инновация» появилось сравнительно недавно и теперь уже прочно вошло в педагогический обиход. Только в последнее время появилось несколько определений, близких по смыслу, но отличающихся своими «оттенками»:

- процесс улучшения путем внесения каких-либо новшеств;
- акт введения чего-либо нового: что-то вновь введенное;
- новая идея, метод или устройство;
- успешное использование новых идей;
- изменение, которое создает новые аспекты в деятельности;
- творческая идея, которая была осуществлена;
- нововведение в педагогической и других областях, связанное с новыми идеями, изобретениями, открытиями.

Таким образом, инновации рассматриваются с различных точек зрения – в «связке» с технологиями, экономическим развитием, изменениями в педагогическом процессе и др.

Учебно-воспитательный процесс, занимающий центральное место в педагогике, можно рассматривать как инноваций, т.к. его цель заключается в передачи студентам новых для них знаний, формировании новых свойств личности.

Инновационная деятельность является фактором развития творчества педагогов. Участие в исследованиях помогает творческому росту преподавателя и повышает его квалификацию. Педагоги с большим опытом практической работы систематизируют и обобщают его, грамотно организуют апробацию идей и оценку результатов.

Не только и не столько процесс аттестации активизировал стремление преподавателя к новым знаниям, повышению квалификации, а прежде всего стремление к самовыражению, самореализации при решении педагогических проблем, использованию возможности осознания себя творческой личностью, осознания причастности к важному профессиональному делу в тесном сотрудничестве с коллегами.

Наиболее характерной чертой современной концепции физического воспитания является смещение акцента в сторону повышения роли образовательной направленности как определяющего условия успешности формирования физической культуры личности студента.

Большинство преподавателей придерживаются другого мнения и продолжают реализовывать в своей практической деятельности методику, где главные аргументы: «высокая плотность - основа эффективности», и в результате погони за высокой моторной плотностью, тренирующим эффектом получают слабый результат. Но помимо этого «эффекта», такой подход еще и не позволяет системно решать образовательные задачи, успешная реализация которых могла бы, в частности, способствовать подготовке студентов к самостоятельному совершенствованию собственных физических кондиций в процессе, как самостоятельных занятий, так и других форм физического воспитания в колледже и за ее пределами.

Для полноты представлений о современном состоянии преподавания предмета «Физическая культура» в колледже и перспективах совершенствования этого процесса необходимо обратить внимание еще на одно важное обстоятельство. Оно заключается в том, что на фоне недооценки урока и слабой реализации его образовательной направленности очень ярко просматривается и другая крайность – явная переоценка возможностей урока по другим направлениям. Это находит выражение в попытках многих преподавателей представить дело так, чтобы все основные задачи физического воспитания решались главным образом в рамках учебной работы, то есть на уроках физической культуры. В соответствии с подобными представлениями только такой подход и дает право рассматривать урок как основную форму физического воспитания. Специфика предмета позволяет использовать различные формы организации уроков.

Можно проводить урок в форме академического занятия, на котором студентам предлагались бы сведения из истории физической культуры, гигиены физических упражнений, физиологии движений, биомеханики физических упражнений и т.п. Еще один урок должен носить инструктивно-методический характер и проводиться в форме учебной практики. На этих уроках студенты осваивают доступные и необходимые, прежде всего в прикладном отношении знания из методики освоения различных упражнений и воспитания основных двигательных качеств и т.п. На них студенты не просто усваивают методические знания, но и осуществляют попытки их использования на практике, например, при составлении и опробовании комплексов упражнений по развитию физических качеств или комплексов подводящих упражнений по освоению техники какого-либо двигательного действия.

Помимо этих двух уроков, должно быть еще не менее трех занятий, которые по своему содержанию собственно уроками могут и не быть, но должны иметь место в учебном расписании, как в первой, так и, что еще лучше – во второй половине учебного дня, и обязательны для всех студентов. Главная направленность таких занятий – тренирующая или рекреативно-оздоровительная. В процессе их проведения должны также закрепиться знания и умения, приобретенные на уроках физической культуры в колледже. На своей практике использую уроки по казахским национальным спортивным играм и туризму, где студенты нашего колледжа осваивают и приобретают новые знания, умения и навыки на этих мною организуемых формах организации физической культуры. Вместе все эти виды занятий должны составлять обязательный минимум физкультурных занятий, организуемых в рам-

ках учебной работы по физической культуре в колледже.

На уроках студенты должны быть мотивированы на положительный результат и доброжелательное отношение друг к другу. Такой эффект может быть достигнут лишь при комплексном использовании всего арсенала методов и средств обучения, наиболее результативными из которых являются – метод имитации, метод проектов, игровой, метод регламентированного упражнения, методы анализа, сравнения, соревновательный метод. На своих уроках автор доклада применяет способы круговой тренировки с элементами легкой атлетики спортивных игр (волейбола, баскетбола).

В основе уроков круговой тренировки лежат три метода:

1. Непрерывно-поточный, который заключается в выполнении заданий одного за другим, с небольшим интервалом времени. Этот метод способствует комплексному развитию двигательных качеств.

2. Поточно-интервальный, базируется на краткосрочном (20-40с) выполнении простых по технике упражнений с минимальным отдыхом, что способствует развитию общей силовой выносливости.

3. Интенсивно-интервальный, используется с ростом уровня физической подготовленности. Совместно со студентами разработан комплекс общей физической подготовки способом круговой тренировки. К сожалению, все увеличивается число студентов, освобожденных от занятий физической культурой. Да и большинство не видит интереса в данном предмете. Поэтому для преподавателей становится все более актуальным вводить новые методики занятий, оценок в свои уроки, чтобы заинтересовать студентов. Студенты на уроках готовят различные рефераты, презентации по физической культуре и спорту.

Для повышения продуктивности и привлекательности уроков физической культуры иногда используем и музыкальную стимуляцию. Музыкальную стимуляцию на уроке желательно использовать эпизодически, лишь в той работе, которая характеризуется повторяющимся выполнением простых и твердо заученных упражнений, не требующих от студентов большого сосредоточения внимания на выполняемые во время разминки во вводной части урока; во время совершенствования ранее изученных упражнений или специальных двигательных навыков в основной части, а также во время, отведенное для двигательных и дыхательных упражнений на расслабление в заключительной части урока. Следовательно, разумная музыкальная стимуляция отдельных частей урока выводит эти уроки на более совершенный уровень, отвечающий растущим запросам нашего взыскательного общества и психофизиологическим особенностям человеческого организма. Круг ценностных ориентаций и мотивов студентов для приоб-

щения к занятиям физической культурой и спортом широк и разнообразен. Например, это формы внеклассной и внешкольной работы по физическому воспитанию студентов. У нас в колледже работают различные кружки и спортивные секции. Автор доклада проводит спортивную секцию по настольному теннису. Также студенты нашего колледжа активно участвуют в различных городских, областных соревнованиях и мероприятиях. Данное положение означает, что современные педагоги ориентированы на формирование новых систем универсальных знаний, умений, навыков, опыта самостоятельной деятельности, личной ответственности студента. Нововведения, или инновации, характерны для любой профессиональной деятельности человека, и поэтому они становятся предметом изучения, анализа и внедрения. Инновации возникают в результате научных исследований, анализа и обобщения передового педагогического опыта.

Как правило, инновации возникают в результате попыток решить традиционную проблему новым способом, в результате длительного процесса накопления и осмысления фактов, когда и рождается новое качество, несущее новаторский смысл. Большинство современных инноваций находятся в преемственной связи с историческим опытом и имеют аналоги в прошлом. Это дает основание утверждать, что инновационный процесс – это мотивированный, целенаправленный и сознательный процесс по созданию, освоению, использованию и распространению современных идей (теорий, методик, технологий и т.п.), актуальных и адаптированных для данных условий и соответствующих определенным критериям. Он направлен на качественное улучшение системы, в которую вносится новшество, и предполагает стимулирование его участников и изменение их взглядов с позиции нововведения.

Проблема разработки и введения современных подходов и методик к организации процесса обучения требует к себе особого внимания. Необходимо совершенствование и увеличение опыта преподавателей относительно использования современных подходов в своей педагогической практике.

Подводя итоги, следует отметить, что каждому преподавателю необходимо ориентироваться в широком спектре современных инновационных технологий и направлений.

Литература

1. Бальсевич В.К. Физическая культура для всех и для каждого. - М., 2011.
1. Лазарев В.С. Понятие педагогической и инновационной системы

- школы // Сельская школа. -2012, -№1.
2. Литвин А.Т. Физическая культура, физическое воспитание различных групп населения. – Киев, 2008.
 3. Лубышева Л.И., Бальсевич В.К. Ценности физической культуры в здоровом стиле жизни // Матер. межд. конф. «Современные исследования в области спортивной науки».- СПб., 2014
 4. Коджаспиров Ю.Г. Методика музыкальной стимуляции уроков. - М., 2004, №3.
 5. Тюнников Ю.С. Анализ инновационной деятельности общеобразовательного учреждения: сценарий, подход // Стандарты и мониторинг в образовании. - 2014, №5.
 6. Эндрюс Д.К. Роль образовательных инноваций в пропаганде здорового образа жизни в двадцать первом столетии // Теория и практика физической культуры, 2013, №1.

ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД В ФОРМИРОВАНИИ ПАТРИОТИЗМА НА УРОКАХ ИСТОРИИ

Шатурная Л.В.

*Усть-Каменогорский колледж экономики и финансов, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

Быть патриотом своей Родины –
это носить Казахстан в своем сердце.

Н.А. Назарбаев

Воспитание патриотизма - всегда актуальная тема. Каждая эпоха требует активной и целенаправленной работы с подрастающим поколением. События последнего времени подтвердили, что экономическая дезинтеграция, социальная дифференциация оказали негативное влияние на общество. Чувство патриотизма у подростка - это не только результат его знаний о своем Отечестве, это сложившийся внутренний образ, который становится регулятором его собственного поведения и критерием оценки поведения других людей.

Актуальность темы заключена в том, что на уроках истории осуществляется патриотическое воспитание через формирование морально-психологических качеств учащихся и специальных прикладных знаний, навыков, умений, необходимых человеку, которые определяются понятием - Патриот. При этом нельзя забывать об индивидуальности каждой личности.

Личностно-ориентированный подход - это методологическое направление в педагогической деятельности, которое позволяет посредством опоры на систему взаимосвязанных понятий, идей и способов действий обеспечивать и поддерживать процессы самопознания и самореализации личности учащегося, развития его неповторимой индивидуальности.

На занятиях используются различные методы личностно - ориентированного подхода:

- проблемное изложение - при подготовке к уроку выявляется та часть занятия, в которую будут включены проблемные вопросы и задания.

Если урок дается в виде лекции, то они включаются в излагаемый материал. В зависимости от ситуации, от уровня подготовленности группы, слушатели либо просто вникают, и тогда проблемный вопрос решается в ходе диалога преподавателя «с самим собой» (монолога), либо принимают участие в его разрешении. Если урок комбинированный, то происходит организация поисковой деятельности. Учащимся предлагаются задания для анализа теоретических положений, высказываний разных личностей по одному и тому же вопросу, анализ двух высказываний на одну и ту же проблему, анализа факта, события, оценки прошлого и современности. При подборе материала обращается внимание, в первую очередь, на те проблемные задания, которые носят экзистенциальный характер (на выявление смысла жизни, нравственные аспекты). Подбор информации носит субъективно значимый характер. Это может быть проблемный вопрос: «Начало присоединения Казахстана к России: кабала или спасение?» «Феодално - патриархальные отношения: благо или зло?»

- индивидуальность - необходимо не только учитывать индивидуальные особенности учащегося, но и всячески содействовать их дальнейшему развитию, учитываются и психологические особенности (особенности темперамента, типа мышления, типа восприятия информации), в чем помогает сотрудничество с психологом, который проводит в группах работу, направленную на выявление индивидуальных особенностей. В зависимости от этого выбирается тип, вид и форма материала (словесная, графическая, условно-символическая). Так, например, при изучении темы «Национально - освободительное движение под руководством К. Касымова» предлагаются следующие виды работ: заполнение таблиц или схем, составление схем, работа с учебником, с документами, устные ответы. Также здесь возможны индивидуальные задания. При прохождении темы «Казахстан в Великой Отечественной войне», дается задание: «Война в моей семье». Уча-

щийся, рассказывая о своих родственниках, становится горд за своих родных, которые воевали на фронтах Великой войны.

- субъектность - помочь студенту стать подлинным субъектом жизнедеятельности в группе и колледже, способствовать формированию и обогащению его субъектного опыта. Так, при изучении темы «Рыночные отношения в современной экономике» преподаватель просит объяснить значение терминов «биржа», «банк», «конкуренция», «акция» используя знания, полученные в обыденной жизни. Затем идет «окультуривание» опыта и ответов, происходит своеобразный обмен знаниями, коллективный отбор его содержания, а студент чувствует себя «творцом» этого знания, участником его прохождения. При этих условиях усваиваемое знание не «обезличено» (отчуждено), а становится личностно-значимым, позволяет почувствовать свою причастность ко всему происходящему;

- выбор - целесообразно, чтобы учащийся жил, учился и воспитывался в условиях постоянного выбора, обладал субъектными полномочиями в выборе цели, содержания, форм и способов организации учебно-воспитательного процесса и жизнедеятельности в группе и колледже.

Готовятся несколько заданий разной сложности, и учащимся предлагается выбирать, какие задания и сколько ему выполнять, т.е. предлагается им самостоятельно определять уровень своей готовности к уроку: «Если вы считаете, что еще не совсем хорошо усвоили материал темы, то работайте с заданиями группы «А», если вы хорошо усвоили материал, то - задания группы «Б», а если вы чувствуете в себе силы выполнить сложное задание и хотите узнать больше - группы «В».

- творчество и успех - благодаря творчеству студент выявляет свои способности, узнает о «сильных» сторонах своей личности. Достижение успеха в том или ином виде деятельности способствует формированию позитивности личности учащегося, стимулирует осуществление учащимися дальнейшей работы по самосовершенствованию. Для повышения активности на уроке даются творческие, бесприигрышные задания. По такой теме, как «Современный Казахстан», учащиеся на уроке выступают с презентациями, где используют фотографии из личных архивов и т. д.;

- доверие и поддержка - вера в человека, доверие ему, поддержка его устремлений к самореализации и самоутверждению. Изучение истории родной земли, истинной истории нашего Отечества, его боевых, трудовых и культурных традиций, устоев народа - остается важнейшим направлением в воспитании чувства любви к малой и большой

Родине. Доверить студенту рассказать о своей малой родине, о труженниках своего края - значит дать ему возможность увидеть, что он частичка большого государства, и он много сделает для него.

Данные методы и формы позволяют знакомиться с различными точками зрения на исторические процессы, события, формируют умение отстаивать свою позицию.

Большие возможности для личностно-ориентированного обучения в формировании патриотизма открываются в организации и проведении недель по предмету, в ходе которых проводятся нетрадиционные формы уроков (урок-суд, игра «Умники и умницы» и др.), игры-соревнования по типу «Назови дату, событие», «Знаете ли вы...» и др., викторины, олимпиады, конкурсы, КВНы, участие в конференциях и др. И здесь мы, естественно, сталкиваемся с определенными трудностями: зажатостью студентов, боязнью выступления перед аудиторией, неверием в свои силы. Приходится действовать путем убеждения, уговоров, стимулировать их оценками. И некоторые из них начинают раскрываться и с удовольствием принимают участие во внеклассной работе.

Таким образом, вышеперечисленные принципы, методы и формы позволяют нам приспособить учебный процесс к специфическим особенностям колледжа, к индивидуальным особенностям наших учащихся и тем самым помогает воспитанию патриотизма в условиях личностно - ориентированного обучения, что, в свою очередь, способствует реализации главной задачи истории.

В создаваемых личностно - приемлемых условиях обеспечивает относительно быстрое снятие негативных последствий прежнего образовательного опыта, снижение психологического барьера типа «студент - колледж», каждый имеет возможность ощутить себя равным среди равных, испытать чувство успеха при выполнении заданий, а возникающие положительные эмоции создают основу в формировании заинтересованного отношения к учебе, способствуют раскрепощению познавательных способностей, что, в свою очередь, придает уверенности в своих силах, способствует повышению самооценки личности, в результате чего нормализуется общий процесс не только патриотизма, но и социализации.

Изучение истории родной земли, истинной истории нашего Отечества, его боевых трудовых и культурных традиций, устоев народа остается важнейшим направлением в воспитании чувства любви к малой и большой Родине. Особая роль здесь принадлежит военной истории, соприкасаясь с которой, подрастающее поколение приобщается к трудовому и ратному подвигу народа, учится на героических приме-

рах великих предков беззаветному служению Отечеству.

От того, какими будут наши дети, во многом зависит наше будущее, будущее нашей страны. Если мы хотим, чтобы завтрашние политики, управленцы, просто взрослые бережно относились к богатому историческому наследию наших отцов и дедов, то сегодня мы должны воспитывать их патриотами нашего государства.

Литература

1. Амонашвили Ш.А. Единство цели: пособие для учителя. - М., 1987.
2. Сочин С.А. Военно-патриотическое воспитание старшеклассников: проблемы и пути решения // «Поиск», №3. 2010.- С. 296-299.
3. Калимолдаева А.К. Патриотическое воспитание подрастающего поколения в системе инновационной педагогики // «Наука и жизнь Казахстана». - Алматы, 2010. - №1. - С. 178-182.

УПРАВЛЕНИЕ ПРОЦЕССОМ СПОРТИВНОЙ ТРЕНИРОВКИ ЛЫЖНИКОВ-ГОНЩИКОВ В УСЛОВИЯХ СРЕДНЕГОРЬЯ

Цыплаков В.А., Русанов В.П.

*Казахстанско-Американский свободный университет, Усть-
Каменогорск, Казахстан*

В лыжных гонках, как и в других олимпийских видах спорта, с каждым годом все возрастает конкуренция спортсменов за обладание высшими наградами на крупнейших международных соревнованиях: чемпионатах Мира, Азии, Зимних Олимпийских Играх и др. Идет постоянное расширение календаря соревнований по лыжным гонкам, обусловленное профессионализацией спорта высших достижений. Для достижения высоких спортивных результатов необходимо выполнять огромные физические нагрузки, постоянно вести поиск новых средств и методов спортивной тренировки, совершенствовать спортивный инвентарь, использовать современные достижения науки и техники.

На наш взгляд, наиболее перспективными направлениями совершенствования тренировочного процесса лыжников-гонщиков высокой квалификации является их подготовка в условиях среднегорья и совершенствование экономичности техники лыжных ходов.

Классическая периодизация спортивной тренировки, предусматривающий фазовый характер развития спортивной формы, не потеряла свою сущность и в настоящее время, но в технологии ее моделиро-

вания и управления произошли качественные изменения. Накопленные теоретические знания и практический опыт влияния на адаптационные процессы в организме спортсменов позволяют находить эффективные средства и методы продолжительного поддержания спортивной формы и на этой основе применять более гибкие средства и методы достижения готовности к соревнованиям. Большинство профессионалов не ставят задачу постоянного поддержания высшего уровня спортивной формы в годичном цикле тренировки. Так, ведущие лыжники Казахстана на протяжении 4,5-5 месяцев поддерживают достаточно высокий, но не максимальный уровень подготовленности, позволяющий им успешно выступать в крупных соревнованиях в соответствии с личным рейтингом.

В связи с этим, одним из путей совершенствования подготовки спортсменов высокого класса является оптимизация управления тренировочным процессом на завершающем этапе подготовки к соревнованиям. Это, прежде всего, связано с научно обоснованным планированием тренировки и ее постоянной коррекцией, в интересах обеспечения оптимального уровня подготовленности спортсмена и достижения максимального спортивного результата [1, с. 5].

Одной из главных задач управления тренировочным процессом является прогнозирование ожидаемых спортивных достижений спортсмена. Системно-структурный подход к управлению подготовкой предполагает наличие индивидуальных модельных характеристик спортсмена в процессе его тренировочной и соревновательной деятельности, отображаемые реальными, количественно измеряемыми признаками [2, с. 10].

Одна из особенностей подготовки спортсменов в последние годы состоит в том, что лыжники участвуют в соревнованиях как классическим, так и свободным стилем, что предъявляет повышенные требования к уровню развития физических качеств и тактико-техническому мастерству спортсменов. Чтобы побеждать, необходимо чем-то превосходить соперника. При прочих равных условиях подготовки индивидуально высокий уровень готовности к старту может быть тем дополнительным фактором, который способствует победе в главных соревнованиях сезона.

Таким образом, многие вопросы подготовки, как к главным стартам сезона, так и сохранения высокого уровня подготовленности лыжников-гонщиков на протяжении всего соревновательного периода остаются еще недостаточно разработанными, что обуславливает актуальность данного исследования.

Анкетный опрос тренеров высокой квалификации по лыжному

спорту показал их полное единодушие в постановке основных задач на тренировочных занятиях в горах. Так, по мнению тренеров, первые места по значимости должны занимать задачи это совершенствование техники передвижения на лыжах, включая задачу повышения экономичности передвижения, а также повышение уровня специальной выносливости в работе с использованием физических нагрузок преимущественно аэробного характера (в подготовительном периоде), а в соревновательном периоде - смешанного аэробно-анаэробного характера.

Интенсивность физических нагрузок в лыжных гонках принято оценивать по скорости передвижения по дистанции в процентах от соревновательной скорости, которая принимается за 100%. В связи с этим различают восстанавливающие, поддерживающие, развивающие и соревновательные нагрузки [3, с. 38].

В связи с тем, что лыжники-гонщики высокой квалификации в последние годы стали участвовать на соревнованиях летом, годичный цикл подготовки в этом случае делят на два законченных макроцикла, что способствует повышению эффективности тренировки и достижению наивысших результатов в главных соревнованиях зимнего сезона. В этом случае в первом макроцикле подготовительный период занимает 4 месяца (май-август), а соревновательный - около месяца (сентябрь).

Второй макроцикл - более длительный. Он начинается в октябре и заканчивается в апреле. Его также подразделяют на подготовительный и соревновательный периоды, в которых планируют участие в наиболее ответственных соревнованиях сезона.

Высококвалифицированные лыжники Восточного Казахстана, в лучшем случае, проводят 1 - 2 тренировочных сбора в горных условиях на этапе непосредственной подготовки к главным соревнованиям. Тренеры считают, что этого явно недостаточно для качественной подготовки лыжников-гонщиков высокой квалификации. По мнению тренеров, работающих с лыжниками Восточно-Казахстанской области, процентное соотношение объема тренировочных занятий в горных условиях должно быть в пределах 30-35% от общего годового плана физической сгрузки.

Согласно рекомендациям ведущих специалистов России на тренировочные сборы в горах следует отводить 60-70 дней в году, проводя работу по совершенствованию технического мастерства в способах передвижения на лыжах и отрабатывая технику спусков и поворотов, а также работая над повышением уровня развития специальной выносливости. На этапе непосредственной подготовки к соревнованиям

на первое место выходят задачи по развитию скоростно-силовых качеств, отработки тактики прохождения лыжной дистанции и воспитания волевых качеств.

Практика тренировок лыжников в условиях среднегорья существует уже давно, и методика их проведения разрабатывалась в разных странах на протяжении более 50 лет. На сегодняшний день сформированы основные правила и подходы к тренировке в среднегорье, однако они постоянно меняются и совершенствуются. Чем вызван повышенный интерес к влиянию условий среднегорья на организм спортсмена?

Прежде всего, тем, что большая часть соревнований проводится в условиях горного климата, что требует чёткого представления об особенностях поведения организма в условиях среднегорья. Во-вторых, в лыжном спорте происходит постоянный рост результатов, усиливается конкуренция между спортсменами. Поэтому основной задачей тренера является постоянное повышение эффективности тренировок, применение новых методов.

Высокие спортивные достижения являются результатом применения нагрузок всевозрастающего объёма и интенсивности. Это зачастую ограничивается фактором времени, отводимого на тренировочные занятия и восстановление организма спортсменов после работы. Кроме того, это тормозит развитие специальной работоспособности и отрицательно сказывается на росте спортивной формы. В связи с этим тренировка в горном климате, которая позволяет в определённой мере решить проблему сохранения и увеличения работоспособности при снижении объёма тренировочных нагрузок, является непременным условием подготовки квалифицированных лыжников.

Анализ полученных данных по изучаемой проблеме показал, что условия среднегорья широко используются в подготовке спортсменов, так как в процессе адаптации к кислородной недостаточности в организме спортсменов происходят функциональные изменения на различных уровнях, приводящие к повышению спортивных достижений в различных видах спорта на выносливость, включая лыжные гонки.

Выполнено теоретическое обоснование влияния условий среднегорья на подготовку лыжников-гонщиков, опирающееся на физиологические закономерности адаптации к единому действию на организм низкого парциального давления кислорода во вдыхаемом воздухе, пониженном атмосферном давлении и температурном режиме.

Установлено, что специалисты лыжного спорта считают оптимальным проведение учебно-тренировочных занятий в среднегорье важным условием повышения спортивных достижений в лыжных

гонках.

На основе анализа полученных данных, можно сделать следующие выводы:

1) изучены основные направления совершенствования тренировочного процесса лыжников-гонщиков высокой квалификации в различные периоды подготовки;

2) определены проблемы влияния условий среднегорья на организм тренирующихся спортсменов и теоретически обоснованы возможности совершенствования тренировочного процесса лыжников-гонщиков высокого класса в условиях среднегорья;

3) разработана эффективная методика подготовки лыжников-гонщиков высокой квалификации к ответственным стартам сезона через совершенствование техники лыжных ходов и их экономичности, а также длительности тренировочных занятий в условиях среднегорья. Проведённый педагогический эксперимент доказывает положительное влияние условий среднегорья на спортивные достижения лыжников-гонщиков. Таким образом, условия подготовки спортсмена в среднегорье положительно влияют на результат и функциональное состояние организма спортсмена.

Практические рекомендации:

Для эффективного влияния условий среднегорья на организм и функциональное состояние спортсмена необходимо выполнять следующие рекомендации:

1) учитывать индивидуальные особенности организма спортсмена при планировании тренировочного процесса в условиях среднегорья;

2) отслеживать функциональное состояние спортсмена в период акклиматизации на высоте и реакклиматизации на равнине и, грамотно спланировать тренировочный процесс с учетом этих же факторов;

3) в тренировочные занятия лыжника необходимо включать различные специальные упражнения циклического характера - бег в гору, имитацию лыжных ходов на подъёмах с палками и без палок, передвижение на лыжероллерах всех конструкций с палками и без палок с поочерёдным и одновременным отталкиванием руками, ходьба на лыжах по мокрым опилкам и искусственным дорожкам. Все упражнения выполняются «до отказа», что способствует одновременному развитию силы и выносливости. На этом этапе тренировки наиболее подходящим является интервальный метод;

4) строить тренировочный процесс нужно таким образом, чтобы в первые три дня выполнялись длительные нагрузки экстенсивного характера, например, 5-6-часовые переходы, а также игры и силовые

гимнастические упражнения. Еще два дня должны включать комбинированные силовые и скоростные нагрузки, которые включают элементы упражнений на выносливость. Затем с учетом индивидуальных показателей увеличиваются нагрузки на развитие выносливости. С 7-го по 14-й день рекомендуется постепенный переход на привычный уровень тренировочных нагрузок, а с 12-14-го дня - проведение спортивной тренировки без каких-либо ограничений. Таким образом, спортивную тренировку в среднегорье следует строить с учетом основных закономерностей адаптации организма к климату среднегорья;

5) структуру тренировочного процесса в период реакклиматизации необходимо связывать со структурой и содержанием тренировочного процесса в среднегорье. Более того, целенаправленная подготовка должна начинаться до выезда в среднегорье, в базовых условиях, где должен быть достигнут высокий уровень подготовленности, так как воздействие горного климата на организм вызывает недостаточности. Главные методы тренировки в 1-м микроцикле - равномерный, в умеренной интенсивности, работа на технику, во 2-м микроцикле - работа над скоростью - повторный, интервальный метод тренировки, в 3-м - главной задачей является восстановление работоспособности и реализация приобретенных возможностей, т.е. соревновательный цикл.

Литература

1. Теория и методики физического воспитания: учеб. для пединститутов / Под ред. Б.А. Ашмарина. - М., 1990.
2. Холодов Ж.К. Теория и методика физического воспитания и спорта: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. - 2-е изд., испр. и доп. - М., 2003.
3. Макаров Р.Н. Человеческий фактор: проблемы физической подготовки специалиста на этапе ускорения ПТР // Теория и практика физической культуры, 1991. - № 11. - С. 37-41.

СОДЕРЖАНИЕ

ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВ И МЕТОДИКИ ПРЕПОДАВАНИЯ

АССОЦИОГРАММА В КОНТЕКСТЕ СОВРЕМЕННОГО ЗАНЯТИЯ Осколкова А.А.	3
ТІЛ – АҚЫЛДЫҢ ӨЛШЕМІ, ҰЛТТЫҢ ЖАНЫ Елеусизова А.Р.	5
АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ МОРФОЛОГИЯСЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ- ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ Сеилханова К.К.	8
ЭТАПЫ РАБОТЫ НАД СКАЗКОЙ ПРИ ДРАМАТИЗАЦИИ НА НАЧАЛЬНОМ ЭТАПЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ Кызыкеева А.Б.	13
EFFECTIVE LEADERSHIP IN THE CLASSROOM Larina M.V.	17
ФОРМИРОВАНИЕ ГРАММАТИЧЕСКИХ НАВЫКОВ УЧАЩИХСЯ С ПРИМЕНЕНИЕМ ИКТ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА Самойлова-Цыплакова И.М.	21
СЮЖЕТНОЕ ПОВЕСТВОВАНИЕ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА Мельникова Т.А.	25
LATIN BORROWINGS IN MEDICAL TEXTS Gorshina K., Kulinka Y.	30
PRODUCTIVE WAYS OF WORD BUILDING IN MODERN ENGLISH Kinayatova A., Oskolkova A.A.	35
FRENCH BORROWINGS IN THE ENGLISH LANGUAGE Kochneva Ya., Novitskaya Y.V.	39
PROPER NAMES AND THEIR USAGE IN ENGLISH LITERATURE Kurmangalieva Z., Oskolkova A.A.	43
BORROWINGS IN THE ENGLISH LANGUAGE Hurgazina Zh., Oskolkova A.A.	46
GREEK BORROWINGS IN THE MODERN ENGLISH Suleymenova T.B., Kulinka Y.S.	51
PHRASEOLOGICAL UNITS AS A SOURCE OF THE BRITISH HUMOR IN THE NOVEL "THREE MEN IN A BOAT (TO SAY NOTHING OF THE DOG) BY JEROME K. JEROME Shaimardanova A.K., Oskolkova A.A.	54

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ДИАЛОГОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ ПРИ ОБУЧЕНИИ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ Мазницына Н.Г.	58
ТРИЕДИНСТВО ЯЗЫКА – ВАЖНЫЙ ФАКТОР ПОДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОГО СПЕЦИАЛИСТА Ауеспаева А.А.	66
ВОПРОСЫ ПЕДАГОГИКИ И ПСИХОЛОГИИ	
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТЕХНОЛОГИИ КАК ПРЕВРАЩЕННАЯ ФОРМА Возняк С.С.	70
АЛГОРИТМ ПЕРЕРАБОТКИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ПРОГРАММ СПО С УЧЕТОМ СООТВЕТСТВУЮЩИХ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ СТАНДАРТОВ Климова Н.Н.	76
ШКОЛА ПРИЗВАНА ЗВАТЬ В МЫШЛЕНИЕ Возняк С.В.	80
ОРГАНИЗАЦИЯ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ ВНЕАУДИТОРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОБУЧАЮЩИХСЯ В СООТВЕТСТВИИ С ФГОС Макина Е.Ю.	87
ФИЗИКА ПӘНІНДЕ ИНТЕРАКТИВТІ ТЕХНИКА ЖӘНЕ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ Тлеубаева З.К.	90
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ОТНОШЕНИЯ УЧАЩИХСЯ К ШКОЛЬНОЙ ОЦЕНКЕ Байгереева С.К., Вдовина Е.Н.	94
КЕМБРИДЖ БАҒДАРЛАМАСЫ БОЙЫНША БІЛІМ БЕРУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫ ТҮЛҒАЛЫҚ ДАМЫТУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ АСПЕКТІСІ Әбдікәрімова А.А., Мукашева К.М.	98
ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СИСТЕМЕ Бондарь Е.С., Бақытбекқызы Б.	103
ПОВЫШЕНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ЧЕРЕЗ ИНТЕГРАЦИЮ БИОЛОГИИ И АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА Ильясова О.А.	106
ПРИМЕНЕНИЕ ИКТ НА УРОКАХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ШКОЛЕ Иванов А.Г.	111
МЕКТЕП ПЕН ЖАНҰЯ БІРЛІГІ НЕГІЗІНДЕ ОҚУШЫЛАРДЫ ЖАН-ЖАҚТЫ ДАМЫТУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ Жайлаубек Н.Д.	117

ӨЗІНДІК САНА МӘСЕЛЕСІНІҢ ПСИХОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫНДА ҚАРАСТЫРЫЛУЫ Байтемирова К.Б.	121
ОҚУ ЖӘНЕ ЖАЗУ АРҚЫЛЫ СЫНИ ОЙЛАУДЫ ДАМУ ТУТХНОЛОГИЯ- СЫН ПАЙДАЛАНЫП, ОҚУШЫЛАРДЫҢ ПӘНГЕ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРЫП, БІЛІМ САПАСЫН КӨТЕРУ Касенова Ш.И.	125
ЖОБАЛАУ ТЕХНОЛОГИЯСЫ БОЙЫНША БІЛІМ АЛУШЫЛАРМЕН ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ТИІМДІЛІГІ Сапарғалиева Г.С.	129
ИССЛЕДОВАНИЕ УЧЕБНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ КАСУ 1 И 3 КУРСОВ Умирзахова М.М., Кузин А.Н.	134
ЖИЗНЕННАЯ АКТИВНОСТЬ РЕБЕНКА В ПРОЦЕССЕ ВОСПИТАНИЯ Букатова Н.А.	140
ЖЕКЕ ТҰЛҒАЛЫҚ ҚАСИЕТТІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ Мухаметқалиева М.К.	145
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МОДУЛЬНОЙ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ В КОЛЛЕДЖЕ Селиванова Л.Ф.	149
ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ЗДОРОВЬЕ ДЕТЕЙ В КОНФЛИКТЕ С ЗАКОНОМ Камалиттенов С.О., Искендерова Ф.В.	153
ЖАСТАРДЫ ҰЛТЖАНДЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУ МӘСЕЛЕСІ Сегізбаева Ж.Б.	157
ВОПРОСЫ МОТИВАЦИИ НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ППС ВУЗА Левина Т.В., Мошенская Н.А.	162
МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ӨЗ БЕТІМЕН ЖҰМЫСТЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ӘДІСТЕРІ Ескужинова Н.М.	165
АНАЛИЗ И ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕЖПРЕДМЕТНЫХ СВЯ- ЗЕЙ НА ПРИМЕРЕ КУРСА «МОДЕЛИРОВАНИЕ ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ И ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРОЦЕССОВ» Хомова Т.М.	170
ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ПАТРИОТИЗМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ Колдаева А.А.	174
ТОЛЕРАНТТЫЛЫҚ ТҮСІНІГІНІҢ МАЗМҰНЫ Орақбаева М.К.	178
АРНАЙЫ ПӘНДЕР ОҚЫТУШЫЛАРЫНЫҢ КӘСПОРЫНДАРДА ТАҒЫЛЫМДАМАН ӨТУ АРҚЫЛЫ КӘСІБИ ДАЙЫНДЫҚ ДЕҢГЕЙІН ЖЕТІЛДІРУ Сатиева А.М.	185

THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENTS THROUGH RESEARCH ACTIVITIES Hrupina E.E	190
ЕҢБЕК НАРЫҒЫНДА БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІ ЗАҢ САЛАСЫ МАМАНДАРЫН ДАЙЫНДАУ МӘСЕЛЕЛЕРІ Кыдырханова А.С.	193
ВЛИЯНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ ФАКТОРОВ НА ОРГАНИЗАЦИЮ РАБОТЫ ПО ФОРМИРОВАНИЮ У УЧАЩИХСЯ КУЛЬТУРЫ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ Садыков К.З.	198
ЖЕТКІНШЕКТЕРДІҢ АДАМГЕРШЛІК ЖӘНЕ ИДЕАЛ ЖАЙЛЫ ТҮСІНІКТЕРІНІҢ ДАМУЫ Аликанова Э.А.	202
ТҰЛҒАНЫ АЗАМАТТЫҚ-ПАТРИОТТЫҚ РУХТА ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ МЕМЛЕКЕТТІК РӘМІЗДЕРДІҢ РӨЛІ Касенов К.Т.	207
ҚАЗАҚСТАН ЖАСТАР АРАСЫНДАҒЫ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІНІҢ ТӘСІЛДЕРІ АРҚЫЛЫ САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ Толеуханов К.Т.	211
ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ КОМПЬЮТЕРЛІК ОЙЫНДАРДЫҢ, ҒАЛАМТОРДЫҢ ЗИЯНЫ ЖӘНЕ ҚОҒАМҒА ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ӘСЕР ЕТУІ Асылғазина А.М.	215
ШЫҒЫС ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚЫЗЫЛ КІТАБЫНА ЕНГЕН ЕМДІК ӨСІМДІКТЕРДІҢ САҚТАЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ Касенова Ш.И.	220
ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ФИЗИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ ОБУЧАЮЩИХСЯ Сабитов М.З.	224
ЛИЧНОСТНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ ПОДХОД В ФОРМИРОВАНИИ ПАТРИОТИЗМА НА УРОКАХ ИСТОРИИ Шатурная Л.В.	229
УПРАВЛЕНИЕ ПРОЦЕССОМ СПОРТИВНОЙ ТРЕНИРОВКИ ЛЫЖНИКОВ- ГОНЩИКОВ В УСЛОВИЯХ СРЕДНЕГОРЬЯ Цыплаков В.А., Русанов В.П.	233
СОДЕРЖАНИЕ	239

Научное издание

**МЕЖДУНАРОДНОЕ ПАРТНЕРСТВО В ОБРАЗОВАНИИ И
НАУКЕ: ВЫЗОВЫ И ТРЕНДЫ**

Сборник докладов Международного научного Конгресса
(12-14 сентября 2017 года)

Часть 3

Отпечатано в Казахстанско-Американском свободном университете

Дизайн обложки К.Н. Хаукка
Технический редактор Т.В. Левина

Подписано в печать 14.09.2017	Формат 60x84/16	Объем 15,2 усл.печ.л.
11,1 уч.-изд.л	Тираж 500 экз.	Цена договорная
